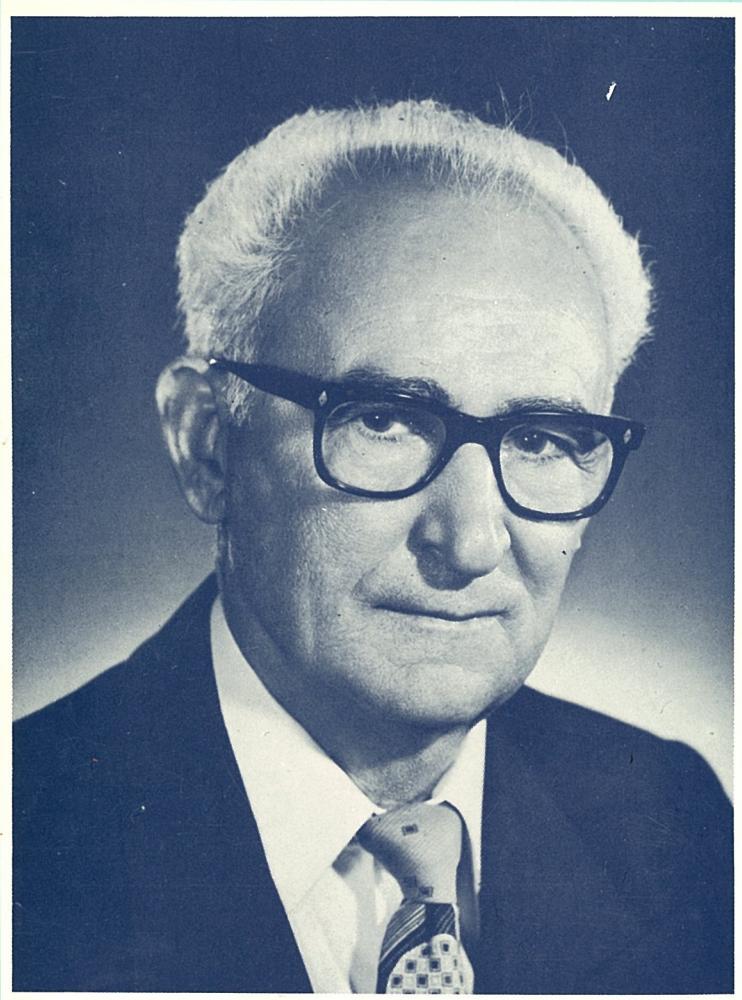

اوئن گونلریم

گنجعلی صباحى

اۋن گو ئلر يم

گىجىلى صباحى

- اوزن گوئلریم
  - گنجعلی صباحی
  - تاریخ نشر بهار ۱۳۷۲
  - چاپ دبیا
  - تیراز ۲۰۰۰
  - انتشارات دنیا
- تهران - خیابان انقلاب روبروی دیرخانه دانشگاه تهران
همه حقوق محفوظ است.

استاد صباحی

۷۵

ایلیکدھ

(اۇتن گونلاريم حقيىنده بىر نىچە سۆز)

(اقايى صباحى يە خطاباً)

عزيز و شويملى دوستوم گنجىملى! من سنين «اۇتن گونلاريم» آدلى اثىرىنى اوخودوم، و بو اثرى اوخوماغىم مندە عجيب حالتلر ياراتدى. خياله دالدىم، تارىخ گۈزلىمین قاباغىندا جانلاندى و داش دىلللى - عصرلره چكىپ منى آپاردى. فيكىر گىتىديم، انسان طالعى منى دوشوندوردو. قانلى ساواشمالار، دېۋوشمهلىر، شەھىرىن اود توتوب يانىمىسى، انسان كىللەرىندەن مئارەلر يارانماسى، جوانلارين، اوشاقلارين، قادىنلارين قوجا كىشى لىرين «آدام ياندیران» كورە لرده يانىب كول اولماسى، ھامىسى منىم قاباغىمدا صف - چكىپ اۋزلىرىنى بىرداها منه گۈستردىلر. گۈرددوم لاب قىديم زامانلارдан باشلاياراق، قولدارلىق، كولەлик، خانخانلىق، درە بىگلىك، سرمایهدارلىق، و حتى بىزىم «انسان حقوقو» دۈورونەدك مظلوم انسانلار ازىزىپ، آياقلار آلتىندا تاپدانلىر كورەلرده يانىر، كول اولور، زىنداڭلارا باسلىر، دار آغا جلارىندان آسىلىر... اونلارى هر زامان بىر فېرىلداقلا بىر - بىرلىرىنин جانينا سالىرلار، ناموس نامىتى، وطن نامىتى، عرق نامىتى و... دونيادا سئل كىمى قان آخىدىرلار. آنجاق هله دە، هېچ بىر يىرددە، هېچ بىر اۇلکەدە انسان اوغلو اۋز - طالعى نىن يىبىسى اولمايىب، حتى سن او زامان گنجىلىگىنى كىچىرنىدىيگىن اۇلکەدە گۈرورسەن كى، بىرساتقىن و خائىننى تىشىۋا ايلە، مىتلە جاوان، قوجا، گلىن، قىز، اوشاق و قادىن دوستاغا آلىنير، سور گونە يوللاتىلىر، اۇلوم جازاسينا محکوم اولور. عدالت پرده دالىندا ساخلانلىلىر، نىي؟

بعضًا بُويوك هندوستان شاعيري «رابىندرانات تا گور» دان اوخدوغوم بىر سۆز يادىما دوشور: «اڭر بو دونيادا بىر نىچە نفر تانيدى يغىمىز صلح سۇھەر، انسانپور آداملار اولماسايدى، بىشىتىن گەلە جە گىتە بدېين اولاردىق».

عزيز صباحى! سنين بو اثىرىن آچىق - آچىغىينا گۈستەررەكى، هله انسان اوغلو داردادىر، اونون آياقلارينا بوخۇو وورولوب، اللرى زنجىرلە باغلانمىشىدیر. سعادتپىسى هله هېچ يىرددە، هېچ بىر اۇلکەدە، قانادلارىنى بو مظلوم انسانىن اوستونە سارمايىب دىر.

دونيادا هر گون اۇلوم اۇز اىگىنچ دېشلىلە بىشىتى ھەدەلەپىر، هر يىرە باخىر سان اۇلوم دور، قان دىر. آتوم بومباسى دونيا خلقلىرىنин باشى اوستوندە بورولمادان جولانىدادىر. هەرىشتن صىلدەن، انسانپورلىكىن دەم وورور، آنجاق بونلار ھامىسى يالان فېرىلداق و آلدانىشىدир. سنين اثىرىن ۱۹۱۴ - نجى ميلادى دن تقرىباً

باشلاپیر، بیرینجی دونیا محاربه سی، زاواللی خلقیمیزین تاپدانماسی، دیدیلمه سی، ازیلمه سی، المی، کدری آدامین قلبینی سیخیر، اوره گینی یاندیرپر.

اوطرفده (اوتابیدا) انقلابین باشلانماسی بعضی د گیشیکلیک لار عمله گتیرسدە آنچاق عدالتیزیلیگی، زوراکیلیغی، استبدادی، بوتونلیگله آرادان آپارا بیلمیر. من و سین اهل - عیالین سککیز ایل آغیر شرایطده کچیردیگی دؤزولمزم گونلر بونا جانلى بیر شاهیددیر. بو اثر بالینز سنین و يا عائله نین سرگذشتى د گیل، عینی زاماندا، زاواللی آذریاجان خلقى نین قارا طالعى نی، بوتون ایران خلقلىرىنین سوردوپو آغیر حیات شرایطینى، وهابىلە اوتابیدا اولان عدالت سیزیلیگی ضدیت لری، چاتىشمازلىقلارى جانلى بیر صورتىدە گوستەرپر. بىز بو اثردە مېتلرلە صحیفە دن عبارت اولان دونیا تارىخى نین قالىن كاتىپىدان بېرنىچە صحیفە سىلە تانىش اولوروق. بو اثر ۱۹۱۴ - ميلادى دن باشلاپير و ۱۹۷۸ - ميلادى (۱۳۵۷ - هجرى شمسى) عظمتلى اسلامى انقلابين آلاولانان گونلرینه و شاهليق رژىمى نين دئورىلمەسىنەدە ك بعضى عمومى مسئلەلرە ساتاشير، گۈزلە، آخىجي و واوره گە ياتان بىر دىل ايله بو ايل لر عرضىنە تۈرەنن حادىھلرلە، عدالتیزیلیك، و كدرلرلە اوخوجونو تانىش اندىر. بونا گۈرە، منيم ئۆنۈمچە بو اثرى «اۇتن گونلر» آدلاندىرپ، اونا عمومىت و ئىرمك لازم دير. حقىقىدە دە، بو اثر بىلە بىر كاراكتىر داشىپير.

عزيز صباحى! «اۇتن گونلرим» سىزىن باشقا اثرلرینىز كىيمى، گۈزلە، تاثير اندىجي درىن و واقعىتلرلە دولو بىر اثردىر. اونون دىلى چوخ سادە، اوره گە ياتان، آخىجي و شىرىن دير. بو اثرين اوخوماسى مندە بىر طوفان ياراتدى. سىزىن اوچون جان ساغلىغى آرزولاپيرام.

عزيز - محسنى
۱۳۶۲/۹/۲ - تهران

مرحوم استاد گنجعلى صباحى نين حيات و ادبى فعالىيتنە قىسىسا بير باخىش

خلقى مىزىن قدرتلى و سوئىملى يازىچىسى و بۇيۈك ادبىات شناسى استاد گنجعلى صباحى شهرىور آىي نىن اوون بىشىنەدە ابدى او لاراق حيانە گۈزىبىمدو. صباحى ۱۲۸۵ - نجى اىلده مرند ياخىنلىغىندا «قانلى داغ» اتگىنەدە يېرىشلىمىش «مياپ» كىنىنەدە دونيا ياه گۈزونو آچمىشىدى. اوون آتاسى، بوتون زواللى ایرانلىلار كىمى بىر پارچا چۈرەك تاپماق اوچون او تاييا «روسىيە يە - شمالى آذربايچانا» يولادوشموش و صباحى، او خوجولارىمىزا تقدىم اىدىلن حاضير كى «اۋتن گونلاريم آدلى» كتابىندا يازدىغىننا گۈرە يىددى ياشىندا اىكىن آتاسى ايله بىرلىكده شمالى آذربايچانا گىتمىشىدىر. صباحى عمرۇنون تقرىباً يارىسىنى او تايدا كىچىرىر، او رادا تحصىل آلىر، او رتا مكتبى «گىجه» شهرىنەدە بىتىرىپ دانشگاها داخل اولمۇش و ۱۹۳۲ - نجى اىلده باكى دا دىل و ادبىات دانشىكىدە سىينى قورتارماش، او رتا مكتب مدبرى و استادى صفتىلە چالىشىشىدىر. او، «شخصىتە سياش» دورۇنون قارا و دۆزۈلمىز گۈنلۈنەدە يالىز بوتايلى - ایرانلى اولدۇغۇنا گۈرە سككىز اىلدىن آرتىق افزو و عائلە سىلە زىندا نالاردا و سىبىرىھ سورگون لرىنەدە چوخ دۆزۈلمىز و جان - سىخىجى بىر وضعىت كىچىرىر. صباحى همین بىر اۋتن «گونلاريم» آدلى اثىرىنەدە، افزىدرلى و اورە ك - ياندېرىجى حياتىنى و او رادا حکوم سۇرەن آغىر شراپىطى، آتاسى نىن و او غلونون الدن و ئىرمە سىنى دردىلى نىسگىللى بىر صورتىدە تصویر اندىر.

صباحى ۱۳۲۴ - نجى گونش اىلینىدە وطنە قايداندان صونرا، محمد رضا خانىن قان پوسكىرەن يارا تىدigi بوغونتو و سىخىنتى شراپىطىنە، اىل لر ايله «مهاجر» آدىلە زىندا نالاردا و سورگونلارە ئۆمۈر كىچىرىر، آنجاق اوونون مەكمەن ارادەسى هەچ زامان سارسىلما يىر. او، بوتون بوجىتىن لىكلىرىن: ايش سىزلىك، احتىاج، تحقىر، آغىر و دۆزۈلمىز معىشتى شراپىطى قارشىسىندا دايائىر و افزى مقدس وظيفە سىنى دوغما و طنبىنە ادا ائتمىكىدە بىر آن بىلە شىبه ائتىمۇر.

مرحوم استاد صباحى نىن مختلف ادبى، اجتماعى، تنقىيد و ادبىات شناسىغا داير اثرلىرى، وارلىق، گونش، فروع آزادى، آذربايچان و باشقا آنادىلەمىزىدە چىخان نشىرىلەنەن علاوه، اوچ جلد كتاب شكلىنىدە چاپ او لمۇش دوركى، بونلار عبارت دىرلىر: ۱ - «حيات فاجعە لرىنەن حكایەلر» «قارتال» و شعرىمىز زمانلا آددىملاپىر «تنقىيد و ادبىات شناسىلەندا داير سەچىلىمىش اثرلىر. بو اوچ جلدەن باشقا بىر حاضير كى «اۋتن گونلاريم» آدلى اثردىر كى او خوجولارىمىزا تقدىم اولور.

صباحى بوتون اثرلىنىدە شاه دۇورىنەدە مظلوم انسان لارىن ازىلىپ اياق آلتىدا تاپدالانماسىنى، ئالىملىرىن تؤرەتدىگى قانلى حيان فاجعە لرىنى، خلقى مىزىن ياشادىغىنى محيطىن آرزو و اوميدلىرىنى، غم و كدرلىرىنى بۇيۈك بىر رسام كىمى قىلمە آلىر و بونلارى بىر تابلو كىمى او خوجولارىن گۈزلىرى نىن او نوندە جانلاندىرىر.

«حيات فاجعە لرىنەن» آدلى اثردە جمما دورد حكايىھ درج اولۇنۇشدور. حيان فاجعە لرىنەن حكايىھ سى كتابىن بىرىنچى داستانى دىر و ۶۲ صحىفە دەن عبارت دىر، صباحى بىر حكايىھ دە اۋىز قدرتلى قىلى ايله

«مقصر» آروادینی بئله توصیف ائدیر:

«دولغون گۈزلىرىنى سىخدىقىجا، ياش مىروارىد دانەلرى كىمى ياناغىندا دېپىرلائىب، كورپەنин اۇزونە تۈكۈلۈردو... و يا حكاىيەدە قدرتىن چىنگىز خانلا اوز - اوze گلمەسىنى نەقدەر مهارتله، تجسس ائدیر و دىلى مىزىن نەقدەر قادر، قابىل، يارارلى و آهنگدار بىر دىل اولوب، بوتون شعرىن، نشىن و ضعىيىنى، تام - اينجە لىك لرىنى قدرتله جانلاتدىر ماسىنى تماشايى قويبور: «دان يىرى سۆكۈلۈردو، قدرت يوخودان آيلدى، گۈزلىرىنى اۇرۇشدوروب، ساغ - سولۇنا باحدى، لالەنин يىرى بوش ايدى، او، ھامىدان تىئز دوروب اينه گى ساغار، او جاگى قالاردى. آنجاق سككىز ياشلى قىزى مارال» ايله اون دۇرد آيليق اوغلۇ «عىئوض» ھە ياتىردى. او، دالغىن باخىشلارلا اونلارى سوزدۇ...».

حكاىيەنин باشتۇرا بىر حصە سىنەدە، صباحى قدرتىن قلىيىنە قوبان روحى چىرىپتىلارى و بئىنەندە كىچىن فىكىلرى اوخوجۇنون گۈزو قاباغىندا بئله تصویر ائدیر:

«گۈزلىرىنى اوطاغىن تاۋانىندا دوزولمۇش چىپلاق دىرك لرە زىللەدى، كىچىن گون خىيرمندە باش وئرمىش حادىث، بىر آندا گۈزونون اۇنۇندە كىچىدى. او، ايلان چالماش آدام كىمى بىردىن يىشىنەن سىچىرادى...»

صباحى نين دىلى هامى نين دقتىنى اۇزونە يۈنلىدىيگى و سۈولىدىيگى كىمى، چوخ طراوتلى دىر و بودىلىن ان بويوك خصوصىتى اونون طبىعى لىگى و جىلالانماسى دىر. صباحى شعرىمېز زمانلا آددىملاير «تنقىد و ادبىيات شناسىليغا دائىر سىچىلماش مقالەلر مجموعەسى» كتابچاسىندا قدرتلى معاصر شاعىرلىرىمېزدن شهرىيار، ساھىر، سەھىن، سونىز، مەحزون، طران و اونلارا يە آنادىلىمېزدە يازىپ يارادان شاعىرلىرىمېزدن آد آپارىر، اونلارىن وطنە، خلقە و اوز دوغما آنادىل لرىنە بىلە دېكلىرى سئوگى و عشق لرىنى بويوك افخارلا خاطرلاير، او، قدرتلى، گوركەلى و دونيا مقياسىندا شهرت قازانان، شهرىyar حقىنەدە يازىر: اوزون ايل لر غېرىتىدە عمرور كىچىرەن، شعير دونىاسىندا عرش اعلايمە اوجالان شهرىyar... آنا وطن، دوغما ديار، ائل - اويا يادىنادوشور. اوشاقلىق آنلارى (خاطرلەرلى) بىر سىنما نوارى كىمى گۈزونون اۇنۇندەن كىچىدىكە، ان گۈزەل سۆز اينجى لرىن سىچەرەك، «حيدر بابا ياسلام» كىمى سادە بدېعى، دولغون و اؤلمىز بىر اثر يارادىر. بويوك و استعدادلى شاعىرلىمىز «سەھىن» حقىنەدە اونون ياراتىدىغى بدېعى شعرلەرنى نمونە گىتىرەرە ك بئله يازىر: بو پارچالاردان آيدىن اولۇنوركى، شاعىر، اوز ملتى نين ئۆلۈم، سەمدەن قورتولشۇنو آزادلىغىنى طلب ائتدىيگى كىمى، بوتون دونىادا اولان خلق لرىدە، اۇزونە دوست و قارداش بىلير، «سەھىن» بىر خلق شاعىرى اولاراق، اوز يارادىجىلىق، تالانت و استعدادى ايله آذربايجان ادبىيات خزىنەسىنە ان قىمتلى و اؤلمىز اثرلى وئەبىلدى. هنر و شعيرايىلە پارلاق بىر اولدۇز كىمى پارلادى، او، درىن گۈرۈشلۈ بىر شاعىر اولاراق، اوز خلقى نين گورەن گۈزو، دوشۇن بئىنى و دو گون قلى اولمۇشدور».

صباحى، قدرتلى و انسان پرور شاعىرلىمىز سونىز حقىنەدە بئله افادە كلام ائدیر: «سۇئىز» پائىز، قىش گىچە لرىنەدە، كورسو آلتىنا گىرىپ قوجانەنە سى نىن، افسانەوى، شىرىن ناغىل لارىنا قولاق آسىدىقلارلىنى، باهار بايرامى نين عنعنە لرىنى گۈزەل تصویر ايله گۈز اۇنۇندە جانلاتدىرير، شاھلىق رژىمى نين بوغوجو، آغىرهاوسى شاعىرى سىخىر، دارىخدىرير، او، پارتلايش حالى آلاراق اعتراض سىسىنى اوجالدىر».

صباحی یارا تدینی اثرلرینده، دیلی خلقی لشدیریب، اونون ایشلتدیگی دیل، زنگین، دولغون و چیلخا آذربایجان سؤزلریندن یاراندیغی حالدا، دانیشیق دیلینه داها یاخین دیر. اونون نتری فولکلور نتری ایله سمت له شیب، بعضاً ایسه برا برلشمک حدینه چاتیر. مثال گتیردیگیم بوجمله لره دقت یشتیر ک و بوتون بورادا قدرتلی ادبیمیزین طرفیندن ایشلنه نیلن جمله لره نظر سالاق، شبهه سیز ایشلنه نیلن لغفلو افاده اولونان سؤزلر هامی سی چیلخا و خالص آنادیلمیزدیر و بیزیم معاصر ادبی دیلمیزین یوکسک سویه ده قدرت و انکشاپنی آچق - آیدین گوستیر.

گور کملى یازیچی میز صباحی، بدیعی تجسم قدرتینه مالک اولدوغو حالدا، او، ادبیاتمیزین بنزه رسیز گنجینه سی اولان فولکلوروموزدان، آتالار سؤزلری و ضرب المثل لردن، افز یشینده مهارتله استفاده اندیر، اونلارا استقامت وئیر، و اونلاری ایسته دیگی کیمی مخصوص یشلرینده اگلشیدیریر. او، یازدیغی، یارا تدینی اثرلرده، جانلى بیر حالدا بو ضرب المثل و آتالار سؤزلرینی افز خدمتینه آلیر.

او، حکایه لری نین مختلف حصه لرینده ایشلتدیگی آتالار سوزو، مثلاً: «اکنده یوخ، بیچینده یوخ، یشینده اورتاق قارداش!» «ائر کک سن دوغ، دیشی سن دوغ!»، «توخون آجدان نه خبری!»، «پیشیگی داراقینسان، قاییدار اوزونو جیرار»، «گمی ده او توروب گمی چې ایله دعوا ائتمک اولماز»، «ایگید باسدیغینی کسمز» و اولان لارلا بئله حکمت آمیز ضرب المثل و آتالار سوزو، اونون آغیز ادبیاتمیزی دریندن منیمسه دیگینه و خلقین عومور بويو الله ائتدیگی بو تجرویه لردن لیاقتله استفاده ائتمک با جاریغینا پارلاق نمونه دیر.

سوزون حقیقی معناسیندا، دئمک اولور کی، صباحی «سوز اوستادی»، ایدی، دیلی میزده اولان سؤزلری، لفتلری، مثل لری اوزو ایسته ین کیمی گوزه ل هر بیر طرزده و اوز اوره ک سؤزلرینی افاده ائتمک ایچون، آهنگله بیر موسیقی نوتی کیمی، بیری - بیری نین دالیسینجا نظام ایله دوزور، او خوجونون حسی نین، دیغولاری نین درینلیگینه تاثیر ائدیر و اوندا ماراق و رغبت اوياندیریر.

سون زامان لاردا گور کملى یازیچی و ادبیات شناسی میز، صباحی نین شهرتی، مەندلری، شیرودداها او زاقلارا گئدیر. سووهت آذربایجان دائرة المعرفینده (آسیکلوبیدیاسیندا) اونون آدی و بدیعی یارادیجیلیغی، بويوک دونيا صنعتکارلاری سیراسینا، بیر قدرتلی یازیچی کیمی قلمه آلینیر. شمال دایاشابان عالیم لر و ادبیات شناس لار طرفیندن اونون حقینده محاضرلر کئچیرلیر.

صباحی نین حیات فعالیت و یارادیجیلیغی حقینده یازیلان بوقیسا و کچیک مقاله، قلمداشلاریمیزین، عالیم لریمیزین و ادبیات شناس لاریمیزین وظیفه سینی اونون قارشیسیندا آزالشمير، گرە ک صباحی نین یارا تدینی بدیعی اثرلر و اجتماعی مقاله لر، عالیم، تاریخ چى و ادبیات شناس لاریمیز طرفیندن دئونه - دونه او خونوب تدقیق ائدیلسین و بو - بويوک گور کملى یازیچی میز حقینده اطرافلى و یارارلى مقاله لر یازیلسین و بوقدرتلی یازیچی میزین معاصر نشیرمیزد، اولان تاثیری، زنگین و یوکسک سویه ده اولان ادبیاتمیز و معاصر ادبی دیلمیزین جیلالاتماسیندا و سلیس، له شمه سینده بورا خدیغی درین جیز گیسی آیدین لاشسین و اونون علمی و بدیعی و اجتماعی اثرلری، گنج او خوجولاریمیز ایچون معتبر بیر قابناق کیمی تائینسین.

عزیز محسنی - ۱۴ مرداد ۱۳۶۹

بو گۆنکوکىمىي يادىمدايدىر . ياز گىرمىشىدى . دۆزلىرى ، درملرى ، آل ياشىلا بۇرۇنمۇشدو قۇيۇن - قوزولار دا غلارىن دۇشۇنىه ، يما ماجلارا يابىلمىش ، گۆل - چىچكلىرىن عطرى ، بەهارىن اورەگەيا تان لطيف هاواسى ، قوشلارىن روحى اۇخشا يان نەھەملەرى انسانى فەرھەنديرىپەرىدى . او زاما ن هلەمن اوشاق ايدىم . يئددى ياشىم وارىدى . اۆز تاي - توشلارىملا آزاد قوشلاركىمىي قاناد آچىب اوجوردۇق . درەتتە ، دۆز دەشمىرىدىك . قايدان قا يابا سىچرا يېب اوينا يېر ، بعضاً وحشى گۆللەردن دىستەلە با غلابىر ، گاھ دا يېلىك دەرىب يئىپەر ، هەردىن دە بىرآشىق اۆستۈندە دالاشار - با ويشار ، هەچ بىلىمزمىدىك دۇنىيائىن هاراسىدىر . حىف كى ، اوشاقلقىق حىا تىينا قا يېتىماق آرزو سو بوش بېر خىالدىر .

بېرگۈن ناها را ياخىن ائوه قا يېتىدىقدا بېر ھەلھەگۈردىم . قوجا نەم سكىنە خا نىيمىن قۇل - قىچ آغريلارى يادىندا چىخىمىشىدى . ائوه فىئر - فىئر فېرلانىرىدى . آنا مىن ھەمىشە دوتغۇن گۈرون ئۆزۈ ايشىقلانمىشىدى . گۆزلىرىنده سئوينچا وينا يېردى . على عسکر عميم ائوين يوخا رى ياشىندا ، آلتىندا دۆشك ، ياستىغا سۆيکەننېب چوبىق موشتوغۇنو سوموروردو . منى گۈرن كىمىي ، يانىنا چا غىرېب دېزى اۆستە اوتورتىدو . او زۇن سارى تىللارىمىي اوخشا ماغا و نوازش ائتمەيدە باشلادى .

- سنى آغا نىين يانىنا آپارا جاڭام ، گىئىدىرسن ؟ دئىيە سئوال وئردىكە ، مىن با شىملا را ضىليغىنىمى بىلدىرىدىم . معلوم اولدىكى ، اۆتا يادان قا بد گلىپ . آتا مىدان كا غىز گىتىرىپىدىر . كا غىزىدا ، عىمىدىن بىزى اوتا يا ، ونۇن يانىنا آپارما غىي يىتە يېب دىر . بۇ خېر منى ھاما دىانا چوخ سئويندىرىدى .

عميم ملاتىن يانىنا گىئىدىپ قرآن آچىرىدى . خوش گۆن بىلىيندى . يكشىبەگونو يولا چىخمالى ولدوق . سرعتلەسەرف بوقجا سى دۆيۈتلەنىدى . ائل - اوبا بىزىم ئوه آخىشىدى . آيرىلىغىن غمبولودو ائوه چۈكمۇشدو . آنچاق من شادايدىم . آتا مىن يانىنا گىئىدىرىدىم آخى من هلەءۇنۇن اۆزۈنۈ دە گۈرمە مىشىدىم . من اىكى ياشىندا اىكىن ، او ، بىزى تىرك ائتمەيدە مجبور اولمۇشدو .

خىدر دا يېيم جىفا يا قىدەر بىزى يولا سالمالى اولدو . مىننىكلىرىمېزلىم داشلى بوللار ، دار جىغىرلارلا كىنдин شما لىينا طرف يوللاندىق . سكىنەننەم ايلە من اولافا مىننىمىشىدىك . عىمما يەلە دا يېيم اولاقلارى هايلابىر ، آتا م دا اۆز ايجىا يەلە اللەشە - اللەشە اونلارىن دالىنجا آددىملاپىرىدى . كىندين شما لىيندا يېرلەشىن قىلىنج داغى يەلە قانلىدا غىن آراسىنىكىن يولۇن ياشىنا يېتىشىدە آنام دا يانىدى . دۇنوب حسرتلىمەكتە طرف با خەدىقىدا ، گۆزلىرى ياز بولودونا دۇندۇ . بئەملىكىلە دوغما يوردو موز گۈرۈنۈز اولدو .

بلى ، تارىخ ۱۹۱۴ - نجو ايل ايدى . ايندى ، اۇ گونلار آدا ما يوخوكىمىي گلىپ . سفر وسىلەسى : آت ، اولاغ ، قاطىردا ن عبارت ايدى . او زاق سفرلەرە حرڪت ائدن كاروانلارىن

زینقیرۇو سىسى، ائلمىبىل ايندى دە قولاغىمدا دىر. آت،قا تىر، دەۋەا يىلە ھەتەلر آپلارلا يول گئتمك لازىما يىدى. آنقا قايندى، نا غىلىلاردا دئىيلان كىمى، "اوج آيلىق بىوللارى اوج گوندە" دىكىل، اوج سا عاتا گئتمك اولور.

اولکه نین سیاسی و اقتضا دی وضعیتی نین پوزغونلوغوندان، او وقتلر نه شوسا يوللاری، نه ده دمیر بیولو واریدی. یول کسمک، آدا م سویماق، کندلره با سقین ائتمک عا دی بیير ایش اولموشدو. امن-آ ما نلیقدان خبر بیوخ بیدی.

نه ایسه بیز دره لر، دوژلر، گدیکلار، بعضاً ده اوجوروملو داغ اتکلرین دن گئچیردیک . چوخ وقت اولاقلارین آيا قلارینین آلتیندا ن قوبان داشلار دره نین دیبینه کیمی دیغیرلانا ندا، مندا ئله گلگلیردی کي، میندىگىم ائشەگىن آيا قلارى ايندىجهقا چا جاق، دره نین دیبینه دیغیرلانا جا غېق . سىن دئمه، حبىوا نلار بوجور يوللارلا گىت-گىلمە عادت ائدىبلر. منيم قورخوم يئرلىكىز ئىميش .

تیترهین قایا نی، قىشлагى كئچىب "ئىسارا تا" يئتىشىنده گۇن اورتا اولموشدو. بىز بولاغىن باشىندا اوتوراق اشتىدىك. حيوانلار دىنجلەدى. اۆزوموز دەناها رېئىيەپ يولا دوشدوک. لووا رجانداڭ كئچىب علمدار چاتاندا گون با تمىشىدى. گىچىدىنى كا روان سرادا قالدىق بىول بىزى يامنجا يورموشدو. شامىمىزى يېئىن كىمى با شىمېزى يېئرە آتىب ياتدىق. سحر آلاقارا نلىق يولا دوشدوک. "سۆجە" گىندىيندن كئچىب، اۆزوموزو جىغا يائىتىرىدىك.

آرازی قاچاق کیمەتلی ایدیک . گئىدە ولدو . قاچا قىھىلار شىيارىمىزى و او زومۇزو
فۇفلەنمىش تولوقلاردا ن دۆزلى يالىمىش كىلدىم (قا يىغا) قويوب بىزى او تا ياكى تىچىر-
تىلىر .

آراظین اف تایی

آرازین او تاینین (شمالی آذربایجان نین) وضعیتی با م- با شقا ییدی. شهر لرده صنایع اوجا قلاری آرتما قدا، اولکه اورتا عصر گثیمیندن چیخما قدا، کند تصرفاتی رونقه، ملکدا رلیق اوز یئرینی سوما یددارلیغا و شرمکده ایدی. هوشیدن آرتیق با کیدا و اطرا فیندا وجوده گلمیش نفت بورو خلاری اقتصادی وضعیتی بوسبوتون دگیشمیشدی. سالینمیش شوسا و دمیریوللاری کند و شهرلرین ارتبا طی نی بیر- بیرینه یا خینلاشیدیریشیدی. بئله بیر موقعیتده بیز آرازین او تایننا کچمیشیدیک. دمیریول قاطا ری ایله بولا دوشدوک.

آتا م "دلیلر" ایستگا هیندا بیزیم يولوموزو گؤزلە يېردى. قارشىلاشىركەن وصال شوقۇندا ان اوركلەر نئچەمە هىجانا گىلدىكى، گۈزلىر نئچەمە دولدوغۇ ايندى دە گۈزۈمۇن قابا غىندا دىبىر. بېرىگۈن "دلیلر"دە استراحت ائتدىكىدۇن صۇنرا، عىميم "گەدەبگە" بىز دە آتا ملا مشهدە، سگكىزىنجىجا ما مى رىيا رەته يوللاندىقى .

او زامانلار ایراندا امنیت اولما دیغی کیمی، یول، ایز ده بوخ ایدی. بونا گئو
ده، جنوبی آذربایجاندا مشهد زیارتگئتمک فکرینه دوشنلر گره ک همین بو یول ایله
با کیا، صورتا، خزر دنیزیندن کچیپ بئشی شهره (قرا سنا وودسکایا)، اورادان دا عشق-

آباد بولو ايله اوزونو ايرا ن سرحدىنه يئتىرە ايدى.

بىز باكىيا چانتىق. كند محيطىنده ياشادىغىمىدا ن، شهردە قاينتا يان جوشغۇن حىات منى هوپىخورمۇشدو . انسان قا رېشقا كىمىي قاينتا بىردى. مخصوصاً گئجهلر جبراغا نلىق فايتون آتلارىنىن داش دؤشەملەردىكى آياق تا پېپىلتىسى، ساتىجىلارىن آهنگلە مشتىرى چا غىيرما قلارى منه طنطنهلى گۈرۈنوردو .

بېزىزمىشىدە گئىدىپ - قا يېتىما غىيمىز اۆچ آى چىدى. بۇرۇجو اۇزۇن و خظرلە دۇلۇ يوللارى آرخادا قويوب، دلىلىر ايستىغا هىندا يئرە دوشىدۇك . بوردان "گئىدەبگ" ٤٥ كىلومتردىر . چكىلمىش شوسا يوللارى گئىت-گلى آسانلاشىرىمىشىدى. او زامانلار هلە ماشىن يوخ ايدى. مسا فرتلىر فايتون (درشكە)، آت، اۇكۇز و جامىش آرا با لارى يىلە اول سوردو. "دلىلىر" دن چىخا ندا، قاباقدا گۈزلە ئىنېفىلەد "كندىدى" دورور. پلان يىلە سالىنمىش خىبا با شلارى كئچدىكىدە با غ - با غاتلىي "مورول" كندىنىي اوتوب، دا غلارىن اتگىنە چا تىرسان. ايلان كىمىي وزانىب زىرووه لره قالخان بوروخلۇ يوللارى اۆرك دئۇيونتوسو ايلەچىخىدىقدا، اۆزونە اوجسوز - بوجا قسيز يا م - يا شىل گۆللۇ، چىچكلى دۆزلىر آچىلىر . بىرونئچەسا عىتنى مۇنرا كورا غلو ياتاغى اولمۇش "چىلىپىئىل" دا غلارى، دؤشوندە دۆشىمۇش "جا ردا خلى" كندى يىنى اوتوب، "خا رخارا" ، اورдан دا تورش سولارىلە شهرت قازانمىش "اسلاوانقا" يىلا - غىنيدا ان كئچىپ، دا غلارىن آراسىلە "گئىدەبگ" ھ چا تىرسا ن.

گئىدەبگ دۇردد بىر طرفدن اوچالان دا غلارىن آراسىندا يېرلەشمىش گۈزلى، سولو، وصفالى بىر قصبهدىر . شماڭ غربىيندە گۆيە باشقا لەدىرىمىش "پىردا غى" جوخ عظمتلىي گۈرۈنور . جنوب غربىيندە باش-باشا چا تمىش وقا رلىدا غلارى اورتن قالىن و يا شىل مئشىن دۇش-لىرىنده قاينتا يېب قالخان سرىن بولاقلار، وخشى الوان گۆللەر، چىچكلىملىر بۇ يېرلىرى جىتنى دئوندەرىپىدىر . شمالىيندا "گئىدەبگ" آدىنى دىللەر سالىب، شهرت قازاندىران، ۷لەمان قاپىتا لېستىرىتىسى سرما يەگذا رلىغا چىكىپ، گىتىرن مىس مەدىنى دا غلارى دورور . بۇ يېرآللىتى خزىنەلر ۷لەمانىن "زېمىئىنس" كۆمپا نيا سى "تىن انحصارىندا ايدى. دا غلارىن با غرى يارىلىرى، مىس جوھرلىرى ائشىگە تۈكۈلۈردو . دا غلارىن دؤشوندەن قاينتا يېب - قالخان سارى رىنگلى سولارى مخصوص گۆللەر يېڭىشىمىش، دردە دەيمەن دەيمەن اۆزەرىنە بورا خىر، بۇ مىس سوپىو بېرىئىچە گۆننە دەميرلىرى ارىدىپ تورپاغا دئوندەربردى. بۇ تورپا قلار كۆرەلرde يۈكىك حرا رتىلە ارىدىلىلىر . قالىب شكلەيندە، خالىيىمىلىر ائشىگە وئرىلىرىدى. بۇ مەدىنە اىكى - اوج مىنەقدەر ايشچىجا لېشىرىدى. بۇ كا رگولوب گلەمىش آدا ملارىدى . دوكاندا رايق، اساساً ۷ل - وئىر ايشلىرى بۆتونلوكىلە ايرا نلىلارىن اىلىندا ايدى.

بورا دا ياشا يان ۷لەمان متخصصلىرى و ادارە ايشچىلىرى اۆچۈن راحت و خوش بىر حىات سۆرمەيە تاما م وسايىل و شرايىط مەھىا ائدىلىمىشىدى. ياغ رىنگلى ئولۇر، ورزش (ايىمان) يېرلىرى دۆزلىدىلىپ . مئشىن دىرىنلىكلىرىنە قىدەر ، دا غلارىن دۇشويلىه شوسا يوللارى چكىلمىش، تا لالاردا سالىنمىش گۈزلى سالۇنلاردا استراحت و قتلارىنده موسىقىدىستەلىرى چا لار، آغا لار اۆچۈن رقص و اگلىنچە گئجهلرلى دۆزەلردى . قىشىدا ايسە، دۇندورولمۇش مخصوص گۈلو، اولدۇز كىمىي پا رىلدا يان بىرق لامپا لارى

گوندوze دؤنده رهه دى، آغا لار بۇز اۆزه ريندە اگلهنه بىلىسىنلر،
البته، بونلار فقط معدنده خدمت ائدن آلمانلىلار و يئرلىي اعيا نلار اۆچون ايدى.
اونلاردا باشقا هئچكىسىن بو يىشلرە آيا ق با سماغا حقى بىوخا يدى، ايشچىلر و باشقا
صفىلر ده تعطىل گۈنلەرىنده تار-قا واللا "گئى على" بولاغىنىن باشىندا، ائله جە دە،
تا لالاردا اۆز بوساط لارىنى قورا، اخوماق، چالماق يىلە اكلەنردىلر.
اطراف كىندرلەر ھەلەدە قارا چىرا غ ايشىغىننا قىناعت ائدىپ كىچىنسەلر ده، بوردا برق
ايشىغىندا ن ھامى استفادە ائده بىلىرىدى.

اۆز دئىدىكىنە گۈره، آتا مىيونس ايلك گلىشىنده بو معدنده، سادە بىر كارگىر كىيمى يشه
گىريپ. روس الفبا سينى اويزەندە بىلىدىكىنندن، ترقى ائدىپ آمباردا لىغا تعىيىن ئىدىلىپ.
بىرآز وارلاندىقدا وطن سئودا سينا دوشور. ايكي باش ياخشى آت آلېپ كىنە قا يىدىپ.
اۇزوپىلە گىرىدىكى آتلاردا ن بىرى شجا عنظام آتلارلارىنىن نظرىنى اۇزوونە جلب ائدىپ.
حاكىمە خىبر وئيرىلر. شجا عنظام آدا م گۈنده رىپ آتى يىستەپ. آتا م آتلاردا ن بىرىنى
ۋئىرپ. آنجاق اۇ آت، نظرە دوتوغان آت اولما دىغىندا، اۇزوونو اىستەپپىرلر. يونىس
وقتىلە مشروطە انقلابىندا شىكت ائدىلىرىن و مجلس توبما با غلانا ندا ن موڭرا قا لاپىلەمەپ
اۇ ناتا يارا را، شىمالى آذربايجانا قا يىدىپ. بو، اونون وطنلە صون كۈرۈشۈ
اولور. بو دفعە، او، آزاد ايش فكىرىنە دوشور. بىرئىفرلە شرىك اولوب، چۈركىجى دوكانى
آچىر. ايشى دوتور، وطنە قا يېتىماغا جرأت ائتمەدىكىنندن، آنا سى سكىنەنىن آرزو سونو
يئرىنە يئتىزمك نىتىتى يىلە مشهد زىارتى ها واسينا دوشور كىنە كا غىز يازىپ، عىمەن
بىزى گىتىرمەپى خواھش ائدىپ.

ايراندا اولان ايشىزلىك، آجليق، ظلم و بوغوجو محىيطىن ياخا قورتا رمىش زواللى
انسانلار، آرا زىن او تا بىنما چاتىقىدا، "منه ايش اولسون، چۈركى اولسون" دئىيە كۆرە -
لرده، ماغا رالاردا، گۈن گۈرمىز، قارانلىق، هاوا سىز يئرلىرە ان آغىر ايشلرە بۇيۇن اكىر
يا شا بىردىلار. او زاما نلار، هلە "گئدەبگىن" اۇزوونە ده مكتب يوخا يىدى. آتا منى
بىر مۇللانىن ياشىنا قويدو، او خودوغوموز بئر مۇللانىن ھما ئوى، ھەمە مكتبى ايدى.
دؤشىميس حصىرلار اۆزه ريندە، دىزى اۆستە اۆتۈرۈپ، مۇللانىن نۇوبەپا يىلە وئىرىدىكى درسى
تحوپىل آلىرىدىق. معلمىن ساغ طرفىنده ھمىشە نار آغا جىندا ن دۆزلىلىمىش چوبوق و بىر
دە فلاققا وارىدى. بونلار، گۆز قورخوتماق، نظم و انتظاماتا و چوبوق وورا، گناھىچوخ اولانلارىن ايسە
لرپىن، درسىنە با خاما ياشلىرىن ئىلينى آچىرىپ چوبوق وورا، گناھىچوخ اولانلارىن ايسە
آيا قلارىنى فلاققا يا با غلادىپ، اۆرەگى سۇبۇيۇنجا چوبوقلايا رەپ. بۇ، مۇللاخانا لارىن
اۇزوونە مخصوص قايدا - قا نۇنلارىنىدا ن ايدى.

بىرگۈن دولت طرفىنندن گلىپ، مۇللاخانا مىزى با غلاتدىلار، "ھوكىس اخوماق اىسترسە
گئتسىن روس مكتبىنە او خوسون؟" دئىيلر. بىئەلىكىلە مۇللاخانا مىز دا تعطىل اولدو.
من "گئدەبگى" بىو قىدەر تعرىيفلەدىكىدە، ائله دوشۇنولمەسىن كى، شىمالى آذربايجان
با شدان - باشا ظلم، ستم و استبداددا ن ياخا قورتا رىپ، ھىئىرەدە حیات، انسانلارىن
اۇزوونە گۆلۈردو. يوخ! آذربايجانىن كىند و شهرلىرى چا ر (تزا ر) روسييەنىن دەمىز

پنجه سینده، چینوو شیک (دولت مأمورلار) دن و ڙاندارم آتلیلارینین دیرنا غی آلتیندا
تیتره بیئر، ازیلیردی. آغیر وئرگیلر خلقین بئلینى سیندیریزدی. او زمان، شمالي
آذربايجاندا بیئر مستملکه حاليندادی. روسيه امپراطورلوغو هله صنايع جهتدن گئريد
قالديغيندا ن گئده بگ معدنلرينى آلمان كمپانيا لاريئين انحصار رينا وئرمىشدى. اونسلاز
يىش آلتى معدنلريين تۆكىنمىز شروتىنە صاحب اولما قالا، استشار و تالان بىولو ايله، الده
ائتىدىكلرى حسا بىسىز شروت خا طرينه، مخض اوزلرى اوجون، گئده بگى بهشتى دۇندىمىشلار.
گئده بگە الىپوش، لوت گلنلر آز بیئر مىتىدە وارلاندىقلارى اوجون، بورا "گئده بگ"
آدى وئيرىلىيبدىر. دوننكى گئده، بوگون بگ اولدوغو اوجون! (الىتىمبو، روايت دير)
گئده بگ با زا رى مرکزىت تا پىدىغىندا، آل-وشىلە مشغول اولانلار دوغرودا ن دا، آز
بیئر مىتىدە شروت صاحبى اولور دولار.

زمان دوّنيا يا گلدي. نه دننسه آتا م گئده بکده يا شا ما قدا ن بئز ميشدي. گئديب آنين فيلد ده (اينديكى شا مخور) چوركچى دوکانى دۆزلتىدى. بيز ده اورا يا كۈجدوك . آنinin فيلد ده جرگە ياله سالىيەمىش ياخ رېگلى، شيروانلى، با لكونلو گۈزل بىنالار، تىمىز خيا با نلارىن هر ايكي طرفيندە آخار سولار، رخalarin كنا ريندا جرگە ياله اكيليمىش آرمود آغا جلارى، بودا فلارىيىدا ن ساللانا ن آرمودلار آدا مى تماشا يا چا غىريپىدى. بو با غلى - با غا تلى آباد يئرلىر ۱۹ - نجو عصرىن اورتا لارينا كىيمى، كۇل - كوس با سمىش استفادەسىز قالميش، ايلانلار اوپلاغى اولان او جسوز - بوجا قسيز دۆزلىرىن عبا ورتا يىميش . بو يئرلىر، اوزلىرىنە يورت - يووا سالماق ا وچون سوگىردا ن گىز ئالما نلىلارينى نظرىنىي اوزونىي جلب ائدىر . او زمانلار بو تورپا قلار " مورول " كىند بىڭلىرىنин اختيارىندا يىميش . ئالما نلىلار، بيو خا م، وخشىيئرلىرى مورول بىڭلىرىنندن اوجوز بىير قىمتە ئالىب ، كىند سالىيەلار . اونلار هر شئىپىن حسابىنى قاباقدا ن ائلهمىش ايمىشلر . مورول دا غلارى نىين اتگىينىدە بىير بؤويوك كەھرىز چىخا رىب، قازما يېش ئالىتى آرخا ياله قورماق اىستەدىكلىرى كىدىن بىشىنا قىدەر كەتىرىمىش و اورادا ن سوپىو خيا با نلارا آپىرمىشلار . " دردە دەيمە - بىن جۈللەرى " جنتە دۇندۇرمىشلر .

بورا دا یا شایان آلمانیلارین اصل ایشی با غبا نلیق، او زوم جو لوک ایدی. بو خام
یئرلرده، او زوم با غلاری سالیپ، آباد ائتمیش، گوزقا ما شدیرا ن بېرحا لا سالمیشىلار.
بېز بورا گلنده آنینې خىلد اوچ خیا با ندا ن عبارت ایدی. آتا م بېرىنچى خيابانىن شىمال
ظرفىتىنده بئۇيوك بېر حىيەت اجراه ئىتمىشدى. قاباق قىسىتىنده دوكان بېرلشمىش، آرخا
ظرفىتىنده سالىنمىش ئولىردىن بېرىنچى ده ائويمىز اولوردو. بئلهلىكىلە، بېز آلمانلى
لارين اىچىننەدە ياشماغا با شلايدىق.

پئري گلميشكن، بوردا يا شايان آلما نليلارين يا شاييش، عادت و عنعته لريله سيزى تانيش ائتمەي پئرسىز گۈرمۇرم. بوجما عت حيقىقىتا زحمتكش، اوزاللىنىن امەگىلە قازانىب يئىهن آدا ملار ايدىلر. قارى، قوجا، اوغلان، قىيىز، والى-پۇخسول، مختصر: اليندن ايش گلن ها مى، بىوتون گۆشى اوژزوم با غلارىندا چالىشا ردىلاو. ايش چىوخ اولۇ و قتلر، مثلا: تىڭ لرىن دىبىيىدىلدوراندا (بىللە يېب دىبىلرىنى يومىشا لاداندا)، محمول

پىغىمىي و قتلرى، تىنك لرىن قول - بودا غىنى و ورانتا و سايره ايش فصلينىدە "گۇنە مىزد" ايشچى ايشلەدردىلىر، اوزلىرى دە بو كارگىلىرىلە بۇيۇن - بويونا چالىشا ر، ايشى اوزلىرىنىن عار بىلىملىرىلەر، اوغرو و مال - حيموا ن هجوموندان قۇرۇماق اوجون، بىزەتكىتا لارلا، كىندىن جنوب و غرب طرفلىرىنده سالىنمىش بىا غلارىنىن دئورەسىنە با شادان - باشا تىكا نكوللارى - ندان قالىن، كەچىلمىز چىپر چكىلىمىشىدى، آنچاق، با غلارىنىن آسى آچىق ايدى، هېچكىس اوزونە اجازە و ئەرمىزىدى كى، با شقا سىنىن مەھۇلۇنا ال وورسۇن، اگر اشتباھا بىرىنىن ايشچىسى قوشۇش با غدا ن بىرسالخىم اۆزۈم درسە، ايش ما حبىقىيا مت قوبَا را ردى، دۇغرۇلۇق و تىقا بۇتلارىن اسا سقا نوتلارى يىدى.

بو قا رىشقا كىيمى زەختە ئىشان جما عت، يىشتە آخشا ملارى حما ملانا ر، پا لىتا رلارىنى دەگىشىر، كا سىبىي وا رلىسىندا ن سەچىلمىزىدى، اگلەنچە گئچەلرى قۇرۇب، تا يلى - تا يىا يە دىستە - دىستە چالار، اوپىنار، اگلەنترىدىلىر، جوان اوغلانلار - قىزلار ئەللىرىنده قازمىن خىبا باشلاردا گزىر، چالىب خۇر ايلە اوخويار، ويتنىيار، بىرەھفتەلىك بىرغۇنلۇقلارىنى بىتلەرىنندەن چىخا رەدىلار، گۇرۇشلىرىنده، قىز و اوغلانلار نە قەدەر كى، نشا نىلانما بىبىلار، آزاد بىر حالدا، اۋز اىستەدىكلىرى يە گزىر، و اوپىنار دەرىلىر، آنچاق نشا نىلاندا ندا صونرا نە اوغلانىن، نە دە قىيزىن با شقا سىلە گزىب اوپىنما ماغا حقى يوخى يىدى. بىش - ئالىتى آى نشا نلىقا لار، بىر - بىرلىرىنى لاب ياشى تانىدىقىدا ن صونرا، تۇي ائدىب ائۋەنلىرىدىلىر، عمرلىرىنىن صونۇنا قەدەر حىات يولداشى اولار، سعادتلىھ عمرلىرىنى باشا وئردىلىر، بىز اوزون ايللىر، اونلارىن آرا سىندا ياشا دىقىق، بو مەتتە بىر آروا دىن طلاق آلدигىنى نە دە بىركىشىنىن آرواد بۇشا دېغىنىنى گۇرمەدىك، كاش بۇ دۆزگۈن ياشا بىش بولۇنۇ هامى تا پا بىلە يىدى، با غلارىنىن اۆزۈمۈنەن شراب دۆزلىرىدىلىر، بۆتون ياشا بىشلارى مشرووبا با غلىا ولدوغو حالدا، اونلاردا ئەكتەلى بىر حالدا، خىبا باشلاردا اۆزۈنەنچىخىمىش گۇرە بىلىملىرىدىن، آنچاق، استشنا اولاراق بىرەنفر وارىدى، اۋدا "كەنلى كىرىشكەن" آدىلە معروف ايدى، بو آدا اونا يئرسىز وئرىلەمەمىشىدى، اونو، نە گئچە، نىمە دە گۇندۇز آيىق گۇرۇن اولما زدى.

بىز ايللىلە آنىيەتلىدە ساكن اولدوق، بىرىتىجى دۆنья مەرابھىسى قورتا ردى، روسييەن نقلاب باشلаниدى، اىكىيۆز ايللىك "رومانييەن" بىن امپراطورلۇغۇ دئورىلىدى، تا رىمار اولدۇ، 1912 - تىجي يەل فئورال آيىندا "كىرىنسكى" دولتى ياش اۆستەگىلدى. لەكىن، بۇنىن دا عمرو گۈدكە اولدۇ، بۇيۇك اوقتىا بىر انقلابىنىن غلبەسىلە، دۆنьяدا ايلك دفعە بىرولىتار حاكمىتى قورولدى، مستملکە حالىيىدا ياش يان كىچىك اولكەدلەرنىجا تا پىدى. هرجور استىمارى قىرا دادلار لغۇ اولۇندۇ، بو زمان شمالى آذربايجاندا قىرتى ئەلماق، نەفت منبىلىرىنىڭ حب دورماق اوجون مبا رزەلر باشلаниدى، آذربايجان نىن هەريئىرینىڭ هرج - مرجلىك حكم سۆرمەدە، مەتملىك، چاپقىن و تا لانلار عادى بىر ايشە چئورىلىدى . ايندى سىنما لاردا، آمرىكى نىن "ۋەستئرن"، وورها وور فيلملىرىنى تىعاشا ائدىنە، اۋ گۇنکو صحنهلىرى گۈزۈمۈن قا با غىيندا جا نىلانىر .

بىئەلە بىر دئورىدە بىئەن دە ازىلن، آياق ئەلتىندا تا پەلاتان ضعيفلەر اولدۇ، فەرصتەن استفادە ائدن اھىرى - اوغرو قولدور دىستەلرى جان آلدىلىر، هەرىئىرە گۆجسۇزلىرى زىب

اژولرینى تا لان ائتمىيە با شلادىلار . بو صىرا لاردا ، جىنوبى آذربا يجا نلىلا را دا " تات "، " ایران ارمىسى " آدى قويوب دوكا نلارىنى داغىدېب ، تا لان ائتمىكدن چىكىنميردىلر .

آتا كىربلايىيونىسلى آچىق، كۆزۈ - كۇنلۇ توخ، قونا قجىل، خېرىدە - شىدە ها مىنىن دردىنه دەين ، خىالى بىر آدا اولدوغۇندا ن، يېڭىلى ئەللى ئاسىندا تا نىتىمىش ئۆزۈنە گۈره حرمت - احترا م ما حبىا ولموشدو . بوندا ن با شقا ، مورولو و اطراف كىندرلىرىن آدلى، سانلى آدا ملارى يىلە ده دوستلىق مناسىتى اولدوغۇندا ن بىزە ساتاشماغا جرأت ائدىن اولما زىدى .

بیرگون آتا م "منم- منم" دئین دوستلاریندا ن قوتا ق دعوت ائتمىشى، نا هاردا
صوترا ، حيطده اگلەنەك (تفرىح) اۆچون بىۋز مترلىكىدۇ كېرىت قوطۇسونى نشا ن آلىپ
گۆللەدە تاماغا با شلاپىلار، بولنالار راضى، قا با قلارىندا ن يئمىز آدا ملار-
ايدىلر. متئ سفانه آتىلان گۆللەلرین ha مىسى بۇشا كىچىدى، آتا مى دا بو مسابقەدە
شىركەت قوطۇسو گۈيىدە اوپىنا دادى. البتە، بۇ، تصادۇنى اولسا دا، اۇنۇن، وقتىلە مىشۇرۇظەچى
كېرىت قوطۇسو گۈيىدە اوپىنا دادى. اشتراك ائتىدىكىنە اشارە ائتمىشىدىك. آنجاق يىئرلى آغا لار
اولدوغونو، وۇروشىلا رادا اشتراك ائتىدىكىنە اشارە ائتمىشىدىك. آنجاق يىئرلى آغا لار
اوجون اينا نىيلماز بىر حادىشە يىدى. بىتلەلىكىلە، آتىجىلىق با جا رىيغى هەرىئەر يا بىيلدى
بىرگۈن آخشا ما كۆستوا يىدى. كۆن تزەجه با تمىشىدى. بىز دوكانىن با لقۇنوندا اوتوروپ
تماشا ئىدىرىدىك. او كۆن آتا م گىنچە شهرىنە كېئىتمىشىدى. "دللىر" يىستگا هيىندا ما شىنى
مېندىگىنى بىرىنچەر گۈرۈر. بۇنو، دا يانما دا ن دىستە با شەقىلاريندا ن بىرىنە يەتتىرىرىز.
فرىضىن ا ستفادە اشدن "يىتكەبرا ھىم" ha سالىپ، بؤويوك بىر دىستە يىلەھجوما كىچىرىز.
بودىستە "آنىيەتلىد" دروازا سىيىندا ان اىچەرى تۈكۈلۈدۈكە، بىزە ئىلەگىلدى كى، يەتتە
دوکانلاردا ن بىرىنە تا لان نىتى لوى وار. آنجاق، با زاردا ن كىچىدىكە بىز خىرە متوجە
اولدوق . اىكى بىۋز آدىملىغا چا تمىشىدىلار. بىز تەز اىچەرى دولدوق، قا پىلار با غلانى
دروازانىن ساغ طرفىنە اولان كىچىك قا پى آچىق قالمىشىدى. دا را نلى "شا طىرا سىد"
سرعتلە اۇزۇنۇ قاپى يا يېتىرىپ، رزەنى وۇرمۇغىلە گۆللەر آچىلدى. خوشختلىكىدۇ
أونا دەيمەدى. تا لانچىلار دوكانىن قا با غىينا يېغىلىدىلار. دىستە با شەقىسى يىتكەبرا ھىم :
— بىزىم سىزىنلەما يىشىمىز يوخدور. علەئىيەپىن ا ئوينىدا غىدا جا يېق! قا بېتى آچىن!
دەئىيە، تەهدىد ائتمىدە با شلادى. علەئىيەپ با شقا لارىنин دوكانلارىنى، مخصوصاً آلقا يىد
اوغلۇ اسما عىليلىن دوكانىنى داغىدا ندا خىطرين يا خىنلەشىدىغىنى دويمىش، اۋز خانىمى
و اوشاقلارىنى گۇتۇرۇپ، گىنچە شهرىنە اولان دوستلارينا پناھا پا رىمىش، ا ئوينى و دكا -
نىنىي، آتا ما تا يېشىر مىشىدى.

شا طیرا سد قا پیشین دالیندا "یئکه ابرا هیما" یا لوار ماغا با شلادی.
 — کربلا یی اووده بودور، آرواد— او شا ق قورخور، آلهادا ن قورخون! بیز ده مسلمانیق
 ابرا هیم! سن آللاده، سنی ما م!... دئیه یا لوار دیقجا، ابرا هیم پیس سؤیوشلره:
 — قا پینی آج! دئیه اصرار و تهدیدن ال چکمیردی. اسد یا لوار ماقدان نتیجه آلا
 بیلمه دیگینی گوردوکده، عصبا نیتله ابرا هیمین سؤیوشلرینه رکیک جوابلار قایتا رماقلاء
 — الیندن گلدنی ایکی قابا چک! دئدی. — هرگئین جرأتی وار قایپیا ال وورسون!

دئییب، اۆزوموزونکولره دفاع ا مری وئردى. اۇزما ن منیم اۇنایکى ياشىم وا رىیدى. هله ا سلەھ دوتما غى بىلەمۈرىدىم. آنجاق، اىشچىلارىمېزىن و قۇنشۇلارىمېزىن ھا مىسىنىين ا سلەھسى وا رىیدى. حىطىدە سىڭرىپىندىلىك ا ولۇندۇ. حىطىپن غرب طرفىنەدە ا ولان دروازا نىين قا پىيلارى خىبا بانا آچىلىرىدى. شوق طرفدن دە "قۇما ندىر" با غىينا يابىشىقلى يىدى . ھر اىكى طرفە گۈز اولماق لازما يىدى. منى قۇنشۇ حىطەسالدىلار. من اۆزومۇ ملک صا جىبىنىين ا ئوينە يەتىپرىدىم، كۆمك اىستەدىم. اۇ، جىلد لبا سىينىگئىيىب ، اۆز ادا رەلەرىنەقا چىدى. من دە كىشى، اشوه قا يېتىدىم. چوخ چىمەدى كى، آلمانلىلارىن سىلاھىدىستەلەرى خىبا بانىين جىنوب طرفىنەدە صەف با غلادىلار . ھا وا ياباشقا رالما قدا يىدى. قورخۇ، وحشت ا يېجە- رىسىنەدە كىچىرىپىرىدىك . بىزە ائەلەگلىرىدى كى، ا ونلار ھاوا قارالما غىنى گۈزلەپپەرلەر . ھەردىقىقە اۇتىۋەكجە، دروازا زانى سېئىدىپىپ ، اىچەرى دۇلما قلارىنىين احتمالى جوخالىپىرىدى.

بىئەلە خطرلە اۆزىمەاۆز دۇرۇدوغۇمۇز بېر آندا ، خىبا باندا :

— اده، كۆپك اوشاقلارى ! كىمین ا ئوينەھجوم ا ئەتىرىسىنىز ؟ ا وتا نمىرىسىنىز ؟ . دئىيە سىن - كۆي قالخدى. بوسسلەر مورول كىنداڭ ساققا للارىنىين و قولچوما قلارىنىين سىسى يىدى. بېر آندا ، اۇ بۇغۇجو محىيط عوض اولدو. تا لان اۆچۈن تۈپلەنەن شلارىن اۇخو داشا دە يىدى. ھا مىنىقى با قلارىنا قاتىپ ، اۇرا دا ان اۇزا قلاشىرىدىلار . بىئەلەلىكە، قىراغىن و تا لانىين قا با غى آلىيندى. آنجاق جريما نبۇنۇنلا بىتىمەدى. آتا م گىنچەدىن قا يېتىدىقىدا ن مۇنرا ، كەنلىق قولچوما قلارى اونون يانىنا گلىپ، عذر اىستەدىلەر. بۇ عذرخوا هليقلا ياناشى، علىعىيوضىن ائو و دوكانىنى " دا غىيتىماغا دا اجازە " اىستەدىلەر . آتا م چوخ نا را حاتلىقلا ، " عذر بدتر ازگناھ " بونا دئىيەرلەر - دئىيە. صوترا :

— بىزىمكى، سىزە كۆجومۇز چاتما ز. منىم دە ا شويىمى دا غىيدا بىلەرسىنىز .

— ھەچكى سنىن بېر چۈپونە دە ال وورا بىلەمز. اۆزۈن بىلەرسىن كى، علىعىيوضىن رفتار و دىلىنىندىن ھاسى اينجىيىب، دئىيە، بىئىسىز دە اولسا ، مىن بېر بەنەگتىرىدىلەر . ا ونلار اۆز تەصمىملىرىنى دوتۇشۇدۇلار ، آتا مىن ا عتراضى فا بىدا سىزا يىدى. اۇگۇنۇن ئا با حى آتا مىن ياخىن دوستلارىندا ن " سارىھىسن " اىكىنفر اۆز سىلاھى ئادا ملارىندا ن گىتىرىپ، بىزىم دوكاندا كىشىكچى قويido . آخشا مجا غى تۈكۈلۈپ علىعىيوضىن ا شويىنى، دوكانىنى دا غىيتىدىلار . ھەرنەبىي وا رىيدى آپا رەدىلار .

بۇ خېر ا طراف كىنلەرە يابىلدى. بىزىمما ئوھ با سغىن خېرىنى ئىشىن كىربلايىقرەنىين غىرتىي جۇشا گلىر . " اىگر مورول جما عتى كىربلايىپونىسى سا خالىا بىلەرسە، بىز سا خلا- يارىق " دئىيېر . كىربلايىقرە دلىلىر كىندينىن آدىلى - سانلى آدا ملارىندا ن ايدى. آتا ملا صىمىمى دوست و صىفەقا رداش ا ولموشدو. بىئەلەلىكە اۇ، اۆز دوستلۇق حقىقىنى اۋەدەمك اىستەپپەرىدى. اىكىنچى كۆنو آخشا ما وستو كىربلايىقرە گۈندىرىدىكى آدا ملار اۆز آرا بالا رىلىمە قا پىيمىزا دا ياندىلار . آتا م باش وئرمىش حادىشەدىن چوخ اينجىمېشىدى. " منىم قۇنشۇمۇ ئوينىدا غىيتىماق، ائەلەبىل منىمما شويىمى دا غىيتىماق. ھەچىرقى يوخدور - دئىيېردى. ا ونا گۈرە دە دوستونۇن دعوتىنىي قبۇل ئىتدى. ضرورى شەئىلەرىمېزى آرا با لارا دۇلدورۇلار . ا ئوين و دوكانىن آچا رلارىنى دوستو " سارىھىسن " تا پېشىرىدى. گىچەايىلە دلىلىر كىندينىي بوللاپدىق .

دللىر كىندي، دلىلىر اىستىگا هيىندا ن، داها دۇغۇرسو دەميرى يول خطىبىندا شلاپىب ، كۆر

ساھيللرینه قدهر اوزانان بئیوک بیر کنديدير. ائولرى دا غېنىق بىر حالدا قالىن آغا جليقلارين آراسىندا گۈرونمىز بير حالدا دير. اھالىسى اولدوقجا قونا قجيلى، كۇنلوا- گۈزو توخ، سخا وتلى و دوستلا دوست، دۇشمنله با رېشما ز، تۆپوردو يونو يا لاماز، اكثراً قد- قا مىتلى ايگىت آدا ملا را يدى. دېيىلدىكىينه گۈره، چىلىپىلدن كورا و غلو بوساطى دا غىلىركن، كورا و غلونون دليللىرى بو يىزلىرىنى اۋزلىرىنى اوپورا ق انتخاب ائدەرك، يورت - يووا سالمىش، آدىنى دا " دليلر " قويىمۇشلار. بلکەدە بىر مردانلىك صفتلىرى اونلارا با با لارىندا ن قالان بىر اوڭىز دىبىر. آى ايشىغى بىدى. ها وا آيدىن، گۈپىدە اولدوزلار سا يېرىشىردىلار. جا مىشلارين آغىز آددىملارى يىلە حرڪت ائدن آرا با لارىن تكىلرى نىن جىئرىلىتىسى، آرا بىر ھۆرۈشىن ايتلىرىن سىسەنەقا رېشىب قورخونج بىر آوازا دئۇردو. سخىھ ياخىن آرا با لار بىر ئوشىنقا با غىندا دا ياندى. ايتلىرىن ھوروش سىلىرىنى كربلايى قىنبرىن گور سىكسىدى. سەر روا دا- و شاق ائشىگە تۈكۈلدو. مەھر، محبت و احترا ملا قا رېشلەندىق . بىزىمما ۋۇچۇن نظرە دوتولمىوش اوطقادا يېرىھىئر اولدوق گۈنلر سۇعتىلە اۋتوردۇ. لاکىن بىزىم بورادا قالما غىيمىز اۇزۇن سۆرمەدى. دليلر جما عتىنىن بىزى اۇز قالان دلارى آلتىنا آلىپ، قاخماز چىخما- قلارى موروللۇلارىن، مخصوصاً آتا مىن دوستلارىنىن غۇرۇونا توخۇنۇشۇدۇ. اونلار دورا-دورا با شقا لارى بىزى اۇز قالان دلارى آلتىنا آماقلارى اونلارا آغىرگىلمىشىدى. اۇنما گۈرە بىر قىنبرى راضى ئىدىب، يېنىدىن بىزى آنىفەتلەدە قايتا رەدىلار. بىلەلىكە، بىزىم دليلرە ياشما ما غىيمىز اىكى ھفتەمە ولدو.

+ + + + +

اۇقتىيا بر انقلابىندا ن صونرا روسييەدە وطنداش محا رېبەسى دوا م ائتدىگى كىيمى، آذربايجاندا دا سيا سى مبارزەلر دوا م ائتمىكدا بىدى. ۱۹۱۸-نجى يىلدە انگلائىس غصبكا رلارىنىن يىلە ايگىرمى آلتىبا كى قومىسا رلارى فاجعەلى بىر سورتىدە اولدورولدو. ارمى- مسلما ن قىيغىنلارى با شلاندى، كۆمك آدىلە تۈركىيە قوشۇشلارى آذربايجاندا دولدو. مساوات حكومتىنىن تشکىل اولۇنماسى يىلە تشنج شىتلىنى. هرج- مرجىلىك، منملىك، چاپقىنجىلىقلاردا بىر دۇرۇرلەدە فغان ائدىرىدى. نەهايت ۱۹۲۰ -نجى يىلدە آپريل انقلابى ياراندى. شورا حكومتى قورولدو. ملکدا رلىق، آغالىق، استشما، كۈلەلىك دۆنья سى كۆك چۈرۈمۈش گۈددەلى آغاچ كىيمى يئرە سرىلىدى. آزادلىق با ياراغى دالغا لانماغا، حيات يولو ايشىقلانماغا، اولكەننىن پوزولۇشۇ اقتىما دى يېنىدىن قورولماغا، مدニت اوجا قلارى، مكتىبلەرە مىننىن اوزونە آچىلماغا با شلادى. ظلم، ستم دۆنья سىنىن بىزە اورت قويىدۇغو خرا بەلىكلىرىن اۆزەرىندىن يېنى آزا دېير حىات سىنە گرمك لازم ايدى. بونلارىن ها مىسىشىن با شىنندا گۈندۈزە قاتماق، ھوجىتىنىلىگە سىنە گرمك لازم ايدى. بونلارىن ها مىسىشىن با شىنندا سارسىلماز بىر ارادىدە مالىك، قاينىلى و فداكار بىر وھېر اولما لىي بىدى، كى، اۇدا وارىدى.

آز بىرمەتتە استشما رچىلار، قولچوما قلار، تا لانچىلار ازىلدى. اولكەدە آرا مش، نظم، اۇز يېرىنىتا پىدى . صنفسىز سوسىا لىزم قورولۇشۇندا دوغرو آددىملارى با شلاندى، لاکىن

بوللار دا شلى، تىكالنى يدى ...

١٩٢٥-نجى يىلين سنتيا برا آىينىن او نىشىندا مكتىبلر آچىلدى. من بئشىنچى كلاسا دا او خويوردوم. هله تدرىيس وسا يلىكى ما مل اولما سا دا، درسلر مرتب گئىدىرىدى. معلملىرى عجىب بىر علاقها يىلە يىشە گىريشمىشىدىلىر. شاگىدلارده مكتىبه - اوخوماغا سونسوز بىر هوش او يىا - تماغا موقق اولموشدولار. معلملىر ورزش و تفریح سا عاتلارىنىدا، بىزىملە بىر دوست كىمى رفتار ائدىرىدىلىر. موللاخانالاردا كىچىپقۇق و فاقاقدان خبر بوخ ايدى. اونا گۇرە دە، مكتىبدن قاچماغا دا بىرىپهانە قالىما مىشىدى.

بىرگۈن ميرزە محمد معلم منى اۆزۈيلىه يېئنى آچىلمىش تىآتىر صەندىسىنە آپا ردى. بوردا معارف خادىملىرىنىدا رەحيمما وۇ، على قىرعلى، مسگىنلى اسلام على وو و باشقابا جتماعى خصىيتلار جمع اولموشدولار. ترتىب ائدىلە جك كنسىرتدە وئرىلە جك بىر بىرەلى كۆمئىدى اشىرىن تەرىپىنى (رېپەتتىسيا) ايدى. اشىدە اولان اوغلان روولۇنو منه و شەرىدىلىر. تماشا گۇنۇ اۆز رولومۇ موفقىتىلە اوپىنا دىغىيەدا ن تئا تىر قۇللە ئىگىيا سىنىن (ھېشىتىنىن) خوشۇنا گىلدى. دئمک اولاركى، ائلە او گۇنۇن من تئا تىر عالمىنە قدم قوبىدوم.

او گۇنلۇ، تئا تىر خلقىن گۇزۇنۇ آچما قادا مەم رول اوپىنا بىردى. بىز تىنها شامخۇ دون اۆزۈنە دئگىل، قوللىقىتىبو (دستە جمعى) حالدا كىندرلەر گئىدىر، سىار تئا تىر و كنسىر تلر و ئەركەلە، خلقى بو ھەنرلە تانىش اشىدىر، اگلەندىرىپىر، گۇزۇنۇ آچىر، امەگە، سوسىالىزم قورولوشونا علاقە اوپىا دىيردىق.

ايلىلر اوتىدو، گئىت - گئىدە من بۇي آتماقلا، باش رۇللاردادا اوپىنا ماغى، داها صونرا - لار، رېپىسۇرلۇغۇ دا عەھەدە مە گۇتۇرە بىلدىم. بؤوبىك كنسىر و بالما سكارا تلار ترتىبىيىنە فعال بىرسورتىدە چالىشا نلاردا ان ايدىم. آرتىست اولماق هوسى گۇنۇن - گۇنە فەرىمەدە شەدەتلەنۈرىدى. بو ايش اۆچۈن استعداد و علاقەم دە وارىدى. طوطۇقۇشو اۆزۈنە با خەدىق - جا فەرخلەنېب، اۆز گۆزلىكىنەن مىتاولان كىمى، من دە اۆز موفقىتلىرىمەن، تماشا - چىلارىن تەشىۋىقىنەن شىشىب اۆزومۇ اىتتىرىكىن، "ھەئىف كى، سىين ضعىيەدىر" دئىيە ولونان اشتقا دادا بوزولاردىم. دوغرودان دا، سىيم بىر آقتىپور (ھەنرپىشە) اۆچۈن دردە دەپىن سىلىردىن دئگىلە يىدى. ھەمدە كى، او گۇنلۇر ھە سىسى اوجالدا دىستىگا ھەلار بوخ ايدى. ھەنرمندىن سىسى گەرەك سالۇنۇ دۇلدورا، ھامىنىن قولاغىنى چاتا بىلە ايدى. بو نىقصانىم منى حرفەسىي ھەنرپىشە اولماقدان ساقىنەدىرىدى. آنچاق، بىر هوسكا ركىمى، صەنەدە، واجتماعى فعاللىتلەر دە قالدىم.

١٩٢١-نجى يىلدا، يايىين ايلىك گۇنلەرەن بىر ناراحاتلىق او ز وئردى. بؤىلەكى، آنام روماتيزم دردىنى دوجار اولدو. قول - قىچى دوتولىدۇ، ائو ايشلىرىمېز تۈكۈلۈپ، قالدى. ائلەم نظرە گىلدى كى، آنام ھەمىشەلىك يئرە يا پېشىب، معالىجهسى مەمكىن اولان دئگىل. آتا ملا آنام چوخ فەرەن مۇنرا، دولانىشىغىمىز نىجات وئرمىك اۆچۈن منى ئۇلۇنلىرىمك فەرىنە دۆشۈلۈر، من تىزە جە او نىشىش ياشا دولموشدولم. ھەلە ائولىمك وقتىم دئگىلە كى . اوخوما ق، تحصىل ھوسىلە اۇجور دوم. ائو، عائىلە نەدىرىر، ھەلە فەرىمەن دە كەچمەرىدى. بونا با خاما ياراق، منىم را ضىليغىمىي آلماغا چالىشىرىدىلىر. كەچمەشىدە بوجور عادتلىر وارىدى: ھەلاب اوشاق و قىتلارىنىدا قىيىزآناسى، اوغلان آنا سينا قىيىزىمىي اوغلۇنا وئرە جەگم "، ياخود، اوغلان آناسى" قىيىزىنى وغلوما آلاجا غا م" دئىيە

دیل او جو، او ز آرا لاریندا آلب، وئر دیلر، بوجور بى مزه لیکلر چوخ وقتده او زیشى -
نى دوتا ردى.

بىز هارايل ياي فصلى گئده بىك، يايلاغا گئدردىك . هم كىنلىكىمىز مغى على عمى گىياده
قوتناق اولوركىن، "خا نىبا لاخا لا" فا طما نى سنه وئره جەگم " دئىيە، منى سئور، او زومنا ئېرىدى
آنا ملا عهد - پىيمان دا با غلادىلار . بو سۈزلەر نەدىنسە، مندە عجىب بىر تائىر قوبىمۇشدو،
ھەلە او زمانلار كىچىك ياشلى فاطما او رەكىمە او زونە كىزلى بىر ئېر چىمىشىدى .
دا نىشىقلارى، با خىشى خوشوما گىلدەي . گۆز، قاشلارينا باخاندا، نا غىللاردا اشىتىدىكىم
ا فسا نەوى قىزلا را او خشا دا رەدىم . خىال ائدرىدىمكى، ائلە دوغرودا ن دا منىم شاشا نلىمدىر.
اونا گۈرە دە آنا مىين تكلىفي نىين قا راشى سىندا :

- ايندى كى، ائولىنمەگە مجبور ائديرسىنiz، فا طما نى آلارا م دئىيە راضىلىغىمى بىلدىرىدىم .
فاطما ، دوغرودا ن دا منىم ئىزلىرىمە بىتون قىزلا ردا ن گۈزلە كۈرۈشۈردو . آنجاق
فا طما نىين ھەلە اون باشى تما ما ولما مىشدى . الدن دوتا ن، ايش گۈرن وقىتى دئكىيادى
اونلارا الىيندن ايشىگىلن، ايش باشاران بىرگلىن لازما يدى . اونا گۈرە دە اونلار، بىو
فىكىرى منىم باشىمدا ن چىخا رماق اوچون قوشوموزون خانمىنا متۆسلى اولدولار . من اونا
گلىن با جى دئىيەر، خا طرىپىنى چوخ اىستىرىدىم . چوخ صحبىتن صونرا، او، منه "حىبىبە" نى
نشان وئرىدى . حىبىبە اون بىشى ياشىندا، لىجا ق بوي، آلاڭۆز، تۈپول، سئويملى بىر قىزا يدى .
اونو تعرىفلىدە - تعرىفلىدە، منىم ئىزلىرىمىچى جىلەتلىدى . بىرئەنچە كۈرۈشۈن صونرا، بىر
بىر ئىزلىرىمىز بەيندىك . بىئەلەلە كىله توى با شلاندى . زورنا - با لابا ن بىر ئەرفە، تار - قاوال
بىر ئەرفە، يئمك - اىچىمك، شادلىق ائۋىمىزى گۈئۈرۈدە . بو دۇيۇندەن ها مىدا ضى كۈرۈندە .
آنچاق، معلملىرىم، بىر دە صحنه يولدا شلارىم اينجىكلىك لرىپىنى گىزلىدە بىلەمىرىدىلر .
اونلار منىمما وچون ايشىقلە بىر گىلەجك، تحصىل و ترقى آزو لا بىر دىلىلار . اونلارجا، ائولىن -
مەيمىم ال - آيا غىمەن با غلانما غىدئمك ايدى . آتا - آنا مىين بىو ايشىنى منىم بىد بختلىكىم
كىمى، اونلارىن او زونە چىمكىن دە چكىنمىرىدىلر . ائولىنمە بىيم، دوغرودا ن دا منىم
تحصىلىمەن قا با غينا چكىلەميش بىر چېر اولدو .

يئددىپىچى كلاسى قورتا رەدىقادان صونرا، اورتا و عالى تەھىيەلىمىدىوا م ائتدىرىمك اوچون،
گىنچە و ياخود باكى شهرىنە گئتمەلى يىدىم . آنا م جدا بونا مخالف ايدى . او خوما قدان
اليم او زولدىويوندن، بىتون محبت و علاقەمى اجتماعى ياشىلەر، تىاترا سالدىم . بىر مەت
كلوب مدېرى دە اولدوم . آنجاق، يولدا شلارىم تەھىيەلىرىنە ادا مە وئىرىدىكلىرىنى، تەعطىلى -
لرەدە غرورلا ائوه دۇندوكلىرىنى گۈرۈدەكجە، عجىب بىرحا لا دۇشوردۇم . ترقى، تەمەن
قا فلەسىنەن گىئرى قالدىغىما وچون، او زوم - او زوم دا شلابىر، بىد بخت حساب ائدىرىدىم .
عىنىزماندا او خوما آرزو سو قابىمە شەعلەنەنيردى . هەرگۈن ائودە آجيلىق تۈرتمەدە
بەھانە گزدىرىرىدىم .

نەھا يىت ۱۹۲۴ - نجو اىلەدە حىبىبەنىن و آتا - آنا مىين راضىلىغى يىلە، گىنچە شهرىنە
بىئنى آچىلىميش " عملەفا كولىتسى " نە دا خىلە اولدوم . گىنچە يىلە شامخورون فاصلەسى اىكى
سا عا تلىق يىول ايدى . دىمير بىول قاتارىلە پېنجشىنەلر ائوه گلىپ، وقتىنەدە دە گئىرى
دۇنرىدىم .

بؤيەلەلە كىله ۱۹۲۹ - نجو اىلەدە اورتا مكتىي قورتا رىب، باكىدا پئدا قوزى نىتىتىتو

تونون ديل و ادبيات شعبه سينه داخل اولدوم .
 صونرا لار آذربا بجا ن ديل و ادبيا تيندا فعاليت ائده رك شهرت صاحبي اولموش حميد آرا سلى، دميرجيزاده، محمدرام، احمداصاده كيمى علمى و هنرى شخصيتر منيم همكلاسلاريم اولموشلار، ايستيتوت خاطره لرى منيم وچون عزيز و اوندولما زدير .

+ + + + +

آپرئل انقلابيندا ن صونرا، بۇتون سوؤت اولكەلرینده اولدوغو كيمى، آذربا يجا ندا دا اقتضا دى بحرا ن دوا مائتمىكده يدى. پول اۆز دەيدەرينى (ارزشىنى) الدن و شرمىشدى، ياشايىش گۆندن گۆنه چتىنلاشمكده يدى. ۱۹۲۴- نجو ايلده "لندين" يىن معروف اولان: "يىنى قىتما دى سيا ست" بۇنا مسى اجرا يە قويولدو. بولۇن قىمتى قىيزىل ايله برا بىر اولدۇ. خلقلىرىن زحمت و امىدگە كىرىشىمەلرى و يىنى قىتما دى سيا ستىن دۆزگۈنلۈي و نتىجەسىنده، اولكەلرین اقتضا دىيا تى گۆندن- گۆنه رونق تاپماغا، ياشايىش ياخشىلاشماغا باشладى.

انقلابين ايلك گۆنلرېيندن بؤيووك صنا يع لر، تجارت مؤسسه لرى ملى اولموشدو. ايندى ده كندىرده اولان صنفي ئىدىتىر (تضا دار) اورتادا ن گۇتۇرولمەلى، انسانىن انسان طرفىيندن استشمارينا صون قويماق، برا بىرلىك، قاردا شلىق، امكدا شلىق دۇنيا سىبىن قدم قويماق لازما يدى.

۱۹۳۰- نجو ايلده بۇ آغىر، هم ده مسئولييەلى يىشىبا شلاندى. البتىه، ها مىبا لار، مۇفته خورلار، قولچوماق و استشما رچىلار اۆجون بۇ باشلىنىش، خوشالگىلىم دئىگىلدى. آنجاق، رنجىرىز، زەختىش، ازىلمىش طبقة لرىن استقبالىلەقا رشىلاندى. كندىرده قولخۇزلار (جمعي تصرفات) تشكىل اولۇنماغا باشладى. اىستەدىن لر اۆز واو- يوخلارىنى (مال- قارا، اكينچىلىك چىلىرى و ماڭرىھ...) اورتاي قويوب، قولخۇزون اساستا مە و مە منا مەسىنى قىبولا ثىت مكىلە عضو اولوردولار. آما، وارلىلارا اۆز مال- حىوا نىلارىنى گۆتلەرنىن اختىيارىنىدا قويوب، اۆزلىرى ده، دۇنەنەكىمي قا پىلارىندا نۇكىر، رنجىرى، گۆنە مۇزد ايشلەين آدا ملارلا بۇيۇن- بويۇنا ايشلەيىپ، اۆز زەختىنىه، ايشىنە كۈرە پاى گۇتۇرمك آغىر گلىرىدى. قولخۇزا داخل اولماقدا، اجبارى دئىگىلدى. ايشىن اوللىنده بعضىنا را حاتىقىلار اۆز و ئىرسە دە، ياشىپا واش گۆنون ئىلىي، منطق و واقعىت قا رشىسىندا ها مىتىلىم اولماغا يىنى سوسىا لىيست حىا تىينا آلىشماغا و اوپۇشماغا باشلادىلار. "امك بئولگوسو" مسئله سى بىر آز بىر بىر ايش ايدى. امك بئولگوسونون دۆزگۈن بۇلۇنۇ آيدىنلاشىرىماق دولتىن قا رشىسىندا دوران اساس مسئلەلەردىن بىرىيە يدى. بونا كۈرە دە، ياشى تعطىيالرىنى دېلىلىرىن طلبەلر و تشکىلاتچىلار سەربرلىگە لىينىب، كندىلەر گۇنەر بىلىرىدى. من دە بىر جىبهددە فعاللار جىركەسىنده ايدىم. متىم فعالىت يئرىيم مورول و دلىلىر كندىا يدى . بىز مە حىبە يىلو ايلە، قولخۇز عضولرى آراسىندا هېچ بىر فرق قويولما دان، هەركىس اۆز امەگىنە، ايش گۆنۇ، و سا عاتىينا كۈرە مەحصلدا ن حقىنى گۇتۇرمەبى آيدىنلاشىرىرىدىق .

+ + + + +

ابتدائی، اورتا و عالی مکتبه‌رده تدریس آذربایجان دیلیندە - آنا دیلیندە آپا ریلییر.
دی . الفبا ایسه "عرب الفبای" ایدی. بو الفبا دیلیمیزین احتیا جلارینی إؤدیيھە -
بیلمەدیگىندن، بىئنی بىر الفبا ياراتماغا احتیاج وارىدى. بو مهم و ضرورى مسئله
ھله انقلابدا ن اۆل ۱۹ - نجوعصرین ایکینچىغا رسیندا، مېرىزا فتحعلی خوندوف كىمىي بئوبىك
درا ما تورق و متىكىرىن نظردىتىنى اۇزونه جلب ائتسە دە، بومىشلىنى لازم بىلدىگى
مقاملاردا مطرح ائتسە دە، نتىجه سىز قالمىشدى. اونون اصولىو علمى گۇرۇشلىرى، فقط
سۇوهتلىر اتفاقىدۇرۇندا ۱۹۲۸ - نجىايىلدىن عملى ولماغا باشلادى. بىرچوخ مطاعىەدن
صونرا، لاتين الفبای ساسىيىدا بىر الفبا يارادىيلار. بو الفبا دا چوخ ئۇمور سۇرە
بیلمەدى، ۱۹۳۹/۴۰ - نجىايىلرده بو الفبای دەگىشىپ، اسلۇ و لاتين الفبای لارىندا
استفادە اىدەرەك، علمى مۇسىھلىرى بىئنی و تكمىل لشىرىيەلەمىش بىر الفبا دۆزەلتىيلر.
منجه، بو الفبا آذربایجان دىلىنىن بىوتون قانون و قايدا لارينا جواب وئەرەبىلىن کا مل
بىر الفبادىر. دئمك اولاركى، بو، آذربایجان دىل و ادبىاتىنىن انكشا فى اۆچۈن
تا رىخي خا دىھىدىر.

۱۹۳۰/۱ - نجىايىلرده تعلم و تدریس ايشلىرىنده بىر انحراف وجودە گلدى. بۇيەكى
مكتىبلرده، اعمالاتخانالارا حىدىن دەرتىق يئر وئىرلىدى. تشورى (نظريه) قىمت آخسا -
ماغا، دالىدا قالماغا باشلادى. بو نظرىيەنىن طراحي، واضعى "شولگىن" آدلى بىر
پىئدا غوق ايدى. بو گىئىشىن خطرىيە متوجه اولان "مرکزى قومىتە" فورىتىلە قرار مادر
اىدىب، معارف مرکزلىرىنە گۈندىرى. مكتىبلرده "شولگىنیزم" اىلە مبارزە اۆچۈن لازىمى
دستورلار وئىرلىدى. بىوتون قۆئلر سفربرلىگە آلىنىدىغى كىمىي، بىزىم دانشگا هىن دا بو
ايىشە فعالىيەتى لازم ايدى. صون كلاسلاردان، هر كلاسدان اىكى - اۆچ نفرقا با قىچىل شاگىد
لردىن سەچىپ، بىر فوق العادە بوراخىلىش آدى يىلە، آذربایجان نىن هەنقطەسىندا عزام
اىدىلىدى. بو بوراخىلىشا بىزىم كلاسدان (حمدىدا راسلى، احمدادە، ميرپاشا، و بىر
دە من اولدوم. بو فوق العادە بوراخىلىش ۱۹۳۲ - نجىايىل، "يا نوار" بوراخىلىشى آدىلە
انجا م تا پدى. مىكىنلى مىكا ئىيل نبىزىدا دە اىلە منى گىئە بىگە گۈندىرىلىر. نبىزىدا معارف
مدىرى، من اىسيه مفتىشى صفتىلە (سمتى اىلە) اىشە باشلادىق .

انقلابدا ن قا با قىكى گىئە بىگە محىطيا يىلە ا و خوجولارى، آزدا اولسا، تانىش اشتىمىش -
دېم. آنجاق ايندى حىات بىوسپوتون دەگىشمىشىدى. مەعنەلر، كارخانالار ملىي و لمۇش،
استىشما رچىلار باش گۈئىتۈرۈپ قاچمىش، قۇللىكتىپ (جمعى) حىات قورولموشۇ نە ملکدارلىق
دان، آغا لىقىدا ن، نە دە مۆفتەخورلاردا ن بىر اشر يوخا يىدى.

بىز صونسوز بىر علاقە و جوانلىق شور و حراتىلە ايشە گىرىشدىك . كىنفرا نىسلا
ۋئرمك، معلملىرى يىنلى بىرنا مەلر و تدرىيس اصوللارى يىلە تانىش ائتمەگە، آپرى - آپرى
كلاسلارىن بىرنا مەلرىنى تحليل و تجزىيە بىلۇ اىلە دۆيىونلىرى آچىرىدىق . آت بئانىندا
كىندىبەكىند گىزىپ، معلملىرلە همکارلىق و امكاداشلىق يىلوا يىلە تعلیم و تربىيە ايشلىرىنى
دۆزگۈن يولونا سالىرىدىق .

كىچمىشىدە آلمان مەستاشارلاردا وچون تىكىلەمىش اوطاقلاردا، ياشاماق اۆچۈن بىزە يئر
ۋئرىلەمىشىدى. بو زمان منى كۆچ - كلفت دە با سەمىشىدى. اۆچ اۇغول و بىر قىزآتا سىا يىدىم

حیدر سگیز، صونا آلتى، على دئورد و شريمان ايکييا شيندا ايديلار، عا ئله مى، گئده بگە اوز يانجا آپارماق فكريينه دوشنده، بىئنه آنام داد - فرياد قوبارىب، اعترافلى ئىتمەيدى باشلادى. حقى ده وا رىدى، چونكى، اگر بىز ها مىمەيز گئتسك، قوجا، قاوى يالقىز قالاجق، ايىدى، او وقتقا راداشيم صەد ده اوْن سگىز ياشا دولمۇش، تحصىل دالىنجا قالىرىدى. بىر ده كى، اوشاقلارى من اكسىم ده، اونلار بئويوموشدو. انس توتموش، اونلارا عادات ئىتمىشىدلار. هەمدە اونلارا ائله گلېرىدى كى، من هەميشەلىك آپيرىلىب گئتمك اىستە بىر، البتە، آپيرىلماق، اوْزو اوْچون اوْخانىمىما ولماق، قابىن آنا بوغونتۇسۇندا ن قورتا - ماق هر گلېنىن اوْرە گىيندن گئچن آرزو دور، بوخيا ل حبىبەنин باشىندا اولسا دا، من بوحقى اوْزومە وئرە بىلمىزدىم، اونلار منىمما وشا قلارىمەن زەختىنىچىكىب، بئويوموشدولر، تحصىلىمى دوا ما ئىتدىرىمەيە امakan يا را تىمىشىدلار. ايندى قوجا لمىش، الدى دوشىمىوش وقتلىرىنده، من اونلارى آتابىلىرىدىم؟... هەچ وقت؟ هلە بونلار بىر طرفە، بىر دفعە آتام اولماسا يىدى، منىم اولوموم حتمى يىدى.

١٩٢٨- نجىا يلىن يايىي يىدى. اورتا مكتبىن صون كلاسينا كىچمېشىدىم، مكتبلرىن تىمعتىلى وقتى يىدى. بىزى گئده بگە تۇيا دعوت ئىتمىشىدلار، او زما نلار ھەلە مىنېك ما شىنلارى ها مىنېن ئاستفادەسىنە دەگىلىدى. من فايتون ايلە گئتمەيدى حا ضىرلاشىرىدىم. هارادا نسا دوستوم آيدىن بونو اشىيدىب، يايىيما گلدى.

- من ده گئده بگە گئده جەگم. آت اولا - اولا نىيە فا يېتونلا گئده كى؟ - دئىيە آتلا گئتمەبى تكلىف ئىتتى. دوغۇرۇدان دا اوْ، داغ يۈللارىنى آت ايلە گئتمەيىن آپرى بىر لذتى، صفا سى وا رىدى. هەمدە، آتام، آتباز اولدوغۇندا، هەميشە آت سا خلایا ودى. هەمدە سەچمە كەھر آتلار، بونا گۇرۇر دە من قىبول ئىتتىم. او گۆشۈن صاباھى، گۇن چىشىما مىش آتلانىب، گئده بگە دئىيە، يۈلا دوشىدوك. مورول دا غلارىنىن اتەكىنە چاتاندا، منى سانجى دوستو. دا غلارىن دوشۇندا، يۈلۈمۈزۈن اوْستۇندا اولان بىر قىھە خانا دا دوشىدوك، بىر آز دېنجهلىب، چاى اىچىدىك. آنجاق منىم آغىرم آزالمادى. يۈلۈمۈزۈن قالما ماق اوْچون، يېندىپوللاندىق، سانجىم گئىدىكىچە آرتىما قدا يىدى. بىر حالدا يىدىمكى، نە دا غلارىن اوْرە يە ياتان سرینەن، وا سىنى حىش ئىتتى، نەدە چۈللەرى بىزەين كۆل، چىچكلىرىن عظرىنى دۈپۈر، نەدە داغ درەلرین طبىعىي گۈزلىك لرىنە تماشا ائتمەيدى مندە حال قويموشدو. چىلى بىئل دا غلارىنىن اتەكىنە يېڭىلىشىمەش چاردا خلىكىندىنە چا تىدىق، اوْزومۇزى درمانگاها يېتىرىدىك. دوقتۇر تانىش ايدى. تىئى معا يېنە ئىتتىب، درمان وئرىدى. سانجىم بىر آز توخدا دى. خدا حافظ لەشىپ، يۈلا دوشىك اىستەدىكە، دوقتۇر:

- سن استراحت ائتمەلىسەن. گئده بىلامىزىن. - دئىيە منى يۈلۈمدا ن قويماق اىستەدى. آنجاق، من بىر بئويوك كەنلىك دوقتۇر تۇيا گئىدىم. اگر بوكۇن اوْزومۇ يېتىرىپ بىلەمەسم، زەختىم ھەدر گئده جەگ ايدى. بونا گۇرۇر دوقتۇرون نەھىختىنى قىبول ائتمەدىم، بۈلە دوشىدوك "خا رخا" كەنلىكىنە چاتاندا يېنە سانجى بىشلادى. داها دا يانماق يئرى دەگىلىدى. آتلارى قا مەجيلايىب، اوْزومۇزو "اسلاوانقا" كەنلىكىنە يېتىرىدىك. جىمەتكۈنۈ، هەمدە ناھار وقتى اولدوغۇندا هەرىئىر با غلى يىدى. ناچار، يېنە يۈلۈنلىنىق. اسلاوانقا دا چىخا نىدا شەتلى ياخىش پاشلادى. نە يە سوپۇمۇز سۆزولە - سۆزولە گئده بگە چا تىدىق. منىم آتدا ن

دۇشىمىدە قدرتىيم قالما مىشىدى. آتدا ن دۇشوردولر. يۇرغا ن -دۇشىيە دۇشىوم. من اپلان جالمىش آدا ملار كىمي قىورىلىير، آچىلىرىدىم، او طرفە دەتۇى، چا لاما، اوپينا ماق زورنى با لابان و ناغا راتىن گۇر سسى گئويە قالخىر، بىئىننېمە ايشلەبىرىدى. گىلىكىمىدىن خېر توتان مشهدى محمدىمى دادىما چاتدى. او، آتا مىن ياخىن دوستلارىندا نا بدى. منى اوز اشىينە گۇتوردۇ. دوقتور، دا وا، درمان دردىمى توخدادا بىلەمدى. بىر خستەخانا ياخىن دۇشىمەش گۇتوردۇلر. دوقتور اۇرتا بولىلو، اىگىرمى دۇققۇز - اۇتۇز ياشلارىندا گۈزىل و نزاكتلى بىر روس قادىنى يىدى. او، معالجمە اۆچۈن بۇتون باجا رىغىنى يىشە سالمىشىدى. مەتى سفانە حالىم گىئىتىكىجە پۇزولما قىدا يىدى. حالىمى تلخۇشلا آتا ما خېر و ئەردىلر. او، شامخورون تا نىنېمىش دوقتورلارىندا بىرىپىنى دە گۇتورووب، آنا ملا بىرلىكىدە يانىما گىلدى. خانم دوقتور آغىرلارىم تۇخاداسىن دئىيە، اىستىسودان استفادە ئىدىرىدى. آنجاق، تزە گلمىش دوقتور معالجه يېلۇنۇ دەگىشىدى، بۇز اىستەدى. بۇز تاپىلما دىغىندا ن، آتلى گۇنۇدە رىب دا غلاردا ن ارىيەمەمىش قار گىتىرىدىلر. قارى كۇر با غىرسا غىما طرف، قا رەننەمین اۇستونە قويدولار. قارنەم عجيب بىر صورتىدە كۆپدۇ. حالىم دەگىشىمىدە، اۆرەك دۇيۇنتۇم يېزۇز هشتادى (سکىنى) دا آشىدى. دردىن شدتى او درجه يە چا تەمىشىدى كى، هەن اولۇم آرزو لاپىرىدىم لاكىن بىئەل بىرا ئىلى، دۇزۇلمۇز حالىمدا حىدر، صونا گۈزۈمۇن اۇنۇندا جانلاشىرىدى.

"بس من؟، بىس من؟" دئىيە، هەربىرىي اۇزۇنە مخصوص با خىش و شىرىن ادا لارىلە اۇتوب كىچىرى - دىلر. بو آندا اىچىمىدىن بىر فرياد قوبۇر:

- يۇخ، يۇخ خدا م! ياشاماق اىستەبىرم! دئىيەر، اۇزومدە اولۇملە مبارزە يەئىنى قوت خى ئىدىرىدىم.

دوقتورلار اللرىنى مىندىن اۆزدۇلار. حتا اىكىسا عىتدان آرتىق ياشامى ياخىنى دا دەتلىرى

آنا مچوخ دۇزۇمسوز اىدى. آتام گۇرونىسى دە، با خىشلارىندا ن غم - كدر ياخىرىدى. سانكى، اونونا وچۇن ھرشئى بىيتمىش، حيات و ارلىق بىئەلە وندان اۆز دۇندرمىشىدە. بۇنۇنلا بىئەل، اۆمىدىيەنى الدن و ئەردى. "شا مخورا آپارمالىيما" دەتىيىكىدە، بۇ، اولۇر بۇنو ترپتىك اولما ز!.. دئىين دوقتورلارىن اعتراضلارى دا اونون تەممىمىنى دىگىشىرى - بىلەمدى. فا بىطۇنۇن اورتا سىنى يۇرغا ن - دۇشكەلە دولدوروب، منى اولۇ كىمى اۆزەرىنى اوزاتدىلار. من داها نەساغ، نە دە صول بؤۈرۈم اۆستە دۇنە بىلەرىدىم. بىر نفرە فئىلدشىر (بېشكىيار) يانىمدا اوتورىتىدۇلار. فا بىطۇن حوكىت اىدىرىكىن، ياخىن دوستلارىن گۈزلىرى ياشارمىشىدى، ها مىدا ن آرتىق، او غلۇنۇن تۇپۇنا گىلىكىم مىشەدى حىدر عمى غەلىلى و دالغىن گۇرونى سوردو. بىر سۆزلە ها مى مىندىن الىنى اۆزموشدو. آنجاق، من اولەمدىم سلامت گلىپ، شامخورا چا تەدىق، بوردان دا گىنچە شهرىنىدە اولان معروف "نەرىپما نۇف خستە - خاناسى" تا تلقراف ووروب، آمبولانس اىستەدىلر. من اولۇملە يامانجا اىل بە ياخا اولەمۇشدو. اولەمۇشىم اولەمۇردو. آمبولانس گىلدى. دوقتورلار معاينە ئەتىدىكىن مۇنرا، يېئەن ئاتاما قلبىمە قوت اولەمۇشدو. دوقتورلار معاينە ئەتىدىكىن مۇنرا، يېئەن ئاتاما مرا جىتلە: "عمرونۇن صون دقىقەللىرىنى كىچىرىرىز، زەختىسىز، يېرىسىزدىر" - دەتىلىرسەدە، آتام بىوخ، آپاراجا ئام، اولىسىدە، قوى يولدا اولىسون! - دئىدى. آما من اۆزە دورمۇشدو، اولەمەدىم. آمبولانس منى "نەرىپما نۇف خستەخانا سىنا" يېئىتىرىدى. بىرسا عەتكەمەدى كى،

با شدا مشهور دوقتولردن "نقولسکی" و "شنا رک" اولما قلا یئددى نفردن عبا رت بىيركمسيون تشکيل تا پىدى. هر دوقتور اوز تخصصى اسا سيندا منى معاينه ئىتدى، مشورتند صونرا، معلوما ولدو كى، درديم نەتيفوس، و نەده كۇر با غىرسا قدىر، با غىرسا قلارىم دولاشميش - ايمىش . معالجه وچون لازم اولان دستورلار و شىرىلىدى. يارىم وئدره (دولجا) سوپىو شىلانك ايله قارنىما يئرىتىدىلر، بونوتلا دا دولاشميش با غىرسا قلار آچىلدى. من نجات تا پىدىم، ايگىرمى آلتى كۆن دىلىمە لىيمۇ سوبۇندان با شقا، هچ بېرىشى دەيمەدىكىيندن، بىدنىمین اتى تۈكۈلموشدو. قورو سۆمۈكلۈریم قالمىشىدى. بىرآى خستەخانا دا ياتدىم بۇتون بۇ مىتدە آتا م يانىمدا ن چكىلەمەدى .

من، اونون بوجىقىنه نئجه گۆز يوما بىلەرىدىم؟... ايندى، هردىن اوز- اوزومە دۆشۈ- نورم، آتا مىن ارادە و قا يېغىسى اوز يئرىننە، بىئە بېرحا دىھ سرما يەدا رلىقا ئىلەرى- نىن بىرىيىنە، بىزىم كىمىي يو خسول بېرىغا ئىلە عضوونون باشىنا گلسما يىدى، اونون معالجه خرجىنىن عەددە سىندەن گلە بىلەرىدىمى؟ اورادا، طبابت بۇتونلوكە، ها مىا وچون مجانى يىدى. دوقتولار پول خاطريينه يوخ، وجدانلارى قا راشى سىندە حىن ئىتدىكىلرى مسئولىيەت، بلکە دە انسانلىق خاطريينه بوا يېنى گۆرۈر، و اوزلىرىنە بۇرج بىلىرىدىلر.

من، حبىبە ايله ترىما نى گىندە بىگە، اوز يانىما آپا ردىم. اوشا قلارىن قا لانىنى آتا - آنا مىن يانىندا قويىدوق، بىر دە شا مخور ايلە گىندە بىگىن آراسى بىر سا عاتلىك ماشىن يولو ايدى. داها فا يطونلارىن، آرا با لارىن يئرىنى ماشىنلار دوتموشدو. گئت- گل آسا نلاشميشىدى. هر حالدا، حبىبە اوشا قلاردا آپرى دۆشۈۋىنە دارىلسا دا، قا يىن آنا الينىن قورتا ردىغى وچون را ضى گۈرونوردو.

۱۹۳۲ - نجي يللرده، هله دا نىڭا هلارىن او قىدەر بورا خىلىشى اولما مىشىدى كى، بۇتون اولكەنин احتيا جلارىنا جواب وئرە بىلەسىن. هله اورتا مكتبلرده تدرىس ائدىن معلملىر اوزلىرى اورتا تحصىلىلى، بلکە دە ناتام او راتا تەحصىل گۈرمۇش تجربىسىز معلملىردىن عبا رت ايدى. ابتدايى مكتبلارىن وضعى داها دا آجىنما جا قا يىدى. ناچارلىقدان آز - چوخ سوادى اولان آدا ملار، اۆچ آيليق دئورە گۈردو كەن صونرا مكتبلرده معلم مفتىلە ايشلىپ بىرىدىلر.

ميكائىل نىزىزادا ايله من بىرىيىنچىدىفعە گىندە بىگە گۈندە رېلىميش عالى تحصىلى معلملىرىدىكى، بۇنا گۈرە دە، تعلىيم - تربىيە اۇرغان نلارىنىن بىزىز احتيا جى آرتىق اولدوغۇنو درك ائدىر، وار قۆه مېزىلەچا لىشىرىدىق. مكتب ايشلىرىنى قورتا ردىقدان صونرا، اجتماعى ايشلىرىن دە قالمىرىدىق. من اوللرده تىا تىر عالمىنە با غلى او لىدوغۇمو يازمىشىدىم. بو علاقە منى اورتا و عالى مكتبلرده دە صحنتىيە چكىمىشىدى. بورادا، تىا تىر ايشلىرىنى دە فعالىيە داها آرتىق احتياج وارىدى. حتى، كىچىك انتقادى پىئىسلر يازىپ، صحندە دە تىما شا ياقويمىدا دا چكىنمىرىدىم.

۱۹۳۲ - نجي ييل سئنتىيا بىر آيىندا اوز خوا هشىملە گىندە بىگ اورتا مكتبىنە مدپىر تعىيىن اولو دىم. بومكتب، دىمك اولاركى، گىندە بىگ نا حىيە سىندە ان كامى مكتبلردىن بىرى ايل دە بورادا چا لىشىدىم.

نها يىت ۱۹۳۳ - نجو ايل سئنتيا بىر آبىنىن بىرىيىنده، شا مخورا عوض اولدوم بىرىنچە آى مفتىش وظيفەسىنده ايشلەدىكىن صونرا، مورول اۇرتا مكتب مدیرلىكىنەتتىعىين اولوندوم. مورول مكتبي، آغ داشا ن يئنىسپكە تىكىلىميش گۈزىل و بؤيووك بىرمكتابىدى، قا با غىدا اولان گئنىش مسا حتلى حىطى، هرجور ايدمان (ورزىش) فعالىتىنە امakan و ئىرىرىدى، بورا دا فعال و اجتما عى بىرسخىبىت كىمىي تا نىيندىغىمدا ن بۇتون تشكىلاتلار ايشيمىن گئدىشىنده هرجور مادى و معنوى كۆملەكلىرىنى مندن اسىرگە مېرىدىلر. بۇنا گۈره ده، آز بىرمىتىدە ايشلىرىمە رونق و ئەرەبىلدىم. بۇتون نا حىيەدە ايلك دفعەدا ولاراق، فوتبول، والىبىول، با سگىتىبول، و ايدما نا وچون لازما ولان هرجور و سايل تەھىيە ئىتدىم. ورزش معلمى گئنىش صورتىدە فعالىتە با شلادى. مكتب دا خلىيىنە كتا بخانا، قراشتاخانى و سالمانلىكىنەلر اوجون شترنج، شا شقا (۱) وسا يەرە اوپۇنلارى ايشماسا لىدىم. آذربا يجا ن مكتىبلرىنىنە سا بقەسى ولما با ن "دوخۇووى رىكستە" (۲) جها زلارىنى فراهم ئەتكىلە، موسيقى دىستەسى تشكىلاتلارى موفق اولدوم. نمايش گونلارىنى مكتىبلەر بىرىنچە مى دىستەسى كىمىي، قا با قلارىيىدا اۇركىستەر چالدىغى ماشىدا واسى يەلە خىابانلارا چىخىرىكىن، ها مىتا ما شا با دوروردو.

تدرىيس ايشلىرىنە گەلدىكىدە، هەچ بىر معلمىن بىرنا مەسىز، حاضيرلىقىسىز كلاسا كىرمەيدە حقى يوخا بىدى، نظم و انتظامات اعلا درجه يە چا تمىشىدى. درسلىرىن يۆكىك كئىفيتىدە منىمىسىمەسى اوجون تما مشرايىط يارادىلمىشىدى. مكتىبىدە معلملىرى، شاگىدلار، ائلهجه دە مدېرىت آراسىندا قىتىرىلما ز، سىمىما مکدا شىقى يارادىلمىشىدى. بۇنا گۈره ده، آز بىر مىتىدە مورول مكتىپىن ئىدى دىلىلەر دوشدو. ۱۹۴۵- نجىا يللەردىدە معارف شعبەسى طرفىينىن "مورول نۇمنە مكتىبى" آدى دا و ئەرىلىدى.

بورا سىنى دىشكىلەر لازىمىدىرىكى، سوۋەتلىرى ئۆلکەسىنده تعلیم- تربىيە ايشلىرى، سىا سى و اجتما عى تشكىلاتلارىنى نظرىندا ان مهم و اهمىتلىيئر دوتور. معلمىن مقامى يۆكىك و احترا ملا ياد اولونور.

مورول مكتىپىنە كى موققىتلەرى ياخىندا ن گۈرمك اوجون، مركزىدەن گلن نما يىنە هيئت لرى نىن آغىزى آچىلىدى. هەرھفتە مختلف تشكىلاتلارىن (معارف، فرقە، همكارلار، جوانلار، و پىيونئر (۳) تشكىلاتلارىيىدا) نما يىنە لرىتىنەن يۇخلاما سىنىن آراسى كىسىلمەدى. هەرگىلىن هيئت تعلیم- تربىيە ايشلىرىنى نظردىن كىچىرىدىكىدە، طلبەلرىن عمومى معلوماتى يەلە دەتاتا- نىش اولمالى يەدىلر. ايشلىرىنى قورۇتا رەيىقدا ن صونرا، معلملىرى شورا سىندا تعرىف، تمجيد و انتقادلا تما ملاپىرىدىلار. بۇ يۇخلاما لاردا، معلملىرى اۆز طلبەلرىتىنەن معلوماتىننى گىلنلارىن اۆزۈفە چىكماك اوجون، اۆز گۆندەلىك بىرنا مەلرىتىنى كىنارا قويىوب، عمومى سئوا لارلا درسى با شا وورور دولاز. درس اىلىنىن ايكىنچى يارىسىندا بىرىندا مەلرىتىنى كىنارا قويىوب، من معارف يۇخلاما لار، بىرنا مەلرىتىنى گئدىشىنە يئرى دولما ز، بؤيووك ضربەلر ووروبىدور. من معارف مدېرىي يەلە دانىشىب، بۇ يۇخلاما لارين قا با غىزلىيىنما سىنى خواش ئىتدىم. منهحق و ئەردەلىر. صونرا، منىم مسئۇلىت وقا يېغى اۆزۈندهن، بۇ آراسى كىسىلمەين يۇخلاما لارين قا راشى - سىنى آلما غىيم اۆزۈمە با ش آغرىسى، تا را حاتلىق تۈرتسە دە، اهمىت و ئەرمەدىم.

۱ - شترنج صحىفەسى اوزەرىنده اوینا نىلان بىر اوپۇن دور. ۲ - دودا قلا چالىينا موسىقى دىستەسى. ۳ - پىش آهنگ.

سوادسیزلیغین لغو اولونما سی ساحده ده مکتبیمیز آز ایش گورمه دی، معلم ارین و یوخاری کلان شاگردلرینین کومه بیا یله، گنجه قووسلاری آچیب، سوادسیزلاری بو کلاسلا را جلب اشتمه ده موفق اولدوق . بوشلاردا ن علاوه، یئری گلديجه، ایش فصللریننده قولخوزچولارا دا کۆمک اشیدیردیك . اجتما عیا يشلری او زوموزه مقدس بیروظیفه بیلیودیك . بوتون فعالیتلر، دا ها دوغروسو، بئیینلرکئچمیشده کی کیمی، شخصی منافع و چون دکیل، اجتما عیمناف اطرا فیندا ایشلیر، دئور و وروردو . استشا ر، برا برسیزلىك دونيا سی، زحمت و امک دونيا سینا چئوریلمکده ایدی . بو فعالیتلر شخصی ما لکیت لرین آرتما سی وجئن دکیل، ملی شروتین آرتما سی، شن و والی بییرحیات بایا و دیلما سی اوچون ایدی

+ + + + +

بؤیله لیکله بیز گله جهگه سۇنسۇز بیر او میدله با خیب، آرام بیرونجا ت سورورکن، بیوردن طوفان قوبدو، بدېختلىك،قا راگۇن قاپیمیزی آلدی . شورالار اولکە سیندە ياشایان ایرانلیلار اوچون اوغۇرسۇز بیر فیرتىتىنا قوبدو . بو بلا، اوّز- اوّزه دورمۇش ایکى بؤیوك قدرتىن، دا ها دوغروسو، گنجه ایله كۆندۈزۈن، بلکه ده قولدا رلېق دونيا سی یله آزادلىق دونيا سینىن اوّز- اوّزه دورما سیندانا عملە گلەمیشدى.

۱۹۳۷- نجىا بیل يا بیین صونا بیا بیدی . تعطیلات گۇنلەرینى كىچىرمکدە بیدیك . مرکزى دن سەن قا را يېل شامخورو دا بۇرودو . توتھا توت با شلاندى . ایران تبعەلرینى دىستە جمعى دوتوب زىدانلارا دولدورماغا باشلادىلار . بورا سینى دئەملىيمىكى، اوّز تبعىتىمى دەگىشىپ سۇوت وطنداشىغىنى قبول اشتمك امکانى منىم و چون ھېميشە وا رىدى . آنچاق، آتا مىن جىنوبى آذربا يجا نا - ائل، او بىاسينا اولان علاقەسى، منىم فەرىمە ما نانع بىدی . او، دوغولدوغو آنا بوردونا، قوم - اقربا سینى گورمک آرزو سو ايلەيا شا بىردى . قطۇبىر او میدله، ایراندا انقلاب اولاچا غينا اینا نىردى . من اونون آزادلىق دويغولارينا، وطن و ائلینە با غالى اولدوغونا احترام قا بىل بىدیم . بوناڭورە ده اونون اوّرەگىنى سىنەتىرىماق اىستە مىرىدىم نە بىسە، ایش - ایشىن كىچمیش، قار قاپىتى آلمىشدى .

آخشا ما ولدو . شا مىئىيىندن صونرا، ائوده اوّز وصىتىمىزى ائتدىك . باش ياستىغا آتىب، ياتماق اىستەدىك . "نه ايت ياتدى، نه ده ..." يوخو گۈزۈمۈزىن قا چەمیشىدى . قارانلىق بىر گله جەگىن فەرىلە اللەشىرىدیم . گنجە سا عت ايكى ولاردى كى،قا پى دئوپولدو . آتا ملا برا بىر بىزى آپا رىب، توقىگاها تحويل وئرىدىلار . قاردا شىم صەد ائوده اولما - دېيىندا نالە كەچمە مىشدى .

توقىگا هيin اوطا قلارى آغزىنا كىمى، ایرانلىلارلا دۇلموشدو . هامى اوّز گله جەگىنى دن نىڭرا نا بىدی . نا را حت بىر حالدا گنجەنى سحر ائلەدىك . بو دو شغۇنۇن سېبىنى ھەچكىس بىلەمەرىدى . ھوكس اوّز عقللىنە گۈره نظرىنى دىئيردى . دوتھا دوت او قىدەر كۆزلەنلىمەز ايدى كى، يوخو كىمى، ھە بىر يئرە بۇزۇردو . شا مخور ناھىيە سىنەدە ياشا يان يرا ئىلارىن توقىنى تىما ما ولاندا نصونرا، هامىنى گنجە شەھرىنە گۈندردىلار .

بۇتون ناھىيە لردىن، كىند و شهرلردىن دوتولموشلارى گنجە يە گۈندردىكىلرینى دن، زىدانلار توقىگا ھلار، حىتا بعضى اوّرتا مكتىلارىن بىتنا لارى . دا دۇلموشدو . من استنطاق مۆركى اولان فرقە مكتىبى بىتنا سينا دوشۇم ، آتا مى مندىن آپىرىدىلار . هارا آپا رىلدىغىنى بىلەمەدىم .

بوردا دولت مأ مورلارينين رفتاري او قدهر خشينايدى كى، آدام شورالار اتفاقىندا اولدوغونا اينانا بىلىمېرىدى. هرشئى آدا ما يوخوكىمىي گۈرۈنوردو. ھركىچىك بىراۋاتاغا قىرخ، قىئىخبىش نفر آدا م دۇلدورموشدولار. اۇتۇراندا، آياق اوزالىتماغا يېش يوغا يد. تكى يېش دارلىقى دىگىلىدى، قاپىلار اۆزومۇزه با غلامىشىدى. ائشىگە جىخىماغا ھەنچىسىن حقى يوغا يد. هرقابىنىن آغزىنا توواڭىتتى اۆچون بىير بۇشقا قۆيۈلموشدو. دارىخا نقيسىلا- قىسيلا بۇشقا نين اۆزەرىننە اۇتۇرۇب، دېنجلەمەلى يىدى. اوتانماق، حىيا و احترا ما يېش يوغا يد. سېڭار تۆستوسو، ھنيرىتى، ائلهجه دە بۇشقا دان يايىلان عفونت، بىر- بىرىيەنە قا رىشمىش، بۇغوجو و دؤزۈلمىز بىرەنەن يارا تىمىشىدى.

گوندن - گونه آرتماقدا اولان حرارت و کثافتند بیت-بیره‌لر میدان آلماقدا، آرتماقدا یدی. یا واش-یا واش ایش او پیشنه چاتدی کی، گونده اوج دفعه، دسته جمعی سوپیونوب، بیت قیترالی ولدوقد. هر میا رزهدن یا ریمسا عت کتجمه میش، یئنه بیتلر قایسقا کیمی قاینا شیردی. نظافت و حما مدا ن خبر بیوخا یدی. استنطا ق آلتیندا اولدوغوموزدا نعا ئله میزله گوروشه ده اجازه وئریلمیردی. بئله انسانا لابق اولما یا ان بیر رفتاردا ن بیز داها وحشته دوشوردوک. آخی بیز ندا ئتمیشیدیک؟، "بیز کیمیک؟، "تقصیریمیز نددير؟، "عا ئله و اوشا قلازیمیز نه حالدا دیر؟... بو سئوالارها میسى جوا بس-بیز قالیردی. بونلاردا ن بترا، آتا مدا ن آپری دوشمه‌گیمما یدی. اونون فکری بیرآن دا باشيم-دا ن چیخیمیردی. ٧٦ یا شیندا قوجا، ضعیف بیرآدا م، بئله بیر بوغوجو، دار مھیط‌دە نئجه دوزه بیلر دئیه دوشونور، دوشوندوکجه دا دیلپرديم.

— بير آيدير زندا نلارين قا با غيندا سيزى آختابىرا م— دئدى. بو، بير جمله‌ايڭى او دئىيپ، قورتاردى. با شىتاڭلىنلر بونو درك ائده بېلىرلىرى كى، بير آى زندا نىللار قا با غيندا سرگىدا ن، و مىدىسىز بېر حالدا گزمك نەدئىك دىرى! اونا توخدا قلىق وئەرەرك شىلىكىله بورا خىلاجا غىمىز او مىدىلە يولا سالدىم. آنام پالتار، دەگىشىك گتىرمىشدى

آتا می حما ما آپا ریب، پا لتا رلارینی دگیشدیم. یئمک - ایچمه گینه راخا تلیغینا جان آتدمیم. تزه - تزه حالا، جانا گلمکدها ییدی کی، آدیمیزی او خوبوب، فرقه مکتبینه گوندر دیلر.

استنطا گئجه - گوندوز دوا م ائتمکدها ییدی. نهایت، منه ده نوبت یئتیش دی . مستنطق جوان بیرآذربایجانلی ییدی. منیحله تا نیش چیخدی. دوتولدوغوما تأسف ائتمکله و قتینده تبعه دیگیمی دگیشمەدیگیم و چون، منی مذمّت ائتدی. عمومی سئوا الارلا تحقيقاتی قورتا ردى. من سئلولا قا ییتدىقدا، آتا م استنطا قیمین بو ساده لیکله قورتا رديغىنى بىلدىكده درين بېرىشس آلدی. ائله بىل چىگىنلرینه آغىرلىق اىشن بىر آغىر يۆكۈن آلتىندا خلاصا ولدو. "نگرانلىقدا ن قورتا رديم" - دئیبب، شکرلر ائتدی.

قا باقدا اشاره ائتدىگىم كىمي، بوردا كى يئر دا رلىغى، كثافت، عفو نوت بېير درجه يە چا تامىشىدی كى، خستەلیك، مرىپلېك گوندن گونه آرتیر، اولنلرین سايى چوخالىردى. هرگون اوطا قلارдан اجلسىز اولنلرین جنا زەلرىتىن چىخا رىلدېغىنى گۇردو كجه، تۆكلىرىم بىز - بىز اولوردو. قورخو بىدنىمى بېرۇپوردو. بو آغىر، دۇزۇلمۇز محيطە تاب گتىرە بىلەمدىن لرىن چوخو قوجا و ضعيف آدا ملارىدى. من بۇتون وا رلىغىملا آتا مىن خدمتىنده يىدىم. او، راحتا اۇزاندا بىلەمكى چۈچون، گئجه لرى آياق اۆستە كچىرر، يا نىندا ن كنارا چىكىلمىز، ممکن قدهر يئمك - ایچمه گینه دقت اىدردىم. بونا با خاما يارا، زواللىكىشى گوندن - گونه ضعيفلاشمکده، آياقدا ن دوشىكدها ییدى. بو آنلاردا، منيم اورە كىيىدىن فقط بىر آزو كچىردى، گئجه - گوندوز آللادا يە راز - نياز اىندەرك، يا لوا رىردىم:

"اى بؤويوك يا را دا ن! آتا ما نجات وئر، اونتون اولومونو بوردا منه گۇسترمە ! بو دردە من دۇزە بىلەمەرم . - دئىيە گئجه - گوندوز آللادا يا لوا رىردىم، بؤويەلە بىحرا نلى، دئمک اولاركى، يا زىق گونلریمەدە، اوطا قلاردا اولان ياشلى، ضعيف و مرىپلەرین دلارىنى سياھىيە گۇتۇرۇردىلر. ايكيگون صونرا، لاپالدىن دوشموشلىرىن آدلارى او خوندو. آزاد ائدىلەدىكلىرى اعلان ائدىلەدى، منيم آتا مىن آدى دا بو آزاد اولونا شلارين سياھىيىنە يىدى. ائله بىلدىم دۇنيا نى منەبا غىشلادىلار، او دقىقەدە منه اڭز وئرن شادلىق حالتىنى بۇتون عمرۇمە حىن ائتمە مىشىم. سانكى، بۇتون آرزو لارىما چا تامىشىدیم.

آتا م آزاد اولونا ندا بېرىنچە گون صونرا، منيم استنطا قىيمىما شلاندى. مستنطق ياخىن دوستلارىمدا ان ايکىسىنىن آدېنىچكىب، اونلارى مندن سۇروشدو.

- ياخشىتا نىبىرا م. ياخىن دوستلارىمدا ندىپلار - دئىدیم. او، دودا قلارىنى قا چىردىب، عجب دوستلارىن وا رىميش ... دئىيە كىنا يەلى بىر جواب وئردى. صونرا اليندە اولان بىر كا غىذى منەشا ن وشىپ :

- پس ياخىن دوغرودور. سوۋەتلر اولكەسىنە ياشا يىبب، سوسىا لىيزم قورولوش علىھىنە تبايغات آپا رماق؟!... من آدیما دئىيەلەن اتها ملارىن ها مىسىنى ردّ ائتدىم.

او، - گللىب اۆزۈنە دورسا لار، او ندا شەدئىيەرسن؟

- بونلار ها مىسى او بىدورما ، يالاندىپ، قوى گلسىنلر! دئىيە من عصبا نىتىلە جواب وئردىم. ايکىنچى و اوچونجو دا نىشىقلاردا اونلارى منىمە او زە - او زە قويىمالى ولدو. آنجاق اونلاردا خىز اولما دى، بىلەلېكىلە، معلوما ولدو كى، حقىمە كى او بىدورما لارى

قصداً اۆزلىرى دوزلدىپ . هرحالدا ، منهبىر پىرونده دوزلتدىلىر . آنجاق، من كنا هسىز-
ايدىم . انقلابىن ايلك گونلرىيندن ، بوتون وا لىيغىما انقىلاپىن مەكىملەشىنىدە ، سوسيا-
لىزم قورو جولوغۇ ايشلىرىنده چالىمىش ايدىم . انقلابا وفا دارىدىم . اوناڭورە دە ، بو
اوېدورما ، و بېھتا نلارمنە او قىدر ئەغىرگىلدى كى، حرصىمدىن بوجا زىم قوروموشدو . آز
قالىرىدىم بوجولام . منها ئەڭلىرىدى كى، آرتىق حىا تىيمىن صوندور . منىمما وچون هرشئى
آخира چا تىب .

سئۇلا قا بىيىتدىقدا ن صونرا ، عمرۇمە ايلك دفعە ، آنا سىندا ن آپرى دوشوش كۈرپە
اوشاق كىمىي ، دوپونجا آغلادىم . اورەكىم بوشالدى ئەلەبىل كى ، بونا احتىاجىم وارمىش .
گىندە بىكلى دوستلارىم دئورەمى ئەلمىشدىلار . اونلارين نوازش و تىلىۋەزىجى سۈزلىرى منە
لایلائى كىمىي ، بلکە دە موسىقى دىستەسىنىن ملايم حالدا چالدىغى ئۇلۇم ما راشى كىيمى گلىرىدى .
يا واش-يا واش اۆزۈمىمەگىلدىم . كۆزلەنەيلەمدەن قارشىما چىخىمىش بو او غورسوزلۇغا
دۆزىمەيە ، سوپيون آخارىنا تماشا اشتەمەيە با شلادىم . آخى ، بو غافل بىلايا دوتولمىش
تىكىچە من دئىگىلدىم . مىنلىرلە زىندا ئەلينمىش آدا ملارىن يېۋە - دۇخسانى منىم كىمىي
كنا هسىزلازىدى . هرحالدا ، بونو يقىن اشتەدىم كى ، خوش حىا تىما ، آزادلىغىنىما صون قويولۇ
چوخ چىممەدى كى ، استەنطاقلارى قورتارماشىلار حىدە حكم وئرىلىدى . اونلارى دىستە - دىستە
أۆز ئائىلەلريلە ايرانا سورگۇن اشتەمەيە با شلادىلار .

بو جىريا ندا بىرآى كىچمىشىدى ، آدىمىمى سىلسەدىلىر . كۆرۈشۈمە كىن حىببىدا يىدى .
با جىسىقىزى پاكىزە ايلە گلەمىشىدى . اونون رىنگىقا چىمىش ، اپىرى ئاكۆزلىرى جوخورا دوشۇ
اوز - كۆزۈندەن غم - كدر ئەننېرىدى . منى كۈرەنە دولمۇش كۆزلىرىنى سىيىخىدى ، با شىينى
سېنەمە دايادى . او ، منه دئەمەسە دە ، من هرشئى ئەنلادىم . او ، ياسان چىخىمىش آدا ما
اوخشا يېرىدى . اوشاقلارى ، آنا مى سۈرۈشۈم ، "يا خىشىدىر" دىشى . آتا مى سوروشاندا ، بىر
آز دورۇخدو ، او دلو بىر آهلا" او دا ياخىشىدىر" دىشى . من داها بىر دە سوروشماغا
جرأت اشتەمەدىم . اولدوپىتو حس اشتەمىشىدىم . آرزوما چاتدىغىمما وچون اورەكىم آرتىق
دوتولما دى . چونكى او ، أۆز ئوبىنە ئۆلمۇشدو .

حىببىه ايلن بىرآز دردلىشىدىكەن صونرا ، من :

- حىببىه ! دىدىم . سۆزۈمۈن دالىنى گىتىرە بىلەمەدىم . چونكى ، قەھەر بوجا زىمى
سىخىرىدى . آنجاق ، دئەمەگى لازم بىلەرىدىم . اۆزۈمۈ دوغۇرلۇب ، بوجولا - بوجولا :
- منىم گلەجەگىم معلوم دىكىيل ، منى متەمە ئەدىلىر . مەكىن دور اوزون مەدت زىندا ئەنلا
قالام . بلکە دە ايرانا تبعىيد اولام . هەر ايكى حالدا سەنھ ئۆلەملا ولاجاق ، نە اوزون ايللىر
اوتوروب ، منى كۆزلەمەگىنى ، نەدە ئىل - كۆنۈندەن آپىرى دوشوب ، منىمە ايرانا
گئتمەگىن سنىن اوجون آسان دىكىيل . سەن جوا نسا ، اۆزۈن اوجون يئىنى حىات قوروب ،
خوشبخت ياشا ياشا بىلەرسن . من نا بود اولدۇم . هەچ اولماسا ، سەن خوشبخت اول ! من بىو
اختىارى سەنھ وئرىرم : ھروقت ايسىتەسەن ، مندىن آپىريلا بىلەرسن . آزادسان . - دىدىكە ، اونون
غمگىن قىيا فەسى غضبە چئورىلىدى . سانكى ، بىو سۈزلىرى مندىن كۆزلەمېرىمىش .

- من خوش گونۇنۇن يولداشى اولماق اوجون سەنھ گلەمە مىش . جەنمە دە گئتسىن ، سنىتىلە
وارام ! بىر دە اونوتىما كى ، من آنا يام ! فقط بىر اۇلۇم سنى مندىن آپىرا بىلەر . دئىيە

قطعيتلە جواب وئردى . اونداكى وفا و صميمىت منى سىلەلدەي، "حيات يولداشى" آنلايىشىنىن درىن معنا سينى خا طرلايدىم . من بوصحبتى اونوتلا آچما غيم سبب سىز دگىلەك . بوجۇنلاردە بېرىنچە خانم ارى نىن گۈروشونه گلىرىك، بوشادىقلارىنى اعلام ئەتمىشلەر، هەچ وجھىلە، ايرانا گئتمەيە، ويا خود اوتوروب ايللەرلە اوشو گۈزە مەگە حاھسىر اولما دىقلارىنى بىلدىرىمىشلار . بونلارى گۈرددۈيىم اوجون، گىزلى بىر نگرانلىق اورەگىمى يئىپىرىدى . دوغرودا ن دا، يا خشى يىلە پىسى دار گوندە تانىماقا اولادمىش . دئىيە، فكرە دالدىم . آيرىليق زىنگى چالىنىدى . بو آيرىليق آنلارىنىدا كەچىرىدىگىمىز هيچان واحسا - ساتى قىلمەكتىرى بىلەرم .

دانىشىقلارى قورتا رمىشلار، بؤيووك شهرقلعە سينە كۈچورولوردو . اوردا عائىلەرى ايلە كۈرۈش تىعىن ائدىلىرىدى . بو كۈرۈشلەرده سفر اوجون صون تا پىشىرىقلار وئرىلىرىدى . دولت ما سۈرلارى تىعىن اولۇنمش كۆچ كۆنۇ عائىلەلىرى دەپرىپولو اۆزەرىيىنە قرار دو - تموش اىستىگا ھلاردا آما دە ائدبى ، قا طارلاردا صاحبىنە تحويل وئرمك يولو ايلە، ايران سەرحدىنە بولا سالىرىدىلار .

تبىعىد اولۇنالارىن قا دىنلارى يوزە دوخسانى، بلکە دە آرتىغى، يئىلى قىزىلارىدى . آيرىليق آنلارىنىدا قوبان نالەملەر، آخان گۈزىيا شلارىنى قوى اوخوجولارىم اۆزلىرى نظر - لرىيىنە جانلاندىرىسىن .

بىرگۈن اوخوتان يوزنەفرلىك بىر سياھىدە منىم دە آدىمچىخدى .
- شەيلرىنىزى يېغىشىدىرىرىن، حركتە آما دە اولۇن! دئىيە، امر وئرىلىدى . هوکس ئۆز شەيلرىنى يېغىشىدىرىپ، با غلادى . "گۈرە سن هارا آپا رىرلار؟" ، "حىتما" ايرانا گۈنەدەرپەرلەر "سيىره گۈنەدەرپەرلەر" ، بلکە آزاد ائدىرىلەر دئىيەھەر آغىزىدا بىر سۆز چىخىرىدى .
نها بىت قاپى آچىلدى، ايكى بؤيووك يۈك كامىونى دايىتىشىدى . ئۆز شەيلرىمىزىلە كامىونا دولدوق . گنجىدا يىستىگا ھىندا كامىونلاردا ن دوشۇرۇپ، واقونلارا دولدوروركىن، تماشا اوجون اىستىگا ھا توپلانمىش اھالىنىن متائىر باخىشلارى، هەردىن دە آغىزلا دەن قوبان "يا زىقلارى سىىره گۈنەدەرپەرلەر" سۆزلىرى يىلە قا طار بوللاندى .
سحر آلاقارا نلىق، باكى يىستىگا ھىندا يىشە تۈكۈلۈدۈك . كامىونلارا دولدوروبە خزر دىشىز كىنا رىيىندا اولان "با بىل قىلغەسى" آدلاتان زىندا نا تحويل وئردىلەر .

بۈيىلەلىكە عائىلەمىزىلە ارتىبا طىمىز كىسىلىدى . هارا گۈنەدەرپەرلىدىگىمىزىن نىمە اونلارىن خېرى اولدو، نە دە بىزىمەردا اولدوغۇمۇزو خېر وئرىمىمە امكا نىمیزا ولدو . تزە مكانىمىزدا نظم و انتظاما ت چوخ جىدai يىدى . گوندە اوج دفعە: سحر، گونا ورتا، و آخشام قاپىنى آچىپ، توالىئتە اوتوروردولەر . ھەھفتە حما ما آپا رىپر، پالتارلارىمىزى دەغۇونى ائدىر، نظافتىمىزە يېتىشىرىدىلەر . آنچاق، قاپىلار ھەميشە اوزومۇزە با غلى - ايىدى . هەچ كىلە گۈرۈش و صحبتە حقىمىز يوخا يىدى . قالىيدوردا (كىرىدور) كەچنلارى قاپىنىن آراسىندا كەشىكچىلىرى اىيچەرى يە نظارت ائتمك اوجون قوبولىمۇش بىردىشىكىن گۈرە بىلەرىدىك . ھەحالدا، محيطە اوپوشماق لازما يىدى . اوزومۇزو مشغۇل ائتمك، بوغوجۇقا را گۇنلارى بولا سالماق اوجون، چۈرك اىچىنەن (خىمەردن) جورىمەجور اۆپۈن شەيلرى دۆزلىدىپ، شاه مات، دومىينا، بعضا دە مەھرە دۆزلىدىپ، دەستمال اوزەرىيىنە نىرد دۆزلىدىپ

اوینا بیبردیق . چوخ وقت گؤزتچی قا پی دیغیمیزد اوینا دیشیگیندن گئردوکده قا بیپنی آچار اویون دستگا هلاریمیزی بیغیشیدیر بب ، آپا را ردی . بیز ده دورما دان یئنی دن او بون شئی - لریسی دوزلدردیک . روزنا مه، مجله، و کتاب الیمیزه چاتما دیغیندا ن، و قتیمیزی مختلف او بیونلارلا کئچیردیک . گئجهلمیز ده نا غیللارا قولاق آسا ردیق . دئورد آی گونوموز بسو مینوال ایله کئچدی . عائله میزدند خبر دوتا بیلمه دیکیمیزد ، جوخ نا را حت ایدیک . بیرگون نا هار وقتی توآلئتین دیوا ریندا یا زیلمیش خطلر نظریمی جلب ائتدی . بو، ارتبا ط برقرار ائتمک اوچون دوستا قلارین یئنی بیبر ابتکاری بیدی . بو یا زیلارین ایچیندە اسلام رفیع بگلی شین آدینیا خودوم . او، گئدە بگ نا حیه سی شین مسکینلی کندينده اورتا مكتب مدیری، همده . یا خین دوستوم ایدی . اونون آدینینا لتیندا اوز آدیمی، و اولدوغوم ا وطا غین نمره سینیا زدیم . او گونون اثرتەسی سحر قا پی شین دیشیگیندن "گنجلی معلم" ائشیدیلن بیرسسله ، با یچه روی بیدیک کاغذ آتیلدى . سیفار کا غذیندە، نهاد و جون دوتول دوغونو، و قا مئرى (سٹلول) نین نمره سینیا زمیشدى . بوفرصندن استفاده ائدب ، ائو و اوشاقلاردا ننگرا نلیغىمى، او نلارین دا بیزدن خرسیز اولدوقلارینى یا زدیم . ائشىگە چىخاندا ، فرصندن استفاده ائدب ، کا غذى او نلارین اوطا غینا آتدمیم . او، ملاتا ت گونلرې ئىدا يان نینا گلنلر واسطە سیلە منیم بیتىرە بیلمىشدى . بو جویاندا ن ایكى هفتە کئچمیش ، گئروش اوچون آدیم سلسندى . گلن حبىبە ایدی . او، اوقدەر بوزولمىش ، آریخلامیش و دگیشىشى کى، آنجا ق گۇزلىرىنىد اوز حبىبەمە او خشادا بیلدىم .

آتا ما ئولنند مونرا ، قاردا شیم صمدا يلدە آنا مى ایرانا سورگون ائتمىشىدلر . بومدتە مندن خبر چىخما دیغیندا ن، نا اوميد اولوب ، مندن ال او زدوكلرینى، نەقدەر رنچوعذا بچىدىگىنى، هر دفعە اوشا قلارین اۆزونە با خىدیدا عقلینىشا شىردىغىنى، قەھر بوجا - بوجا سئىلەدى . وقت آزىدى، من، "قا راگونون عمرۇ آز اولار" دئىيە اوئا او ميد وئرمىكلە يولا سالدىم . لakin، بو گئروشە ، درد و غم يوکويىلە ئىلەمە يوكلىنمىشىدىم كى، نە بئينىميمىن، نە دە اورەگىميمىن اونو داشىماغا قدرتى يوخا بىدى . منى فكير گۈتوردو . دالىميمىن دا ياغى رىبا سىز دوستوم - آتا م اولدو . قاردا شىملا آنا مى ایرانا سوردولر . بىن زواللى حبىبە آلتىيا ش اوشا قلا نىچە او لا جا ق؟ ... اوشا قلار ha مىسى گۈرپە، گلىرى يئرى يوخ، ھەلىكىدە اولوب - قا لانى سا تىب دولا تا لار . پىشىنرا؟ ... دئىيە دوشوندوكجه قورخۇ جانىمى بوروىيۇ عقلیم چا شىردى . مىھوت و دالغىن بىر حال آلمىشىدىم . اوج گون تما ما اوزومو دوغرولداد بىلمەدىم . بو اوج گون منه ايللەركىمى كىچدی . رىنگىم دگىشىدە، بىر مريض حالينا دوشىدوم . بولدا شلارىم منىم بىو زوغۇنلۇغۇمۇن علتنى بىلەمە يە جان آتىدیلار . منا پىسە، ایچىمىي يئىن قا دانى هەچ كىسە آچماق اىستە مىردىم . " درد اۆزۈمۈندۈر، اۆزۈم دە چىكمەلىيىم " - دئىيە دوشۇردىم . زىندا ن بولدا شلارىمېزدا ن حسین آقا نين منه محبىتى آرتىق اىدى . او، اوجا بولىلو، اشلى كۈرهك ، سا غلام و تۈركە بىر آدام اىدى . منه ياخىنلاشىب :

- نەيت ، آدا م اوز اورەك دردىنى، سرىنى بىرنىفرە آچمالى دىير . يوخسا ، غىم آدا مى چورودر، قلىپىنى پا رتلادار . آتا لار دئمىشىن ، "نم دیوا رى، غم اىگىدىي بىخار" دئىيە منىدا نلاماغا با شلادى . گئردىم عا غىللە مئۇز دئىيىر، بوتون جویانى اوئا سئىلەدىم

لکر سییم، و پوچن مسح و مردی.
- بونلار ها میسی اوز یئریندە دوغرودور. آنجاق سن، بولو فکیر. خیاللا اوزونو اور.
تادان آپارما غىنیخان شواهدنه نەكۈمەگى اولاپىلر؟ دئىيە، منهسئوال وئردى. جوابىم
اولما دېغىنى، دوپىقدا،

- اگر سنین دوغرودا ن دا اوز اوشاقلارينا، قادينينا علاقهن وارسا، دوغرودا ن دا
اونلاري سئويرسنسه، گرهك ياشاماق اوچون، بو زندان بوجاقلاريندا تاب گتيره سن.
سويود آغا جي كيمى، هر اسينئلين قارشىسىندا اسمىھيسن. قاباغىشا چىخان بوتون
اوغورسوزلوقلارلا مبارزه ائدib، دىرى قالاسان كى، بلکە بىرگون اونلارин دردىنى
دەيدىپىلەسنى - دئىدى. اونون سۈزلىرى منىسيلەندى، سانكى يىخودا يىدىم، آپىلدىم.

اوطا قدما کي يولدا شلاري مين ها ميسى گنجه دن گوندہ ريلميش آدا ملاريدي، بونلارينما يچينده هر طبقه دن واريدي. دوقتور، معلم، مهندس، صنعتکار، فعله، حتا جوبان دا واريدي، اوطا قدما کي اللى نفرين ها ميسى منيم کيمى با رالى، اوره گى دۇلو و نگرانا يىدى، ياش - يا واش - بيرىنى ده آرتيرىپ، گئرى دۇئوردولر.

بؤیلەلیکله، گۆنلرائەتىردو. دوتولدوغوموز گۆندن دۇققۇز آى اۋتموشدو، شاد بىير خېر دوتغۇن اۆركلرى ايشيقلاندىرىرىدى: "بو بىئرسىز دوتغولار، اشىنچەو سۆرگۈنلەر، سوسپا لىيز مەدونيا سىنا خربەوروروب، لەكەلنىدىرىمك مەقصدىلە، سازما ن امىتىتىدە اۋزونە بىئر و مقا مەدۇتموش "يا كودا" ۶ دلى بىرئىفرىن الىلە اولوبدور. بوخلق دۇشمنى ئىين خىا ئىتى اۆزە چىخىدىغىندا دوتولوب، اۋز جزا سىنا چا تىدىرىيالىمىشىدیر.

بئیله‌لیکه استنطا ق یئنیدن با شلاندی، دا نیشیدان قا ییدا نلارین ها میسی: "بیزی بورا خا جا قلار" دئیه گولر اوْزله، شاد خبرگتیریردیلر، آنجاق منیم سفره یولداشیم آرتوش" دا نیشیدان آلوولانمیش، چیلغین بیرحالدا گئری دئندو، حرصیندن آتشدن چیخا ریلمیش پولاد کیمی، قیزا و میشدی، او طاقدا بیر نئچه باش قدم ووردو، سیغا رینسی آلیشدیریب، دالبالا دال محکم سوموراندا ن صونرا، گلیب یئرینده اوتوردو، او، گنجه شهریندہ یاشایان ایران ارمی لریندانا يدی، آلجا ق بوی، گئی گئز، آغبئیز، اتلی قانلی دولو بیر آدا مایدی، اونونلا یئرلریمیز یا ناشی، سفره یولداشا، همده شا هما ت حریفیم ابدی، آ، امیزدا صمیمت تؤرە دیگیندەن، اۆرەک سوزلرینى منه آجا ردى.

- نواولوب آ، تووش؟ کیمینله دا لاشدین؟ دئیه، سئوال وئرديکده،

- اف دوست، اوز عمي وغلوسونو گوند هر يك كي، يا لاندان منيم او زومه دورسون.

دئديكده، دوستوما داش هاردا ن ده گديگيني آنلاديم.
آرتوش ۵ - ايل بوندان قاباق آسيا آدلی گؤزل، جا ذبه لى بير قيزلا تانيش اول سور
بو يا خينليق يا واش-يا واش او دلو بير عشقه چئوريلير. او سوپلا اشولنمك قرار بىندا
گلديكده، بونا او زدن گئتمەين، سيميج بير رقيب تا پيلير. او ز دئديكينه گئوره: "رقبي
دلوجه سينه قيزا وورولموش يمىش. آنجاق، قيز آرتوش مئيل ائتدىگىيندن رقيبى ئىن
الى بوشدا قالير. هيجا ئلى بير مبارزەن صونرا، آسيا ئى آلير. ايندى ايکى وغول ما حبى
ا ولدوغۇنا با خاما ياراق، خانمى ئىن وورغۇنو ايدى. گئجه- كۆندوز صحبتى، سازى حىيات
يولدا شىندا نا يدى، او ندان صحبت آچىپ، داشيشاندا آدا ما ائله گليرىدى كى، بىر رومانتىك
عشقىدا ستاتل قولاق آسir. او، هميشە رقيبىيندن نىڭرا نا يدى. دئديكينه گئوره، ھلەدە گۈزو
آسيا ئىن دالىندا دىرىر. او، بوبىا رەددە صحبتىنى قورتا راندا، فكرە گئدر، او دلو بير آه
چكىب،

- آرا، گىنجلى جان! قورخورا م، يا ما ن قورخورا م! قورخورا مكى، بو قازما تدا أولم
منيم آسيا م او نا مردە قالا. دئيىب سوساردى.

بىرگۇن او نا سُويوق دكمىشدى. او زونو منه دوتوب،

- گىنجلى جان، يا ما ن ناخوشلاپيشا م، هىچ حالىم بىخدور. دئديكده، من ظرافتلە:
- اوزونو گۈزله؟ دئديم. ائله بىرى دە سەنين كىمما ولەمۇشۇ، ايکى گۈن چەممەدى،
يا زىق اولدو. دئديكده، آرتوش قاه- قاه چكىب گۈلدو. الىنىقا باغا گلەميش قارنىنىسا
ووروب،

- آرا، منيمقا رئىمەن بىبى ارىسيەنە كىممى، سەنин سۆمۈكلەرين دە ارىسيم دئدى.
دوغرۇسو اونون بو سۈزۈزۈن قابا غېندا جواب تا پا بىيلەمدىگىيمىن، من دە او ناقوشۇلۇ
گۈلۈم. آخى، دوغرۇدا ن دا، من بىندىن چوخ ضعيفا يدىم.
متائى سفانە او پولادكىمى ساغلام و محڪم كىشىنى غېيىخىدى، يا ما ن دا يېخدى. بىو
جىريا ندان اىكى آى كەچمىشىدى. يا بىن اىستى گۇنلەرىنده او، مريپلەدى. مريپخانا ياكا پار-
دىلار. درىدىنە علاج اولمادى. قىرخ درجه قىيزدىرما اىچىننە يانىركن، سئوگىلىسى
گۈزۈزۈن اۇشوندە جا نالانىر، خىال پېرىسى قۇللارىنى آچىب، اونو سىلسە بىر. آرتوش يەرىنىنىت
قالخاراق، پېنجرە يە دوغرو حرڪت اشەرك،

- گئتمە، دايىان منيم آسيا م!... دايىان من دە گلەيم! دئيه- دئيه جان وئرمىشىدى.
بو دا اونون مقدۇرا تى يېمىش. اونون بئولىلەفا جەعەلى اولۇمو ها مىمەزى مەثار ائتىدى.
استنطاق نوبتى مندە چاتدى. مستىنطىق گنجه شەھرىنىدە منى سۈرگۈ- سئوالا دوتان
تانىش مستىنطقا يىدى. احترا ملا اىل وئرىپ، حالىمى سوروشدو. صونرا آتا مى سوروشدو. من
- او اولدو. دئديم. منىمە ھەدرلىك نشا ن وئرەرك،

- گىنجلى معلم! باشىنىزا گلن بى جىريا نلاردا ن متائى شرم. منجە، باشىنىزا گلن بىو
او غور سوزلۇقلاردا اوزونوزون دە تقصىرىنىز واردىر. و قتىننە سۈۋەت و طندا شلىغىنى
قبول ائتسە يەدىنىز، نە بولالار باشىنىزا گلر، نە دە او ز مقا م و محبوبىتىنىزى
الدىن وئردىنىز. نە ياسە كەچىب، خوشختلىكىن خىانتىكا رلارين ما سکا سى يېرىتىلەدى،
اوز جزا لارىنا چاتدىلار. سىزىن اوزە رىنىزە قويولموش اتھا ملار گۈتۈرۈلۈر. اۆمىدىم

وار كى، تئزلىكله آزاد اولاسينيز، دئيبب، تبرئه اولوندوغوما داير يا زديغى ورقدنى
قا با غيما قويدو، من امضا لايىپ، خوشاللىقلا يثيريمەقا يېيتدىم،
قا پىلار اۆزوموزه آچىلدى. سىا سىمحكومىت اۆستوموزدن گۇتورولدويو اۆچون، دوتغۇن
قىيا فەلر آچىلمىشدى. ها مىيمىزى بؤيۈك بىير سالونا يېيغىلىار. سا يىمىز اۆچ بۇزەيا خىن
ابدى. جىدىگىمىز بىتون نا را حتلىك لرى، آزا دلىق، ويما ايرانا تبعيد اولونجا غىيمىز
اۆمىدى يىلە اونوتماغا چالىشىردىق،
لakin، بىو اۆميد گئتىدىكەجە يىسا چئورىلدى. گۆتلەر ھفتەيە، ھفتەلر آپلارا جا لانىب
اوزاندى . نە بوراخىلما قادان، نە دە ايرانا سۆرگۈندەن خېر اولمادى،
صۈنرا لار مەلۇم اولدو كى، رضا شاه، ايرانا تبعيدا ولوئىمۇشلارىن باشىندا اولان آزاد
لىق دوبغۇلارىندان وحشە دۆشەرك، قورخانادا باش وئرمىش يانغىنى اونلارىن آدىندا
قلەمەۋەر مکلە، ها مىسىنى تەخت تەقىيىپ قرار وئرمىش، بېزلىرى دە قبول ائتمىدىن بۇيۇن
قا چىرمىشدىر. بىزە "صالح" تاپىلما دېيغىندان بلاتكلىف قالمىشىدىق،
نها پىت - ۲۲ - آى زىندا ان چىدىكىن صۇنرا، سووأةتىدە، بىزىم حقيمىزىدە دوتولوش تەممىم
اۆزوموزه اوخوندو، بىو حىمە، اوج و بىئش ايل مەتىيندە، شمالىقا زا غستانا، اۆز ئائىلە
مېزىلە سۆرگۈنە مەحکوم ائدىلمىشدىك، من دە بىئش ايل مەحکوما ولانلار جوگە سىنەدە يەدىم.
سەر خاضىرىلىغى گۈروندو، سرعتلە طېّىمىعا يىنەدن كېچىرىدىلەر. ۱۹۳۸ - نەجىي بىلا و قىتىابىر
آىيىنин ۲۴ - نىدە واقۇنلارا دولدوروب، قا زا غستا نىن سىبىرە قۇووشان شما ل حىچ سىنە يو لا
سالدىلار.

نويما بىر آيىنىن دوققۇزو ايدى. ناھارا ياخىن قا طار "كىيالى" اىستىگا هىندا دايانتى اىكىھفتەلىك يۈرۈجو بوللاردا نصۇنرا، يولمۇز صونا چاتمىشدى. قابا غىيمىز نەملر چىخا جا غىينى بىلىس ده، دئورد دىبوا راسىندا ن قولرتا ردىغىمىز اوجون، بلکمەدە اىكىسى يىلدەن بىرى اۆزۈنە خىرت قالدىغىمىز ئاڭلەمىزه قۇروشا جا غىيمىز اوجون، شادا يدىق، سىاھىا خوندو. آدلارى چىخانلار شئيلرىنى بىغىشىدىرىپ، آمادە اولسۇنلار! دئىيە، دمىرى يول پلىيس افسى نىن آمانە سىسى واقۇندا دالغا لاندى. شئيلرىمىزى دالىمىزا آتىپ، سىرا اىلە قاطاردا ن آشا غىتۇكولدو. بېبىزى يئىندەن صەد دۆزدۇلر. آدلارىمىزىا خوماقلا كىريوف "سا خۇزۇشۇن نما يىنده لرىيەنە تەحويل وئردىلر. يئر اۆزۈنۈ قار اورتموشدو. هاوا قا رىشىق، كۆلک اسېرىدى. سئىرەك قاردا ملالارى ها وادا اوینا يائىرەدۇشۇر دەدە، يئرلى آدا ملار ما راقلا دۇورەمىزى آلمىشىدىلار. گون گۈرمەمىش چىچكلىرىمى سولغۇن بنىزلىر تماشا اىثيردىلر. اۆزلىرىنە حىرىت، و تىعجىب آيدىن گۈرونۇردو. شىبەھىسىز حالىمىزا اۆركلىرى يانىرىدى. بىضىلىرى دە، دەدە نالىبىنە باخان كىيمى، اگرى - اگرى با خىير، با خىشلارىندا ن نفترت المەنيردى. كىيمبىلىر بىزىم حقىمىزىدە نە اويدور مالار اشىدىپلەر و نەملر دۆشۈنۈلر... بىزى بىر رىستورانا دولدوردۇلار. داھا باشىمىزىن اوستوندە پلىيس يوخا يىدى. هەچ بونا احتىاج دا گۈرونۇمۇردو. ائلەئەرە گتىرمىشىدىلر كى قوشدا قوشلۇغۇ اىلە قاچا بىلەمىزدى. بوندان باشقا، آرداد - اوشا غىيمىز بىزىن قاباق سا خۇزۇدا بىدى. ها را قاچا بىلەدىك ونە يىسە، وئىريلەن ياغلىنىدا ها را جانىمىزى قىيزدىرىدى. گۈزلىرىمىز ايشىقلاندى. يئمك - اىچمك قولرتا ردىقىدا ن صۇنرا، بىشكى ما شىنلارىنا دولسوب، يولدا دۆشۈك. كۆلک شىتنى آرتىرىمىشدى. با ياقدان ياغان سئىرەك قار، بۇرۇنا جىشور- يامىشىدى. ما شىنلار كىريوف سا خۇزۇندا طرف يوللاندى. گۈز با خەدىقىجا اوزانان دۆزلىرى قالىن قار اورتموشدو. يول - اىز يوخا يىدى. بىرآز گىئىندەن صۇنرا، سوپۇق جانىمىزىا چۈكىمەي باشладى. آيا قىلارىمىزىن بىرىنى گۇتۇرۇپ، اوبىرىنى قويمىغا باشладىق. هەركىس اۆز بۇرغانىنا بۇرۇنمەيە مجبور اولدو. اللىرىمىزى، آيا قىلارىمىزى ها مىدا ن چوخ، قوللارى بىرىمىزى سوپۇقدان. قۇرۇمالى يىدىك. ايندى تزە باشا دۆشۈرۈك كى، اىستىگا هدا يئرلىلىرى نىيە "دونجا قىلار" دئىيرمىشلر. دئمك بوردا آيا قدا كىچەچكەمە، اگىنە سىتىقللى قالىن كۆت و شالوار، قولاقلۇ ياخىن قاچىلى باپا ق و يۆنەن توخۇتموش سىرىقلى لىجك اولماسا، آدامىن آشى پىشىمىش.

ما شىنلار توسباغا يئرىشى اىلە حركتەدا يىدىلر. يول اوzaق دئگىلىدى. "كىالى" اىلە سا خۇزۇن آراسى لەتمىش كىلەمترى يىدى. قالىن قاردا، ما شىنلار آغىر - آغىرگىئىدىر، بىضا دە حرکتەن دۆشۈپ، تكىرىلى يئرىنىدە فيرلانما غى ايشى جىتىنەسالىرىدى. بۇ يول اىكىھفتە قا طارلا گىلىدىكىمىز يولدا ان او زون و يۈرۈجو گىلدى. كۆن با تدى. هاوا قا رالماغا باشладى

حڪم سُورمكده اولان سکوتى ما شينلارىن گورولتوسى پوزسا دا، هئچكى جوموش اولدوغو خيال دىنيزىندن آپىرا بىلىمىرىدى. هرڪس اۇز ايجىلە اللەشىرىدى. قارا طابىعىنى خا طر- لايىر، ئەله جەگىنى دۆشونوردو. ايکى يىلدۇن بىرى آپىرىلىدىغى حيا ت يولداشىنى، اوشا قلارىنى گۈزۈنون اونوندە جا نىلاندىرا قا، ونلارلا نئچەقا رشىلاشا جا غىنى دۆشونوردو.

آرا بىر دسته ايلە، او و دالىنجا گىز آچ قورلارىن قورخونج اولاما ق سىلىرى ده - ائشىدىلىرىدى. نهادىت، او زاقدان كۈرۈشىن لامپا ايشىقلارى سا خوخزا ياخىنلاشماق مىزدە. سىنى وئرىدى . ما شينلار قصبه يە ياخىنلاشىدىقجا اوركلرىن دئوبونتوسو آرتىر، هىجا نىيمىز شەتىلەنلىرىدى. ما شينلار دا ياندى. صىرسىزلىكىلە گۈزو يولدا، انتظار چىنلر، قارغا- قوزغۇن كىمى، ما شينلارىن دئوروه سىنى آلدىلار. قارانلىقا يىدى. لامپا لارىن ضعيف ايشىغىتدا آدا م آختا ردىغىنى تا پما غى چتىن يىدى.

- آتا ! ... با با جان ! ... احمد ... حسن ... و سائىره ... جىڭىرلەرن قوبان نجا غربىش سىلىرى انسانىن عصب تئللرىينى تېتىرەدىرىدى. چوخ چكمەدى كى، شەتلىكىلەنلىرى يەجان و سئۇينجلە دولو ھېچقىرىقلارلا باشلانا ن گۈزىيا شلارى، دولمۇش اوركلرى بوشالىتىدى، سانكى چاخان شەتلىكىلەنلىرىدا ن صونرا ، بولوتلار كۈيىنەگىنى سىخىرىدى. وصال دقيقەلرلى يىدى حبىبەنinin توغۇن سىسىنى آلدىم. سىسىدە دوغرو ايرەللىدە دىم. لامپا نىن ايشىغى اون-ون سولغۇن اۆزۈنۈ ايشىقلاندىرىرىدى. او، اوقدەر آرىخلامىشىدى كى، گۈزلىرى گۈزلىرىم- توخۇنما سا، منىم حبىبەم اولدوغۇنا اينا نا بىلەمىزدىم.

- آه ... ائده رك اۆزۈنۈ قوجا غىما آتدى. با شىنى كۈگىسمەبا سا راق: - منىم حبىبەم ! ... دىدىم. بىلىرم نەقدەر رېنچ، عذا ب چىمىسەن. او نون جوابى، آجي ھۆنکورتولرى يىدى. اوشا قلارى دئونە - دئونە با غريپما با سەدىم .

عا ئەلە مىز بئش سا سەت بىزىن قا باق سا خوخزا چاتمىشىدى. اوشا قلارى بئويك بىر سالونا دولدور موشىلار. بىز ده اوشا قا رېشىدىق.

سحر اولدۇ. هاوا آيدىنلاشمىش، گونش اۆز شعا علارىنى قارلىق گۈزلىرىن اۆزەرىنى سا چمىشىدى. نئچە دئىيەرلىر: "گون ايشارىر، گۈز ياشارىر" دى . سحر يئەنگىنى بىئىكىدىن صونرا، ها مىنى سەھىلەدىلار. كىروف سا خوخۇنون آلتىشىعىھىسى وا رىيدى. بىزى شىعەلرە پا يلامىشىلار. ھەر شىعەنinin آدا ملارىنى آپىرىپ، اۆز عا ئەلەلریا يىلە ما شينلاردا دولدوروب بولا سا لىرىدىلار. بىز، كىروف سا خوخۇنون اۆزۈنە (مرکزىدە) قا لانلار جىگەسىنە بىدىك ھەر ايکى - اوج عا ئەلەيە بىر اوطا ق وئرمكىلە، قىصە حالىينا دوشوش كىروف سا خوخۇندا يېئر-بە-يېئر ائتدىلر. بىز ده، اۆز ھەمشەرىمىز شىخىلى يىلە بىر اوطاغا يېغىشىدىق، شىخىلىنىن عا ئەلەسى، قا بىيىنَا سى، خا نىيمىز زولىخا، آلتىپا شلىقىزىيا سمن، بىر ده اۆز و ايدى. بىز ايسە بئش نفرىدىك : من، خا نىيمىم حبىبە، او غلۇم حىدر ۱۴ - ياشىندا، توفيق ئە وقارف ۲ ياشىندا يىدى. دوققۇز نەز بىر اوطاقدا ياشا ماق آغىر اولسا دا، با شقا لاپىنا گۈرە شۆكۈرلۇ ايدى. بئلەلىكىلە عمر و موزىدە يئنى بىر حيا ت صحىفەسى آچىلدى.

+ + + + +

ها وا یئنیجه‌ایشیقلانمیشیدی. قابی‌یا وورولان ضربه‌لردن او یا ندیق.
- ایشه‌آ ماده اولون! دئیه، بیرسن اوجالدى. هفتەلرله چکدیگیمیز بول یورغونلوغو
ھله‌جا نیمیزدان چیخما میشدی. بدنیمیز ازیک و یورغونا یدی. آنجا ق هجرانا غلبه‌جا لمش
وصالین روحوموزدا بورا خدیغی‌آ رامش و لذتی ھله ده حس ائدیردیک.

تلەسیک چا قوبولدو. شیخعلۇنىن قادینىم بىبىم قىزى یدى. کولثوم بىبىمین
وار- یوخ بېرقىزى اولدوغوندا، تك قالىپ، آېريليق اودوندا يانعاقدانسا، قىزىلە
بېرلىكىدە سىبىر شاختا لاریندا ياشا ما غىاؤزونه خوش بىلەمیش، قىزىلە بېرلىكىدە گلمىشدى
خانواده ياخىنلىق و صەممىتى، بىزە، بېر بىزە كەچىنەمە يە كۈمك ائندە جەڭىنە بىنا نىپر-
دىم. هر ايکىعا ئەلە بېرسفرەنین باشىندا بېغىشىپ، سحر يئەمگىنى بېشىردىك كى، ھمىن
اۆلکى سىن :

- ایشە! دئیه سىلدەدى. بېرسربا زكىمى، جلد پا لىتا لارىمېزى گىشىدىك، آياققا بىلار-
يمىزىن با غىنى بېركىدىپ اشىكە چىخىدىق. هاوا صاف و سوپىقا يدى. اۆل بىزى بېرسا لونا
بېغدىلار. بېرىنفر صحبتە باشلىكىپ، سا خۇزۇن عمومى وضعىنەن، ايشىنەن و ايش شرا يېطىنەن
مفصل دا نىشىدى. سۆزلىرىنەيئكۈن وورا راق :

- اونوتما مالىسىز كى، بورا آسا يىشىگا دئىگىل، ايش پئىرى دىير. ايشلەمكەن ھرکەس
أۆزونو تا نىتىدىرا بېلىر، آخىردا - "اينىلەمدىن دىشىلە مز". دئیه سۆزونو قورتا ردى.
بىزى اوج دستەيە بؤلدولر، داها دوغروسو، صاف-چوروك ائتدىلر. بېرىنچى دىستەنى
تا خىل آمبا لارىندا، ايكىنچى دىستەنى مال-حىوان تۆۋەلەرىنە، بىزى ده آذوقە آمبار-
لارىندا آپاردىلار.

كىروف سا خۇزو اكىنچىلىك و مالدا رلىق سا خۇزو يدى. قىزغىن ايش و قىتلرى آپرەل
آبىيا يەلە سەنتىيا بىر آيلارى آرا سىندا ايدى. قىشدا ايسە، گۈرولەجك ايشلەرuba راتا يدى :
تا خىل آمبا لارىندا بوغدا چئويىرمك، تۆۋەلەرلە مال-حىوانلارا باخماق و يېم-سو
ۋەرمك، يايدا چۈللەرلە وورولمۇش اوت تا يالارىندا ن سۆرۈتمەلەرلە اۇت داشىماق، بېر
دە ياز اكىنچىلىرىنە آمادەلىك - يىعنى تراقتور، كامباين و سايىرە يىدىكى ما شىنلارى تعمىر
و ايشە خاپىرلاما ق .

بىزىم اگنىمېزدە كى گئىيملە چۈل ايشلەرینە گئىتمك ممکون اولما دېغىنەن، ھلەلىكىدە
اۇرتولو يئىرلەدە ايشلەملىا يىدىك. دستە باشىمېز قاباقدا، بىز ده اونون دالىنجا
بېر بؤيۈك آمبا رىپن قابا غىندا دا ياندېق. اىچەرى گىرنەدە أۆزومۇز و يئر آلماتىيغلى
قا راشى سىندا گۈردوک .

- دورما يىين، يئر آلماملا لارى اللەن كەچىردىن، چوروكلىرىنى سەچىپ كىنا را آتىپ ما فسا-
لتەما لىيسىز. يوخسا، چوروكلىر صافلارى دا چۈرۈدر. دئىيىپ، اگنىنە كى قالىن كۆركو
چىخا رتدى. يئر آلماملا لارى بېر الىلە صافلارىنى بېر طرفە، چوروكلىرىنى دە كىنارا
آتماغا باشلادى. بىلەلىكىلە، او، ايشىن بولۇنۇ بىزە اۋىرەندى! ايشە گىريشىدىك.
سركار ايشە لىشدىغىمېزى گۈرۈپ، آرخا يىبن اولدوقدا ن صورا، چىخىپ گئىتدى. بىزى
أۆز باشىمۇزا بورا خىدى.

دستە مېزىدە كېلىر مختلف يئىرلەدە ياشا مىش، هېرىرى اۆزونه گۈرە بېر شخصىت ما حبى
ايدى. اىچىمېزدە: دوقتور، مەندىس، دۇلگەر، كارگەر، حتا بېر چوبان دا وارىدى.

ا يشله يه - ا يشله يه صحبتدن ده قالميرديق، بير - بير يميزي يا خشي تانيماق اوچون
سئوالار وئيريلير، سرگذشتلىر سؤيلەنلىر، اوركىدە كيلر دىلە گلىرىدى. قىدا وقدهر آپرىا ولسا
دا، دردلر بىرايدى . هامى يرا ن تبعەسى ولدوغو اوچون دوتولمۇش، آپلارلا زندا ندا يا -
تىدىقىدا ن صونرا، آزاد سۆرگۈن "آدىلە بى دىدا را گۈندەريلمىشلارا يدىك .

اسما عىيل عبدالله زادەتىن دردى هامىدا ن آغىرا يدى. او، زندا تا دوشىندن صونرا،
قا دىينىايىلە ايکى كۈرپە اوغلۇنو ايرانا گۈندەرەمىشدىلىر . اونلار، گئتمىش، اسما عىيل
قا لمىشىدى. قا دىينى روسا يدى. غربت دىاردا، ايکى وشا قلا نىتجە لاجا غىفرىنى، اونسون
سىبىر و قرارىينى اليىندن آلمىشىدى. آھى آھا اوستوندن چكىر، نە گئجەسى وارىدى، نەدە
گوندوزو .

چوبان يميزيين آدى محمدايىدى. هامى ونو "ممى" چا غىرا ودى. قازاخ نا حىيەسىنده يا -
شا يارمىش . يئتمىش ياشلىقوجا آتا سىنى يرا نا، بى بىجا رەنلى ده آنا سى، ايکى با جىسى،
و آرواد - اوشا قلازىلە بورا ياش سۈرمۈشۈلر . دوما نلىكەنەجەگى يازىفي شاشىرتىمىشىدى.
دوقتۇر شفانجات با كىيدا ياش مىش بىر آدا ما يىدى. اوقتىابىر انقلابىتنا كىيمى، تاجر
ايمىش . قا چاق مال آل - وئرىايىلە اۆزۈنۈ ياشىجا دوتوموش ايمىش . انقلابىدا ن صونوا
اۆزۈنۈ محىطە او يۈشۈدورماق اوچون او خويور، دوقتۇر اولور . "هاردا اولسا مدوقتورا م
منه بورا - اورا نەتھا و تاثىلر" دئىيە، هەرشىتمە عتنىا سىزا يىدى. دوكىر بولدا شىمىزى
ارمنىا يىدى. ياشى للىدىن آشمىش، چەنسىنە قوبىدۇغۇ ساقالى و باشىچا للاشمىش ، اپرى
گۈددەلى، روسىيەنىن بېرچۈخ بئەرلىرىنى گىزمىش، اىستى - سوپۇغا دوشۇش، تجرۇبەلى بىر
آدا ما يىدى. عمرونۇ تجارىتە كئچىرىمىش ، دوكىرلىكى ده اۆزۈنە دارگۇنون دا ياشى
ائىدەرەك، ياش مىش بىر آدا ما يىدى. اۆز باشىنىن قضا و قىدەرەينى قورتىرا ندا ن صونرا،
اۆزۈنۈ منه دوتارا ق :

- قارداش ! سن هارالىسان ؟ دئىيە، سئوال وئردى.

- من شا مخورلويا م . آنىنىڭئىلەدە ياشاردىم . دئىنەدە سانكى، ذەنەنەدە كىكەنە خا طرە -
لرى جا نلاندى .

- اوردا بىرئنفر دئىسم، تانىبىا رسا ن ؟ دئىيە، ما را قلا منه سئوال وئردى.

- بىلىميم، بلکە ده تانىدىم .

- اوردا بىر چۈركىچى كىربلاي يونىس وارىدى، حتما" تانىبىا رسا ن .

- بلى، دئىدىم تانىبىرا م . دئىيە، جواب وئردىكىدە، اونون اۆزۈنە خوشاللىق آندىرما
بىر تبسم كۈرۈندو .

- او، ساغ - سلامت دىير ؟، اونو دوتىما دىلاركى ؟

بو سئوال منيم آجي خا طەلرىمى تىزەلەدى . كدرىم، غميم طغيانا گىلدى. اۆز آجى
سرگذشتىمى، و آتا مىين مرىپىن حالدا نىتجە آزاد اولدوغۇنۇ، اولومۇنۇ اونلارا سؤيلەدىم .
ها مىدا ن آرتىق اوستا سركىس متأشر اولدو . او، فقط بىرەھفتە عا ئەسىنىن اىچىننە
يا شا ياش بىلىميسىدى . مورول اھلى، اوندا كىيا خشى، انسانى صفتلىر خا طرييئە احترا ملا تورپاغا
تا پشىر مىشىدىلار .

آتا می‌ها ردا ن تا نیدیغینی سوروشدوم . او ، بئله‌سوزه با شلادی :
- ۱۹۳۰ - نجو ایلین یا زی بیدی . او زمان من آیا ق اوستو آلوئر ائدردیم . با کیدان بیر
نئچه‌تای مال آلیب ، واقونا وُردمون بولدا جیبیمی چالدیلار . "دلیلر" ایستگاهیندا
دوشنه ، چورک پولوم دا قالما میشدی . ماللاریمی دمیریوول آمبا ریندا چیخا و تماق اوجون
پول لازما بیدی . بوتون تا نیشلارا ، کهندە دوستلارا مراجعت ائتدیم ، هئچکس منه‌ال دوتما دی
دوستلاریمدا ن بیری منه‌کربلا بیونیسی نشا ن وئریب ،
سنه پول وئرسه ، آنجاق او وئرر ، او نون یا نینتاگئت ! بو سوز عا غلیما با تما دی ،
دئدیم : - اۆز تا نیشلاریم منه‌پول وئرمە بینده ، من نهاد میدله تا نیما دیغیم بیر آدا ما
آغیز آچیم ؟ لطفوندن متشرکم ، دئدیم . چوخ سوزدن صونرا ، او ، منی و نون یا نینتا آپا روی
تشویق ائتدی . " ایسته‌یەنین بیر اۆزو ، وئرمە بینین ایکی اۆزو ده قارادیر " دئیه ،
جا نیمی دیشیمە دوتوب ، او نون یا نینتا گئتدیم . بیر ده کی ، چاره م بوخا بیدی ، او ، دخیلین
دالیندا دوروب ، مشتریلاری بولا سالبردی . قیرمیزی ساققا ل ، اوجابوی ، خوش قیا فەلی بیر
آدا ما بیدی .

- بوبیورون ! دئیه ، منه مراجعت ائتدی . او ، منی مشتری بیلیردی . من سیخیلا - سیخیلا
جریانی اونا آچدیم . او ، بیر آز فکره گئتدی . صونرا با شینیقا الدیریب ، منی گؤزدن
کئچیرتىمەگە با شلادی . منه عجیب بیرحال اۆز وئرمیشدی . اوره گیمەدە اۆز - اۆزومۇ دانلا -
بیردیم : " احمق کیشی ، آخى سن نه مەنا سېتلە تا نیما دیغین بیر آدا مدا ن پول توقۇسى
ائدیرسەن ؟ " دئیه ، دوشونوردوم . تىر بدنیمی گۇتۇرموشدو . نا او مید بیرحالدا جواب گۈزە -
بیردیم . منه ائله گلیردی کى ، ایندیجه دئیه جك : " گئدە ، مندن آخما غېنى تا پما دین ؟
گئچ ، گئت ! "

آنjac، ائله اولما دی . - نەقدەر لازم دیر ؟ دئیه ، آرام بیرسىلە مندن سوروشدو .
- بئش مین مانات ؟ دئدیم . سا عت دئوردە وقت قویدو . دوغروسو ، منه يوخوكىمی گلىرى
ھلەدە اینانا بیلمیردیم . آنجاق ، قویدوغۇ وقتىدە یا نینتا گئتدیم . بولو سۆپورمەدن
چیخا ردیب ، قالا غیما قویدو . منی حیبىت گۇتۇرموشدو . شاشقىن بیرحالدا :
- آخى سن هئچ منیم آدیمی دا سوروشما دین . دئیندە او ، گۆلۈمىسىدى .
- سەن ایستەدین ، من دە وئردیم . اینا ناما سام ، وئرمىزدیم - دئدی . من بولو آلیب ،
ايشىمې يوللاندىبىدیم ، بولۇنو دا قالا تاردیم . آنجاق او نون او كىشى مفتىنى ، ياخشىلغىنى
اولىم دە يادىمدان چیخا وتما رام . دئدی . بوحالدا ، فيت چالىيندى ، ناھار اولموشدو .
الىيمىزى اىشىن چكىپ ، اشوه يوللاندىق . حبىبە ايلە كوللۇم بىبى ناھارى حاضرلەمشلار .
او شاقلاز يولومو گۈزە بیردیلار ، گۆلر اۆزلە منى قاوشىلادىلار . توفيقىۋىدۇم ، عارفى
قوجا غىما آلیب ، نوازش ائدە . ائدە اشوه كىچدیم . بولاندا ، شىخلىقىدە اىشىن قا بىتى
سفرە آچىلدى . بيرخانوا دەكىمی ها مىمەز سفرەنین دئورە سىنە يىغىلدىق . ناھار دان
صونرا ، يئنە ايشەقا بىتىمالى بىدик . ھلەلىكە چۈل ايشلىرىنە آما دەلىگىمەز اولما دى -
غىندا ن ، آمبا رالدا يىڭىلما لارى صافلاما قلا مشغۇل ايدىك .

دۇردو نجو گۇنو منى سا خوزۇن دفترىنە چا غىردىلار . هئچ گۈزە مەدىگىم حالىدا
ادا رەتىن آمار ايشلىرىنى منه تا پشىردىلار . بول ، منىم اوجون بۇيوك بىر خوشختلىك ايدى

چۈل ايشلىرىندىن، فعلەلىكىن، سوبىوقدا ن قورتا ردىغىمما سئويندىم . بوخىردىن حبىبە و او- شا قىلارداها دا خوشحال اولدولار آنجاق، بو خوشحاللىق اوْزۇن سۆرمەدى. تىزەجىه اىكىآى تاما اولموشدو كى، مۇسقۇو سفرىينىن گئرى دئۇنۇش سا و خۇزۇن مدیرى بىزە خارجىتىبىدە اولدوغوموز اوجون، ادارەلرده ايشلەمگە اجا زە و ئىرىلمەدىكىنى بىلەرىدى، بىلەلىكىله، يئنە فعلەلىكەقا يېتىما لىا ولدوم ، يانوارىن بورانلى شاختالى كونلىرىنىدە تەئىدە جەگىمى بىلەرىدىم .

دفتردە ايشلەدىكىم مەتتە، اوْز اخلاق و فعالىيەتىمە، ادارەلە كىيارىن محبىتىنى قا زاتا بىلەمىشدىم . هامىسى منىمما يېشىن چىخا رىلما غىما مەتأثر اولموشدولار . هېچ كىس اعترافى ائىدە بىلەمىزدى . ايشلىرى تحويل وشىدىم . سا و خۇزۇن مەندىسى منى او طاغىنلىسا چا غىيردى . اىكىآيدا ن بىرى دوا ما ئىتمىكە اولان ترا قىتورچولوق كلاسىندا شىركە ئىتمەكى مەنە مىلحت گۆردو .

- قىشى بوردا كېچىن، يازا دا آللەكريمدىر، دىئى، بو، منىمما وچون بؤىيوك كەمك- ايدى. مەندىس آدىمىي كلاسا يازدى، من جوخ تشكىر ائتمىلە اورادا ن چىخدىم . يانوار آيىنин اوون بئشى يىدى، من درسەگىشتىم . مەتأسفا نە، كلاس نظرى بىرنا مەسىنى قورتا ما قدا يىدى. درسلر تجروبە اوْزەرىنەدە گەندىرىدى . من نظرى درسلرەدە اولما دىغىمەن ھېچ بېرىشئى آنلايا بىلەرىدىم . نەمايسە، قىشى بوردا داللدا لەندىم . ياز گىلدى، مارت آيى نىن آخىرلارىنىدا امتحانلار باشلاندى . من رىد اولدوم . بوردا اكىن- بىچىن ايشلىرى ترا قىتور و كومبا يىن يىلە گۇرولدىويوندىن، ترا قىتور سۇرۇجوسو اولما غىن جوخ اهمىتى وا رىدى .

شما لىقازا غستا نىن قىشى جوخ سوبىوق اولسا دا، يايى ملايمما يىدى . آپرەل آيىندا قا لار ارىيەر، اكىن و سېپىن يىشلىرى باشلانا و، سېنتىيا بىردا يېغىلىپ قورتا را ردى . مىلييون تونلار اىلە ائلەكىيە تاخىل تحويل و ئىرىلردى . بو آغىر و مەمما يېشىن آغىرلىيلى ترا قىتورچولار- يىن عەهدەسىنە يىدى. بۇ يىلەكى، قىشىن شاختا لارىنىدا، ائلەجە دە مەحصۇل يېغىمە كونلىرىنىدە گئچە- گوندوز ايشلەمگە اوغۇل اىستردى كى، تاب كىتىرە بىلەسىن .

دەدىكىمكىمى، من امتحاندا موفق اولابىلەدىم . ترا قىتور شوفرىينە شاگىرد تىعىين اولوندوم . او جىوز - بوجا قىسىز، گۆز ايشلەدىكىجە اوزانان چۈللەرەدە اكىن ايشلىرىنىدە باشلادىق . كونلۇر نىئەجەڭلىپ، كەتجىدىكىنى دوشۇنەمەگە دە، يېشىن مجا ل يوخا يىدى . آخشا ملار اىشىن قا يىداندا، او قىدەر يورغۇن اولوزدومكى، ياتما قدا ن باشقا ھېچ بېرەلەقەم اولمۇردو . سحر آلاقارانلىقىدا اوْزۇمۇ اىشە يئتىرىرىدىم . من دە ترا قىتورلارا وصل اولۇنۇش كوتانلارىنىن بويىنۇندا تۇز، تورپاق اىچىنەدە ايشلەپىردىم . گئچە- گوندوز چۈللەرىن با غېرىنى يارما قدا يىدىق . شوخوم ايشلىرىنى قورتا ردىق، سېپىن باشلاندى . ايشلىرى سرعتلە اىرەللى كىئتمىكەدە يىدى . ما آيىنин اىكىرەمىسى يىدى، آخشا مەطوفى بېردىن ھاوا دوتولدو، شەتىلە يىغا غىش يارماغا باشلادى، بىز مەحكم اىسلامدىق . ياغىشدا صۇنرا، ھاوا گۈزلەنەيلەز بېرەلە سۇيۇدو . اىسلامىميش پالتا رالار بۇز كىمى جانىما يابىشىدە، اوْذۇمۇ گوجا يىلە ائوه يئتىرىدىم . پالتا رالارىمى دىكىشىپ، شامما اوتوردوقدا شەتلىپىر اوشۇمە بىدنىمى بۇرودو . دېشلىرىم بېر- بېرىپىنە دەگەمەگە باشلادى . حبىبە حالىمىي بىلە گۇرنىدە

تئز يئريمىسا لدى .

- اۆزونو سوبوغا وئرمىس، يات ؟ دئدى. من يئرىمەدا وزاندىم. او، اوستومو مەكم با سدىرىدى . بېرسا عت چىمەدى كى، تىترىتمەم قىزىدىرما يا چئورىلىدى. بىلەلىكە منى يوخۇ آپا ردى . گۈزلەرىمى آچاندا ، حبىبەنى باشىمین اۆستوندە گۈرددوم . او، پىشكىيارىن دىستورى اۆزىزه ، دىستمالى تئز- تئز اىسلامىيەپ، متىم آلننیما قۇيورموش . آپىلادىغىمىسى گۈرددوكە، درىن بىر آه چىكىپ ،
- سى منى اولدوردون ؟ دئدى.

- ندا ولوب كى، دئىيە، من سئوال وئرىدىكە،

- ندا ولاجا ق ، اوج گۇندور تب اىچىننە يانىرسان. گۈزلەرىنى دە آچىرىدىن. دئدى.
من بىرآى يورغا ن- دۇشكەد قالدىم. منىم يئرىمە اوغلۇم حىدر ايشەگئتمەلى ولدو. بىلەلىكە من شوفرشا گىردىكىنەن آزاد اولدىم. حالىم دۆزەلتىن صونرا، آ رايىر ايش- لەرىننە ايشلەمەگە باشلادىم. آلدەيغىمىز حقوق اىلە كەچىنە بىلەرىدىك . سۇد، قاتىق، چۈرك ، بول ايدى. يئر دارلىغىننا دا دۆزەملە يدىك. گىلدەيغىمىز اىلى، ساوخۇز يانا جاقدا ن بىزى گئنى- بۇل ئامىن ائتدى. يوخسا، سوبوقدانە مىمەز قىرىپلازدىق. قابا غىيمىزا گلن قىش اۆچون، اۆزومۇز حاضىرىلىق گۈرمەلى يدىك . بونو، بىزە دۇنى- دۇنە تا پىشير مىشدىلار. اونا گۈرە دە بوش و قتلرىمىزىدە دىستە جمعى، مال- حىوان بۇخۇ- ندان يا پەما (تىزەك) دۆزلىدىر، كۆمە كىسيپ، قورۇتماقدا بىدىق .

١٩٣٩ - نجو ايل آ وغۇست آ يىنىن اون بئشى يىدى. آخشا م ايشدن قا يېتىمىشدىق. كولثوم بىبى اىلە حبىبە سەرفەنى آ جىب، آللە وئەرنەلە بىزە مىشدىلر. ها مىمەز دۇورە او توروب دئىيە- گۈلە يئەمەيە حاضىرلاشىرىدىق كى، قا پى دئىپولدو. صەنم خانملا دوققۇز ياشار قىزى كبرا اىچەرى گىردىلار. اونلار ساوخۇزون دۇردا نجۇ شىعە سىننە ياشا بىردىلار. خوش- بىشدن صونرا، مەلۇمما ولدو كى، بىردىفەلىك يېغىشىپ گللىپلەر. اشائىلەرىنى بىر طەھەر يئربەيئر ائتدىك . چوخ اينجىك گۈرونوردولر. شام اورتا دا ن بىيغىلاندا ن صونرا ، من اۆزومۇ صىنە دوتوب :

- خير اولا صەنم خانىم ! بىن كىربلايى جعفرە ئانى ؟ نىتجەما ولدو كى، بورا ياش ئۆچمەلى اولدوز ؟ دئىيە، سئوال وئرىدىكە اونون اۆرەگى كۆورلىدى، گۈزلىرى دۇلدو .
- كىربلايى عمرۇنۇ سىزە با غىشلادى. دئىيىپ، نفسىنى تىزەلەدى . صونرا، سۈزۈنەدۋا م اىدەرەك ،

- بىرھفتە بوندان قاباق، ايشدن ناھارا گلمىشدى . پىشير مىش اولدوغۇم ارىشىتە آشىندان بىرقاب دۇلدوروب، قابا غينا قۇيدۇم . ناھارىنى يئىھەر- يئمز، باشلادى كى، "سانجىلانمىشام". سانجىسى كەتتىدىكەجە شەتەلەندى . يارىمسا عت چىمەدى كى، گۈزلەرىنى ھەمىشەلىك يومدو. دئىيىپ، ھۇنkorتوپىلە آ غلاماغا باشلادى .

- اشويمىيختىلىدى، باشىز قالدىم. دئىيىپ، آه- نالە ائتەمەيە باشلادى. ها مىمەزى مەڭشىر ائتدى . بىرآز دىيل- آغىز ائدىپ، اونو توخدا تىق . او، گۈزۈنۈن ياشىنى سىلاب .
- كىربلايىدا ن صونرا، من بىر اوشاقلا غربت ائلە نەۋەتە بىلەرم، امىدىم سىزە گىلدى . يېغىشىپ، گلەمىشىم. دئىيىپ سوسىدۇ .

او، بیزم همشهريمييز، همده، حبيبه نين، او زاق دا اولسا، قوه هو مو ايدي. او، او توز بشش يا شيندا، او رتا بويلو، آغښتير، دولو و سا غلام بير قادينا يدي. او، بيزه پنا هكتير- ميشدی. من نه دئيه بيلارديم؟... آنجا ق بير او طاقدا ايکي عائله گوجا بله بيلارشيديك. بونا نتجه پئر وئره بيلارديم. هم ده شيخ على وعا ئله سى نين راضيليفي دا لازما يدي. نه ائده جه گيمى بيلاميرديم. منا ئذونه او ميد بيليب، قا پيمما گلن بيرتا نيش، همشهريم دئگيل، ياد بير آدام دا اولسا، اونو قا ياتارا بيلمزديم. چوخ فكير له شندن صونرا، اوره گيمده: "يوخ، من اونو قا پيمدا ن قا ياتارا بيلمهرم! بوجاليندا اونا كۈكمىن يم بورجومدور، دئيه، قراره گلديم. او كونون سحرى، شيخ على يه سۆز آچديم. كولشوم بى بى ده صحبتيميزه قا ريشىدى. او، مهربان، خوش اخلاق و وقا رلى بير قادين ايدي. همىشە دئيمەر، گولر، متل و مثا للا لا غم- غصەنى، يورغۇنلوغو جانىمىزدان چىخرا تاماغا چالىشا ردى. بو دار، بۇغۇ حيا تى، گولر او زله قارشىلاماغا بىزى تشويق اندردى. اوزونو منه دوتوب:

- قادان آليم! دئدى. نه ا ولا جاق، بىئرىمىز دار دا اولسا، اوره گيميز گىندىر. كىچىنە جەيىك، دوقوز نفر اولمياق، اون بىير نفر اولاق، نه اولار؟ دئمكلە، ئىلم بىيل آغىر بىر يوكو منيم چىكىنيدن گۇتوردۇ. او، بو سۆزلىرى يىلە شيخ على و زوليخانى دا حل اولونوش بير مسئله نين قا رشى سيندا قويىموش اولدو. بىتلەلىكە، اوچ عائله بىر اشوده خوشلوقلا گئچىنەمەگە با شلادىق. آنجا ق، بو خوشلوق او زون سورمەدى. كېرا نا زىلە بئيو موش شىلتا ق بىرقىزايىدى. غنچە ايلە تئز- تئز سۆزلىرى اولوردو. هردن بىر ده جىيرما قلاشىردىلار. سەمايىلە زوليخا ھربىرى اوز او شاغىنى كىنا را چىكىپ، نصىحت ائدىر، هردن ده تنبىيە ئىتكىلە، و نلارى اوز يىئرلىرىنده او تور دور دولار. او شاقلاردا اولان لجبا زلىق و آراسى كىسىلمەدن دا لاشما قلارى، آنا لاردا اوز با للا ريندا ن طرفدا رىليغا قالخما غى، گئتدىكىجا بىشى جتىينە سالدى. ھوگون ايشدن ازگىن، يورغۇن بېر حالدا ائوه دؤسۈركن، گولر او زله قا رشىلاشىر، ھرشىئى يادىمىزدا چىخا رىدىدىق. آما اينىدى نا هار و شام ائوه قا يىدا ندا، سا لالانمىش دودا قلار، دا رتىلىمىش قا شلارلا اوز- اوزه گلىر، قانىمىز قارالىر، يئمك - اىچمكىن ده اشتە مىز كوسوردو. بىتلەلىكە، دولا نىشىفيمىز دۆزولمىز بېرحا لا چئورىلىدى. من دا رىخىدىغىمدا ن سا خوزۇن مدیرىيەنە مراجعت ائتدىم. وضعىتيمىزى اونا سۈيلىدىم. او، اظھار ئاسفلە منيم درىيەمە شىكىا ولما قلا، تىزلىكە ائو وئرمەگە سۆز وئريب، مني يولا سالدى. ايكنىنجى مراجعتىمە، او، اوز معاونىنىھە محول اشتىدى. مدیر نىقدەر نزاكتلى، خوش اخلاق آدام اولسا دا، عوضىنە معاونى و قدر يونولما مىش، گۇبىود بىر آدام يىدى. منى گىشت گلە سالماغا با شلادى. منيمجا نا دۇيدۇ- غومو، سانكى درك ائده بىلەمىرىدى. آخىرى بىنچى دفعە يانىنا گىئىدە:

- سن كى بىزى بوردا ن كۈجور دەسى ا ولدون، بىر دفعە دئىدىم كى، ائو بوشالاندا وئره رىك. بوش پئرە وقتىمىزى آلما، چىخ ائشىگە!

- سىزىن بوجور يئرسىز تحقىرىز منيم درىيەمە دوا اولابىلمىز. من بى سا خوزۇن ا يشچىسىم. ا حتىا جىمىت ئامىن ائتمك بۇر جوزدۇر. دئىدىكە، او، آغىز- بورىنۇنوا اگدى استهزالى بىر قىيا فە آلا را ق:

- بلى، بورجوموزدور... مگر ائو وئرمەميشىك؟

- سىزجه اوج عائله بىر اوطاقدا نىچە ياشا با بىلر؟ بولى، ياشا يىش دېگىل، جەنلىق
عذا بىدىر.

- خيال ائدىرسىن، سن كىمىسىن، نەسىن كى، بئلە يئكمىئىكە دانىشىرسان؟

- من بىر انسانم!

- سن بىر مەكتوبىم!

- كىيمىنى محاكمەئىدى، كىيمىنىم گنا هىمىي ثابت ائتدى؟ من گنا هكاردا اولمىش
اولسا، عائلەم، اوشاقلارىم مەكتوب دېگىل، منه ائو وئرمەسەننىز، بوردان گىدەن دېگىل!

- دېدىكىدە، اونون قاشلارى چاتىلدى، بوزا ومىش حالدا، دېشلىرىنى قىيجىرىدىپ،
- چىخ بوردان، احمق! چىخ دېدىم سنه؟ دئىيه، سۇيۇش وئرىدىكىدە، بئىتىم قىزىدى،
خەرصىمەن اۆزۈمۈ ساڭلايا بىلەمدىم. مېزىن اۆزەرىيەتكى مرکب قابىنى گۇتۇرۇپ اونون
كىلدىسىنە چىرىپدىم. هارايـ دادا، ادارە ايشچىلىرى تۈكۈلدو، اونون باشىنىن قانى
اوزـ گۈزۈنە يايلىمىشىدە. منى زور ايلەئشىگە سالدىلار، چىلغىن بىر حالدا اورادان
اوزا قىلادىم، بىرمەت كۆچەلرده قدم ووردوم. معاوتىن: "خيال ائدىرسىن سن كىمىسىن، نە
سن؟" سۆزلىرى بئىتىنىمە ئىللەبىيل كى، عكس صدا وئرىر، تکرار اولۇنوردۇ. اۆزۈمەگىلىكە
رفتا رىيمىن منطقى اولما دىغىننى دوشۇنۇر، ايشىن آخىرى هارا چاتا جا غى فكىرى، منى
سيخىرىدى. "نە اولور، قوى اولسۇن، قارادان دا كى آرتىق رىنگ يوخدۇر" دئىبيب، ائوه
بىوللاندىم. اىشىن ناھارا چىخاندا، ادارەيە گئىتىدىكىمىدىن، اوشاقلار منىنە هارا گۈزلەـ
بىردىلر. حبىبە قاپىدا قابا غىيما چىخدى.

- بىس هاردا قالدىن، ئىيە گئىجيڭدىن؟ دئىيە سئوال وئردى. من اۆز نارا حتا لىغىمى
كىزلىتمەلە،

- ايشىمما ولدو، دئىبيب ائوه كىتچىدىم. اوشاقلار، ئىللەجە دە صەنخانىم سەۋەنەن دۇرە
سینە يېغىشىپ، ناھارىمىزى بىئەمگە باشلايدىق تزەجە ناھارىمىزى قورتا رەمىشىدىق كى،
قاپىنىن آغزىندادا بىر يوك ما شىنى دا ياندى. ســ كوي اوجالدى. سا وخۇزۇن مــ مۇرــ
لارىنىدا بىرىرى اىچەرى گىرىدى. ئىننەكى حكمو منه اوزاداراق:

- شئىـ شوپىلىرىزى يېغىشىدىرىنـ دئىبيبـ، اشىيگە چىخدىـ. ائودە ها مــ بــ بــ بــ بــ
اوزونە با خىر، نە اتفاق اوز وئرىدىكىنى بىلمك اىستەبىردىلرـ. من حكمو اوخودومـ. بدـ
رفتا رەلىغىمما وچونـ، سا وخۇزۇن اوجۇنچو شۇبەسىنە (سئلىكتىيە) تبعىيد حكمو وئرىلەمشىـ
اعتراض و مقاومت يئرى يوغا بىدىـ. وارــ يوخومۇز ما شىينا دولدوردۇلارـ. صەنخانىم دــ
بىزىدەن آيرىلماغا حاضر اولما دىغىنندادا، بىزىمەلە هەمسەر اولدوـ. باشىمیزا ڭلنــ بــ
اوغۇرسۇزلىقداـ، اوـ، اۆزۈنۈ مقرى بىلىدىكىنندانـ، گۈزىما شىنى سئلـ كىمى آخىدىردىـ. كلىشومـ
بىبىـ، شىخىلىـ و خەيىجەخانىم دــ بــ آــ يــ رــ يــ لــ يــ قــ دــ اــ مــ تــ شــ اــ يــ دــ يــ
سئلىكتىيە يە بىوللاندىـ.

+ + + + +

آخشا م گون با تانا يا خين، بيز سا و خوزون او چونجو شعبه سينه چا تديق . شعبه مديري، يا نيندا بيرونئجه نفرله بيزييمقا با غيميزا چيخدilar. تزه ايشجي گلديكينه خوشحال كؤـ روئوردولر.

"سئليكتى"نى كيچيك بييركىنده او خشا تماق اولاردى. بوردا ايكييرمىيئشـا وتوز ائـو، ايكييئويك تاخيل آمبارى، اوج بئيووك ئۆزىلە گۆزە چا رېپىردى. ائولerde رسمى كارگىلار و خدمتچىلر ياشابىرىدى. بيزييمله تبعيد اولۇنۇمۇسلاـر ايسه، بورا گتىرييالىميش دميرييول واقونلاريندا يئرلىشىرىيالىميشىلىر. شعبه مديري منه :

- واقونلارا باش وور، اوز يئرلىلرىن دىب . هانسىندا اىستىنسـن، سنه ئىئر دۆزىلـدەـ رىك دئىدى، من، واقونلارا باش وورموشدوـم . هر واقوندا اوج دئورـد عائـلـهـيا شـاـ يـيـرـدىـ آـروـادـ اـوشـاـقـ بـيـرـ بـيـرـىـنـهـ قـاـريـشـىـشـىـدـىـ، هـاـ مـىـنـاـ رـاحـتـ، عـصـبـاـنـىـ كـئـرـوـنـوـرـدـوـ. اـوـدـورـكـىـ مدـيـرـيـنـ جـوـ بـيـنـداـ :

- بـيـزـهـ آـيـرـيـجاـ بـيـرـ اـوـطاـقـ وـئـرـسـهـنـىـزـ، جـوـخـ رـاضـىـ لـارـامـ . دـئـيـكـدـهـ، مدـيـرـ :
- مـتـأـسـفـاـنـهـ آـيـرـىـ بـيـرـىـيـمـىـزـ يـوـخـدـورـ . اـوزـ وـطـنـدـاـ شـلـارـىـزـلاـ يـاـ شـاـ مـالـىـسـىـزـ . دـئـيـهـ جـوـبـ وـئـرـدىـ .

- واقونلار آغزىـنـاـ كـىـمـىـ دـۆـلـوـدـورـ . دـئـيـهـ جـوـبـ وـئـرـدىـكـدـهـ :

- سـىـزـ دـهـ اوـنـلـارـاـ قـارـىـشـماـلـىـسـىـزـ . دـئـىـدىـ . منـ اـونـنـلاـ بـحـشـىـيـشـىـزـ كـئـرـدـوـكـومـدـنـ، شـئـيلـرـىـمـىـزـ يـئـرـهـ بـوـشـاـ لـتـدـىـمـ . كـىـلـىـمـىـكـىـ اـوـتـلـارـىـنـ اـوـزـهـرـىـنـهـ دـؤـشـتـدـىـمـ . هـاـ مـىـمـىـزـ اـوـتـورـدوـقـ . مدـيـرـ منهـ مـراـجـعـتـلـهـ :

- بـسـ نـىـهـ وـاقـونـلـارـ دـاـشـىـنـمـىـزـ؟

- بـيـزـ اـئـلـهـ بـورـاـداـ جـاـ يـاـ شـاـ يـاـ جـاـ غـيـقـ .

- چـئـلـدـهـ؟

- آـيـرـيـجاـ بـئـرـ وـئـرـمـىـزـ ، بـلىـ جـئـلـدـهـ! دـئـيـهـ جـوـبـ وـئـرـدىـكـدـهـ اوـ، دـاـشـ دـىـگـمـىـشـ دـۇـنـوـزـ كـىـمـىـ، دـۇـنـقـولـداـنـاـ دـۇـنـقـولـداـنـاـ اـدارـهـسـىـنـهـ طـرفـ يـوـلـلـانـدـىـ . فـكـىـرـ خـيـالـ اـيـچـەـرـىـسـىـنـدـهـ اـوتـورـوبـ، كـۆـنـونـ غـرـوبـوـنـاـ، اـ وجـسـوـزـ بـوـجاـقـسـىـزـ يـاـ شـىـلـ دـۆـزـ لـرـدـنـ نـئـجـهـ اـوزـ شـعاـ عـلـارـىـنـىـ يـاـ واـشــ يـاـ واـشــ يـاـشــ يـاـشــ يـاـشــ يـاـشــ يـاـشــ بـيـرـ منـظـرـهـ يـىـدىـ . آـنـجـاـقـ، بـوـ منـظـرـهـلـرـ بـيـزـيمـ اـئـلـلـرـدـهـكـىـ كـۆـنـونـ غـرـوبـوـنـداـ يـاـرـانـانـ منـظـرـهـلـرـ اوـخـشاـمـىـرـدىـ . بـورـداـ نـهـ اوـ كـۆـبـىـلـرـهـ باـشـ قـالـدـىـرـاـنـ عـظـمـتـلـىـ دـاـغـلـارـ، اـوـجـوـمـلـارـ، دـرـهـلـرـ، نـهـ دـهـ آـنـاـ لـايـلـايـ كـىـمـىـ اـنـساـنـىـنـ اوـرـهـكـىـنـىـ وـخـشاـ يـاـنـ آـخـارـ سـولـارـىـنـ زـمـزـمـهـسـىـوـاـرـىـ كـۆـزـ اـيـشـلـهـدـىـكـجـهـ كـئـرـوـنـ دـۆـزـلـرـ وـ دـۆـزـلـرـ اـورـتـمـوـشـ يـاـشـىـلـلـيـقـلـارـ، اـوـزـقـلـارـداـ قـالـىـنـ مـئـشـلـرـ كـئـرـوـنـورـدـوـ .

چـوخـ چـكـمـهـدىـ مدـيـرـ، يـاـ نـىـنـدـاـ ايـكـىـنـفـرـلـهـ بـيـزـيمـ يـاـ نـىـمـىـزـ قـاـبـىـتـىـ . وـاقـونـلـارـ بـيـرـ - بـيـرـ يـوـخـلـامـاـغاـ باـشـلـادـىـلـارـ . كـتـناـداـ كـيـچـيكـ ، 4x3 اـنـداـزـهـدـهـ بـيـرـ وـاقـونـ وـارـىـدىـ .

ايـچـىـنـدـىـكـىـلـارـ جـيـخـاـ رـدـيبـ، اوـبـيـرـىـ وـاقـونـلـارـداـ يـئـرـبـهـيـئـرـ اـئـتـدـىـلـارـ، مـنـهـيـاـ خـيـنـلـاشـاـ رـاـقـ:

- بوـ دـاـ سـىـزـبـىـنـاـ وـچـونـ آـيـرـيـجاـ اـوـطاـقـ . بـوـيـورـونـ! دـئـىـدىـ . مـنـيمـاـ وـچـونـ پـيـســ يـاـ خـشـىـنـىـنـ

ا هميتي يوخا يدي . من آرا ميش آختا ريرديم . بئلهلىكله من اوندان راضيليق ائديب ،
واقونا داشينديم .

كئچيردىگيميز گون آجي، يۇرۇجو و دۆزولمز بېرىگون ايدي . ها مى يورغون و حالسىز
گۇرونوردو . شا ميمىزى بئىن كىمى كىلە مىزى آتىپ ، ياتىق .
او گونون سحرى ، تزەجه دان يئرى سۈكۈردو كى ،

— ايشه ، ايشه ؟ دئىيە ، اوچا لان سىدن اُويما نىقىق . تىلەسىك چاى - جۇرە كىمېزى بئىپ
ائشىگە چىخىق . اُوكوز آرا با لارينا دولوب ، چۈلە يوللاندىق . اوجسوز . بوجا قىزى دوز -
لرده ترا قىتورلارلا بىچىلمىش ، گون قابا غىيندا قوروموش اوتلار بىزى گۈزلە بېرىدى . مدد
آدلى آلچاق بوى ، قارا بىنىز ، آربىخ بېرىجوان اوغلانلا بىزە ايكى اُكۈزلى بېر آرا با
ۋەردىلر . بىچىلمىش قورو اُوتلارى آرا بايا دولدوروب ، وورولماقدا اولان تايلا
يئتىرمىلىا يدىك . من اولىينجى دفعە يدى كى ، اليمە يابا آلىرىدىم . ساخوازا گلنندى
مختلف ايشلرده ايشلەدىكىمدىن ، اللرىم بېر آز بركىمېشىدى . ياش يابانى
دۇتماغى دا ائيرەندىم . مدد آشا غىيدان اوتلارى وشىرىپ ، من دە آرا بايا يېغىردىم .
دولاندا ن صونرا ، آرا بانى تزە وورولماقدا اولان تايلازىن يابىنى سوروپ ، اوتلارى
تايلا ياش وشىرىدىك . آخشا مىا خىنلاشىر ، گون با تاماغا آز قالىرىدى . آخرنجى آرا بانى دا
دولدورموشدو . من آرا با نىن قابا ق طرفىنده ، اُتون اُستوندە اُتۇرمۇشدو . مدد
اُوكۇزلىرى تايلا ياش طرفىنده ، اُوكۇزلىرىمېز دە خام ، ھەمدە جوان ايدىلر . بېرىن
اونلارى موزا لان سانجدى . اُوكۇزلى سۇنچوقلايىپ ، گۇتۇرولدولر . مدد نەقدەر چالىش
دىسا دا ، قاباقلىرىنى ساخلايا بىلەمەدى . من آرا با نىن قابا ق طرفىنده ، اوتلارلا برا بىر ،
سۇرۇشوب آرا با نىن قابا غىينا دوشدو . ساغ تىك قىيچىمین اُستوندە كىچىدى . سرکا رېزىز
ات بئلىيندە ، يېخىلىرە باش چكىرىدى . بومىنۋەرنى گۇرن كىمى ، اۇزۇن بىزە يئتىرىدى .
من يېخىلىپ ، يېردىجە قالمىشىدىم . ايشلر تعطىل اولدوغۇندا ن ، ها مى با شىما يېغىشىدى .
منى آرا با نىن اىچىنە اوزاتدىلار ، ائوه دوغۇرۇ يوللاندىق . واقونون قابا غىينا چاتاندا
حبيبه و اوشاقلار وشتىتەمىسىن دئىيە ، اۇزومۇ دۇغرۇلتىدۇم . بولدا شلارىمىنىن كۇمەسى
ايلە آرا با دان يئرە دوشدو . منىم تلاشىم فايدا سىزا يدى . حبىبە ، سەنم و اوشاقلار
اۇزلىرىنى منه يئتىرىدىلر .

— نە ولوب ؟ دئىيە ، حبىبەنىن هىجان اىچەرىسىنده وئردىگى سئوالا ، صنعتى بىر
كۆلولىشە :

— بېرىشئى اولما بىب ، بېخىلما مىشا م ، دئىيپ ، اوشاقلارى تو خادا تاماغا چالىشىدىم . زەختە
منى واقونون اىچىنە كئچىرتىدىلر . حبىبە تئز يئر دۆزلىتىدى . من سوپىكەنىپ ، قىچىلارىمى
اوزاتدىم . سفرە آچىلىدى ، شا ما يېڭىلماسى ، سۆد ، و يۈغۇرۇدومۇز وارىدى . حبىبە :
— عارف بىگۈن سەردىن هەچ بېرىشئى يئمەن بىب . دئىيە ، اۇز نىڭرا نلىغىنى سېلىدىرىدى .
من عارفى يانىما چا غىردىم . قابا غىينا بىرداستكان سود ايلە جۈرك قويىدۇم .
— بى ؟ دئىيە ، اوشا غىين اوستوندە دېرىندىم . اشودە جىدى اولدوغۇمدا ن اوشاقلار
سۆزۈدىن چىخا بىلەمىزدىلر . عارف بېرىتىكە جۈرك كىسىپ ، سود ايلە آغزىنا قويىدۇ . من
گۈزىلىتى با خىردىم ، تىكەنى جوخ چىتىنلىكىلە اوددو ، آغىز - بورۇشۇ تووشۇدۇب ، نا -

راحت بېرحا لدا :

- من يئەمیرم، دئىيە، سفرەدن كنا را چىكىلىدى. حالىنى پوزغۇن گۇردۇبىوم اوچون، داها بېر سۆز دئەمەدىم. شا م تزەجە يېغىشىرىپلىمىشىدى كى، اۋاشق استفراڭ ئەلەپىپ، قوسماغا با شلادى. بېر آز كىچمىش، آيا غى دا آچىلدى. بوجال سحرة قىدەر دوا م ائتدى. گئەننى صېجەكىمى گۈزۈمۈزە يىخو گئەتمەدى. نە دوقتۇر، نە دە داوا وارىدى. چۈل بىبا باندا اليمىز هەئى بېر ئىرە چاتمادى. او، حالسىز گۈزلەرىنى گاھ آناسىنىن، گاھ دا منىم او زومە زىللەپىر، سانكى "قوىما يىين، منى آپا رىرلار!" دئىيە يالوا رىردى. آناسىنىن گوجو گۈزىيا شىتا، من دە اورەگىمەن قانىتىيەنمكەن باشقا اليمىزدىن بېر ايشگەمەدى. سحرة ياخىن نازلى با لا گۈزۈمۈن اۋۇندە جان وئىرىدى. بو با لاجا داخما دان اوجالان واى! سىسەنە قۇنشولار تۈكۈلدو.

هَاوا ايشىقلاتمىشىدى، نالەو فغانە مدېر و ايشچىلەرنى دە گىلدى. اظهار ئاسىفەن صونرا، اۆز آرا لارىندا اىكىنفره قىبىر قازىب اوشاغى تورباغا تاپشىرما غى تاپشىرېب ھەركىسى اۆز ايشىنىن داللىنجا گۈندىرىدىلر.

بېر - بېرىنىن داللىنجا منه دەين ضربەلردىن گىجلەمىشىدىم. دا رىخدىغىمدا ان ائىودە او تورا بېلىمەدىم. اوشا قلارىن كۆمەگى يىله، سۆرونه، سۆرونه اۆزۈمۈ بېر آز كىاردادا گۈئى او تلارىن اۆزەرىنە سالدىم. او غلۇمون تىشىع جىنا زەسىنەدە شرکت ائدەبىلەمەمگىم، كىمسەسىزلىك، غربت دىيا، اوقدەر او رەكىمە غېرىلىق ائتەمىشىدى كى، گۈزىيا شىم ياز يابا - غىشى كىمىي الەننېرىدى. يئە - گۈپە، اۆز طالعىمە لەعنەنلىرى يادىرىدىم. آدا ملارىمېز عا دەنلىق تورباغا تاپشىرېب، ائوه دۇئنڈولر. حبىبەنىن حالى اولدوچا آجىينا جاق ايدى. ائلەبىل گۈزۈنۈن ياشى دا قورو موشدور. مات - مات با خىر، بىلەك دە بو اىكى گۈنۈنە با شىمېزا گلن بىدېختلىكلىرى فكىرىنە جاڭلەندىرا راق، بېر يىخو تصور ائىرىدى. آنامىن دىلىنەن اشىتىدىكىم بېر آغى يادىما دوشدو، اختىارىسىز دودا قلارىم توبىنىدى: "اۇلدو بولبۇل، صۇلۇدۇ گۆل - اىستر آغلا، اىستر گۆل!" دئىم.

+ + + +

آرابا تىكەرىنىن آلتىندا ازىلمىش قىچىم، داوا - درما نسىز، عا رفین اولومۇنۇن اوجونجو گونو دوزلىدى. بو، منىم اوچون بېر معجزەبىه او خشادى. دئوردونجو گونو ايشە كىچە بېلىدىم.

آز بېر مەتدە، او تىپىمەندا باجا رىقلى بېر ايشچى يە چئورىلىدىم. تايىا وورماقى منىعەمەدە مە قويىدولار. صونسوز بېر علاقە يىله، تراقتۇرلارىن بىچىپ، تۈكۈدۈپ او تلاردان اوقدەر تايىا وورموشۇق كى، بېر كىنده و ياي مئشىدە او خشادا بېلىرىدىن.

عجىب بورا سىيما يىدى كى، قىشى چوخ سوپىق، يايىها واسى ملايمىم و لان بو يېڭىلەر دە مېغىمغا (أغجا قاناد) الينىن تىپىمك اولمۇردو. آدا م بو قانسۇرالاردا ان اۆزۈنۇ قورتا ماق او جون، گەرەك ھەمىشە بېر ئىحرىكتە او لايىدى. قا رېشقا، بېش پېشىسا اولو سونۇن اۆستۈنە دا رانان كىمىي، مال - قا رانىن جانىندا دوشىر، اۆز اىكەنەلرېنى نىشتىرىكىمى، قالىن درىلىر - يېنەسەنچىب، حيواننىن قانىندا ان اوقدەر سۇرا دىبىلاركى، بىدىنلىرى تولوغدا دئورىدى. داها قا چىماغا حاللارى اولمازدى. آدا م الينى حيوانلارىن كورەگىنە چىكىسى، شىشىمىش قا رېنلارى

پا رتلار، قا ان هربئره يا پييلاردى.

تا خيل بيجىمىي با خينلاشىغىندا ن، اوت بيجىمىي وقتىنده قورتا رماق اوچون ايکىي
هفتەگئجه- گوندوز چولده قالمالى ولدووق. بىرينجىگون آخشا م بورغا ن دئوشەكىمىي
دۆزدە، گئينلىكىن اوزەرىنده سالدىق. مىغمىغا لار جانىمىزا داراندى. آجي يىگنەلىرىنە
تا بىتىرە بىلەمدىكىما وچون، يورغان دئوشەكىمىي گئۇرۇوب، واقدنا قاجىدىم. اىستى
اولدوغونا با خما ياراق، اوزومو اونلارين زھرلى يىگنەلىرىنەن فۇرۇماق اوچون، يورغانى
باشىما چىكىب، هەر طرفدىن مەكم بىرەملىنىدىم كى، بلکەن اونلارين شىرىنەن آسۇدە اولام. ھە
ايکىي دقىقە كىچىمە مېشىدى كى، قولاغىمەن دېبىنە بىر مىغمىغا نىن آوازى اوجالدى.
ها ردان، نىچە بول تا پىپ اىچەرى كىچدىكىنە مات قالدىم. اونون سىسىنەن مەندە تۈۋەن
نارا حاتلىقى هەچىپير شئىها خىشادا بىلىمەرم. يورغانى كىتا را آتدىم. مىغمىغا لارىن
الىينە عاچىز قالمىشىدىم. دەللى كىمىي دورۇوب قدم وورماغا با شلادىم. يېئلىقازاخلىدا
"با يمۇقا ن" مەن ئىلەندا راحت گۈرۈشكە، مەربا نلىقلا.

- نارا حاتا ولما قارداش! دىنى.- ھەر دردىن جارەسى وار. مىغمىغا لاريندا غنىمى
تۈسۈدور، يا تىدىغىن يىئرە، باشىنىن اوستوندە بىر آز تزەك ياندىر، اونون توستو-
سوونە بىر دەنە دە مىلچىك سەنەيا خىنلاشا بىلمىز. من ائلە دە ائتدىم. بو آمانسىزىز
قانسۇرا ن آغجا قانا دلارين آجي يىگنەلىرىنەن ياخا م قورتا ردى. صوترا لار، چوبانلىغىمدا
دا اونلارين قورخوسوندا ن ھەميشە بىر كىنۋىروا قوطۇسونۇن اىچىنە تزەك ياندىرىپ
اوچۇملە گۈزدىرىدىم.

اوت بيجىمىي قورتا ردى. تا خيل بيجىمىي با شلادى. شەبىدە اولان اون عدد كامبا يىن
دۆز زەمىلرددە سالخىملاشمىش تا خىللارى، گئجه- گوندوز بىجىر، دؤپۈر، بوغدا لارى يىشكەن
ما شىنلارىنى بوشالدىر، ما شىنلار بىر- بىرينىن دالىنجا تا خىللارى خەمنىلە داشىپىرىدىلە
اوج آى ياسىسا خۇزۇن ايش فەلى ولدوغۇندا شuar: "الىيندن ايش گلن ايش! آيدى.
آرواد، وشاق، قوجا، جوانها مى، ها مى يىشلەمەلى يىدى. سەنتىبا بىرىن آخىرىنى كىمىي، يوز-
مېنلرلە تۇن تا خيل حا ضىيرلايىپ، دولتەتحویل وئرىرىدىك. سا خۇزۇن بۇ شەبەسىنە
منىملە آلتىغا ئىلە و دۇرد نەر دە سوبای تبعىيد آذىرىپا يىجا ئىلى ياشايىرىدىق. مەتا سفانە
ايچىرىنىدە، سوا دەلى بىر تك منا يىدىم. آرواد- اوشاقلى ها مىمىز ايشلەپىرىدىك.
حېبىيە يىلە صنم خەمنىدە، گلن ما شىنلارين تا خىلىنى بوشالدىرىدىلەر، حىدر كامبا يىندا
شاگىرد صفتىلەدا يىشلەپىر، من دە اوج نفرلە تا خىل سۇوورا ن ما شىنىن آغزىنى دە تۈكۈر-
دوك. نوروزكىشى، غىبىلى و هەمت كىشى هەر اوجو جوانلىغىندا ايشچى اولدۇقلارىندا ن
بىتلەرى مەكم و ورزىدە آداملار ايدىلىر، ايچىرىنىدە بىتنەن ضعيف، ايش گۈرەمەمىش فقط
من ايدىم. ما شىن، چانا غىينا تۈكۈدۈيموز تا خىللارى كۆيە سۇوورور، يىئل تا خىللارىن
اىچىنە كى سا ما ن چۈپلىرىنى ها وادا اويناندا راق، دەنلىرنەن آيپىرىر، دۇرۇ قىزىل رنگلى
بوغدا لاردا ن، قا با غىندا، تېھلىر دوزلدىرىدى. نوبىيە يىلە، ايکى بىر- ايکى بىر، نەمس
آلما دان، ۱۰- كىيلولوق چۈمچەلرلە ما شىنىن آغزىنا تا خىل تۈكۈمك چىتىن اولدوغۇندا
ھەر بىش دقىقەدە عوض الوئونوردۇق. بىرگون قوجا لجىا زلار بىح ائدىب، اوز كوجىلىرىنى
نشان وئرمىك اوچون، يارىشا كىرىدىلىر بىش دقىقەنى اونا، اون دقىقەنى اون بىشە، تا

يا ريم ساعته چا تدير ديلار . چتىنلىكه دوشوش ا ولسا مدا ، سىيمىجىخا ردا بىلمىردىم . يولدا شلاريمىن طعنەسىندن قورخور دوم . هم دە جوانلىق غوروى اجا زە وئرمىرىدى . بىر دە اوت بىچىمىنىدە ، خا م وقتلىرىمە ، ايشچىا ولما دىغىمى بىرئىچە دفعەما وزۇمە چكمىشىلىر . اوزومو سىئىنديرىما سا مدا ، اۆرەگىمىمىن دۇيۇنتوسو يوخا رى قالخىدىغىنى حىن ائدىرىدىم . بىرىن غىبىلىكىشىشىن بورشوندان قان فۇّا رەكىمى آتسا خا با شلادى . " منىلىك " اوزونو قولجا يا گۇستىرىدى . بىچارە حالدا دوشوب ، يئرە يىخىلىدى . نەماسە ئىشىدا يان دېرىماق اولما زدى . غىبىلىكىشىنى استراحت اوچون يولا سالدىق . هربىرىمىز اورەگى - مىزىدە بىو يئرسىز مسا بىقدەن ، يارىشدا ئىشىنا اولمۇشدو . آتا لار دئمىشىكىن " صون پىشما ئلىيغىن فا يدا سى يوخدۇر " غىبىلىكىشى ايکى آى مريضخانا دا ياتدى . تاخىل بىچىمى ، و بىغىمى دا قورتا ردى . با يىز گىرىدى . ها والار سوبۇماغا با شلادى . داها واقۇنلاردا ياشاماق مەمكىن اولما دىغىيندا ، بىزلىرى ئۇلۇرە يئرىپىدىئۇر ائتدىلىر . منه ذە مكتب بىتنا سىندا بىر اوطاق وئرىدىلىر . يائى گئچەلرىيندن استفادە ئەدىب ، حاضر لادىغىمىز يانا جا غى (تزەكىن عبا ورتايدى) بوشالىدىغىمىز واقۇنا دولدور دوق . صنم خانىمىن ارى اولدو بىونو آذربا يجا نا - قوهوملارينا يازمىشدىق . سئنتىيا بىرآ يى - نىن آخىرلارىندا كۈرەكىنى قدرت گلىپ ، قا يېن ئاسىلە قىزىنى آپا ردى . فكريمىز اون - لاردا راحات اولدو .

سا وخۇز ، اكىنچىلىك سا وخۇزو اولدوغو كىمى ، مالدا رلىقلادا مشغۇل ايدى . قۇيۇن سورولرى ، مال - قارا ، آت اىلىخىسى دا ساخلىيرىدىلىر . ياز و يابىي گۈز ايشلەدىكىچە او - زان دوزلىرە دىيزدن يوخا رى قالخىمىش ا وتلاقلار حىوا ئىلارىن سئيران ئىكاھى يىدى . آنجاق پا يىز گىرىدىكىدە ، يئر اوزۇنۇ قار اورتى دىويوندىن ، بۇ ما ل - حىوا ئىلارى تۈۋەلرە ساخ - لاما ق لازم ايدى . بونلارا يىش ، سو و ئىركى ، ئاتلارىنى تىمىزىلەمك مەمەن و جتىن ايشلەرن بىرى ايدى . اوت بىچىمىنىدە ، چۈللەرە وورولمۇش سا يىسىز . حسا بىسىز تا يالاردا ن باشقا ، تۈۋەل - لرىن اطرا فىيندا دا اوت تا يالارى وورولمۇشدو . خوش گونتلەرە آت ، ئاوكۇز سورتمەلريلە چۈلدە وورولمۇش تا يالاردا ن كىتىرىلىلىرىدى . بورا ئىلى ، طوفا ئىلى ها والاردا ئىسە ، تۈۋەللىرىن اطرا فىيندا كى تا يالاردا ن استفادە اولۇنۇردو . بىزلىرىن (آذربا يجا ئلىلارىن) چۈل يىش - لرىن ئىشىمەگە آمادەلىكىمىز اولما دىغىيندا ، تۈۋەلرە ، و تاخىل آمبى رلارىندا ايشلەپىرىدىك .

بو ا وجسوز - بوجا قىسىز دوزلىرە داغ - درەلر اولما دىغى كىمى ، آخار سولار ، قاينار بولاقلار دا يوخا يىدى . اىيچىدىكىمىز ، ايشلەتكىمىز قار سولارى يىدى . يازدا ارىيمەگە باشلایان قار سولارىنى آمبى رلارا دولدوروب ، بوتون اىلى ، بۇ سولاردا ئاستفادە اولۇ - نوردو . " سئلىقىتى " نىن جىنوبۇندا بؤيووك بىر گۈل وارىدى . يازدا اطرا فىيندا ارىيىب ، گۈلەدولان قار سولارىندا ن ، مال - حىوا ئىلارى سووا ما ق اوچون يابىزىدا ، قىشدا ئاستفادە اولۇنادى . قىشدا بۇ سوپۇن اوچۇن يارىم متر قالىتلىيغىندا بوز اورتىرى . سحر ، گون چىخما بىش بىرئىنفر لۇم - كولونگ لە دۇن بوزلارى سىئىنديرىپ ، باجا اندازەدە سوپا يول آچار ، دۇلچىيلا سو چىكىپ ، نۇودا ئىلارا تۈكۈر ، مال - حىوانى سووا را ردى . چوخ وقت ، بۇ ايش منىم عەھدەمە قويولاردى . كورا و غلو دئمىشىكىن : سن كى ، اولدون دىگىرما نىجى -

چا غیرگلسين دن، کورا وغلو؟" دئيه، هر ايشه بويون اكمالى ايديم . چونكى، ايشله مەممە، ديشله يه بىلمىزدىم . بير ده كى، تك اوزوم دئگىلدىم . عائلە مسئولىتىقا رشىسىندا يدىم، او ايلى، بوتون قىشىتۇولەلرده ايشلهدىم . هر آخشا م ايشدن ائوه دۇننده، يورغۇنلۇ- قىدان سوست دوشور، بوتون بىدىمىن سوموكلىرى سىزىلدا بىردى . يئرىمە اوزاناندا ، سحر دورا جا غىما اومىدىم اولمۇردو . حبىبەنین مەھر- محبىتلە دولو نوا زىشلىرى، "دار گونون عمرو آز اولار" دئيه وئردىگى دلدارلىقى، توفيقىن "پا پا" ! دئىبيب، بويۇنوما سارىل- ما سى، خىدرىن منه كۈمک اولما سى غم- غصەمى دا غىديردى.

ها والار گىشتىكىجە سۇيپپوردو . بىرىنچى قىشى سا خۇزۇن كۆمكى يىلدە سۇوموشدوq . ايكىنچى قىشا يانا جا ق حاپىرلاما ق، اۆز عەدەمىزە قوپىلەمۇشدو . دئقا بىر (دسا مېر) آپى- نىن ايكىرمى دوققۇزۇندا يانا جا غىيمىزىن صون قالىقلارىنى گتىرمك اوچون، حبىبە يىلمە بىرگە واقۇنا گىردىك . هەلە اۆزومۇز سىبىر محىطىنە اوپىغۇن، سوپوقلارلا قا رشىلاشما نە اىستى، قالىن پا لاتا رىمېز، نە دە الجك و كىچەمېز واردى . الجك عوضىنە ئىمېزە يۇن جورا بىلاردا ن كىچىرمىشدىك . واغونون بوجا قلارىندا تۈكۈلوب، قالمىش يا پەما-تىزك قىرىنتىلارىنى مئشوغا (تلىس) دولدوردۇق . بىردىن حبىبە :

- اللرىم دۇندۇ؟ دئىبيب، آيا قلارىنى يىئەرە دۇيىوب، اوشاق كىمى زا- زا- زا- غلاماغا باشلادى . من اۆزومۇ ايتىرمىشدىم . بىلمىردىم حبىبەنى اۇودۇم، يوخسا قالمىش تىزك قىرىنتىلارىنى مئشوغا يېغىم . دورماق يىئرى دئگىلدى . مئشوغا دولدوروب دالىما آتدىم . - دورما ، تىز اۆزومۇز ائوه يئتىرك؟ دئىدىم . حبىبە، اللرىنى قولتۇغۇندا گىز- لەدىب، آيا قلارىنин بىرىنىڭ ئوروب، او بىرىنى قوپىردو . واقۇنلا ئىمېزىم آرا سى اوج بوز مىتر اولاردى . ائوه ياخىنلاشا ندا، توفيقىن آغلاما ق سىقۇلاغىمىزا دىگىدى . ائودە تك قالىپ، دا رىخىدىغىنندا، قا پېنى آچىپ بىزىمدا ئىمېزجا ئاشىگە جىخىر، اورتولە موش قا پېنى آچا بىلەمە دىكىنەن دەلىزىدە قاللىرى . كىچىك اللرىنى قولقلارينا قوبىساراق، قولقلارىم- قولقلارىم! دئيه، چىغىرير، گۈزلەرىنىن ياشىنى سىل كىمى آخىديردى . من يوکو دالىمدا ن يئرە آتىپ، اللرىمە قولقلارىنى اۇوكالاماق اىستەدىكە، قولقلارى نىيەن درىسى سۇيپىلەدۇ . قارا طالعىمەن مەننىم وچون بىشىردىگى هر آشى اىچەملە ئىدىم، نە يەقىقا پېنى آچىپ، اىچەرى كىچىدىك . تىز بوخارىنى ياندىرىدىم . او طاغىنەن ھا واسى بىر آز آلىنىدى . حبىبە چا دوزلتىدى . صبحا نە مىزى يىئىدىك .

يانوار آپىنىن بىرىننە يانا جا غىيمىز تاما قورتا رەمىشدى . ائوه قوپىدۇغۇمۇز سو دولجا سى بىرپا رچا بوز اولمۇشدو . يورغان- دۇشەگىمېز قالىن، و يۇن اولما سا يىدى شەھىسىز كى، ها مىمېز دوتا رەدىق . من يئرىمەن قالخىب پا لاتا رلارىمى ئىتىنىدىم . شعبە مدېرىنە مراجعت ائدەفرك، وضعىمېزى اونا سۈيلەدىم . - من فقط بوغون اوجون سىنە يانا جا ق وئرە بىلەرم . اۆزۈن يانا جا ق فكىرىننەدە ولما- لىسان! دئىدى .

- من نە ائدە بىلەرم؟ سئوالىما او، بىر آز فيكىرلەشىپ :

- سىنە بىر اۆكۈز سۇرۇتمەسى وئەرم . ياخىنلىقىدا اولان قولخۇزۇن آدا ملارى قامىش بىچىپ، سا تىرلار . گىشىپ اورا دا ان آلىپ گتىرە بىلەرسن . دئىدى .

یا شوار آبی‌نین ایکیسیندە، آلاقارانلیق، یئریمندن دوروب، پا لتا رلاریمی گئیدیم. قا با قدا ن حاضیرلادیغیم کچە چکمەلری آيا غیما تا خدیم. سیریقلی قا لین الجک لری الیمه کئچیردیب، کۆرکو ده چیگنیمە آتدیم، اوشا قلارلا خدا حافظ لهشیب، اۆزومو تؤولەیە بیتیردیم سورو تمەیه بیر اۆکوز قوشوب، منه تحويل و شەنە کیمی، دا ن یئری قیزا ردى. - یا خشیپول؟ دئیه، منی يولاسال دیبلار. گئندە جەگیم قولخوزلا بورا نین آواسى ۱۸-کیلو مترا بىدی. "سئلیقتى" دن چیخدیم. گونشین قیزیل سا چا قلارى هر یئرە یا بیلماغا با شلادى. قا رلار دنیزیندە با خديقجا، گۆزلریم قا ما شیردی. سوروتتمەیه قولشوموش اۆکوزون گوجلو، ھەمە بى يوللارا بلد اولما غى مند بیوپىك كۈمك ايدى. حیوانات، اۆکوز آبا قلارینىن تا پا غېنەندا دوزلەمیش، جىغىرا اوخشار يول اىيلە حرکت اىثير، بعضاً آيا غى جىغىردا ن كىنا را دوشندە قوللارى تكىنە کیمی قا را با تىير، تئز اۇزوشۇ تا پادانمیش بىر يولا چىرىدی. قا با قدا گۆرۈشن سا خوخۇن دۇردو نجو شعبەسى اولدوغونو بىلەردىم. اوردا ان كېچىب، مقصده طرف يوللانما لى يىدیم. گۆركون ایچىنە سوپىق منه گۆچ گله بىلەردى. آنجاق، نفسيمەن قالخان بوخار، بۇركومون قا با قلاریندا، قاش و كىرىپىكلىرىمە قىرۇو با غلامىشنى ناھارا ياخىن دۇردو نجو شعبەيە چا تىدىم. تبعيد يولدا شلارىمدا ن بىرینىن ئوبىنندە دوشدون، ناھار يئىيىب، ایکىسا عات استرا حتەن صونرا، بولا دوشدون، يئنە دە، هەرىئەر با خسان، دۆزلەرە چكىلمىش قا لین آغ اورپىكىن با شقا، آبرى بىر شئى گۆرمىزدىن. - قىيش آلماق اىستەنسىن، بىزىدە وار، دئىدە؟ من اورە گىمەدە: "یا خشى ولدو" دئىبە، سئويندىم.

- یا نىلما ميسان؟ دئىدیم، بلى، من قمىش آلماغا گلەمىش. دئىن كىمىا، اوکوزومون با شىنىڭ تولرىنە طرف يۈئىلتىدى. ائولرى ائلەپول كىنا رېندا بىدی. سوروتتمەنى حىيطلىرىنىڭ چىدى. قىيش فصلى يئم چتىن الله گلدىگىنەن، اۆز اۆکوزومە بىتىك اوت گۇتۇرمۇشىدۇم. اۆکوزو آچىب، تۆولەدە با غلادىق سو و يئم و ئىریب، را حاتلادىقىدا ن صونرا، ائوه كىجدىك اوغانان اون ایکىپا شىندا، اتلى قا ئىلى و زېرنگ بىر اوغلان بىدی. معمۇلًا قازاخلارىنىڭ دا قىافەلری توركەنلەر كىمىدىر. ياتاق سوموكلىرى بىر آز چىھىق، گۆزلەری با دا مى اولىو اوغانلىنىن آدى "زا رلىق" ايدى. منى اۆز آنا سېيلا و يئتمىش ياشار قوجا با باسى يالى تا نىش ائتدى. بونلاردا ن با شقا، ائۋەدە اوج قىز اوشا غى و بىر دە دۇرد ياشار بىر قا رداشى وا رېدى، ها مىسى ما راقلا، تزە گلەمىش قوناغا تماشا اىثيردىلار. ائولرى نىن قورولوشو، شىال سوپىقلارىنىن قا روشىسىندا تا گتىرەمك اوجون، اىچە سالىنەمىشىدى قوناقدا اوطا قلارى، قا پى آغزىندا ن با شقا، ھەرىئەر تاختا دا ن دوزلەمىش، بۇتون تختا بىدی. من اوست پا لتا رلارىمى، آياق قا بىمۇ چىخا ردىب، تختىن يوخارى با شىندا اۇتوردۇم. دىۋا رلاردا گىجن دوزلەيمىش تاقجا لاردا جوربەجور شىئىلە مەنیم و جون تماشالى يىدی. ائۋە خا نىمي بېپىك استكاندا چاى سوزوب، احترا ملا قا با غىما قويىدۇ. كون با تمىشىدى. ها وا قارالماقدا بىدی. ائشىكە، اىشىن قا بىتىمىش ائۋە ما حبىنىن سىسى ئىشىدىلە. "زا رلىق" اىلە آناسى اوئون استقبالينا چىخدىلار. با هم ائۋە

دئوننده، ائو ما حبى گۆلر اۆزله اليمىسيخىب، خوش گلدىنلىك ائتدى.

من ائلەبىلىرىدىمكى، لا جا غىم قمىش، بىچىلىمىش و حاضر حالدا حېطىدەدىر. مىن سۇروتىمەيە دۇلدوروب، سحر تئىزدن ائۋە قا بىيدا جاغا م. سۆز آچىلاندا معلوما ولدو كى هله سحر آلاقارانلىق، ائوصا حبى يىلە سەگىز كيلومتر ائۇدن آرالى ولان قمىشىلىك گئتمەلىيىك. اوردا، بو آدا م قمىشىپىچەجك، من دە سۇروتىمەنин يا نىينا داشىياجاغام صونرا، با هم سۇروتىمەيە بىيغىب، كىنده قا بىيدا جا غېق، بوا يىش منىمما وچون گۈزلەنيلەرنى، هم دە چتىن ايدى. آنجاق، نەئەدەبىلىرىدىم؟... ائو ما حبىنىن تكلىفىنى قبول ائتدىم، قادىينىشا ما حا ضېرلا دېيىغا رېشىتە آشىنى قا با غىيمىزا قويىدۇ. شا مى بىئىن كىيمى، ائوصا حبى - سحر تئىزدن دورما لىيېق، سىز دە بورغۇنسوز، يا تىين. گئچەنىز خېرەقا لاسىن دئىيە ئۆز ياتاق اوطا غىينا گئتدى. من دە اوزاندىم، بىرآز كىچىمىش قا بىي دەۋىلەدۇ. ائو ما حبى ئىشىگە چىخدى، صحبتلىرى چوخ اوزون سورمەدى. او قا يىدىب، اۆز يئرىننە ياتدى، منى دە يو خو آپا ردى. خوروزلارين ايلك با نىيندا او ياندىم. گۈزلەبىلىرىدىمكى، ايندىجە ائوصا حبى: "دور؟" دئىيە منى سىللەيەجك دىر، هاوا يا واشـيا واش ايشىقلاندى، آما، ائو صا حبىنىن خېر چىخما دى. وقت كىچدىگىنى گۈردو يو مدن دا رېخدىم. دوروب، پا لىتا رلارىمى گئىدىم.

- يو خوبىا قالمىشىق! دئىيە، ائو ما حبىنى سىلدەدىم. او، يېڭىنندىن دوروب يانىما گلدى. اظها رات سفلە:

- من قولخۇز ايشىنە گئتمەلى ولدوم. قمىش بىچەمەيە گئىدەبىلىمەيە جەگم. دئىيە. من اينجىك بىر حالدا،

- آخى سىزىنلە قرار قويىدۇق.

- من كى، قولخۇزون تا پېشىرىغىنى رەد ائدە بىلەدەرم. دئىيە، منه مۇن سۈزۈنۈ دەئى.

صونرا اضا فەدائەرک، - كىند با تەما يېب كى! بىر باشقاسىلە گئدرسىز. دئىيە.

- بىس بىئەلە... دئىيەب، پا لىتا رلارىمى گئىدىم. تۈولەيە كىدىب، اۆكۈز سووا رەدىم.

يئم وئرمك اىستەدىكە، گۈردو كى، اوتون آخىرىنىن چىخىلار، "زارلىق"ى جا غىردىم، دىل-دودا غىنى دولاشدىرما غىينىدا نەنلادىمكى، اۆز ايشىدىر. اۆز اوتلارىنىدا ن بىرآز گتىرىپ، اۆكۈزون قا با غىينا آتدى. حىواندا فىكىرىم راحات ولدوقدا ن صونرا، دوشۇم كىندىن جا نىينا، قاپى-قاپى دوالنېب قمىش آختا رەدىم. نە ساتان، نە دە منىملە چۈلە گىدىب، بىچىب - ساتماغا بوش آدا مەتا پەدىم. آوارا - سرگەدان قالمىشىدىم. آخار سولار منىمما وچون قوروموشدو، گىزه - گىزه گلىپ، كىندىن میدانىنا چىخدىم، آختا و ماقدا ن لاب يورولموشۇم. بىر دىوارا سۈيكتېب، اۆز ايجىملە اللەشىرىدىم. وئىرلەن بىرسىلمىدا ن باشىمى قالدىرىدىم. قا با غىيىدا، جوان، ھىكللى بىر قازاخ، يانىندا ايكى يولداشى دا يانىشىدىلار.

- سن بوردا نە ئەپىرسىن؟ دئىيە منه سئوال وئردى. قىيا فەسى تا نىيش گلسىدە، ها ردا گۈردو يو مەدا سا لابىلىمدىم. او، منى كىرىوف سا خوخۇزوندا ايشلەدىگىم وقت گۈردو- يو نۇو، تا نىيش ا ولدوغۇمۇزو يادىما سالدى. بو آدا م، بو قولخۇزون دىستە با شەجىسى (سركارى) ابعىش . منى محبتلىق راشىلا دېيىغا اوچون قىرىشىقلارىم بىرآز آچىلدى. بىتون جىريانى

اونا سویله دیم .

- من دۆزىلەرم، نگران اولما ! دئىبيب، منى اوزوپىلە تانىدىيغىيئىرلەر سۇرۇدو . آما
آختابىشىمىز نتىجىسىز اولدو . چونكى، ها مى يىشىدا يىدى . بوش آدام تاپماق ممكىن دىكىلىك .

تىزه دوستوم بېرآز فيكىرلەشىپ ،

- گەرەك بۇ گىچەمنى قا لاسان، آخشا م آدام تاپا رىيق . دئىدى .

- يوخ ! دئىديم ، - من بوكون قا يىيتىمالىيما ،

- بىس ، اوئدا اوتآل !

- اوئدا ن دا يانا جاق اولار ؟

- نە وچون اولمۇر ؟ اولار ؟ اگر ايستەبىرسن، دۆزلىدىم . دئىدى . نەقدەر فيكىرلەشىم
گۈرۈم بوشگىتمىكىن، اوست دا اولسا ، الىدولو گىتمىك ياخشىدىر . راضىلاشدىق . بىرلىككە
گىندىب اۆكۈزو و سوروتىمەنى اونتارىين حىطىپىنە آپا ردىق .

- منى نەقدەر تىز بولا سالابىلسىن، اوقدەر سەندىن راضى اولارام . اىلە اولسون كى ،
آخشا ما ائوه چاتا بىلىم . دئىدикە، او :

- سن ائوه دوشور، بېرچاى ايچىب، بىرچاى بىرچىپ، بىرچاى بىرچىپ، با هم
گىندىب، سوروتىمەنى بىوكلىرىسىز . من دە ايندى قا يىدىرا م . دئىدى . منى آرخا يىبن سالىپ
گىئتىدى . منى ئىلە آرخا يىبن سا لمىشىدى كى، ائلە بىلىرىدىم ايندىجە قا بىدا ن گىرەجك . چا يى
تلەسىك ايچىدىم . بېرآز استراحت ائتىدىم . خبر چىخما دى . قا پىيا چىخىب، ائوه قا يىيتىما-
قدا ن لاب تىنگە گىلىدىم . دا رىخىدىغىمدا ن آز قالىرىدى كى، با غرىم چاتلاسىن . ساعت ايكىدە
دوستوم اۆزو ائوه قا يىتىدى . منىقا با قلايا راق ،

- بىلىميمىز نىيەگىچىجىكىدى . بىز ناها رېئىنه كىمىي، هاردا اولسا ، تاپىلار . دئىدى .
ناها روى يىدىك . قا ردا ش ساعت دۇرددە گلىپ چىخدى . منى اوئدا تاپشىرىپب، اۆزو- اۆزى-
ايشىنىن دالىنجا گىئتىدى .

قا راداشى اىگىرمىيَا شىندا ، اوجا بويلىو، گولر اوزلو بير اوغلان يىدى . ناها رىينى
يىدى، استراحتى ساعت آلتى يى چىدى . دقىقەلرим ايلە دونموشدو . نەھايت ، او، آتىنى ،
من دە اۆكۈزمۇ سوروتىملەر قوشوب، بولا دوشدوک . كىنдин چىخاندا او، بولو منى-
نشان وشەرك ،

- دوز بۇ بىول ايلە گلردىن - تا يالارىن يانىندا گۈزىلەبىرم . دئىبيب، آتىندا بىر
شاللاق ووردو . آت گۈتۈرۈلە . كىنلە تا يالارىن آراسى آلتى كىلەمترى يىدى . بوردا دا
اوجسوز - بوجا قىسىز قا لارلا اورتولىمۇش دوزلىردىن باشقا هەچ بىرۋەئى گۈرمك اولما زىدى .
من بىر كىلۆمەتر قىدرە بىول گىئتىمىشىدىم . دالبالا مەن ئىم بئۇرۇمدەن آت سوروتەلەرى گلىپ
كەچىرىدى . بوللار دار اولدوغوندان، قا باقلاشان، ويما خود گلىپ بئۇرۇدن كەچمك ايسەتىم
گەرەك چوخ احتىا طلا رد اولايىدى . بىر دلىقانلىجى جوان سرعانلىكلىپ سوروتىمەنىن يانىندا
كەچنە، سوروتىمەسى منىم سوروتىمە ايلەشىدى . او، كەنچىب گىئتىدى، آنجاق منىم سوروتىمە
مېن بوتۇن بىندرلىرى بىر - بىرىنندىن آرىلىپ، دا غىلىدى . من، اۆكۈز و دا غىلىمىش سوروتىمە
نىن يانىندا ، تك-تىنها ، قار دنىزى اوزەرىتىدە قالدىم . ها وا قالالمىش، سوبىق اوز
شەتىنى صون درجه يە چاتدىرمىشىدى . آدام تۆپوردو بىر دوشەنە كىمىي، دۇسوردۇ .

– هاردا قالمیسان؟ دئیهه منتی، بیر آز دا مذمّت ائتدی. من با شیمدان کئچهنه اونا سویلهه دیم. تا یا لارین یا نیننا یول یوخه بیدی. بوران، طوفان تا یا لارین اطرا فیندا قاریان تپهه لر قورموشدو. اوکوز ایرهه لی حرکت ائده بیلمندی. اونا گؤره، بیرئنچه نفرله سوروتمه نی تا یا نین یا نیننا چکدیک. اوتلا دولدوروب، چوخ چتیناییکله یولا چیخا رتدیق، گئچه ساعت ایکیده کنده قا بیدا بیلدنیک. ها میا تمیشدی. کوپکلرین هوروشوندن با شقا، آیری بیرسن ائشیدیلمبیردی. بیورغون و ازگین بیر حالدا اوزا نیب یا تدیم. خوروزلارین ایکینجیها نی بیدی، سرکار دوستوم منی سیلکه له بیدرک،

– يولداش ، دور؟ ايشيقلاينير . دئيه منى وياتدي . هله قا رانليقا يدى . معلوما ولدو كى ، منهسا تدigi اوت قولخوزون اوتودور . من گرهك ايشيقلايىما ميش ، هامىيوخودا ايكن كىنندىن چىخا م . اوغورلوغون اوستو آچىلسا ، اوغا دده ياندىيرا لار ، من اوزومده درد سره دوشەرم . من بونو آتلادىقىدا ، قورخومدان دايىانا بىلىمەدىم . پا لىتا لارلارىمى گئىيب ، اشىيگە چىخىدىم . تلهسيك ، اوكۇزو سوروتتىمە يە قوشوب ، لاتقا رانلىق كىنندىن چىخىدىم . او ، زحتمىلە يانجا ق آدىبنا گتىردىگىيم اوتلار ، ايكىھفتە ئوبىمىزىنەن واسىنى دىكىشىمەگە ، يئمك – اىچمك حا ضىرلاماغا كۆمك ائدەبىلدى . دوغروسو ، اىگر سا و خوزونقا – يىخىسى اولماسا ، بىزە وقتلىي – وقتىنده يانجا ق يئتىرىمەسە ، شېھەسىز كى ، يازا چىخا بىلىمەدىك . بو قىشىچىكىيمىز سىخىنلىتى ، بىزە درس اولدو . گلەجك قىشلارا يانجا ق حا ضىرلاما ق لازم اولدو غونو هئچجوقت اونوتىما دىيق . آتالار دئمىشىكەن ، كۆز نەدن قورخا ر؟ كۆزدۇيىوندن؟ . بىزىم ده كۆزۈمۈز قورخەمۈشىدۇ . يايلارى فرست دوشۇكىجە ، خبىبە يىلە بىرلىكىدە ، جۈللەردى بىتىمىش كۆل – كۆس ، چىرپى ، كولش ، تزەك ، مختىر هرنە گىرييمىزە دوشەسە توپلايا ر ، قىش سوپىقلارلىكە ال بەياخا اولماغا اوزومۇزو آمادە ائدردىك .

+ + + + +

۱۹۶۰ - نجیا یلین یا بیندا منیم مقا میمی آ رتیردیلار . "سئلیقتی" جما عتینه اتل چوبانی ائتدیلر . ساغما اینکلر، دوییدلرله هدم او لدوم ، منه نه فرقی واریدی؟ ... تاخیل آمبا رلاریندا حماللیق، تؤولده لرده مال - حیوان آلتی تمیزله مک ، یا ناخیرچیلیق، هئچ تفا وتنی یوخ یدی . نظریمده ها میسی ایش ایدی . هر ایشده اولسام ، مسئولیت حس ائدردیم . با جا رديغيم قدهر ایشمي پيترینه پيثيرمهه چاليشا رديم .

کنچمیشده ، ضیا لیلار آ راسیندا گشتن صحبتلریمیزده ، شهرین های - کوبیوندن ، انسان - لارین حیله ، تزویر ، یا لتا قلیق و ایکیا وزلولو یوندن دولموش اورکلردن بعضیلاری ، کاش آدا م اولدن هئچ او خوما یا یدی ، بیير چوبان اولوب ، آزاد ها وادا ، طبیعتین گوللو - چیچکلی قوینوندا یاشایا ، بعضی نسانلاردا کی رذیلیک لری گورمهه یا یدی ... " دئیه دشیکلری سوزلری خاطرلابریدیم . دوغرودان دا ، من ایندی بو آزاد طبیعت قوینوندا اینک لرین آراسیندا ، هرجور دئدی - قودو ، نفتر و آتماجا ، آجی سوزلردن ابراقا ولدوغو اوجون ، اوره گیمده بیير آرامیش ، بیونگوللوك حس ائدیردیم . اونلار منیم دوست و صمیمی بولدا شلاریم یدی . چوخ وقت غم - غصه زور گلنده ، اونلاری مخاطب قرار وثر ، سوزو آنلایا ن ،قا یغیا قالان آدا ملارا او خشا دیپ ، اورک آغربیلاریمی ، زمانین منیمله نئجه بدرفتا رلیق ائتدیگیندن سوز آچار ، اوره گیمی بوشالدا رديم .

غريبه بورا سیدیر کی ، اینکلرین ده ، انسان کیمی ، هره سینین اوزونه مخصوص بیس خاصیتی ، اخلاقی واردیر . بعضیلری او زوپولا ، مطیع ، بعضیلری ده باش آپاران ، سرکش و مغورو بیير طبیعته صاحب ایدیلر . من اونلارین چوخونا آد قویموشدو . قیزیل ، آلا ، قاشقا و سائره کیمی . معلم کلسا ، او شا قلارکی گوزدن قویما یان کیمی ، من ده اینک لری گوزدن قویما زدیم . جیزیقلاریندا ن چیخاندا ، یعنی سورودن آیریلیب اوزلرینی تاخیل زمیلرینه و ئرمک ایسته بینده ، آدارلیله سللر ، اوز پيترینده اوتوردا رديم . قاشقا اینک بیير ترا قتور سوروجوسونون اینه گیا یدی . گۆزل انداملى ، ایرى - آلا گۆزلو ، سیغاللى بیونگول ، بیونگول آياق هم ده چوخ سوّدلوب بیير اینکا یدی . بو ، چوخ بیلمیش ، حیله گر آدا ملارکیمی ، گۆزونون آلتیا بله مندبا خار ، منیمله آراسیندا اولان فاصدەنی نظرده دوتار ، اونا چاتا بیلمیه چەگیمی ، ویا آتابا غیم سالاوئ اونا دگمیه چەگینى يقین ائتسه ، گۇتۇرولر ، اوزونو قۇرۇق پىتلرینه وئر ، منى لهلەدردى . آنجاق ياخیندا اولسا اوزونو قوزو کیمی ، هئچ بېرخلاف ایشلە ایشى او لاما یان کیمی نشان وئردى . هرشئيدن آرتیق ، قاشقا اینک جانا و اولارین غنیمی یدی . هاردا گۈرسە ، ویا ایپینى آلسا ، بؤبۈرۈ دالىنجا دوشر ، اینکلری ده آرخاسینجا چكىر ، جاناوار گۆزدن ایته نەجن قۇوار ، منه دده ياندیرا ردى .

هورحالدا ، ناخیرچیلیق يۇرۇجو ، هم ده مسئولیتلى بیير ایش اولسا دا ، راضى ایدیم . سحر ، گون چىخما میش پىئریمدىن دورا ر ، كندىن اینکلرینى چۈلە چىخا رداردیم . ناھار وقتى مەممەلری سوّدلە دولوب ، قىچلارینین آراسیندا بىرغا لانا - بىرغا لانا ائوهقا ياتا راردىم ناھار دان صونرا ، بىئنه چۈلە ، آخشم ائوهقا ياتا راردىم . البتە ، اینکلرین گوندە اوج دفعە سا غىلما قلارى ، پىئرین بىركتىيەندا یدی . گۆز ایشلە دىكىچە او زانان چۈللىر يامىيا شىل اوت دىيزدن یدی . لاب آز سود و ئرەنى بیير بؤبۈك وئدرە (دولجا) وئردى ، بیير سوزلە

هرکسین بیر اینه‌گی اولسا، غمی بوخايدی - زندگانلیغی‌ثاً مین‌ایدی.
قا باقدا اشاره اولوندوغو کیمی، ۱۹۳۵-نجی و ۳۶-نجی‌پلرده، رضا شاهین
شوروی لرین علیه‌ینه‌ولان غلط سیاستی، آلمان فاشیست‌لرینه ایران داخلینه فعالیت
اوجون گئنیش‌امکان و تردی‌گیندن، شورالار اتفاقیندا یاشابان ایرانلیلارین دسته‌جمعی
صورتده دوتولوب، ایرانا و سبیره گوندۀ ریلمه‌لرینه سب‌اولمودو، آلمان فاشیست
لری اوز استیلاچیلیق نقشه‌لرینی عملی‌ثتمک اوجون حیله‌یه ال‌آتدیلار. موقتی‌دها ولسا
شورالار اتفاقیله دوستلوق معا‌هدسه با غلادیلار.

۱۹۳۹-نجو ایل سئنتیا بر آینین بیرونینه لهستانا هجومدا، اوتلاری دا "اوزلریله
ال-بیر اشتدیلار. شورویلرین تصروفونه کثچمیش‌یئرلرین مالک و سرما‌یدا رلارینی
دوتوب، دسته‌جمعی، بیز اولدوغوموز یئرلره سورگون اشتمیش‌دیلار. اوشا گۇرە ده،

"سئلیقتی"‌ده ایشیجی قوه‌سی آرتدى. سئلیقتی بؤیودو.
من ده، آيا غیمدا چاریق، با شیمدا قىیالى پا باق، چۈللرده گونون، يا غمورلارینا لتیندا
یاز و یا فصللریننده اوز ناخیرچیلیغیمدا، قیش و پا بیز فصللریننده ایسە، قورو
شاختا لار، فیرتینا لى بورانلار ایچیندە، چۈللردن اوت داشیماق، تۈۋەلرده قۇیون سورو-
لرینه يېم، سو وئرمک بعضاً ده تاخیل آمبا رلاریندا چالیشما قلا، گلەجک آزادلیق‌گونلری
اوميدیلە چالیشیردیم.

۱۹۴۱-نجا یلين ماي آینیندا، يئنە درجهم آرتدى. منى آت‌ایلخیسینا چوبان
تعیین اشتدیلار. گئچەلری آت‌اتارمالى ولدوم. كەھر آت‌آلتمیدا، ایلخی‌ین دۇورە-
سیندە آت چاپیب، اونلارین باشینى بیر بئرە توپلاما لى، اوذا قلاشماغا، اکین یئرلرینه
قۇرۇغا هجوملارینین قا با غینى آلمانلى يدیم.

دومانلى بیر گئچە‌یدی. چىسگىن يا غيش‌يا غيرىدى. هاوا اوقدەر قارانلىق ایدى كى
گۆزلر ایكى آددىمىي دا سىچەپىلەمیردى. آتىن جىلۇوو اليمە دا يانمىشىدىم، ایلخى‌رام
بیر حالدا اوتلایسیردى. اشتەايلە بىيچىپ يئىدىكلىرى اوتلارین آهنگىنдин باشقا، هئچ بیر
سى اشىيدىلەمیردى. دۇرد بیر طرفى اوجسوز- بوجا قىسىز دۆزتلىك اولان سا خوزۇن اطرا-
فیندا همیشە جاناوارلار دولانىرىدى. گىرلرینه قويوندا، دانادان دوشىش، پا رجالايب
دا غىدا ردىلار. آج قوردلارین ایلەن، "سئلیقتی"‌یە گىتىريلەن ايتلارین عمۇر جۇخ آز
اولارىدى. فقط بىرچە سارى قانجىق وا رىدى كى، قوردلارین حىلەسینە آلدانماز، اوزۇنۇ
اونلارین آراسينا وئرمىز، مىدانى دومانلى گۇردوکە، عجىب بیر زىركىلىكە اوزۇنە
نجات وئردى. اوئاكئورە ده، بیز اونا "قورد با سار" آدى وئرمىشىدىك. قورد با سارين
بىريما شار بىر با لاسى وا رىدى. هله بىركە- بۇشا دوشىمەدىگىنەن، جاناوار گئرسە، جوما، رە
ھجوما كىچىرىدى. بیر ده گۇردوکى، هۆرە- هۆرە منه طرف گلىر، بىلدىمكى، بیر قورد
قۇوور. ھر ایكىسى سرعتلە منىميا نىيەمان اوتدولر. من آنلايدىمكى، جاناوارلار بونۇ
آلدايدىب كنا را چىمك، پارجا لايىب يئىمك نقشه‌سینى چىكىلەر. تىز آتى مىنديم، ائله بو
آندا، قاراباشىن چىغىرتىسى قۇپۇدۇ. آتى سىمەدوغۇرۇ چاپىب، هاى سالدىم. قاراباش
فرىستان استفادە ائدىب، اوزۇنۇ اونلارین محاصرەسیندن قورتا را بىلدى. زىنگىلەدە يە
- زىنگىلەدە يە، اورادان اوزا قلاشدى. قورخودا ن منىم يانىمدا دا دايانا بىلمەدى.

ا ئله دىدىشىرىپ ، قورخوتموشىدارلىكى، اوگوندن هاردا قورد گۇرسە، يا اىبىنىيېلىسە، قا چىپ گىزلىەنردى.

+ + + + +

۱۹۴۱ - نجىا يەل سئنتىيا بىر آىينىن بىرىيندە، ئالما نلار سوۋەت تورپا قلارىنى با سغىن ائندىلىر، جىنگ با شلاندى! جىنگ . . . دئىيە، رادىولاردا ن دەشتلى بىير خبىر يابىلىدى. "هامى وطن اوغرۇندا مبا رزە يە! " شعا رى ئالتنىدا سفربرىليك (بىسچ) با شلاندى. اۆز ار، اوغول و نشا نلىلارىنى جىبەھەلرە بىولا سا لانلارىنن اللرىنىدە آغ دىستىما للارىئىللەتىر، غالبىتە گىڭرى دۇئۇنۇ! دئىيە، وئىرلن خىر - دوعا لارلا يانا شى، اوركلرىنىدە حوكىتە گلمىش بولودلار سىخىلىرى، تىلى ئاما مىلارى يانا قالارى ايسلادىرىدى.

بؤيلەلىكىلە، صلح - مەفا اىلە قا يىنا يىبب، جوشان - داشان حىات، محا رېبەنин باشلان - ما غىا يەلە بىيرجهنەمچۈرۈلىدى. سئل كىمى جىبەھەلرە خىب، گىئەن ارلىرىن يېرىنى قا دىينلار، مكتب ياشلى اۋاش قلار دوتىماغا باشلادى. منيم دە چوبانلىغىم صونا چاتدى.

سئنتىيا بىر آىينىن آخرا لارىنىدا، سوپوقلار دوشىمەيە، قار يئر اوزۇنو اورتىمەيە باشلادىقدا، مال - قا رانىن آيا غىر چۈلدۈن بىيغىشار. بو زماندا، چۈللەرە وورولمۇشا وت تا ياشلىرىدا ن چكىپ گىتىرمىك لازىدىر، بو وقتىقدەر بوجور چۈل ايشلىرىنى يېرلىقى ئاخىلار و دوس جوا نلار ئۆرۈدىلىر، بىزلىر سىبىر سوپوقلارىنى تاب گىتىرىپ بىلەمە دىكىمېز اوجون اورتولو يېرلىرە ئىشلە بىيردىك. آنجاق، اينىدى وضع دىكىشىمىشىدى، جوا نلار، الى ايش - دوتا نلار ها مىسى جىبەھەيە گىتىمىشىدى، بوردا باشى پا قلى (كىشى) بىزلىر ايدىك.

سوپوقلارىنى قا با غىيندا تاب گىتىرمىك اوجون لازما ولان: قىلى - قالىن كۆرك، كىچە چىمە، وباشقا لازما ولان وسايل اختىارىمىزدا قويولدو. منى دىستەبا شىتىعىين ائدىب، دئورىد نفر دە روس قادىنى و بئش دەنە دە آت سوروتىمىسى اختىارىمدا قويوب، مالدارلىق فيرماسى (شىركتى) نىن اۇتونو تائىمىن ائتمىك كىمى، مسئۇل بىر ايشى بىزە تا پېشىرىدىلار.

يا واش - ئيا واش چۈل ايشلىرىنى دە عادت ائتدىم.

آچىق، گونشلى گونلارده چۈللەرین صاف، سرین، اورەگە ياتان ها واسىندا نىفس آلدېقجا آدا م بىدىنە بىر يونگوللوك حس اشىدىرىدى. آنجاق، بۇرانا دوتولۇغومۇز گونسلرى، خطرلە ئىل بىديا خا ايدىك. بىئەلەللاردا، ئاتلارىن جىلۇو وتو اۇتتۇر، آزاد بورا خا رەدق، مقدار تىمىزى اونلارا تا پېشىۋا رەدق، اىگر حبىوا نلارىن فەمە كۆمك ائتمەسە، آزماق، اوجسۇز - بوجا قىسىز قار دىنizىپىندا سرگىردا ن قالماق، دۇئماق و اولۇم قورخۇسسو دا وا رېدى. چونكى، يىئل قا لارلىق سۇورو روپ، يىول سا يىزى اپتىرىرىدى. بونا گۇرە دە، ائدون چىخما مىش بوران باشلامىش اولسا، چۈل ايشلىرى تعطىيل اولاردى.

پا بىز گونلارى اۇتىدۇ. قىش گىيرمكە، شا خاتا لارىن، سوپىوغون شەتى آرتىماغا باشلادى. كىچە چىمە، و سىرىقلى الجىلەرلىرىن اىچىنە دە ئىل - آيا غىمەز گۈينە بىردى. بونا گۇرە دە بولۇن چوخ حصىسىنى پىيا دە سوروتىمىسىنى يانىجا گىڭىر، اۆز حوكىتىمىز لە بىدىنەمەزىن حرا راتىنى آرتىرماغا چالىشى رەدق.

يانوار آىينىن اوونىدا، بولدا شلارىمدا ن اىكىسى خستەلىتى. اونلارىن يېرىنى شاھمار اىلە خوشقدم آدلى يىنى نفر اۆز تىعىيد بولدا شلارىمدا ن منه كۆمك وئردىلىر.

ترس کیمی، همین گون سویوغون شدتی قیرخدا ن یو خا ری قالخدی. سئلیقتی دن ۱۲ -
کیلومتر آرالی وورولموش تایا لارا طرف بوللاندیق . آتلار اوز دیرنا قلاریله تا پدا بیب
دوزلتدىكلىرى دار بولا يله حرکت ائديرونکن، نفلاريىندن قوبان بوخار، دومان حاليندا
ها وا يا يايىلىپيردى. سوروتىمەلرین خىشىلتىسىندا ن باشقا آېرى بېر سىنىشىدىلەمېرىدى
با خىقىجا اوزانان قار دىنېزىنده، آرابىپر اۇو سئيرىنە چىخىمىش جاناوار دستەلریندن
باشقا ھەچ بېرىشى ئۆرۈنمۈردو. ناھارا باخىن تایا لارا ياخىنلاشىدېق . قار اوستەلرېنى
اۇرتىدوپۇندن، تایا لارى قار تېھەلریندن باشقا ، آېرى بېرىشىھە اوخشا تماق اولما زدى.
اۇزومۇزلە ئۆتۈرۈدوپۇمۇز بىئل-كولونگە تایا نىن بېرىنەن اوسنۇن ئۆچىق، سوروتىمە
لرېمىزى دولدوروب، آيا ق اوستو، ناھارىمىزى يىئدىك، بولا دوشىدە، سا عت اىكىيى لەمۇش
گون با تاندا بىز كىنە يېتىشىدېك .

ايكىنچىگونو، شاھما رلا خوشقدم اۆزە دوروب، چۈلە گئتمىكىن بۇيۇن قاچىرتىدilar.
اوشلارىن قطعى رىڭ جوا بىلارېنى ئۆرن شعبە مدېرى منه دۇندو:
- سىن دە گئتمىرسىن؟ دئىھە، سئوال وئردىكە،

- من حاضىرا م! دىئىدم. بولدا شلارىم مندن جوخ قوى، ايشە پىشىمىش آدا ملار اولدوq-
لۇرى حالدا، بوبىون قاچىرىدىقلارى يىشە، من مىشتى جواب وئردىگىمما وچون، اۇزومۇز بېرسىز
بېر غور حس اشىدىم. همین بولدا شلارىم، اىلك دفعە اوت بىيچىمەنە باشلايىندا، من
يا بانى ئىيمىدە دوزگون دوتشما دېغىمما وچون، گولوب استەزا يىلە: "سى ايش آدا مىدىگىلسىن
با لا!" دئىيىب، منى سانجىدىقلارى، ھلە دە يادىمدا يىدى.
يانوارىن آخىرگونلارىنىن بېرىيىدى. گىچەدىن باشلايىش بوران، طوفان اوز شەتىنەدەيى
مال-حیواننى كى آج قويىماق اولما زدى. سحر تئزىن قاپى دئوبىلدۇ. اونون دالىيىجا: ايشە!
دئىھە، سرکارىن سىسى ئىشىدىلىدى. بوجور ھا والاردا ائودن چىخاندا، حبىبەنەن اۇزوندە،
گۈزلىرىنە تلاطم ائدن قورخۇ و هىجا نى آيدىن اوخويوردۇم. نىڭرا ئالىيىغا دا، يئرسىز
دەنگىلىدى. نىچەگون بوندان قاباق "سئلیقتى" دە، ئىلەمەجە دە كىيروفسا و خۇزۇندا چۈلە
گئىتلەرنىن باشقا، قىصەنەن اىچىنە جۇوغرۇن و بۇرانين شەتىنەن اوز ائوپىنى تاپ بىلەمە
يىبب، آزىب دۇنانلار دا اولمۇشدو. البتە، بوجور حاللار، اتفا قىلار چوخ آز اولوردو.
من حبىبەيە تو خادا قلىق وئرىپ، گولە- گولە خدا حا فەظلىشىدەم.

شەتلىكى بوران اوز خەمىنى صون درجه يە چا تىدىرىمىشىدى. قار دانالارنى آدا مىيىن وزۇنە
چىرىپىر، ئۆز آچماغا قويىما بېرىدى. اوج نفر اولدوq. من، شاھما، بېر دە خوشقدم.
تۈولەلرین اطرا فىندا اولان بېر تایا يايى خىنلاشىدېق. من سوروتىمەنەن اوسنۇن چىخىدىم
اونلار، تایا دا نقوپا رەتدىقلارى اۆتو، بىئل آمانسىز بېر سورتىدە يابانىن آغزىنىدا ن
آلىپ دوزلەر داغىدىرىدى. چەتىنلىكە ئىيمەچاتان اۇتو سوروتىمەدە يئرېبەيئر ائدىر،
آيا غىيملا دا غىيلماغا قويىما بېرىدىم. بېش دقىقە كەچمېشىدى كى، شاھما يابانى ئېرە آتىپ
دۇندو! ... دئىھە، قارلارىن اوسنۇندا آتىلىپ، دوشەمەيە باشلادى. من اونو ايشە قاپىت-
ماغا دىعەت ائدرىك، خوشقدم دە اونا قوشۇلدو. من نەقدەر جالىشىدەم، اونلارى باشما
سالابىلەمەدىمكى، يىشەمك بىدنى قىيزدىرا ر. دورسا ز، سوپۇق بىدنىزى داھا دا آلار. آنجاق
بوران و سوپۇق اونلارى ائله كېرىيە خەمەمىشىدى كى، سۆز تأثىر ائتمىردى. من تكلىكە،

تا يادان اوت گؤتوروب سوروتمه يه دولدورماغا مجبور اولدوم، هر اوزونه ايدي، بير آز بىيغا بىلدىم.

- دورما يىين، اوكوزو تؤوله يه طرف يوللاندىرىن! دئىيم. من ايشدن ال گؤتورنده بوتون بىنىمى تر گؤتورموشدو. آنجاق، يولدا شلارىم ھلهده آتىلىپ - دوشور، آيا قلارى - نىن بىرىينى گؤتوروب، او بىرىينى قوبورىدولار. "واى، دۇندۇم!" دېيىرىدىلر. محا رېبەنин باشلانما غىلە حىات و يا شا يېش بوسبوتون دىكىشى. وقت كىچدىكجه دولانشىق چىتىنلىشىمە يه، بوللۇق اۆز يېرىنى قىتلىغا وئرمە يه باشلادى.

1942-1943 - نجى يىللەر دەردى دەدىن با لاز، پالتا، حبىبەنин بو وقته كىمى ساخلايى - بىلدىگى قىمتلى، پولاڭىدەن ھەنەبىي وارىدى، تا خىلا، يئرالما سينا وئرىپ، آجلېغىنقا با - غىنىي آلبىلسىك دە، 1943 - نجو ايلدە بولما يىن وضۇي آجىتا جاق و قورخونچ بىر حال آلمىشى. شىبەنин چۈرهەبىي مۆركىزىن - كىروفسا خۇزوپىدا گەتكەرىلىرىدى قىشىن قارلى - بورا نلى گۇنلۈرىنىدە، يىول - اىيز اولما يان وقتلى، گۇنلۈلە چۈرك سىز قا لىرىدىق. احتىاج اۇنوnde انسان هەرتىنلىك يىول آرار، و تا پار، بىز دە آجلېغىن قا با غىنىي آلامقا وچون، ال دىكىرما نلارى دۆزلىتىك. اليمىزە كئچن دىنلىرى اۆزىدوب فطىر لواش پىشىرمىكلە كەچىنلىشىمە يه باشلادىق.

1943 - نجو ايل اىييون آبىشىن اورتا لارى يىدى. اوج گونا يىدى كى، اۋۇزمۇ و اوشاقلارىم آجلېقلا ال بەيا خايدىق، حبىبە، بىر كىلوقىدەرىنىدە اولان قورۇقتوش بوغدانى قا با غىمىزىا قويدۇ. بو، بىزىمشا مىمىزىا يىدى. اونو آتا مالى كىمى بىلۇشدوروب، يئىدىك. من سحر تئزىن دوروب پالتا رالارىمى ئىتىدىم، ايشەكتەمەلى يىدىم. بوغدا آمبالارينا طرف يوللا - دىئىم. ايشلەممەس، وئرىلىن آز جىرەدىن دە گۈز يۇممالى يىدىم. دۇنگەنى دۇنۇب آمبار - لارىن يولونا چىخاندا، خىدرى قا با غىمدا گۇرددوم.

- سن بوردا نەدائىرىسىن؟ دئىيەسئوال وئرىدىكە، او، الينى جىبىيەنەسالىب، اۇجۇدۇنى قۇۇرۇغا چىخا رتدى.

- سن ايشەگەدىرىسن، آج كى ايشلەدە بىلەمىزىن، بىز ائودەبىك. هەچ اولما سا بۇنلارى ئى! دئىيەكە، من ما تامات اونون اۆزۈنىش باخدىم. او، آخشارما وئرىلىن قۇوورغاندا بىر آز سحرىنەسا خالامىش اېمىش. منا ئۇدىن آج چىخدىغىمى گۈردىكە، دا يانا بىلەمەبىك. اۆز با بىنى منه وئرمىك اوجون قا با غىما چىخىپ. اونون قا يېغىسىندا، منه قەھر بوغىما باشلادى. قوجا قلايىپ، اۆپدوم.

- يوخ، اۆزون ئى، من آج دئىگىلەم! دئىيم. اونون اصرا رىينى گۈردىكە، قۇوورغاندا بىر آز گؤتوروب، ايشە يوللاندىم.

ناهارا چىخاندا بىلىرىدىمكى، ائودە بىئەدە بىر شئى يوخدور. هامىسىمنىم يولومو گۈزلىھېرىلر، الى بۇش كىدە بىلەمىزدىم. دۆز شىبەمدىرى "لوسکوتوف" ون ائوپىنە گەتكەرىم. اۆز ايشىمە جىد و باشى آشا غى اولدوغوما وچون، آز دا اولسا، منه احترام قوياردىلار. قا پىنى دئىيدوکە، خاتىمى قا راشىما چىخدى.

- بويورون! دئىيە، منه اېچەرى دعوت ائتدى. لوسکوتوف ائودە ايدى، حالىمى مورو - شەوقدا ن صونرا ،

- نه عجب؟ دئیه، یا نینا گلمەگىمەن سېبىنى سۇرۇشدو.
 - اوشاقلار آجىدىم. دئىدىم. او، بىرآز فكىرىلەشىپ، بىر كاغذ يازىپ منه وئىرىدى.
 - وئر آمباردا را. دئىدى. كاڭىسى او خودوم، بىش كىلو سەچقا! (بوغدا نا رىينى) يما زىمىشى
 كاڭىسى مىزىن اوسىتۇنە قويدۇم. - من دۇرد نەرم، بۇنۇ نە ئىدىم؟ دئىدىكە،
 - سەنى بوشقا ياتا رماق اىستەمېرم، يوخسا هەچ كىسە بوغدا يازمىرا م. دئىدى.
 بىرىنچەدە دەفعە ئال ما شىنىايلىخانىمەن و اوشاقلارىنىن عكسينى گۈتۈرۈپ يۈمىدەن، ما رىيَا
 خانىمەن منە لەطفى وارىدى. او دا دخالتا ئىتدى. بىشى، اون ئىتدى. كاڭىزلىك ئىزۈمۈ
 آمبا را يېتىرىدىم. بوغدا نا رىيىنلارىنى آلىپ، سۇيىنچىك ائوه گىلىدىم. حبىبە حىىدرە
 كۆمكلىكشىپ، ئال دەگىرما نىندا بىرآزىنى ئۆپۈتۈرلەر. حبىبە تەزخىمیر بوغوروب، بۇخا رىيَا
 فطىير لادا ش پېشىرىپ قابا غىيمىزا قويدۇ. اول تىكەننى آغزىنا قويان توفيق اولدو.
 چۈرە بى آغزىندا بىرآز چىئىنە مىشىدى كى، آغزىنى - بۇرنۇنۇ قىرىيىشىرىپ، لەقەننى
 آغزىندا ن چىخا رتدى. من دە بىرىتىكە آغزىما قويدۇم، ايکى آغىز چىئىنە مەمېشىدىم كى،
 آجىسى زەھر كىمى آغزىما يا بىيلدى. مەندەن باشقا هەچكىس آغزىنا آلدەيىنى ئۇدا بىلەمەدى
 تاخىللار يا زدا بۇي آتىپ گۈيەرنە، گەركەك اىكى دەفعە آلاسى وورولۇسون كى، آرتىق
 اوت-علف لەر تاخىلا قارىشما سىن. گۇرونۇر كى، زەننەن آلاسى وورولما دېغىندا ن، آجى
 اوت توخوملارى تاخىلا قا وېشىپ ايمىش.
 بىز نا راحت بىر حالدا، سفرەنин دۇورەسىنده او توروب، بو بدشا ناسلىغىمىزا لەنت
 ياخىرىپىدىق كى، قاپى دۈپۈلەدۇ. اگر اونتوشىش اولما ساز، اوت بىچىمەنە ئىلەك
 گەندىكىم گون قىدۇت آدىلىپىر يولدا شىم وارىدى. او اىچەرى كىرىدى. ايگىرمى يىكى
 ياشىندا، آلچاق بۇي، قارا بىنیز، و ضعيف بدن بىر اوغلان ايدى. اونۇن رىنگى قا چمىش،
 حالسىز ايدى. گۆزلىرى سۇتكە، اولو قۇيۇن گۆزۈنە او خشا بىردى. من يىقىن ئىتدىم كى
 آجلىقىدا ن بوها لا دوشۇبدۇر.

- قدرت دا داش! دئىدىم. - دئىيەسەن آجا سان، ائله مى?
 - ياخى بىلەمىسىن، يما مان آجا م قا رداش! دئىيە، مند جواب وشىدى.
 - او تور! دئىدىم. او تورو. حبىبە تىزە پېشىرىمىش او لەدۇغۇ اىستىلادا شالاردا ن ايکى دەنە
 اونۇن قابا غىينا قويدۇ. قدرت صونسوز بىر اشتەها يىلە چۈرە بىيىن بىرىنى يىئى. ايكىنچى-
 سىنى قورتا وىردى كى، دا ياندى،
 كىنچىلىققاغا! دئىدى. - دئىيەسەن چۈرە كىز بىرآز آجىدىر. باشىملا سۈزۈنۈ ئائىيىد
 ئىتدىم. دوردوم آياغا، بىر باش مدېرىن يانىندا گەندىم. او، دەفتىرىندا ايدى.
 - وشىدىكىن دن زەھر كىمىدىر. يىئمك مەمکون دەگىل. دئىدىكە، اونۇن دودا قلارىندا
 آجي بىر تېسم گۇرونۇدو، باشىنى قا لەدىرىپ،
 - بىس آج دئىگىلەسىز! ... دئىدى.

+ + + + +

- نجو ايلده لهستا نليارين بوبئرلره سۆرولدويو ياديميزدا دير ۱۹۴۹

- نجي ايلده ده قافقا زين شمالييندا ياشايان "اينقوش" ، "چئچن" خلقلىرى، قالىت قوشونلارى شورالار توربا غينا با سغىن اشىرىكىن، اونلاردا ن حمايت اشتدىكلرىنىندن، حقلى اولاراق، ايتلىپيشىكلى، بوتون خانوادهلىرى يله قازاغستانىن شماليينا، بىز اولدوغو مووز يئرلره تبعيد اولوندolar. ائلهجە دە، سوۋەت اولكەسىنده ياشايان آلمانلىلار شورالار تبعەسى اولسالار دا، اولكەنىن مصلحتى و احتياط اوجوندا ن بۇ يئرلره كۈجو - رولمىدلرى ايشجي قوهسىنىن آرتىما غينا سېب اولدۇ، اوبىرى طوفدن دە، جىبهەيە آتىق تاخىل و ات حاضيرلاماق لازمايدى. بۇ ايش اوجون بوردا كىنىش امکان ياراتماق خاطر يېنه ۱۹۴۳ - نجو ايلده بىزىم شعبەنى كىروفسا و خوزوندا ن آييرىب، مستقل ساوخىزد اشتدىلر. ايكىنجى و دۇردونجو شعبەلىرى دە بۇ ساوخوا و ئىرىدىلر. هەمین گونلارده تاخىل بىچىمى تزە جە باشلانمىشىدى. من دە خرمىنده ايشلەپيردىم، دالىمجا آدام گۈئىنەرەپ، ادارەيە چا غىريدىلار. يا زىلەميش بىرەكمۇ اليمەۋەرەپ، تراقتور اوستوندە ايشلەيە - جەگىمى بىلدىرىدىلر. من نەقدەر بويىنومدا ن آتماغا چالىشىمسا دا ،

- سن دۇورە گۇرموسن، گەرەك ايشلەپەس! دىئدىلر. بىلەپھارلىپەر وقتىدە ايشدن بويۇن قاچىرتما غىن ائله دە ياخشىلىغى يوخايدى. آنلاق، من دوغىرودان دا تراقتور اوستوندە ايشلەپەپەلەجەگىمە اينا نميردىم. ايكىآى كلاسدا اولسادا بىر شئى اوپىرەنە بىلەمەمىشىدىم. بىلدىكىز كىمى، امتحاندا ن دا رە اولموشىم. آنلاق هەچ كىن منىم گىتىرىدىگىم دليللەرە اهمىت و ئىرمەدى.

- سەنا حتىاج وار، دئىپىپ، يېڭىۋەظىفەم اوجون تېرىك اشىب، بىولا سالدىلار .

من، دۇرۇد چىخلى، كەنەنە تراقتورون دالىينا واقۇن شكلىنىدە اولان آرابا لاردا ن قو- شوب، كامباينلارين بىچىدىگى تا خىللارى خرمىنە پەتىرىملىپەيدىم. تراقتور تاخىل زىملىر- يىنده قالمىشىدى. من تراقتورون يانىشا جاتاندا "آركا دى" ايلە قارشىلاشىدىم. او، اكىن - بىچىن يئرلەپەنە ئۆكۈز آراباسى يىلە بىنزاين، گا زوئىل و ياخ داشىبا و، ما شىنلارىنى يانا جا غىينى پەتىرىردى. او، لهستا تبعيدلىرىنىندن، ايكىرەمى يكى ياشلى، هەئىكللى بىر جوانا يىدى. منه، سوروجو اولدوغو ماوجون تېرىك اشتدى. بىرلىكىدە تراقتورون ياخ و يانا جا غىينا يېتىشىدىكەن صورى ،

- اگر ما يىل اولسان، ايشە سالارىق. دىئدى. بونو من آلاھىدا ن اىستەپەيدىم .

ايكىمierz دە تراقتورون بويىنونا چىخىدىق. او، اۆل گا زوئىل كلىدىنى آچدى. من دقتىلە اونون ما شىنىنىئىجه ايشەسالدىغىينا گۈز قويدىم. ماشىن حركتەگىلدى. او، تراق- تورو سۆرە - سۆرە من دىننەلەرىن عوض اولۇنما ن يئرلەپەنە و يولاندىرماغى اوپىرمەندىم. آركا دى"نىن كۈمەگى يىلە بوغدا ايلە دۇرۇرولموش ايكى آرابانى تراقتورا قۇشدوق. اونونلا خدا حافظەشىب، خرمەنلەر طرف يولاندىم. يوللاردا، نە چالا - چوخور، نەدە درە - تېۋا رىدى، تەدا دوف قورخوسو بوخ ايدى. دۇرە - بىش كېلو متىر يولو تەرىپىنلە كەچىرتىدىگىما وچون، للرىم، آيا قلارىم بىرآز ايشە بركىدى، عادت اشتدى. آنلاق، بوراسى يېقىنیم ايدى كى، اگر "آركا دى" منىم دادىما چاتماسا يىدى، ھەلەدە تراقتورون يانا نىندا سوگىدا ن ايدىم. يېقىن كى، او خوجولارىم دئىيە جىلەر : "عجىب بىخەم آدا ما يېمىشىن!"

ایکی آی دئوره گئوروب، ایکی آی دا تراقتور اوستوندە، شاگرد صفتیله‌ایشله‌یه - ایشله‌یه او نو سورمه‌گى ده اؤپرەنە بىلەمە مىسەن! " کاملاً حق سىزىنلەدىر. آنچاق، سېبىر محيطىنىڭ تراقتور اوستوندە ايشله‌مك، منيمقدرتىمدىن خارج ايدي. اونا گئورە ده، اؤپرەنەمەگە علاقەم اولما مىشدى. بورا سىنى دا دئەمەلىيم كى، قىشىن دۇندورووجو، شاختالى - بورانلى گۈنلەرىنىڭ حمل-نجل ايشلىرى فقط تراقتورلارلا انجا م تاپا بىلەرى. خراب ا ولان وقتلىرىنىڭ چۈللەرە او نو تعمير ائدىب، ايشەسالماق لازمكىدىكە گئچەلر، شاختا لارين قۇيىنۋىدا تاب گىتىرمەگە، پولاد بىتنلى، كل او غلانلار گەركە ايدي. هەر حالدا، اؤپرەنەمەگىم منىم او جون غلط بىر ايش ايدي. اگر وقتىنده سەھل انگا رلىقا ئىتمەسمى يىندى دە بىئەلە زەختە دوشمزدىم. نەيسە، تراقتورون دالىندا ايكىدولو يىدەك ايلە " مظفرا تەن "، غرورلا گلىپ خەمنەچا تەدىم. تاخىل تىيغلىرى هەر طرفە گۆزە چا رېپىرىدى . تىما دوفا" بوردا دا اىلەك قا با غىما چىخان آركادى "تىن با جىسى "لىزا" اولدۇ . و، منى تراقتورون اوستۇندا گۈرنە شا دلىغىندان بىلەمەدى كى، نەئتىسىن. ما شىتىن قا با غىينا دوشوب، هاردا ساخلا مالىا ولدوغومو نشان وئرىدى. آرا با لارى تراقتوردا آچما غىما كۈمك اشتىدى. كىناردا بوشا لمىش ايكى آرابانى تراقتورا قوشوب، يىئەن چۈلە، تاخىل دالىنجا گئتمەلىي يىدىم . يىئىك آرابالار، ائلە آچىق واقولنار كىمى، بىر- بىرىنەبا غلانبىرىدى. بىرىنچىسى آرابانى آسانلىقلار تراقتورا با غلادىق، ايكىنچى آرابانى بىرىنە كىچىرمك ا وچون، منە او جون لىزا آرابالارىن آراسىنا كىچىدى. چىنگىل لرى بىر- بىرىنە كىچىرمك ا وچون، منە بىر آز قا باغا گئتمەگى سىلسەدى. من اشتباه ائدىب، دىنەنلى دالا ووردوم. آرابالارىن شىتلە بىر- بىرىنە توققۇشما سىايىلە لىزا نىن چىغىرىتىسى بىر اولدۇ . تراقتورو نئچە سا خلادىنئىمى بىلەمەدىم . سىچرا بىبب اوزومو لىزا يائىرىدىم. رىنگى آغا ومىش حالتا آرابا يىا سۈيكتىمىش ايدى. بىرمىت مات بىر- بىرىمېزىن اوزونە با خەدىق، نەها يىت او : - منى اولدۇرمك اىستە بىرىدىن؟ ! دئىيە، وئرىدىگى سىۋالا .

- متاسەنم! ... دئىيىب، باشىمى آشاغا سالدىم. دوغروسو، او ندان چوخ من اوزوم قورخوشىدوم. اگر او اوزۇنۇ كىنارا چىدە بىلەمە، ايكى قالىن و دىگىرمى دەپرىن آراسىندا ازىزلىرىدى. منه يىئى بىرىبىدېختلىك اۆز وئرمىش ا ولاردى. من اۆز خا ملىغىمى، بىرىنچى دفعە تراقتور سوردويمۇم، تر تۈكە- تۈكە اونا سۈيىلەدىم. او گۈلۈمىسىبب ،

- بىن ياخشى قورتا رىميشا م، شىركە ئىتمەلىيىم. دىئىدى. صونرا، - بىن چوخ احتىبا طا ئىتمەلىيىن. دئىيىب، مندىن خدا حافظلىشىدى. بىئەلەلىكىلە من سوروجولوپە باشلايم، اختىارىدا ايكى تراقتور قوبولمۇشدو. ايشلىدىگىم ھاردا خراب ا ولسا، اوردا جا قويوب، تعمىردىن چىخىميش تراقتورون دالىنجا گىشىرىدىم.

قا رېئە دوشەنە كىمى تراقتورون اوستۇندا ايشله‌دىم . اۇقتىيا بىرىن ۵-نە، من اجبارا" دەپىرجىشاكىرىدى اولدوم. او سىتا م آلمانلى تېبىيد- لرىيندىن بىرى ايدي. اۆز ايشىنە تەقدەر دئىسەن ما هەر بىر منعىتكا را يىدى. حرصلى كۈرۈك اوجاغا تۈكۈلمۇش داش كۈمورلەرى كۆزە دۇندىرىدىكە، اوجاغا قوبولمۇش دەپىرلىرى سرعتلە قىيزا ردېرىدى. ووردۇغوم آغىر ضربەلر آلتىندا، باجا رىقلەي وستا م اونلارى اىستە دىيگى شەكلەسالىرىدى. ما شىنلارىن قىيولىمېش حصەلرىنى دوزەلدىب، كىنارا آتىرىدى .

توكماق وورماقدا ان للريقمقا باهار با غلاميشدی. ايشدن جيختادا، قوللاريم، آيا قلاريم ائله بيل هئچ او زومون دئگىلدى، يورغون و ازگين بيرحالدا او زومو ائوه ساليرديم.

١٩٤٣- نجو ايل، با بيزين مون گونتلر يايدى. تزهجه اليمىزى ايشدن چكىپ تا هارا كئتمەگە حاضيرلاشىرىدىق . منى دفتره چا غىردىلار .

- يولداش ...! سيز "پېپوت پا ولوسکى" يە كئتمەلى سيز. دئىيىب، سۈزۈنۈ قورتارما - مىش، قا زاخ دوستوم ،

- من سنى يىستەمىشم. بئش كىشى، ايكىيۈز قويون آبا رما لىييق، دئىيىكده، من دورو - خدوم، قىش سوپىوق، او زاق يول، هئچ منىم طبىعىتىملە دوتان ايسىش دئگىلدى.

- من... دئىيە بەناھەكتىرمك، بويىنومدا ن آتماق اىستەدىكە "ماقاتاي" الىيىچىگىنىمە ووروب ،

- گۈزەگىن او زونون دە بىر لذتى وار، بىر دەكى، آيرى كىشىي يۇخدۇر. قورخىما بىرلىكده گئدەجەيىك دئىيە، منى سۆزە با سىب، راضى ئىتدىلر. دوغروسو، او آيرى، دمير توكماقدا ن ياخ قورتا رەدىغىا وجود، او زومە بىرآز آرا مىش حس ائتدىم. ائوه گلىپ، جىريانى حىبىدە سۈيىلەدىكە او، دوتولدو .

- سن كى چۈل آدا مى دئگىلسەن، سوپىقدا، بوراندا گونلارلە چۈللەدە نئچە تىاب كىتىرە بىلەرسە؟ دئىيىب، دۇلۇخسۇندۇ. من اونون باشىنى سىنه مە سىخىدىم.

- انسان ايتجاڭلى دىير، هر زحمتە دۇزر، دئىيىم . - قورخما !

+ + + + +

ستەبا شىمېز "موغا تاي يىدى. سفر يولدا شلارىمەنەن ما مىسى يئرلى قا زا قلاردا ن ايدى. آلتى عدد او كۆز سوروتەمىنى اوتا يىلە دولدوروب، بولا دوشىدوك. بىزىم سا و خوزدان "پېپوت پا ولوسکى" يە ١٣٥ كىلومترى يىدى. بىش گونه اورا چاتما غىيمىز نظردە دوتولمۇشدا، هوگون سحر، دان يئرى آغا راندا بولا دوشور، هاوا قارالان و قتلرددە دوشىركە قىرۇوب، او زوموز ايلە آپا رەدىغىمىز اوتلاردا ن قارالارين او زەرپىنە داغىدىب، قويۇنلارى يئمە ئۆتۈرر، او زوموز دە دۇرۇرەلىرىنە ايكىبىر. اوج بىرلىكشىك و شىرىپ، جانا والارىيىن هچ جوموندا ن قۇرۇپا رەدىق. بىرىشىدىشىرىگە بىر قويون كىدىلر. يولدا شلارىم اۋ ئا داتلىرى او زەرە ات ايلە يئرآلمانى دوغرا يىبب، بىرآندا، آسىقىلارى قا زاندا تۈكۈلر. يئرآلماسى پېشىن كىمى، قا زانى او جا غىين اوستوندن گۇتوردۇلر. بىر سىنىيە تۈكۈب، سفرەيدقۇيدۇلار. بىسم الله ! دئىيىب، اتە دۇشىدىلر. من دە اونتارلا او شورمۇشىم. بىرىتىكە ات گۇتۇرۇب نەقدەر دىشىمە چكدىم ايسە، چىئىنەيىب اودا بىلەمدىم. گۇرۇم بۇنى چىئىنەمەيد قورد دىشى لازمىدىر. بىرىنچە يئرآلماسى يئىيىب، چكىلدىم. يولدا شلارىم بىلە گۈرندە، همىن پئورتەنەنېب، يا رىمپىشىمەن اتلاردىن بىرىنچەتىكە گۇتۇرۇب سا خلادىلار. ايكىنچى دفعە ات پېشىرتەدە اونتارى ايكىنچى دفعە قا زاندا آتىرىدىلار، قا زانى گۇتۇرندە، ايكىدىفعە پېشىمەش تىكەلرى منىمقا با غىيما قويوردىلار.

هر ائلين، يوردون او زونەگۈرە بىر اصول، آداب و دولانىشىق يولو واردىر. وقتىپار انتقلابىندا ن قاباق شمالىقى زاغىتىندا بو اوجسۇز - بوجا قسىز چۈللەدە فقط قا زاخلار

باشا يار، آت سورولرى (ايلىخيلار) سا خلار، ان چوخ بىئدىكلىرى آت اتى، ايچدىكلىرى قىيمىز ا ولارمىش . يابىي او تلاقلاردا يئىيب، گۈلچەلرە بىغيشمىش قار سولارىندان ايجىر، قىشلاردا همین چۈللرده اۆزلىرى دېرىنماقلارىلە قارلارى كىتا را وورار، قوروموش قالىن او تلالدان - يئىيب، سو عوضىنه، قارلارلا اۇز آتشلىرىنى سۈندۈرر، وخشى حالدا بو چۈللرده ياشا يار- ميشلار . "اتىن قانلىسى، ايكيدىن جانلىسى". آتا لارين بو سۈزلەرى بو يىزلىرىن حىا تىلە چوخ او يغۇن گلىرىدى. قازاخلار، ايىندى ده اتى قانلى-قانلى، اۆزلىرى ده چۈرك سىز يئىيردىلار. يئمكىن مۇنرا، چا يلا بىيرتىكە چۈرك يئىير، چا يلارىنىن ايجىنە بىر قاشيق سود سالماق عادتلرى دىبر، عزيز قوناق گلمىش اولسا ، احتراما وجون اونون استكالىنى بىرقا شىق كرە دە سالارلار.

بىز شا مىمىزى يىشىنه كىمىي، قويوتلار دا تؤكدو يوموز او تلارى بىئىلەر. سو عوضىنه قارلاردا دوز كىيىها لايىپ، يانغىدا دوشدولر، بوتون كونو يول گلدىكلىرىنند، ازكىن يورغۇن بىيرحالدا يان-يانا وئرىپ، قارىن اوتستوندە ياتدىلار.

هاوا صاف ايدى. او ن دۇرد گىچەلىك آى ايشىغى هىرىئرى ايشىقلاندىرىمىشى، دئورە مىزىدە وورنۇخان جانجا رالارىن اولاما سىسلەرىندا باشقا، آىرى سىس اشىدىلىمىرىدى . ياتماق وقتى چا تىمىشىدى. من، بو سوپىقدا چۈلە نىتجەيا تا جا غىيمىن فكىرىندا يىدىم، موقاتىاي منى يانىتىن چا غىرىدى. ايكى-اوج قارىش قالىنىلىغىنىدا يىرە توکدو يو او تلارى نشان وئەرەرك ،

- بۇ سىنин دۆشكىن! ها يىدى. دورما ! كۆركونو چك اوستوندە، يات . دىدى.

- من كىشىك وئرمەلىيەم. دىئىھ، جواب وئرىدىكە، او كولدو.

- يوخ، بوكون سىن چوخ يورولموسان. كىشىك وئرمىھەجكىن . او زان يئرىنە. دئىھە منى ياتماغا مجبور اشتدى، كۆركو اوستومەچكدىم. او، سوروتىمدىن او تگۇتۇرۇپ، بىر نىچە يابا اوستومەتتىكدو.

- بۇ دا سىنин يورغا نىن، داها سىن سوپىق كار سالابىلمىز . گىچەنىز خېيرە قالسىن! دئىيب، گىئتىدى. او هىرىئىرە منى ملاھىظە ئىدىرىدى. من او تلارىن آرا سىندا يوخوا گىئتىدىم. بئلەلىكىلدېبىز، اۆزەرىنى قالىن قار قاتلارى اورتموش اوجسۇز- بوجا قىزىز چۈللردىن سېخمىشەلردىن گىچەرك، آلتىنچىگونو "پىوتو پا ولوسکى" شەرىيەجا تىدىق، خوشبختلىكىدىن بوران و چۈوغۇنا دوتولما دىق.

سا خۇزۇن رئىسى بىرئىتىچە ايشچى يىلە بىزىم يولومۇز و كۆزلە بىردى. قويوتلاردى دەلت ما مورلارينا تحويل وئرىپ، او گونون صابا با حىسى اۇز سوروتىملىرىمىزىلە گئرى دۇندۇك. داها قويون آددىملارىلە آيا قالاشماغا مجبور دئگىلەدىك. گىچەلىرى يولومۇزون اوستوندە اولان قولخۇزىلاردا، قازاخلارين اشولرىنىدە گىچەلە بىردىك . بعضاً ائلە اولوردو كى، گىچە يارى، هامى يىا تىمىشىن كىنە چاتا ر، هوكتىن قا پىسىنى دئىيسك، مەربا نلىقلا بىزى قا راشى- لايادىلار . بۇ، او تلارىن نەقدەر قونا قىچىل اولدو قلارىنى بىئتىرىرىدى. بوسفر منىم وجون خوش و ما را قلىكىچىدى. مخصوصاً قازاخ خلقىنى ياخىندا نانىماغا كۈمك ائتدى. اون بىر گونلوك سىفردن سلامت قا يېتىدىغىمما وجون، حبىبە و اوشاclar چوخ شاد اولدو لار. ايكىگون استرا حتىن مۇنرا، ايشە گىئتمەگە حا غىيرلاشىرىدىم كى، دالىمجا گلدىلەر .

- رئیس سنی چا غیرپر . خبرینی پئتیر دیکده ، حبیبہ نین ونکی قا چدی . قا شلاری چا تیلدى .
 - دا ها ياخانی تانیدیلار . ال چکمزلر . کیم بیلیر ایندی ده ها نسی جهنمه گۇندىرمك
 ایستەپپىرلر . گئتمە ؟ دئدی . او گونلر يوک ما شىپنلارى و توا قىتۇرلار آمبا لارا وورولمۇش
 تاخىللارى دمپىرىپول ایستىگا ھينا چا تدىرما قدا آزلىق ائتدىگىيىن ، آت و اوكۇز سوروتەم
 لرىپىندىن ده استفادە اولۇنوردۇ . بېرىنچە دفعە كىيا لىيەنەن ئەنەن سۈرۈتمەلرەدە تاخىل
 آپا رەمىشىدیم . حبیبە نین ، ائلمەجە ده منىم ئەنەن ئەلە گلدى كى ، يىشە تاخىل آپا رەما غا
 چا غیرپرلار . من حبیبەنى آرا ائتمك اوجون ،
 - يوخ ! دئدیم . عزىزىم ! ھەر حالدا ، ها را دەشىلر گئدە جەڭم . او نوتما كى ، محا ربىدىپ
 گئنەنەريلەن تاخىل و مال - ھىۋا نلار ھا مىسىجىنگ ميدا نلارىنىدا چىپپىشا ن مىا رىزلىر اوجون
 گئنەنەريلیر . فاشىزم علىپەھىنە گىشىن مىا رازەدە منىم دە ئىيمىن بۇ گىلىگىنە ، گەرەك فخۇ
 اىدەس ، دئىپىپ ، اونون آلتىنندا ، و اوشاقلارىن اوزۇندا ئۆپپە ، ائدون چىخىدىم .
 نا ھار وقتىا شوھ دۇنىندا اوشاقلار سئوبىنىدى .
 - بىس سن گئتمە مېسىن ؟ دئىپە ، سفردن قا پېتىمىش آدا م كىمى ، منى قا وشىلادىلار . اۆزومۇ
 دوتىدوم .
 - كارخانا حسابدارىنى كىيمچۇلە گئنەنەرەپپىرلر ؟ دئدیم . او نلار منىم ادارەدە ايشە
 قىبول اولۇنما غىما اينانابىلىمپىرىدىلار . كىيۇ ساوخۇزۇندا خارجىتىعە اولۇغۇمۇ وچون
 ايشىن چىخا رىلدىغىم ھلە دە يادلارىنىدا يىدى .
 شمالىقازا غاستانا تبعيد اولۇنالىلارا اوج و بىئش ايل آزاد تبعيد حكمو وئرىلەمشىدى .
 اوج ايل وئرىلەنلارىن وقتىجىنگ با شلانما مىش تما ما ولدوغۇندا آزاد اولوب گئتمىشىدىلار .
 بىزىم تبعيد وقتىمېزا يىسە ۱۹۴۲ - نجىا يىلدە تما ما ولدو . محاربە دوشۇدۇپۇن ، بىوردا ن
 ترىپەنك امکانىا ولمادى . دئىمك بىز دا ھا تبعىدلەر جزووندە دئگىلەمپىشىك . ادارەدە -
 ايشە مەتكە حقىم وارىمېش .
 سواد و تحصىلىمكىچ ده اولسا ، يىشە بوردا دادىما چاتدى . آغىرا يىشىردىن ياخام
 قورتا ردى .

+ + + + +

چا غريلما مېش قونا ق

۱۹۴۴ - نجو ايل ، ياخانى بورا نلى ، طوفانلى گونلرپىندىن بېرىا يىدى . قا ر تۇزانغا غىنەن
 گۆز گۇرمۇردو . سازا قىلىيىنگ كىيمى آدا مى كىسىرىدى . گىتجەدىن با شلامپىش بورا ن ، گئتىدىكچە
 اۆز شەتىنى آرتىيرما قدا يىدى . چىلىغىن كولك ، ياخان قا رلاردا ئاشولرىن دالدا لارىنىدا
 اىرى قا ر تىپەلری دوزلىتىمىشى . بېرىجۇخ قا بىلارا قاردا ئەچىلىم ز حصار چىكىلىمپىشىدى .
 كولك اوغولتوسۇندا ئاشقا آرىپىسى ئاشىدىلەمپىرىدى . دىياوار بۇخا رىلارپىندان قالخان
 بۇغۇنۇق توستولرى يىشل بورمەلەپپىب ، گۆزدىن ايتىرپىرىدى . بورا نىن شەتىچۈخا ولدوغۇندا
 ايشلى تعطىل اولموشدو . حبىبە دىياوار بۇخا رىسىنى قا لامىش ، ئاشقا حاضىرلىق گۇرۇدۇ
 نا ھار دئىتىن ئادا مىن فكىرىنەدە ياخانى بوش ، و ياخانى سوب ، اوستوندىن ده اىتنىن ، دۇيىودۇن
 دوزلىمېش لىذىخوركلىر ، اونون اوستوندىن ده دئىسر و سائە ... كىچىرەپپىرلار . آنچاق بېزىم

نا ها ریمیز ، ار- آرواد و ایکیا وشا غا دئورد بوز گرا مکومپه چورک و چایدا ن عبا رتا بیدن
صیحانه یئمەدیگمیز اوچون، صبرسیز لیکله نا ها ری گۆزلەمیردیک . حیدر اوز با شینی قاتع
اوچون کتا ب او خوبوردو . منا یسه ، توفیقیا گلندیمیرمک مقصدیله ، جوربەجور او بیونسلاردان
استفاده اشیدیردیم . الیریمیزی یئرە قویوب ، با رما قلاریمیزی سا بیر ، "ا" یکنە - ایکنە ،
اوچو دویمه ، بېربېرىنجى - شا مآغا جى - قوتور كىشى - قوز آغا جى - هابان ، هوپان ،
يا ریل ، بېرەتیل ، سو ایچ قولرتوول ، " دئیبىب بېر - بېر با رما قلاریمیزی او بیونسلاردان
چېخاردا ردیق . آجیمیزدا ن قارنیمیز قیریلداسا دا ، ائویمیز ایستى بیدى . حبىبە يايىدا
چۈللەرن یېغىدىغى كىلىك او توندا ن قايناتا ماقدا اولان چا يېنىگە ئىدى . صوترا ، سفرەنى
سالما غا حاضيرلانتىرىدى كى ،قا پى دئويولدۇ . اختىار سیز بېرەتىدا بېز بېر - بېرەتیمیزىن
اوزونە با خدىق . آخى ، بېز ھەچكسىن يولونو گۆزلەمیردیک . بىلەتەللاردا قا پى دئويىن
سا و خوز مأمورلارىندا اولابىلەردى . اصرارى بېر ايش قابا غا چىخىمىش اولسا ، نېزى
جا غيرا ردىلار . اینجىك بېرەتىدا ساقالى ، بېيىغى ، حتا كېرىپېكلىرى دە قىرۇو با غلامىشدى . شاشقىن بېر
حالدا گۆزلىرىمى اوزونە زىلەمە مىشىدىم . ثانىيما غا چالىشىرىدىم . ضعيف بېرسەلە و ئەرلىن
سلامدا ان ائلە بېيل يا تمىشىدىم آيىدىم .

- بېبورون اىچەرى . دئىيە ، او نو ائوه دعوت ائتىدىم . او ، بېرغون ، او زگون آددىم -
لارلا اىچەرى گىردى . سوپىق او نو يا ما ن كېرىي خىدىرىمىشى . او نا اوست بالتا رلارىننى
چېخا رتما غا كۈمك ائتىدىم . كېچەپ كەملەرىنى چېخا رتىدىم . حبىبە تئز بېر استكان جاي
سوزوب ، او نون قابا غىينا قويدۇ . ایستى جانىنا دىكىي كەچەپ كەملەرىنى آچىلىر ، جانڭلىرىدى
او ٥٥ يا شىندا ، مشهدى حسن آدى سورگون يولدا شلارىمیزدا ن بېرى يىدى . دوتولماشىن -
دان قابا ق ،قا را با غەمالىندا ياشا با ر ،ما ل - قوپۇن سا خلار آرا م بېرىھىات سورومىش .
دوتولاندا ن صوترا ، آرواد - او شا قلارىنى يېرانا ، اۋۇنۇ دە بېزىملى بورا سورگونا شت -
مېشلر . تك - تنهسا سا و خوزدا ياشا بېردى .

١٩٤١ - نجىا يىلە كىمي ، هر يىزىدە بوللۇق اولدوغۇكىمى ، بېرلىرده دە ياشا يېيش
عا دى بېرەتىدا كېچىرىدى . يئمك - اچىمكىن كۈرلۈق چىن بوخا يىدى . فاشىستلىرىن يەلدىرىم
سرعتىلە سوؤەت تورپا قلارىندا با سەفيينىندا ن صوترا ، حىات بوسپۇتون دىكىشىدى . دولانىشىق
چەتىنلىشىدەك او ز قويدۇ . وطن مادافعەسى خا طريىنە ، ھەرشى ئەلەرە گئىنە زىلەيگىنى دەن
لازما ولان شىلىر ، خوصما" ات ، چۈرك دە قىتلاشدى . عائىلەلرى چوخ اولان آدا ملار زەمتى
دوشدو .

او زا ما نلار ، مشهدى حسن تاخىل آمبالارىندا چالىشىرىمىش . بېرگون دوستو رحيم
خستەلتىدىكىنى ئىشىدىر . آخشا م او نون عىادتىنە گئىدىر . وضعىتلىرىنى آجىنا جا ق كۈرور .
اۋزو مەرىخ ، ائودە چۈرك يۈخ ، اون ياشىندا اوغلو ايلە ، اوج ياشا رقىزى گون كۈرمە -
مېش چىچك كىمى سولغۇن ، قادىنى گوھر ئىقۇينوندا ، نەئەندە جەگىنى بىلمىر . مشهدى
حسن تئز دوروب ائوينە كلىر . گومانى جاتا ن دئورد - بئش كىيلو قەدرىننە اولان يېزا لاما -
سىنى گتىرىپ گوھرە و ئىرىر .

- آزدا اولسا ، درده دگر . انشاء الله رحيميا خشلشار ، هر ايش دوزه لر . دئيىب ، اوردا ان چىخىر . آنجاق فكىر او نو گئتورور . "هر يولايىه اولموش اولسا ، رحيمىنا و شاق لارينا آذوقەيئتىرىمك لازىدىر "دئيىب . بىر فكىر ، گئجه ده ، او نون باشىندا ن چىخما بىرس . او گونتون صابا حى مشهدى ايشە گئدىر . الى يىشە ، فكرى رحيمىن اوشا قلارىينىن يانىنىدا اولور . نهايت ، اوز تىمىمىنى دوتور . جىبلرىنى بوجادا ايله دولدورور . "ھچ اولماسا قۇووروب بىئىه لرلر ، آجليفىن قابا غىنى آلار" دئيىب . بىدېختلىكىن آمباردار بونو گئورور . ناها را چىخاندا جىبلرىندن اىكى كىلوگرام قدرىيندە بوجادا چىخا ردىر . محاكمىدە اىكى ايل زىداندا مەكتوم ائدىلىرىر .

ايىندى مشهدى حسن اىكى ايل زىدان چىدىكىن صونرا ، سا خۇزا قايتارىلىپ . هالە يئر - يوردو اولما دېغىندا ، سۇروشا - سوروشى گلىپ بىزى تا پىپ . قوناقدان بىزىرالىق منىم و چون ان لىذتلى بىر ايش اولسا دا ، بىر آچ ، سوسۇز ، يورغۇن قونا غىن قابا غىينا نئجە چىخا جا غىمى بىلەمىرىدىم . لاب ياشىق اولمۇشىم . قارى - قوجا لارىن همىشە دەيدىگى "اللاهسى قوناقدان خجالت اشتمەسىن ! " دئيىه ، وئردىكلىرى خىر . دوعا فكريمىدىن كئچدى . اوزا يېچىلمە للەشىرىدىم . او ، قابا غىينا قويولمۇش جا بىيىچى . حبىبە اىكىنچى ستكان جا يىلا ، تا هارا اولان دۇرد بوز گرام چۈره گىيمىزى بىر آزدا پېنيرلە او نون قابا غىينا قويido ، من مات حالدا بىر قوناغا ، بىر چۈره گە ، بىر دە حبىبەتىن اوزو ھە با خدىم . قىھەر منى بوجدو . او ، اوزو و اوشا قلارى دا آچ يىدى . هامى گۆزۈنۈ او بىر تىكىچە چۈره گە تىكىمىشىدى . سانكى "قوناقدىز بىزە عزىزدىر " دئيىب ، اوز گۆردو بىر ايىشىن نە قىدەر راضى قالدىغىنى صاف تېسمو پا رىلدايىن گۆزلىرىندن آيدىن اوخوماقا اولارىدى . اگر قوناقدان او تانما سايدىم دوروب ، او نو با غربىما با سار ، دۇنه - دۇنه اۋېرىدىم .

"سن انسان دئىگىل ، ملک سن ؟ ... انساندا بوقىدەر گذشت اولابىلە ؟ " دئيىردىم .

+ + + + + + + + + +

عا ئىله مسئوليىتى عەدەمە يىدى . گئجه - گوندوز ، اوزومو اۇدا - سوبىا ووروب ، آجليفىن يا لاوا جىليغىن قا راشى سىنى آلماغا چالىشىرىدىم . سا خۇزا گلىدىكىمىز ايلكايلىرى ، اشۇ و يانا جا ق جەندىن نە قىدەر چىتىنلىكلىرى چىدىكىمىزى يىقىن كى ، اخوجولارىم او نوتىما يېڭىلە فا شىست قوشۇنلارى علەيھىنە مەتفقلەر طرفىندان اوجونجو جىبە آچىلىدىقىدا ، لەستا نلى تىبعىيدىر كۇنوللو اولاراق ، جىبەلەرە اعزا ائدىلىرىك ، تانىش اولدوغۇم بىر لەستا نلى مەعلم آلمىش اولدوغو حىطى منە با غىشىلادى . بۇ منىم و چون بئۇيوك بىر خەدمت يىدى . بۇ اوج اوطاقلى حىيطىن قابا غىندا يارىمەكتار بىشىرى وا رىدى . بىز بوردا يېڭىلماسى ، لىلبىل ، كىلم و سائەرە اكىر ، قاز و توپىق ساخلاما قلا ، اوز دولانىشىغىمىزدا بىر دۇنوش يارادا - بىلەدىك . عا ئىلەمەن آنجاق بىر اينەگە احتىاجىوارىدى كى ، بىر اورتا كىندلى زىندىغا - ئىلەغىنا جاتا بىلسىن . بۇ اومىدەلە بىر بىزۇو دا آلابىلەدىك . هەما يىكى ايل گۆزلەمەلى ايدىك كى ، او بىزە اينك اولسون .

سا خۇزدا سود ، پېنير و قاتىق (يوغورت) بول ايدى . پول ايلە آلىپ كئچىنيردىك . يالارى بوش وقتلىرىمدىن استفادە ائدىپ ، حبىبە و حىدرلە قىشا . يانا جا خا ضىر - لايىردىق . دئىهەلرلر ؟ " گۆز نەدىن قورخا ر ؟ گۆردو بىوندىن ! " بىز دە گۆرمۇشىك ، گۆزمۇز

قورخموشدو . بوردا يا ناجاق ، سو ، چۈرك كىيمى حيا تىمىسىلەلردن بىرىايىدى . بوندان با شقا ، من كىشتى يىلە اوت بىچىمەگى ده اوييرەتىمىشىم . يايىدا اوت بىچىب ، تاتاها وورا ، مال - خيوا ناصا خېلىرىنە يىغا ، كرهىيە دىكىشىدىم .

ادارەدە ايشە گىرندىن مۇنرا ، بوجور ايشلەر اوجون وقتىمچا تىيردى . بئىلەلىكە ياشا يىشىمىز ساده بېر شكل ئالمىشى .

بېرگون ايشدن ائوه دۇنىنە حبىبەنى چوخ دوتخون ، يىنجىك بېرجالدا كۆرددوم . او ياسلى بېر آدا مكىمى دولغۇن يىدى . منى كۆرنەدە اورەگى كۆرولدى . اختىيا رسىز ، گۈزلەرى يىندىن ياش ئۆكۈلمەگە باشلاشىپ ،

- نەوار ، عزيزىم ، نە ولوب ؟

- هەچ ! ... دئىيىب ، دوردو . آنجاق كۆزلىرىنinin ياشى دورموردو . اونون بوحالى منى پۇزدو . بېر آندا فكىرىمدەن قارا خىاللار آخدى . دارىلىميش بېرجالدا ،

- نەهايت ، نە اولدوغۇنو منه دئىيەجىكسن ، ياش يۈخ ؟ دئىيەسىمىمىجا لەتدىم . او ، كۆزۈنون ياشىنى سىلدەرك ، - دئىيىمكى ، هەچ بېرىشى ئولما يىب .

- بىس نىيە ياز بولودو كىمى دولمۇسا ؟ نىيە كۆزۈنون ياشىنى ساخلايا بىلىمیرس ؟ يوشقا اوشا قىلاردا ن بېر خېرىن وار ؟ دئىيە سئوال وئىدىكە ، او ، نارا حاتلىغىمەسىن شەتىينى دويدو .

- فكىرىن اوزاقلارا گئتمەسىن . منىم نارا حاتلىغىم تئلىدىن دىبر . تئلىا ون ئالىي يا شا دولمۇش سئويملى بېر قىيز ايدى . آتا سىنى تىكىجە ايرانا ، او غلو محمدى ده ، عائىلە - سىلە بورا سورگون اشتمىشىدىلەر . تئلى و كىچىك باجىسى دورنا دا قارداشى يىلە باهم بورا سۆرولمۇشىدولر .

محمد هېيكىلى ، ساكت بېرآدا ما يىدى . ياز و ياش قوييون اونتا رار ، پابىز و قىشدا تۈولەلرەدە مال - خيوا نا با خاردى . اصل ايشى ده ئىلە چوباڭلىق ايدى . سوپىق و آجلىغىن قارشىسىندا دورنا دۆزە بىلىمەدى . خزان يارپا غىكىمى حياتدان اۆزۈلدو .

١٩٤٣ - نجو ايلىن يانوارىندا محمد دە رنج و عذا بادان ياخاسىنى قورتادى ، كۆز لرىينى همىشەلىكى او لاراق يومدو . اونون قىبرىينى نەزەرمەتلىق قازدىغىمەزى دئىيەبىلىمەرم . دۇنۇمۇش توربا غى كولونگ ايلەتىكە - تىكە قوبارىرىدىق . اولوموندىن مۇنرا ، قادىنى ئالماس ، تئلى و اوشا غى يىلە باشىز قالدىلار .

١٩٤٤ - نجو ايلە ئالماسدا ارە گئتدى . تئلىتكى - تنها قالدى . او ، بوكۇن حبىبە يىلە قارشىلاشىپ ، اوز دردېنى آچىپ ، كۆزىياشى آخىدىپ . حبىبەنىن مەھربا نا ورە - گىنى كۆرولدىپ ايمىش . دوغروسو ، من دە تئلىنىن صا خېسىز ، باشىز قالدىغىندان گلە جەگىنەن نگران ايدىم .

- سن آغلاما قلا كى ، اونون ياراسى ساغالماز . دئىيىكە ،

- منىم اليمىن نەگلر ؟ دئىيە ، منى سئوال قارشىسىندا قوبىدو ، من ،

- بىزىملىك بېرلىكىدە ياشا يابىلر . دئىيىم . او ، بېرآز دورو خەدو ، كۆزلىرىنى منىم كۆزلىرىمى زىللەدى . بېردىن دودا قىلارى قاچدى ، اوزو گولدو .

- سن لاب منيمما وره گيمدن خبر وئردىن، دئىيىب، منى با غريتنا با سدى. ائلەبىلەرم اۆز قىزىمىدىر، صونا مدير، دئىدى، من، بونو دئمەمىشدىم، بىزىم آلتى وشا غىمىز وارىڭى حبىبە، "يوكوموز يونگول اولسون" دئىيە، بلکە دە بىزى قارانلىق سىبىر محيطىننده گۈزلەين مېبەم گلەجەگىن قورخوسوندا ن، بىلىميمىر، نرىما ن، على و قىزىمىمىز صونانى اۆز آتاسى فاطما خانىمىن يانىندا، آذربايجاندا قويىوشدو، اونلارى آنا و دابىلارىنىنى مەلھتىايىلە اوردا قويىوشدو، اوشاقلارىنىدا آپرى دوشەمگى، اونون اوجون دۆزولمىز و آما نىز بىر درد اولمۇشدو، تئز-تئز يادىتىنالار، هجران اۇدونو گۈزىيا شلارى يىلە سۈندورىدى، "ائلە بىلەرم اۆز قىزىمىدىر، صونا مدير" دئمكە، يئنە اۆز صونانى يادىتىن دوشۇشدو، اوره گىنى سوبوتماق اوجون، بىر دە گۈزلىرىنى سىخدى. من اۆز دئىيىكىم سۈزۈن اوزه رىيندە بىر آز دوشۇندۇم، حىدر اون دوققۇز ياشا دولمۇشدو، ساپا ح آدىما مىن جوره سۈزلەر قوشار، شواب ائلەمك اىستەپىرم، كىبا ب ائدرلر، دئىيە، بوفىكلر باشىمدا ان اوتىدو، حبىبەنن اوزونە با خىبى ،

- آما... دئىيىكە، او تعجب اچەرىسىنە،

- نە آما سىوار؟ دئىيىب، اۆزۈمە با خىدى، من فكىرىدىن اۇتنىلىرى بىر- بىر سۈيلەدىم. بىر آز فكە گئىتدى، دئىيە سۈزلىرىم عا غلىينا با تەمىشدى، قىا فەسىنە بىر نا مىدىلىك كۈرونەدۇ. من اصل نظرىمىي اونا آچمىشدىم.

- گىلسەنە بىر ايش گۈرەك؟

- نە ايش ؟

- حيدرى اشولندىرىك . دئىدىم.

- مگر حيدرىن ائولىنمك وقتىدىر؟ دئىيە، تعجلە اۆزۈمە با خىدى.

- دەدەسى اون بىش ياشىندا ائولەمن، اۆزو اون دوققۇز ياشىندا ائولەنەبىلەمزمۇ ؟ دئىيىكە، او گولدو. آز بىر سەختىن صونرا ، را ضىلاشدىق .

تىلى بوجالدا، دەشتلىپىر بورا نا دوتولمۇش، اوجسوز- بوجا قىسىز چۈللەرە سرگىرىدۇ پىنا ھىسىز بىر قىزا يىدى، جانا والار دۆزورەسىنى آلمىش، اونا دېش قىيىرىدىرىدىلار، اونا نجا تەۋرىمك اخلاقى و وجدا نىپىر وظىفە يىدى، اينىدى دە، حيدرى راضىسا لىقا لازما يىدى او، اورتابوپىلو، ايشىدە جانىپرىكىمىش، آز دانىشان و اۆزو بولا بىر اوغلاندا ولىمۇشدو، اونو آسانلىقلا، بۇ وصلتە راضى سالا بىلدىك . سادە، آنجاڭ گۈزلى و طنطەنلى بىر دۆپيون قۇرۇدۇق . تۇرى ائتدىك . بىتلەلىكە تىللەنلىنى اۆز عائىلەمېزه قۇرۇشۇرۇدۇق . اىكىنچى دۇنья مەراببەسىنىن نتىجەسىنە، بىز دە آز چىكىدىك، بىش اىل عوضىنى سىگىز اىل غربىت ائللەرە، هرجورە بىدبىختىك و فلاكتىرە دۆزەملى اولدۇق . نەها يىت ۱۹۴۵-نجى اىل ماى آپىنىن اونوندا، را دىبىلاردا ن ھىجانلى، شاد بىر خېر يا بىلدى : "مەراببە قورتا ردى!..." بۇ خېرها مىنىن آرزوسا يىدى، اىللەلە گۈزلىرى يوللاردا اضطراپ و نگرانلىق چىن، آپىرىلىق دردى اوركلرىنى اوزمىش اولان آتا، آنا لار، گلىنلىر و نشا نلىق قىزىلار سوپىندىكلىرىنىن، گاھ گولور، گاھ دا آغلاپىرىدىلار .

چوخ چىمەدى كى، جىبەلردىن بورا خىلىميش عىكىلر غا لېبىت افتخارى يىلە اۆز خانوادە

و عا ئله لرینین ایستی قوجا غینا قا بیتما غا با شلادیلار . او نلارین کلیشی - ا وزویله شاد - لیقلار یا ناشی ، قارا خیرلر ده کتیرپر ، ناله و فخانا دا سبب ا ولوردو . قا بیدا نلارین ایچه ریسیندە قول - قیچینى الدن وئرمیش ، پا رتلاپیشلار نتیجه سیندە اۆز - گۆزو یا نمیش سعپیلری نین ده سینتیر (اعمال) سیستئمی بۇسپوتون پوزولموش حالدا بدی . بونلار ایدى محا ربەنین خانوادەلرە گۈندىرىدىگى صوقات . بونا با خاما يراق ، او نلار اۆز خانوادە - لرى ، ائلهجە ده بوشون سووەت آدا ملارى اوچون عزيز ايديلر . چونكى ، آزغىن فاشىست با سغىنچىلارينى دارما داغىن ائدبى ، وطنى او نلارين وجودوندان با ك ائتمىشىدلار . دؤشلىرىنده پارىلدا يان نشانلار ، او نلار و خانوادەلرى وچون افتخار نشانلارى يدى .

+ + + + +

محا ربەنین قورتا رما غى ، بىزە وطنە دوغرو قا بیتما غا ا مکان يارا تدى . پا سپورت - لارىمىزى يئرلى حکومىتنىن آليپ ، مسکوودا او لان ايران كنسولخاناسينا گۈندىرىدىك . ۱۹۴۶ - نجايىلىن يانوار آيىندا ، پا سپورتلارىمىزى ويزا قويولموش حالدا بىزىم - اليمىزە چاتدى . بىز خروج اجا زەسى وچون ، محل مركزى او لان بېپوترا با ولوسکى شهرىنە كئتمەلى يدىك . ما رات آيىشىن اوچوندە تاخيل داشىيان تراقتور ما شىنلارى يىلە كىيالى ایستىگا هينا يولا دوشدوک . من تك دئگىلدىم . مشهدى رېمىفرزادە آدىلى بېر يولدا شىمدا وا رىدى ، او ، يئتىمىش بىش ياشىندا ، ساچ - ساقالى آغا رىمىش ، دېشلىرى تۈكۈلموش ، نازىك اندا ملي ، اورتا بوى ، خوش صحبت بېر آدا ما يدى . بو آدا مىن اورەگىنە غم - غصە يە يئر يوخا يدى دئىم ، بلکە ده دوز اولما يا . چونكى بو دونيا دا غىمىز انسان ا ولاپىلماز . آما ، بو آدام اۆز قوى روحىھىسى يىلە ، با شقا لارىندا ن تېسىم چىلىملىرىدى . لاب چتىن و دۈزۈلمىز آنلاردا ، آجلېقلاردا بىلە ، دودا قلارىندا ن تېسىم چىلىملىرىدى . صحبتلىرىنده شىرىن مىشل ، و مثاللار چىدرىك ، گولر و گولدورىدى . وارلىلىغىن - يوخسوللوغۇن او نون عالمىننە معنا سى يوخا يدى . همىشە دئىھەرىدى : " كا سىب دا اولساق ، كئفيكۈك كا سىب ا ولاق ! "

منجە ، او نون بو ياشادا بوجور سا غلام ، قىرغى كىمى قىيوراق قالما غينا سبب ، دونيا مالىي وچون حرص ، جوش يئەمەمەگى ، ياخشى - يامانى گولر او زلە قا رشىلاما غى ا ولوبىر . آخشارم ها او قارلاندا بىز كىيالى بىستىگا هينا چاتدىق . سوپوق سوموكلىرىمىزە كىمى ايشلەمىشىدى . اۆزوموزو ایستىگا هين سالونونا سالدىق . بورا آغزىندا كىمى مسا فولە دولموشدو . محا ربە قورتا رەيغىندا ن او رىآى كىچىسە ده ، هله ده دېرىپوللارى اولكەننەن هر بوجا غينا گئتمىكده او لان عسکرلرە دولو ايدى . قاطا ردا ن تۈكۈلموش مسا فەرلىرىن چوخ خستە خانا لاردا بورا خىلىميش و او زاق اولكەلرەدە اسىر دوشىمۇش سربازلارا يدى . سالوندا كىفللىرىن كۇبۇد سىلىرى ، محا ربەنین دەشتلىرىندا ، دۇيپوش ميدا نلارىندا كى قەرما نلىقلاردا ن دانىشا نلارين سىسەنەقا رېشىمىشىدى . آغىز دئىھەنى قولاق ائشىتىمىردى . سا عت دوققۇز قاطا لارىندا بلىت لاپىلەمەدىك . من ،

- بىلە گئتسە ، چارە مىز كىرى قا بىتما ق ا ولاجا قدىر . دئىم . يولدا شىم دا سۈزۈمۈ تصدىق ائتدى . آنجا ق ، بىو سفر بىزىم قا رېشىمىزدا يدى . هر حالدا گئتمەلى يىدىك . گئچە سا عت ا يكىدە گلن قاطا رلا قا جا ق گئتمەگى قرا را آلىدىق . چوخ زحمت و جرىيەدن صونرا اۆزوموزو " بېپوترا پا ولوسکى " يە يئتىرىدىك . ادارەدە چوخ بوبانما دىق ، حتا او گونون

ما با حى گئرى قا يېتىما غىميمىزا ، بلىيت آلماقدا بىزە كۆمك ده ائتدىلر .
بو گئچەنى دالدا لانماق اوچون هرهتل و يا مەھما نخانايا مراجعت ائتدىكىسە ، بوش
يئرلىرى اولمادى . ها وا قا رىشمىش ، يېل اسىر ، قار - بوراندان خبىر وئرىرىدى . آوا را
بىرحا لدا ، خىابانلارى گزىرىدىك . قا با غىميمىزا اولان دئورد يۈل آيرىمىيندا بىر پلىس
دا يانىمىشىدى . مشهدى رېبىا گىلىپ يَا وا شادان ،

- باخ ، اگر بىزە يئر دوزلە بىلسە ، بو آدا م دوزلەجك . دئدى . - روس اولسا
سن دا نىشىدىر ، قازاخ اولسا ، منه اۇتۇر !

- امتحانىن كى خرجى يوخدۇر . دئدىم . اونا ياخىتلاشىپ ، سلام وئرىدىك . او ، دودا ق
اوجو سلامىمىزى آلدى . يئرلىقا زاقلارдан ايدى . دردىمىزى اونا آچدىق . دقتله بىزى
كۆزدن كىچىرىدى . باشىنىرا ضىليق آندىريان بىر اشارەايىلە ترپەدىب ،

- من يئر دوزلەرم . بىر آز دا يانىن ، دئدى . بىريرا ش قدم ووروب ، يئنە يانىمىزى
دۇندۇ .

- منيم سىزدىن خوشومگىلدى . من دە مسلمانام . اۆزۈزە يئمك - يچمك آلين . بوكىچەمنى
منىم ئويمىدە قا لارسىز - دئدى . با زار ياخىنai يىدى . آنجاق ، اولكە محاوبەدن تزەجە
چىخىدىغىيندا ، قىتلىق ، باHallىقى يىدى . بىر كىلوگرام ات ، بىركىلوگرام دا جۇرك
آللىپ ، بىز منات وئرىدىك . ات ايلە چۈرەگىن قىمتى برابر ايدى .

سركار ، پۇستۇنو بىر نفرە تا پېشىرىپ ، بىزى اۋوينە يئتىرىدى . خانىمىنى سىلەپ
بىزى اونۇنلا تانىش ائتدىكىدىن صوڭرا ،

- سىز استراحت ائدىن ، من دە كىشىكىم قورتا راندا گىلەجەگم . دئىيىپ ، خدا حافظ -
لشدى . اشو خانىمى ۲۴-۲۵ ياشلارىندا ، نزاكتلى و گۈزل بىر خانىما يىدى . او ، بىزە
كىچىك بىر اوطاق نشان وئرىپ .

- استراحت ائده بىلرسىنىز ، دئدى . آلدىغىمىز شئيلرى اونا وئرىدىك . اۆزۈندەن
باشقان ۱۸ - ياشىندا بىريرا جىسى و ۱۴ - ياشىندا دا قارداشى اونلارلا ياشا يېرىدىلار .
ها مىسى يئرلىقا زاقلارдан ايدى . پالتا رالارىمىزى سۇيۇنوب ، ال - اۆزۈمۈزۈ يودوق . اىكى
گونون يورغۇنلۇغو بىزە زۇر گلمىشىدى . تختخوابىمىزا اوزانان كىيمى ، يوخو بىزى
آپاردى . ساعت اوندا ، خانىم ،

- شام حاضرىدىر ، دئىيە ، بىزى اوپىا تدى . من ،

- قوى سركار گلسىن ، شامى با هم يئىيەك . دئىيىكە ،

- او ، گئچەساعت ۱۲ - دە گىلەجك . پا يىنى ساخالىا رېيق . دئدى . بىز يئنىجە ناھار
اوطا غىينا كىچىمىشىدىك كى ، با جىسى اىچەرى گىردى .

- قونتشودا آبجو ساتىرلار . دئدى . خانم ،

- مگرمىنده پول وار كى ، آبجو آلام ؟

- بلکە قوناقلارىمىزدا اولدو . دئىيىپ ، سادەلىكە بىزىم اۆزۈمۈزە باخىپ ،
گۆلۈمىسىدى . بىز ، بىر - بىرىمىزىن اوزونە با خدىق . پىس يئرددە كىر ائلەمىشىدىك . من ،

- نىچەھىيە ساتىرلار ؟ دئىيە ، سئوال وئرىدىكە ، او ، تىلەسىك ،

- اوجوزدور ، وئدرەسى آلتىمىش مىنا تدىر . دئدى . گوردون ، دوغۇرۇدان دا ، اته - چۈرگە

با خاندا ، چوخ اوجوزدور . چیخا ریب پولوتو وئردیم . او ، گؤتورولدو . او ن دقيقه
چكمده‌دی کی، بیر وئدره آرپا سویو ایله‌قا ییتدى . شامیئیبب بیز یا تدیق . سحرا ولە
گون چیخدى . آنچاق نه مصحاح نه ، نه ده چايدان خبر اولما دى . آنلادیق کی، سرکار گئچە
ایشلەدیگى وچون، گونا ورتا يا كيمىيata جا قدير . خانم دا آخشا م بىلدىردى کی، پولو
يوخدور . بىس ممكىن دور اونلار دا ائلە گون اورتا يا كيمى یا تسينلار . دېبى:
- من کى" كا سىب دا اولساق، كئفىكۈك كا سىب اولاق" دئىبىرم، باخ، بئلەكئفىكۈك
كاسىب دئىبىرم ! سحره چۈرك پوللارى يوخا يىدى، آنچاق آجوسوز شام يئمەدىلر .
آغزىنى قولاغىما ياخىنلاشىرىپ، علاوه ائتدى:

- دور بوردان اكىلک، يوخسا ، يول خرجىمىزى ده قورتا را رېق، دئدى . دوغرودا ن دا
اونلارىن اوبى ناما غىينى گۈزلەمك بىزىم اوجون دا رىخدىرىجىا يىدى . خانىمىي يوخودا ن
اويا تدیق . وشىدىگىمىز زەختلىر اوجون تشكىرلر ائدب، خدا حافظلەشىدик . بىزىم
را ئىليليغىمىزى سرکارا يئتىيرمه‌گىنى خواهش ائتدىك .

+ + + + +

ما رات آيىنن اونتوندا سفرحااضرلىغىينا با شلاذىق . هەرنەبىيمىز وارىدى، دىگر -
دگمىزىنەساتدىق، حىيطى و بوجا زىۋىيەمىزى ده کى، بول ايل اينك صاحبى ولماق آرزو سىلە
سا خلامىشىدېق، سا تىب يول خرجىمىزى دوزلتىدىك . ما رات آيىنن ايكىرىمىسىنە بىزىم
تراقتور پىوتىپا ولوسکىيە يوك آپا راجا غىينى و بىزىم ده اونتونلا حرکت ائده‌جه‌گىمىزى
خبر وئردىلر .

بو سفريغىمىزىدە قابا غىمىزدا دوران چىتىنلىكلىرىن بىرى ده دۆر دۆر آپلىق كۈرپەمىزى
نئچە آپا راجا غىمىز مسئلەسى يىدى . كۈرپەنىن آدینى عارف قويىمۇشۇق . اشىكەوا -
سيينا عادت ائتمەگى اوجون، گوندە يىكى - اوج دفعە چۈلە چىخا رەداندا ، او قىسىم
وشىرىمەگىمىزى لازم گۈرددولر . بىرىنچى دفعە او شا غى اشىكە چىخا رەداندا ، او قىسىم
چىتىنلىكىلە نفس آللەسى كى، هامىمىزى قورخويا سالدى . آنچاق، يىواش - يىواش اشىكەين
سوپوقها وا سىينا عادت ائتمەدە با شلاذى . دوستوم مقاتاي خدا حافظلىك منا سېتىلە بىزى
قونا ق دعوت ائتدى . كىسىگى قويۇنون درىسىنى تولوق شكلەنە چىخا رەدىب ،
- باخ، عارفى سوپوق خطرىنىن فقط بو قىلىلى تولوق ساخلایا بىلر . دئدى . بىزى
تولوغۇ قورودوب، حرکت گونونه آما دە ائتدىك .

ما رات آيىنن ايكىرىمىسىنە، نوروز با ييرا مىنىن آخشا مى "پىوتىپا ولوسکى" يە يولا
دوشدوک . مشهدى اۆز عائىلەسىلە همسىرەمەمىز اولدوغۇ اوجون، خوشحال ايدىم . موقاتايىن
وئردىگى قىلىلى تولوق دوغۇدا ن دا عارفىن جانىنى ساتىن آللە . ايكىگۇنلوك يولو
او، قىلىلى تولوغۇن ايجىنە آماندا ايدى . كۈرپە، اولن عارفىن يئرىنى دولدوردوغۇ
اوجون بىزە قىمتلىي يىدى .

آپرئىل آيىنن بىرىنندە گلىپ مىكىو شەرىنە چا تدىق . دەميريول خطى بوردا عوض
اولدوغوندا ن دوشوب، قالقا ز خەطىلەگئتمەلىي يىدىك . ا يىستىغا هدا ، آدا م قا رىشقا كيمى
قا يىنا شىردى . بوردا دا ماسافىزلىرىن چوخۇ، جىبەھەلردىن، مەرىپىخانا لاردا ن بورا خىلەمەش
عىڭىزلىرىن عبا رت ايدى . هامىسىن دؤشوندە غالىبىت مىلالارى پا رىلدا يېردى . اوزلىرىن

گۆزلریندە افتخار ما رشى او خونوردو . كۆچوموزو چكىپ ، بئويوك بىر سا لونون كۆنجوندە بىئرىبەيئەر اولدوق . سا فرىن چوخلوغۇندا ن، هفتەرلە بلىت نوبەسىنده ياتاڭلار وارىد . بلىت آلماق ممکن دىگىلدى . هرگون نوبەيە دورور ، "بلىت يوخدور" جوا بىنى ئالىرىدىق . او جونجو گون يدى ، نا را حت بېيرحالدا چكىلىپ بېر طرفە دا ياندىم . نەئەدەجە كىمىسى دوشۇرۇدمۇ ، فكىر - خىا ل منى گۇتۇرمۇشۇ . بېر طرفەن ده سىن - كوى منى لاب كىجلەتىمىشى . بو آندا ، بېيرنەر قا با غيمىدا دا ياندىغىتى حس ائتدىم . او ، منهبا خىب گولوردو . با شىندا تولكۇ درىسيندەن قىلىلىپا پا ق ، اگنىندا سېرىقللىكۇت - شالوارا وورولمۇش يام قىلارىن چوخلوغۇندا ن، پا رجا سىنىن اصلينى تاشىماق ممکن اولمايان ، آياق قا بېيلارى دا غىلاممىش ، دالىندا پونگول بېير با غلى اولان اورتا بولىلو ، اوتۇز دۇردد - اوتۇز بئش ياشلارىندا آغ بىنیز و دولو صفت جوان بېير آدا ما يدى . من دوروخوب ، ما ت - ما ت ا وزونە با خەدىغىمى كۆرۈشكە ،

- مىنى تانىما دىن ؟ سىن گىن جعلى معلم دىكىلسىن ؟ دئىيەس ئىۋال و ئەرىكىدە ، سىن و دا نىشىنى تانىش كىلسەدە ، كىم اولدوغۇنو يادىما سا لابىلەمەدىم .

- مەئا سەم ! دئىيەم . اونون تېسىملى دولو دودا قىلارى بىئنە چىلدى ،

- احمد احمدزادەنى نەتئز اونتۇدون ؟ دئىيەكىدە ، من اختىيا رسىز ،

- احمد ! ... دئىيەب ، اونو قۇجا قىلادىم . هەر يكىمىزى شا دلىقىدا نىمى ، يوخسا اكتىمىزىدە كى لىبا سلاردا ن، گۆزلەنلىلمۇز بىو تىما دوفدن ، قەھر بوغدو . گۆزىيا شلارىمېز هەر يكىمىزىن يان قىلارىنى ايسلاتدى . منىم تانىما ماغا حقىمەدە وارىدى . من تانىدىغىم احمدزادە شىك گئىپىمىلى ، جوشۇن ، حوا وتلى ، گۆزلى بىر اوغانان يدى . بۇقىا فەددە ، او دا او زۇنایل - لىردىن صونرا ، مسکۇو اىستىگا هىنندا اونتۇنلا قا شىلاشماق هاردا ن منىم عقايمە كەلەپىلەرىدى ؟ او ، منىمدا شىگا ھيولدا شىم يىدى . با كىيدا ، اوج ايل بىر او طاقدا ياشادىغىم ، بېرقا رداش قىدەر شەۋىدىكىم بىر او غلانا يىدى . او ، پاك ايمانلى بىر قومسومۇل يىدى . اونتۇنلا بېرىلىك ئوشاقلىرىن يانىنا گىلدىك . حېبىھە و مشھدى رېبى ، ئائىلەجە دە اوشاقلىلا تانىش ائتدىم . او توردۇق . سا عتلەرلە سرگىشتىمېزىن بېير - بېرىمېزە دا نىشىدىق . صحبتلىرىمېز آجىنى ، تاروا كىچىمىشلىرىن تەرىنى ولىسا دا ، هەر يكىمىزە با پېشىرىدى . او دا مېرجىھەر با قروفون عدا تىسىز تەصفىيەلىسىتىنە دوشتلەردىن اولوب ، ايکى كىلمەحق سۆز دا نىشىدىغى وچون ، "اجتماع اوجون خەطرلى " آدا ملار جىركەسىنە دوشوب . روزگارينا يىشىنە باخ ؟ دوئىتكى سوسىا لېزمۇرۇ - جوسسو ، بۇتون وا لىيغى يىلە آزاد و شىن بېرىجىيات ياراتماق اوجون چالىشان بېر آدام ، بېر بەھتا ن قوربانى ولارا ق ، ايللەرلە حىيا تىين آما نىسىز ، بوغوجو گىردا بىلارىندا عمرۇنۇ جورۇتمۇش ، قورتۇلۇش او مىدىلەھەر آجىلىغا دۆزۈپ ياشامىشىدىر . او ، با شىندا ئەچچەنلىرى بېسىپر چۈللىرىندا ، آغىر دۆزۈلەز ايشلەرە ، زىندا ئىلاردا هەرچور تەھقىر ، عذا ب و مەختە دۆزۈپ ، آزادلىق ، قا دىن و ائەجە دە اوشاقلىرىندا گۇرمكا و مىدى يىلە ياشادىغىنى سۈپەلەدى . من دە اۆز قضا و قىدەرىيى اونا سۈپەلەدىم .

بلىت آلماق منىم اوجون امکان خا رەجىنداهه اولدوغۇندا ن ، اپرا ن كنسۇلخاناسىينىما

مرا جىع ائتمەيە مجبور اولدوق . اونلارىن كۆمەگى يىلە بلىت آلماغا موفق اولدوق .

آپرەل آبينىن اون بىشىنە گلىپ با كىيما چاتدىق . با كىيدا ياشايىن تانىش و

دوستلاريملا گۇرۇشومۇز اوغورلو و خوش اولسا دا، صحبتلىرىمىز اورك سىخان، كدو دوغۇرۇ ئىدى. ياخىن دوست و تا نىشلارىن سۇرا غېنى دەتىدۇقدا، محا رېبدەن قا يېتىما دېقلارىنىنى قا يېدا نىلارىن دا قولدا ن-قىيەدان ما بىف اولدوقلارىنى سۇيلىپېرىدىلەر. محا رېبدەن، بۇ-ندان آرتىق نەڭۈزەمك اولاردى؟ . . .

بعضاً دە، جىنۋى آذربايجاندا انقلاب اولدوغونو منه تېرىك دېپېرىدىلەر. ايندى قا وىسىدا دوران مەھما يىش، شامخورا، نەنھەلرۇ نىن يانىندا قويىدۇغۇمۇز اوشاقلارىن دا لىنجا گئىتمك اىدى. حىدرلەتوفيقى باكىدا قويىوب، حىبىبەمە يەھە عارفى گۇئىتەرەپ، عمرۇمۇن باھا رېنى، گىنجلەكىمەن جوشغۇن دئۇرۇرۇنۇ كچىرىدىكىم دوغما يوردا يولا دوشدوک .

باكىدا ن شامخورا اون ايكىسا عتلىك دېپېرىپولو اىدى. سحر ساعت سگىزىدە "دللىر" اىستىگا هىندا يېرە دوشدوک. گونش اۆز ساچاقلارىنى ھەرىئەر سا جىميشىدى. عطىرلى يازها واسى اورەگە ياتىملىكىم دوغما، نەقدەر عزيز اىدى .

كىيمدئىبىلەرىدى كى، بىز بىر دە بۇ يېرلەرە آياق باساجا غېقى؟ كچىمىشىدە بوردا ماسافردا شىيان فايتولارىن يېرىپىنى مىننىك ماشىتلارى ئەلمىشىدى. بوردا ن شامخورا (آننىڭئەلدە) ئەتىدۇكجە، كچىمىش خا طەرەلر گۇزۇمۇن اۇنۇنده جا نەنلىرىدى. بوردا ن شامخورا (آننىڭئەلدە) دۆرد كيلومتر يولدور، اون دقىقە چىمەدى كى، شامخورا چا تىدىق. بوردا، آرا مۇخوشخت بىر حىات سورمكە اولان ئالما ئىلىلار دا، محا رېبەنин آما نىسىز فىروتىنا سينا دوتولوشلار باشلارىندا شۇنىيەتلىك ھا واسى اولدوغوندا، ئولكەننин امنىتى و مصلحتى خا طرىننە، ھا مىسىنى اوذاق، ال چاتماز يېرلەرە تبعىيدا ئەتمىشىدىلەر. اونلارىن يېرلەرىنى يوخسول كارگىر و كىندلىغا ئەلەلرېنى وئرمىشىدىلەر. قاباقلاردا اشارە ئەتدىكىم كىمى، آذربايغان انقلابىندا صونرا، بورا راييون(ناحىيە) مۆركىز اولماقلە، آدىني دىكىشىپ "شامخور" قويموشدولار. شامخورون شما لىيندا، دا غلارىن اتىگىنە قىدەر اوذانان بؤپۈك "مورول" كىندى حىبىبەنин آنا بوردو، دوغولۇدۇغۇ يېرائىدى. قا يېن آنا فاطما خانىنин اشۇينىيە ياخىنلاشىدقجا حىبىبەنин اورك چىرپېيىتىسى آرتىدىغىتى ئىدىن دويماق اولوردو. آلتى اىلدىن بىرى اورەگىنىيَا خان اۇدۇلۇ ھەران، گئچەقا را ئەلىغىنى كىمى، يېرىپىنى يېشىغا، وصالا و شەركەدا يىدى. آيرى دوشوش اولدوغو اوشاقلارىنى، آنا سىينى، ائل-اوبا سىينى گۇرمك آرزوسو، خىالدان حقىقتە چئورىلەمكەدا يىدى. ھىجا نىشىن شەتىتىنى اولجۇب، قىلمەكتىرىمك ممكىن دئىگىلەدى. شامخورون خىابانىدا ئەتىدىكجە، كىنچىلىمىمۇمۇلۇم! كىنچىلىمىمۇلۇم! سۈز لەرى آيدىن اشىدىلىرىدى. اللر ھا وادا اۆپىنا دىلىپ، تىسمى اوزلىرى ايشقىلاندىپېرىدى .

من اۆز اورەگىمە بونو بېرىنۈق قىدرە ئەلىق بىلىپ، اوندۇلما دېغىمما سۇيىنېرىدىم. آخى من ۱۹۲۰-نجى يىل آپرەل انقلابىندا باشلایا را قەميسە جىتما عايشلەرە، سوسالىپۇم قوروجولۇغۇندا فعال مورتەدە چالىشا ئەنلاردا ن، بېرىنچى دفعە سەھنە يە چىخا ئەنلاردا ن، دوتۇلۇ كونە قىدەر هەرنىما لىق ائدىنلەردىن، ھەمدە رەزىسۇر اولمۇشا م. بۇنلار اۆز يېرىپىنە ۱۹۲۲ نجىا يىلدىن اورتا مكتب مدېرى و دېپەر اولماقلە، بومكتىپى آذربايجاندا نىمونە مكتبلارىن سوپەسىنە چا تىدىرىمىشىم. ھەميشە خلقىن ايجىننە اولماقلە، وئىلارىن غم و شادلىغىتىسا شرىك اولمۇشا م. اخلاق و رفتاريملا، شاگىردىرىمەن، ائلمەجە دە خلقىن قىلىپىنە دە ئەزىزىم .

بیز فا طما خا نیمین ائوینه چاتاندا ، گۆزلەمەدیگیمیز بیر استقبال ایله قارشی - لاندیق . اوج گون تما مگۇروشە گلنلارین آراسى کسیلمەدی . دوغروسو ، خلقدە گۇردۇپىم محبت و صمیمیت مندە درین ئأشیر بورا خمیش ، منى حیرا ن قويموشدو . بیز دستە جمعى زىدانا آلىيندىغىمیز زما ن، بعضاپلەرىنىن قىيا فەسىنده بېرىشۇغ را ضىليق ، خوشحاللىق دوييولدوغو حالدا ، بىگون ائلەبىل كى، گئدر - گلمز بېرسفردن قا يېتىميش عزىزلىرىنى قار - شىلاپىردىلار . جوشغۇن بېرحا لدا ، قوجا قلاشىر ، اۋپوشوردولر . منىم دويوخۇدوغۇمۇ گۈرن رضا معلم ،

- هېچ دە تعجب يئىرى بۇخدور . دئدى . - قانلى محا رېبەگۇنلارىنىدە ، اۋذۇن مەتلەر اوز و ئىرمىش آپرىلىق ، ايتگىنلىك و اۇلۇملۇر ھا مىنин اورەگىنى ئۆرۈلدۈپ ، مەربا ئىلىغىنى آرتىرىپ ، ھمدرد ئىدىبىدىر . كىن - كدورت و نفترە يېر قويمى يېبىدىر . دئدى .

اچونجو گون سحر ساعت دوقۇزا ياخىن ، قاپى آچىجلدى . حىدرلە ئەللەي و توفىق ئىچىرى گىردىلىر . فا طما خا نیمین گۆزلۈر ئاشاقلارا ساتا شاندا ، "با لالارىم!... دئىبب ، اۆزۈنۈ اوشا قلارا يېتىردى . با غريينا با سىب ، دوز كىمى يالاماغا باشلادى . اوئىلارى خا لا اوغلانلارى انور علىپور ، بېزىن خېرسىز گئدبى ، با كىيدا ن گىتىرمىشدى . انور ۲۲ ياشىندَا قاسى يىستى ، اورەگى مەھر . مەبتەمەچىرپىنا ن گۆزل بېر اوغلان ايدى . حىدرلە ھەميا شىد ، اوشا قلىقىدا بېرىئەر بۇئىودوكلىرىنىن ، دۆزە بىلەمەبىب ، گئدبى كېتىرمىشدى .

بىز اون گون بېرىقۇنا ق صفتىلە بوردا قالدىق . بو مەربا ن انسانلاردا ن آپرىلماق تە قىدەر چتىن اولسا دا ، گئدرگى يىدىك . پا سپورتلارىمizza ويزا قويولموشدو . آنجا ق گىتىمەدە هېچ منىم اورەگىم گلەمەرىدى . قا يىيىن ئامىن بۇينۇمدا كى حقىنى اۇدەمك منىم بۇرجوم ، وظىفەم ايدى . تما مىگىزىا يەل منىم اوشا قلارىمەن زەختىنەقا تلاشمىشدى . ايندى منىم نوبىم ايدى كى ، او نون خەمتىنەدە اولام . اۆز اوغوللوق وظىفەمى يېرىنە يېتىررم . افسوس ! من چوخ چالىشىدىم ، آنجا ق نتىجە لابىلەمەدىم . وطنىنە سەدەدا ھا آرتىقا حتىاج واردىر . ھەمدە كى ويزا ن يازىلىپ ، گئتمەلىسىن ! دئىلىر .

آپرىلىق گونو ياخىنلاشىقجا ، زا واللى قارى نىن پا رلاق گۆزلۈر سۈنور ، اورەگى ياغى قورتا رماقدا اولان جرا غ كىمى ضعيفەشىردى . هەرشئىدەن آرتىق منىم ئاشىن ئەندەن او نون يالقىزلىغى يىدى . او ، ايانا بىلەمەرىدى كى ، من گئتمەدە مجبورا م . خىال ئەدىرىدى كى ، من قالماق ايسەتسەم ، قا لارا م . اۆزۈم قا لمىرا م . او ناگۇرە دە منه بېر ئامىر ، وفا سىز ، قىدیر بىلەمەين ، حقە كۇر ، بلکە دە ، وجدا نىسيز بېر آدا مكىمى ياخىرىدى . بۇنلارى من او نون او مىدىسىز ، سۈنوك و تەھمت ياغان با خىشلارىنىدا ن ، چىكىگى اۇدلۇ آھلارىنىدا ن آيدىن او خۇيوردۇم . اورەگىم سىخىلىر ، عقلەيمشا شىردى . هەرشئىدەن بىس و آجي بورا سىيىد كى ، قا لابىلەمەدىگىم جەنم ! ، قىزىينى ، ياللۇلە ئانس با غلايىب ، عادت ائتدىگىنە وەلرىنى دە ئىيندن آلىپ آپا رېرىدىم . آپرىلىق دېقىقەلەرىنىدە كەچىريلەميش هېجا ن و نارا حا تلىقلارىن اولچو . بىچىمى يوخ ايدى .

منىم "ۋا سىزلىغىم" او نون اورەگىنى اۆزدۇ . اوج آى صونرا ، اۇلۇم خېرىنى آلدىق لاكىن بو يارا اولەنە كىمى منىملە واردىر .

+ + + + +

يئددى ياشيندا ، هلەوا شاق ايكن عيمىم ، آنا ملا منى آرا زىن اوتا يينا - سمالى آذربا - يجانا ، آتا مىن يانىندا آپا رمىشدى . ايندى قىرخ ياشيندا ، ساچلارىما قار ياغمىش ، حيا تىن ائنىش - بۇخوشلارىندا ن كئچمىش ، شىرىنلىك - آجىلىقلارىندا ن دۇيونجا دادمىش اىستى - سويوقلارىنى سۇودوقدا ن صونرا ، آرزو سوندا اولدوغوم دوغما يوردا ، آنا وطنە دوغرو گئرى دونورم . اوجدوغوموز طيا رەنلىن يولو تهرا نا دىير . من هلەتھارانى گئورمه مىش آنجا ق "قۇرغولو تهرا ن" رومانىندا قىلمەكتىريلىميش تهرا نلا آز - جوخ تا نىشاڭىزىم وا دىير . هرشىدين آرتىق اوشا قلىق خاطرەلرим يوخو كىمى ، گۈزۈمۈن اونوندە جا نلاتىر ئەنچىن اول دوغولدوغوم "ميا ب كىندىتىنە خا طېلىايىرا م . دۇرد بىر طرفدن او جا لان داغلا رىن آراسىندا يېرلەشىن صفا لىكىندىمېزى . ساغ - سۆلۈندا دوشوش با غلى - باغا تلىدرەلر گۈنئىدا غى ، قوزئى دا غى ، قىلىنجادىغى ، قانلىدا غ . اتكلىرىنى اورتن رىنگ بەرنگ عطىرلى گوللەر ، لالەلر ، تاخيل زىملىرى ، يۈنچەلىقلار ، آخشا مجا غلارىندا چۈللەردىن قايدان قويۇن سوروللىرى ، قوزوللارىن مەلشمەسى ، ايتلىرىن ھۆرۈشۈ ، داملا را وۇرولوشۇ اوت تا يالارى ، حتى دار كۆچەلرده پا لجىق دىبوا لارا يايلىميش تىزكى لر بىلە يوخوكىمى گۈزۈمۈن اونوندە جا نلاتىر . ميا بىن باشى او زەرىننە ئەمتىلە باش گۈپىلەر قالدىرىميش قانلىدا غا ، بو آد هاردا ن قويولدوغونو ، هلەدە بىلەن يوخدور . كاش بى دا غ دىلە گلېپ ميا ب كىندى نىن باشىندا كئچمىش قانلىقا جەھەللىرى ، كىملەر سىنەسىندا آت اوينا دىب ، قانلار آختىدىغىنى آچىدى .

ساعت اىكىدە طيا رەمیز مەھر آبا دوشىرگەسىندا يئرە او توردو . شەئىلىرىمېزى تحويل آلىپ ، او تورا يېغيزىكىن ، شوفر آذربا يجا نلى ، ولدوغوموزو گۈرۈپ ، بېزە يانا شادى . بىر آز مات - مات منه و اوشاقلارا گۈز گىزدىرىدىكىن صونرا ، منه طرف دۇندو . اۆزۈنده و گۈزلىرىندا آجيپىر تأسف و اينجىكلىك دويولوردو .

- كىشى ! بى اوشاقلارى نەعقل ائلەيىب ، بورا كىتىرمىسىن ؟ مگر باشىنى آت چا پمىشدى ؟ دئىيه ، منى دانلاما غا با شىلادى . من ، - نەدئىمك اىستەدىكىزى باشا دۆشىمەدىم . دئىيه ، جواب وئرىدىكە ، استەزا آندىرما بېيرتىسلە ،

- دۆشە دە بىلمىسىز . قالىپ گۈرسىز ، او ندا باشا دوشىزىكى ، من نەدئىپىرىمىش ! دئىدى . معلوما ولدو كى ، او دا ، او تايدا ن گىلنلىرىن ايمىش ، نەسايسە ماشىنا دولوب شەرە يوللاندىق . او ، منى اۆز يانىندا او تورتىدۇ . اۆز باشىنىن قضا و قەدەرىنەن ، چىكلىرى زحمت و بىدېختىلىكلىرىن ، آتا سىنىن نئچە زىندا نا دوشىمەگىيندن دانىشا راق ، - رضا خان بېزلىرە دەدە ياندىرىدى . دئىدى . - يئنە سىز ياخشى وقت گلىمېسىز . دئىيه ، علاوه ائندى - تهرا ندا قا لا جا قىسىنىز ؟

- بیوخ، دئدیم تبریزه گئدە جەبیک .

- دا ها ياخشى، آذربا يجا ندا ا نقلاب ا ولوب ، دموقراتیک بیر دولت قورولوب ، منجه آذربا يجا نین خودمختا رلیغى، گلەجکدە بوتون اپرا خلقلىرى نین آزادلىギينا بیر يول آچىبدىر . اميدوارا م کى، سىزە پىس اولماسىن . دئىيىب، آخىردا بیر او ميدوارلىق دا وشىدى .

ما شىن بېرمەما نخانا نين قا با غىندا دا ياندى . شوفر مەمانخانا ما حبى يەدا نىشىپ بېر اوطاق دوتدو . خدا حافظە شىپ، گئدە من زحمتلرى و چون ا ئەغا راشكر ائتمىم .

ها وا بۆركو ايدى . اوطاقدا نفـسـآـلـاـقـ اـلـلـمـدـهـ آـسـانـ دـىـكـىـلـىـدـىـ . آـخـشـا~م~ طـرـفىـ وـشـاـ قـلـارـىـ گـۇـئـتـورـوبـ ، قـدـمـوـورـمـاـقـ ، هـمـدـهـ شـەـھـىـلـەـتـاـنـىـشـ اـولـماـغاـ چـىـخـىـدـىـقـ ، الـبـتـهـ ، گـئـيـيـمـ ، دـاـنـىـشـىـقـ وـ رـفـتـاـرـىـمـىـزـداـنـ غـرـىـبـ اـلـدـوـغـومـوزـ بـىـلـمـكـ چـتـىـنـ دـىـكـىـلـىـدـىـ . خـىـاـ باـنـلـارـداـ هـرـ شـىـدـىـنـ آـرـتـيـقـ نـظـرـەـ جـاـرـبـاـنـ ، هـرـ بـئـشـ قـدـمـلـىـكـدـهـ اـلـ آـچـىـبـ ، مـسـتـحـقـمـ ، كـۆـكـ اـنـدـىـنـ ! دـىـنـ يـوـلـجـوـلـارـ ، وـ خـىـاـ باـنـلـارـينـ شـولـوقـلـوغـوـ اـيدـىـ . وـيـتـرـىـنـلـرـدـهـ دـوـزـلـومـوشـ لـوـكـسـ اـشـيـاـلـارـ دـاـ اـوـزـونـوـ تـمـاـشـا~يـا~ جـا~غـىـرـىـرـدىـ . گـزـهـ گـلـىـبـ بـېـرـ فـرـشـ دـوـكـانـىـنـ قـاـبـاـغـىـنـداـنـ كـەـچـدـىـكـ . اـوـنـ بـئـشـ آـدـىـمـ اـوـزاـقـلاـشـماـ مـىـشـىـقـىـكـىـ ، دـالـىـداـنـ بـېـرـجـواـنـ اـوـغـلانـ .

- آـىـ آـقـاـ ! باـ غـىـشـلـاـيـىـنـ ، سـىـزـىـ بـورـداـ جـاـغـىـرـىـرـلـارـ . دـئـيـهـ ، مـتـىـ سـىـلـەـدـىـ . مـنـ دـوـكـانـاـ قـاـ بـىـتـدىـمـ . سـلـامـ وـشـىـدىـكـدـهـ ، اـوـنـلـارـ اـحـتـراـمـلاـ دـورـوبـ مـنـىـمـ سـلـامـىـمـاـ جـوـابـ وـشـىـدىـلـارـ .

- كـۈـرـوـنـورـكـىـ ، جـىـنـ بـىـزـىـنـ تـهـرـاـنـ تـشـرـبـىـقـىـ تـاـ زـهـدـىـرـ ، اـلـلـهـ مـىـ؟

- بـلىـ ، دـئـدـىـمـ .

- بـىـزـ بـوـنـوـ آـنـلـادـىـفـىـمـىـزـ اـوـجـونـ سـىـزـ زـحـمـتـ وـئـرـدـىـكـ . جـوـتـكـىـ سـىـزـىـنـ آـرـوـاـدـ . اـوـشـاـقـلاـ اوـ طـرفـهـ گـئـتـمـەـگـىـزـىـ مـلـحـتـ گـۈـرـمـدـىـكـ . دـئـدـىـ . مـحـبـتـ اـئـتـىـكـلـىـرـىـنـىـ دـوـيـدـومـ . آـنـجـاـقـ ، سـۆـزـ لـرـىـ مـنـهـ يـاـ بـانـجـىـ يـدىـ . هـرـ حـالـداـ ، اـطـاعـتـ اـثـىـبـ ، يـوـلـومـوزـ دـىـشـىـدـىـكـ .

صـوـنـرـاـلـارـ ، آـنـلـادـىـمـكـىـ بـىـزـ درـواـزـهـ قـزوـيـنـدـهـ "ـشـەـرـنـوـ"ـ طـرـفـ گـەـشـىـدـىـرـ مـىـشـىـكـ .

١٣٢٥ - نـجـىـ يـلـ اـرـدـىـبـەـشـتـ آـيـىـنـىـنـ ٢٢ـ سـىـاـ يـدىـ . سـاـعـتـ دـئـرـدـدـهـ تـبـرـىـزـ يـوـلـانـماـقـ اوـجـونـ كـارـزاـ گـلـىـدـىـكـ . بـورـداـ عـجـىـبـ بـېـرـ هـلـهـلـەـواـرـىـدىـ . ماـشـىـنـ سـاـعـتـ دـئـرـدـدـهـ حـرـكـتـ اـئـدـەـ ، "ـيـاـشـىـنـ آـذـربـاـيـجـانـ دـمـوـقـرـاتـ فـرـقـىـسـىـ !ـ" ، "ـيـاـشـىـنـ آـزاـدـىـقـىـ !ـ" وـسـاـئـرـهـ ... وـئـرـىـلـنـ شـعاـرـلـارـ صـونـسـوزـ بـېـرـاـ سـتـقـابـاـ لـىـلـەـقاـ رـشـىـلـانـىـرـىـدىـ . بـئـلـەـلـىـكـلـەـ ماـشـىـنـ يـوـلـانـدـىـ . كـەـنـهـ اـوـلـدوـغـونـداـنـ ، يـاـغـىـتـۆـكـنـىـمـىـشـ آـرـاـبـاـلـارـ كـىـمـىـ ، عـجـىـبــ غـرـىـبــ سـلـلـرـ وـئـرـىـرـىـدىـ . سـورـوجـوـ ، اـئـلـهـ جـدـدـهـ شـاـگـرـدـىـ اـوـلـدوـقـجاـ خـوشـ اـخـلـاقـ آـداـمـلـارـىـدىـ . آـنـجـاـقـ ، چـوـخـلـارـىـنـداـ اـوـلـدوـغـوكـىـمـىـ ، آـرـتـيـقـ طـاـ ماـ حـكـاـرـلـىـقـ ، اـوـنـلـارـىـنـداـ اـرـادـهـسـىـنـىـ الـلـرـىـنـدـنـ آـلـمـىـشـ ، يـاـخـشـىـمـفـتـلـىـرـىـنـىـنـ اـوـزـونـهـ بـېـرـ پـرـدـەـچـكـمـىـشـىـدىـ ، يـوـلـ اـوـزـونـ ، قـاـبـاـغاـ جـىـخـانـ مـاسـاـفـرـلـىـرىـ مـىـنـدـىـرـىـرـ ، شـىـرـىـنـ دـىـلـ اـيـلـهـ : دـدـهـ ، سـنـ بـېـرـازـ اـوـيـاـنـ ، "ـدـاـ دـاـشـ ، اـورـداـ بـوـ كـىـشـىـيـهـ دـەـبـېـرـبـاـ لـاجـاـ يـئـروـئـرـ !ـ" بـېـرـآـزـ يـېـنـجـاـ مـاـ لـىـسـاـزـ بـوـنـاـ دـاـ يـئـرـ اـوـلـارـ وـسـائـرـهـ اـفـادـەـلـرـلـەـ سـۆـزـ بـاـ سـىـبـ مـاسـاـفـرـلـىـرىـ اـوـلـوـ بـالـىـقـ كـىـمـىـ بـېـرــ بـېـرـىـنـىـنـ اـوـزـهـ رـىـنـهـ بـېـغـىـرـىـدـىـلـارـ . بـئـلـەـلـىـكـلـەـ ، آـخـشـاـمـىـ وـ گـىـجـەـنـىـ يـوـلـ گـئـتـدىـكـ .

سـحـرـ ، "ـشـىـبـىـلـىـ"ـ گـدـىـگـىـنـىـنـ اـوـزـهـ رـىـنـهـ چـىـخـاـنـداـ ، گـونـشـ قـىـزـىـلـ سـاـ چـاـقـلـارـىـلـهـ اـوـزـومـوزـهـ گـولـدوـ . بـوـحـالـداـ فـنـتـىـاـ يـرـاـدـىـ اـوـلـدوـغـونـداـنـ ، ماـشـىـنـىـمـىـزـ دـاـ يـانـدىـ . هـاـ مـىـمـىـزـ يـئـرـهـ

تؤکولدوک . مسافرلر صبح نما زینى قىلدى . مبجا نەمیزى يئدىك . دا غلاردا ن اسن سحرىيئلى
گول - چىچكلرىن عطرينى هرىشە يا بىيردى . آدام نفس آلدېقجا ، او زۇنو يونگول حس ائدىر ،
اورەگى آچىلىرىدى . اطرافى تىشا ائتمەگە با شلايدىم . دا غلارىن اتکلرىيىنە ، طېيىتىن گول ،
چىچك و لالەلردىن توخودوغۇ فرشرلەر ، اطلسى بورونموش چىنلەر ، سئىرنىڭ ھلارا با خديقجا
آدا مىن گۆزلىرى ايشيقلانىرىدى . منه عجىب بىزىحال اوز وئرمىشدى . او زۇمو ايللرلە فوا -
قىيندا ياندىغىم ، گۇرۇش آرزو سو ايلە ھەر عذا با دۆزۈپ دىرى قادىغىم دوغەن آنا وطنىن
قۇيىنوندا گۇرۇرم . دوغرودا ن دا من تبرىزە گلمىش ؟ ... دئىيە ، خىا لا دالمىشىم .

شاگىرىن : " حرکت ائدىرىك ، يېرەقا لان اولما سىن ! دئىيە ، ا وجالان سىستىن دۆزۈمە
كىلىم . ها مىمىز ما شينا دولدوق ، خطرلە دولو اولان اهىرى - اوپىرو دۇنگەلرى مىلوات
چئوپىرە - چئوپىرە دالىدا قوبىدوق .

قىهرما نىلار يوردو ، قوجا ما ن تبرىزە ياخىنلاشىقجا اورە گىيمىن چىربىيىتىسى آرتىرىدى .
يئەن فيكىرلر بئىتىمە جۇولانا گلمىشىدى : سىگىز ايللىك آيرىلىقدا ن مۇنزا ، آنا مى
گۆرە جەڭم . آنجاق نەحالدا ؟ آخى ، او بىرگۈشۈن آيرىلىقىينا دۆزۈمىزدى . بىن اوزونا يللەر
ين فراقىينا نىتجە دۆزۈپ ؟ ... بلکەدە آغلاما قدا ن گۆزلىرى كۇر اولوب ، كىيم بىلىپ ؟ ...
ھەلە قاردا شىم سورگۈندەن گلمىش ، بىر سورو ئاڭلە يىن قاپى سينا تؤکولن لوت ، جىبى بوش
قاردا شىنى نىتجە قارشىلارجا ؟ ... بىل اوزونو بوكىمى مىھىم خىاللار منى اۋۇنە مشغۇل
ائتىمىشىدى .

نەها بىت تبرىزە چا تدىق . من قاردا شىم سەمدىصبا حىنىن سۇرا غىينى دوتىدوم . او نو تبرىز ئە
تاتىما يان آزا يىمىش . آخى ، او ، ھىنرمىن دىرى . " تبرىز شىروخورشىد " تىا ترىتىن مىدىر ،
ھەم دە رېزىسۇرۇ اىدى . مىنیم ايلك سۇرغۇمدا ، او ن بئش ياشلى بىر اوغان ،

- من تاتىپپىرا م ، بوسا عت خىر و ئەرەرم . دئىيىب ، گۇتۇرولدو . او ن دقىقە چىمەدى كى ،
سەمد ياتىندا اوج نفر يولداشىلە اۋۇزۇنۇ بىزە يېتىرىدى . قوجا قلاشىق ، ومال شوقۇندان
ھەرایكىمېزىن گۆزۈ دولمۇشدو . حبىبە و اوشا قلارلا گۇرۇشۇكەن مۇنزا ، ائوه يوللاندىق .
من اشتىاھ ائتمىرىمېش . آنا مىن آغلاما قدا ن گۆزلىرىنە آغ گلمىشىدى . او ، ايتى ، آلا .

گۆزلىر سۇنوك بىر حال آلمىشىدى . منه ئەلەكلىدى كى ، آنام كىچىلىپىدىر . دوغرودا ن دا
انسان قوجا لەقىجا كىچىلىرىمېش . بىوخ ، مىنیم آنام او قىدەر دە قوجا دەڭىل . حەتما باشىنا
ائىنن حىات يو مرۇقلارىندا ن ، چەدىگى آجيلىقلاردا ن دىرى . بوردا آتا لارىن " آغ گونا غاردار
قا را گون قارالدار " سۆزلىرى يادىمدا دوشدو .

سەمد ائولۇنىمىشىدى . خانىمى پىرى آدىلى گۆزلى و خوش اخلاق بىرقا دىن اىدى . اىكى ياشىنىدا
يونىس آدىلى سۇويىلى بىر اوغلو وا رىدى . ھەللىك بىر يئرەدە ياشماغا مجبور اىدىك .
بىل يورغۇنلۇغۇنۇ جانىمدا ن چىخا رەتىماق ، دوشدو بىوم يئنى مەحیط لە تاتىش اولما غىيم
لازم اىدى .

١٣٢٤ - نجو اىلە باش وئرمىش ٢١ - آذىر انقلابى ، دوغرودا ن دا آذىر با يجا نىن قىيا فە -
سەينى دەگىشمىشىدى . مستبد دولت يئرىينە ، دەموقرا تىك بىر رېزىم گلمىش ، يئنى آزاد بىر حىيات
قوروجولوغونا باشلانمىشىدى . مەنفور پەلۋى سلسەسى نىن فارسلاشىرما سىاستى نتىجە سىىنە
بوغۇلمۇش دىل ، ادبىيات ، تارىخ و اينجە مەصنعت ، قىيزىل گول غنچەسى كىمى آجىلما قدا يىدى .

مكتبلر آنا ديلينده درسه با شلاميش، را ديو ايستگاهي تشكيل اولونموش، "شا عرلر مجلسي" استعدا دلليشا عرلر و يا زيچيلارى اوز اطرافيينا توپلاميش، آذرى ديلينده روزنا مهلى، مجلهلى چاپ اولونوردو. تبريزده، ايلك دفعه اولاًق، داشگاه سيسينهدا قداماً اولونموشدو. دۆنهنه كيمى اوز ديلينده يازماغا، دانيشماغا حقى ولمايان، آز قالا اوزلوكونو و مليتىنى بىثلەيا ددا ن چىخا رتما غاقدەر تنزىل اىدن آذربايجان خلقىبو موققىتلىرى كۈرۈرن، روحلانىر، بوتون والىغىله، گئچەنى گوندوزه قاتاراق، يئنلىك حيات اوغرۇنىدا جالىشىردى. تبريز خىبا با ئىلارى آسفالتاولدۇ. ايراندا ساقىسى ولمايان لولەكشلىك ايشلرئى نجا مەتا پدى. هرشىئىن آرتىق، تېا تر و موسيقىسا حەسینە كۈزولمۇش ايشلر دوغرودا ن دا' كۈز قاما شىدىرىرىدى. صەممىھىنىن رېيىسىرلۇغو ايلە صحنىيە گتىرييلمىش يوكسک كيفيتلى اشلر خلقىن اورەكىنە يا تەميش، روحونو اوخشا ياراق وغېتىنىقا زان - مىشىدى. جوأ تله دئىيەپىلەرمىكى، تبريز تىآترى خا ورمىانىدە نۇمنەوى بېرىشكەللىمىشدى. يئنلىك تشكيل اولونموش فيلارمونيا دا اوز يئرىنندە.

من بو موققىتلرى كۈرۈدۈكجە بوتون آغىبلارىم يا دىمدا ن چىخىر، اوزومۇ يئنىدىن دوغولمۇش كىمى حس ائدىرىدىم، آخى، ايراندا اولان ظلم - ستم، استبادا، قولدورلۇق، و حقىزىلىكىردى منهدا ستانلار سۈيىلەميشلر. آنجاق، من اوزومۇ آزاد و شىن بىر حىاتىدا كۈرددۇم.

استراحت گونلارىم هەچ بىلەمەدىمئىچە اوتىدو. او خوجولارىم بىلدىگى كىمى، من دىل و ادبىيات معلمى يدىم. البتە، آذربايجان ديليندە.. روزگارىن آما نىز فېرىتىنا لارى منى داشدا ن داشا چىرىپىپ، اوز ايشىمدىن، ادبىي - اجتما عى و هەنرى فعالىتىمدىن اوزا قلاشىرىمىشىدى. دوشۇويوم بو يئنلىكىنەن منه دە احتىاجى وارىدى. ايلك فعالىتىمى مطبوعاتدا با شلايدىم، صونرا، رادىيونون ادبىبورا خىلىش شعبەسىنە، شا عردوستوم آذرا وغلو ايلە امكدا شلىق ائتمەگە، داها صونرا، تبريزدا نىشگاھىنىن دعوتىلەدىل و ادبىات شعبەسىنەن مدېرىلىكىنى و معلملىكىنى عەدەمە گۈتۈرۈدۇم. حاضيرلىق ايشلرئى سرعتلەقا با غاڭىدىرىدى مەھر آبىنىن بېرىنندە ايلك دفعە، تبريز داشىغانىن قاپىسى آنا ديلىنىدە تحصىل اوجون جوانلارىن اوزونە آچىلدى. طب، رىياضيات، ادبىيات و سائىره شعبەلىرى درسە با شلايدى.

تأسىف بورا سىندا يىدى كى، اورتا تحصىلى طلبەلر اوز دوغما آنا دىللەرىنە ياد و يابا - نجىا يدىلىر. تعجب يئرى دە يوخ ايدى، كۈز آچىپ فارس ديليندە اوخۇيان، اوز آنا ديلىنىن آپرىلەمىش بېرىنلىكىنى دە كۈزلەمك اولاردى؟... او خوماق، يازماق، دەلىپىرىيانا، ادا رەلرده، مكتبلرده تورك ديليندە دانىشماغا بىئەھەچكىسىن حقى يوخا يىميش.

وضعيتى نظرە لارا ق، داشىغان بوتون كلاسلارىندا فنى، اختىما صى درسلىرە ياناشى، آنا دىلى لاباولىدىن تدرىسە باشلانما غى قرارە آلىنىدى. من بوتون كلاسلاردا درسە باشلايدىم، بو رىتىدە كۈمەگىم يوخا يىدى. بىكۈمۈن آغىرلىقىنى با خما ياراق، گئچە - گوندوز جالى - شىرىدىم، كېچىرىدىگىم آغىر ايللىردىن صونرا، وجودومون اجتما ع اوجون دىگرلى اولدوغۇنا اوزومەدە بېرى غرور حس ائدىرىدىم.

باشقىا ساھىلرده الىدە ائدىلىميش موققىتلرى كىمى، داشىگا دا، سرعتلە اوز ايشلرینى

نظا ما سا لابیلادی، تدريس کتا بلاری، آزما يشگا هلار هلهکا مل بېرىشكىلده اولماسا دا، دوزلدى. بوتون شعبەلر جىيتلە يىشەبا شلادى، دموقرات فرقەسىنىن، مخصوصاً مرحوم بېشەورى نىن بۇ مدنىيەت اۇجا غينا علاھەسى چوخا يىدى. او، ادبىيات تا رىخى درسىنى بىئەۋەزىمەدە سىنە گۈئۈرۈمىشىدۇ.

بوردا قا يينا يىبب داشان آزاد حىات، ایران خلقلىرى اوجون بىر اوميد اۇجا غيناسا دئۇنمىشىدۇ.

آذربا يجان و كۆردوستا خلقلىرىنىن گونىن - گۈنە يئىنلىرىنى موققىتىنى گۈرۇنما مېرىما لىستىر و اونلارىن جىره يئىنلىرىنى وحشىتىسىنى دىلى. بوردا عملە گلەمىش آزاد دەمۇقا تىك حىات دەنiz تلاطمى كىيمى، بوتون ايرانا يايىلاجا غينى، اگر بېرآز دا دوا ما ئىتىسە، آزادلىق سىمرغى اۇز قانادلارىنى ايرانا نىن هربوجا غينى يابا جا غينى دويىدۇلار، انگلىس و مەريكا لىشخورلارى نىن اللرى اۆلکەنин توکىنمز شروتىيەن چىخا جا غينى گۈرددوكدە، دورمىسادان يئىنلىرىنەر ئىل آتماغا با شلادىيلار. سازماں مللەدە ئەسلىپ، آذربا يجاننىن تجزىيە اولوندوغۇنو شوراى امنىييەتىدە مەطەر ائتمىلە، محمد رضا شاھ آذربا يجان و كۆردوستا نا قوشۇن يېئىرەتىمك حقىوشىدىلر. دوغۇدا نىمى آذربا يجان ايراندا آيرىلەمىشى؟ يوخ!

بو، بىر بەهتا ن ايدى. آذربا يجان و كۆردوستا خلقلىرى استبداد رېزىمىنىن سەتىمىنندىن ياخا قورتا رماق، ملىعىنەنە، دېيل و مەننەتلىرىنى دوا م و انكشاپ ائتدىرمك، اۆزلىرى اۇز ائولرىنىن آقا سى ولما ق اىستەپپەردىلر. بوندان با شقا، آذربا يجاندا اىسالت انجمىنلىرى سەچكىلىرىنە، شما يىندهلر قرآن ئەتىندا ن كىچەرك، ايران وحدتىنى حفظ اىشىدە جەڭلىرىنى آند اىچىشىدىلر، موڭزى دەلت دە بو خۇدمختار لەلەپىقىبۇل و تائىيىد ائتىمىشىدى. بو بەھا نە، قوردون قوزۇيا ياخىدىقى قارا ياخىدا و خەشىپپەردى. قورد، آرخىن بوخا رى با شىندا، قوزو ايسە، اوندان آشاغىدا سو اىچىركەن، "سە منىم سوپۇمۇ بولاندىرى-

بىسان!" دئىيە، اونو يئەمەيە بەھا نەكتىرىدىگى كىيمى.

أۇزۇنۇ آرخالى گۈرۇن محمد رضا قودوردو. بورتو يئەللىنەمەيە با شلادى. ایران خلقلىرىنىن، ئەلەجە دە آزادلىق سئۇن دونيا خلقلىرىنىن اعترافلارى دا قولدور شاھى اۇز وخشى مەلىيەنەن دۇندەرە بىلەمەدى. چونكى او، اربا بلارىنىن تا پېشىرىغىنى يېئىرەتتىرە مەلىا يىدى. آبان آيىشىن ۱۸-نە شاھ قوشۇنلارى زىنچان دولدو. ذوالفقارى آتلىلارى، خىا با ئىلارى آزا دخوا هلارىن ئىل قانىلە بۇيىا دى. بوردا باش وئرۇن تا لان، قىرغىن، وخشى جە سىنە فا جەعلەر رادىيولاردا ن بوتون دونيا ياي يايىلا. اۇردو بىئەلەلىكە، ايرەلىلە مگە با شلادى.

آذر آيىشىن ۲۰ - سىنە آذربا يجان دەمۇقا ت حکومتى، آمریكا اسلەھەلرەنەن قا راشى- سىندا تاپ گتىرە بىلەمەدىگىنەن، سقوط اشتىدى. شاھ اۇردو سوھەچ بېرىمقا و مەتە و غرامادا ن تېرىز دروازەلرەنە دوشىرگە قوردو. شاھجا سوسلارىنىن تېشى يىلە، فەتۋەللار، و عسکر با ئاقلا للارىن باشچىلىغى يىلە سلاحلانمىش قا را دەستەلەر فا جەعلەر با راتماغا فرۇت و ئەردى، اوج گون تاما م تېرىز قولدور، جانى دەستەلرەنەن و لاغىنە چئورىلىدى. بىزلىلە نا حەق قانلار تؤکۈلدو. آتالار اوغۇلسوز، گلىتىر ارسىز، اوشا قلار يەتىم قا لدى، نەخانقا نلى گۈزىيا شلارىتىنا، نە دە سا چلارىنى يولان آنالارىن فرىيادىتىنا باخان اولدو، بىئەلەلىكە، شاھ

قوشونلارى بىر "فاتح" كىمى آذى آيىنин ۲۲ - سىنده شەھەر دولدولار .

ايرانا تزه گلدىكىمدىن و خلق آرا سىندا آز گۇرۇندۇيىمدىن، منىتا نىبىا ن چوخ آزىدى بىر دە كى، من هېچكىسىن توپوغۇنا دا داش آتما مىشىدىم. منىمە كىمىمىن نەها يشى و لابىلر؟ دئىيە، حبىبە و اوشاقلارا اورك وئردىم. قونشو آرۋادلار خىا با ئىلاردا باش وئرن قىرغىنەن و جىنا يىتلەرن خېر گىتىرىدىكىجە، قورخۇ جانىمىزىا جۆكۈر، قارا طالعىمىزىن باشىمىزىا داها نە اوپيونلار آجا جا غى انتظارىيندا، وحشت و هيچا ئلا دولو دقىقەلىرى بولا سالىردىق، آذى آيىنин ۲۳ - نەدە سەرسا عەت دوقۇزدا قاپىشىتىلە دؤپۈلە. اونون دالىنجا بىر دىستە آدا، وخشى بىر حالدا حىطە دولدولار، اونلار منىمەلىيمجا گلمىشىدىلر، تئز پا لاتار لارىمى گىتىدىم، ئىشىگە چىخىدىقىدا، بىرئىچە قارا باخا مىساج، دئورەمى آلدىلار، اوشاقلار قورخۇدا ن تىيتەرىپىر، حبىبە اونلارىن قا با غىينى كىسىرك، "بىز تزه گلەمىشىك، غربىبىك رەحم اشىدىن!.. دئىيە يالوا رېرىدى. نەدا وشا قلارىن گەھىز گۈزىيا شىنا، نەدە حبىبەنىن يالوا رېشلارىندا، باخان بوخا يىدى. منىقا با قلارىندا قاتىب ھېطىن چىخا رەتدىلار. بىو آرالىقىدا، الى تۆرپالىلار دا فەرەصىي الدەن وئرمەبىب، ائوه سۆخولما قلار، اللىرىنە گلەمنى چا لمىشىدىلار. قاپىدا ن چىخا ندا دئونوب عائىلەمەن اومىدىسىز، نالان حا لالارىندا باخدىم، منه ئىلەگىلىدى كى، بىو با خېش، اونلارلا صون الوداع گۇرۇشومدور، اۇلۇمۇ گۈزۈمۇن ئۇنونە آلمىشىدىم. باشىندا پالىس سۈرکۈ اولان الى توفىنگلى بېرىشىر منىقا با غىينا قاتىدى. اونون آدى حسن آقا يىدى. "عزب دفتر" كوچە سىنە چىخا ندا ،

- جما عات؟ را دىيودا ن آغزىندا گلەمنى دەئىنلەرن بېرى دە بىرى دە بىرى دە ... دئىيە، سىنىنى اوجالدا ندا، دئورە سىنە كىيلر اوستومە تۈكۈلەلەر، وور كى، وورا سان . اىچلىرىندا دۆرد نەفرىن سلاھىوا رېرىدى. هەردىن دەبىر، توفىنگلىرىنى منه دوغۇر دوزلدىب، نشان آلاندا، حسن آغا ،

- گوللە آتما يىنى! داها اۇلدۇرماك قدغن دېر، دېبىلر: دوتۇغۇنۇزو گتىرىپ، تحويل وشىن. دئىيە، اونلارىن آشىنەن قا با غىينى آلىرىدى. اونون بۇ سۈزلىرى اورە گىيمدە ياشاماغا، سۈنوك دە اولسا، بىر او مىد دوغوردو. ساعت قا با غىينا چاتدىق. بورادا بؤويك بىر يېغىنچاق وارىدى. بېغىلىرىنىن الىيندە سلاح، قىددا رە، چۇماق گۇرۇنۇر، قىافە لرىيندن چوخۇ زىندا ئىلاردا بۇرا خىلەميش قولدور، جانىلر اۇلدۇغۇنا شېھەيئىرى بوخا يىدى. حسن آغا اوزۇنۇ اونلارا دوتوب، شىشە - شىشە ،

- مەها جىدىرە ... را دىيودا ن شاھىمىزىا توهىن ياخىرا ئىلاردا ندىرە ... دئىدىكە قارغا - قوزوغۇن كىمىا وستومە تۈكۈلەلەر، ھەر طرفەن باشىما ياخان بومروق، سىللە، تە - پىك، و چىرتەمەلەر نئچە دئۆزدۈبۈمو اۆزۈم دە بىلەمیرم. حسن آغا يۈل آچىپ، منى اونلارىن آرا سىندا چىخا رەتدى. يارىم جان بىر حالدا شهربا ئىيە تحويل وئردى.

شهربا ئىنин اوطا قلارى آغزىندا كىمى دولو يىدى. منى پېنجرەلىرى ميدان باخان بؤويك بىر اوطاقا سالدىلار، تىام اشىزىمى الدەن وئرمىشىدىم. قولومدا دوتوب، يوخارى باشدا منه بىر دوزلەتدىلەر. دوستلار دئورەمى آلمىشىدىلار، ائلە مەڭا شەر، يانىقلى بېرى حالدا منه بىر خىردىلاركى، سانكى عزرا شىل باشىمىن اوزەرىيندە قاناد چالىر. بىنىم قىيزىشىدىغىندا، هەلە يىتىيگىم ضربەلىرىن آغىرسىنى حس ائتمىردىم. اليمى باشىما، وزۇمە

چکدیکجه، هر طرفینده شیشلر حس ائتدمیم. بیر آز اۇزمەگلدىكده، گۈزلریمی گىزدىرىپ، اطرا فیما با خدیم. بو آدا ملارین ایچىنده مرحوم ازدر، بیر ده ولیخاڭدا نىتا نىدیم، اشاره ايله ولىنى يانىما چا غىریدیم. او، ما تـ ما تـ اوزومـ با خىردى. ائله بىل كى، هئچ منى گۈرمە يىببـ. اونون بو حالىندا نـ دـ اـ رـ يـ خـ دـ يـمـ .

ـ منىتا نىيمىرسا ؟ دئىيە، سئوال وئرىدىكده سىيىمندـ تـاـ نـىـدـىـ .

ـ گـنـجـعـلـىـ ؟!... سـنـ سـنـ ؟... دـئـىـيـهـ، دـىـبـىـزـ اـوـسـتـهـ يـاـ نـىـمـاـ چـؤـكـدـوـ . منـ كـىـ، اـوـزـ قـيـاـفـهـ مـىـ گـئـورـمـوـرـدـوـمـ . گـئـورـونـنـ: وـوـرـولـانـ حـدىـسـىـزـ . حـساـ بـىـزـ ضـرـبـەـلـرـدـنـ باـ شـىـمـ، اـوـزـومـ، آـلـنـىـمـ شـىـشـىـبـ گـئـىـهـ رـىـبـىـدـىـرـ . گـۈـزـلـرـىـمـىـنـ آـلتـىـ تـولـوقـلـاتـىـبـ، تـاـنـىـمـاـزـ بـىـرـ شـكـلـەـ دـوـشـمـوـشـمـ .

ـ بـدـنـىـمـ سـوـيـوـدـوـقـجاـ، آـغـرـىـلـارـىـ حـسـ اـئـتـمـىـدـىـ بـاـ شـلـادـىـمـ . پـاـ لـتـاـ رـلـارـىـمـىـ سـوـبـىـونـدـوـقـداـ، بـدـ نـىـمـىـنـ هـرىـئـىـرـىـ قـاـرـالـدىـغـىـ گـۈـرـونـدـوـ . "خـوشـقـتـلىـكـىـدـنـ" هـرىـئـىـرـىـمـ اـزـىـلـسـدـهـ، سـيـنـاـنـ يـئـرىـمـ

ـ يـوـخـ يـىـدىـ. بـورـاـسـىـ شـوـكـورـلـوـ اـيـىـدىـ. يـوـلـداـ شـلـازـىـمـ دـفـعـەـلـرـلـەـ قـاـپـىـتـىـ دـئـيـوبـوبـ ،

ـ وضعـىـ آـغـىـرـدـىـرـ، اـوـلـورـ؟ دـئـىـيـبـ، دـوقـتـورـ اـيـسـتـەـسـلـرـ دـهـ، قـوـلاقـ آـسـاـنـ كـىـمـاـ يـىـدىـ؟ بـئـرـ دـارـ، قـاـپـىـ وـپـنـجـرـەـلـرـ بـاـ غـالـىـ، اـيـىـ قـۆـخـداـنـ، سـيـغـارـ تـوـسـدـوـسـونـدـنـ نـفـسـ آـلـمـاـقـ

ـ اـلـمـورـدـوـ. بـئـلـەـلـىـكـلـەـ، آـخـشـاـ مـاـ لـدـوـ . بـدـنـىـمـىـنـ آـغـرـىـسـىـنـدـاـنـ گـۈـزـلـرـىـمـهـ يـوـخـ گـئـىـتـمـەـدـىـ . سـحـرـ قـدـهـرـ زـاـرـىـلـداـ بـىـبـ، دـؤـورـهـمـدـهـ كـىـلـرـىـ دـهـ نـاـ رـاحـاتـ اـئـتـدـىـگـىـمـهـ خـبـالـتـ چـكـىـرـدـىـمـ .

ـ دـؤـولـمـوـشـلـرـ، باـشـ گـۈـزـوـ اـزـىـلـمـىـشـلـرـ آـزـ دـىـگـىـلـدـىـ . آـنـجـاـقـ مـنـىـمـ حـاـلـىـمـاـ مـىـسـىـنـدـاـنـ آـغـىـرـ

ـ اـيـىـدىـ. گـۈـزـلـرـىـمـهـ زـىـلـلـەـشـنـ قـاـيـغـىـلـەـدـۇـلـوـ، اوـمـىـدىـسـىـزـ باـ خـىـشـلـارـىـ هـرىـئـرـهـ يـوـزـماـقـ اـلـارـدىـ، لـاـكـىـنـ حـىـاتـ اوـمـىـدىـ مـنـىـمـاـ وـرـهـگـىـمـىـ اـيـشـقـلـانـدىـرـمـىـشـىـدىـ . منـ يـاـ شـاـ مـاـقـ اـيـسـتـەـبـىـرـدـىـمـ .

ـ كـىـمـسـهـ سـىـزـ حـبـبـىـمـىـ حـيـاـ تـىـنـ آـماـ نـىـسـىـزـ بـورـاـ غـاـنـلـازـىـنـداـ تـنـهاـ قـوـبـىـوـ گـئـىـتـمـەـدـىـ . بـوـ حـالـىـمـداـ، جـاـنـىـمـىـنـ آـغـرـىـلـارـىـنـداـ آـرـتـىـقـ منـىـ بـىـنـجـىـدـىـنـ حـبـبـىـهـ و~ ا~و~شـا~ق~ل~ار~ب~ى~ن~ ح~ال~ى~ ي~ى~دى~ . د~و~ت~و~ل~ان~ل~ار~ل~ار~ن~ س~ا~ي~ گ~و~ن~ - گ~ون~ن~ آ~ر~ت~ى~ر~، ز~ن~دا~ن~ م~ح~ب~ط~ى~ گ~ى~ر~ل~اش~ى~ب~، د~ؤ~ز~و~ل~م~ز~ ا~و~ل~و~ر~د~و~ .

ـ آـنـجـاـقـ، دـواـ - درـمـاـ نـىـسـىـزـ دـاـ اـولـساـ، يـاـواـلـارـىـمـ توـخـداـ ماـقـداـ، آـغـرـىـلـارـىـمـ آـزاـلـماـقـداـ يـىـدىـ . اـوـزـ - اـوـزـومـ دـوـشـونـورـدـومـ: "عـجـبـ اـيـتـ جـاـنـلىـسـاـنـ!... اوـ كـئـتـكـلـرـدـنـ نـئـجـهـ جـاـنـ قـورـتـاـرـدـىـنـ؟ گـۈـرـونـورـ هـلـهـ گـۈـرـەـجـكـ گـوـنـلـرـىـنـ وـارـ" .

ـ دـىـ آـيـىـنـ اـوـجوـ اـبـىـدىـ، اوـخـونـاـنـ سـياـهـىـداـ مـنـىـمـدـ آـدـىـمـ وـارـىـدىـ . بـىـزـىـ توـقـيـفـگـاـ هـدـاـنـ چـىـخـاـرـدـىـبـ، اوـستـوـ اـورـتـولـوـ بـىـرـ كـاـمـيـوـنـاـ دـولـدـورـدـولـارـ . هـارـاـ آـپـاـ رـىـلـدـىـغـىـمـىـزـىـ ھـېـچـکـسـ بـىـلـمـىـرـدـىـ . آـنـجـاـقـ، بـعـضـىـلـرـىـنـىـنـ رـنـگـىـ آـتـمىـشـ، قـىـاـفـەـلـرـىـنـدـ وـحـشـتـ، گـۈـزـلـرـىـنـدـ اـوـمـىـدـ سـىـزـلـىـكـ اـلـنـىـرـدـىـ . پـىـچـ - پـېـچـلـارـداـنـ،

ـ بـىـچـاـرـهـ اـولـدـوقـ!

ـ اـوـلـدـورـمـىـهـ آـپـاـرـىـلـارـ!

ـ يـوـخـ، خـيـالـ اـئـلـهـمـىـرـمـ .

ـ اـوـلـوـمـدـنـ آـرـتـىـقـ دـاـ بـىـرـشـئـىـ وـارـ؟ نـهـدـنـ قـورـخـورـسـوـزـ؟

ـ اـسـاـرـتـ آـلتـىـنـداـ، نـىـكـىـنـ يـا~ شـا~ م~ق~ا~ن~سا~، ا~و~ل~و~م~ ي~ا~خ~ش~ى~د~ى~ر~؟ و~س~ا~ث~ر~ه~... س~ئ~ز~ل~ر~ ا~ئ~ش~د~ى~ل~ى~ر~د~ى~، ب~ؤ~ي~ل~ه~ ب~ى~ر~ ق~ور~خ~و~ و~ه~ي~ج~ا~ن~ ا~ي~چ~ە~ر~ى~س~ى~ن~د~ه~ ما~ش~ى~ گ~ول~و~س~ت~ا~ن~ با~غ~ي~ن~ا~ چ~ات~د~ى~ ه~ي~ج~ا~ن~ن~ى~ ش~د~ت~ى~ ص~ون~ د~ر~ج~ە~ي~ه~ چ~ا~ت~م~ى~ش~ى~د~ى~ . ما~ش~ى~ ي~و~ل~ آ~ب~ر~ى~م~ي~ن~ا~ن~ چ~ات~د~ى~ . ب~ى~ر~د~ن~ س~ر~ع~ت~ل~ه~ ص~ول~ا~ د~ئ~ن~د~و~ك~د~ه~، ق~ى~ر~ي~ش~ق~ل~ار~ آ~چ~ى~ل~د~ى~ . ا~و~ز~ل~ر~د~ه~ ق~ى~م~ى~ل~دا~ن~ما~غا~ با~ش~لا~ي~ا~ن~ ت~ب~س~م~ل~ر~، ق~س~ا~ر~ا~

بوروموش اوزلرى ايشيقلاندىردى. بىرسىلە
- زىدا نا آپارىتىلار!...

اللىينه اسلحه وئىريب، تالان و قىرغىننا سۈوق ائتمك اوچون، اوغرو، جنابىتكار و
فاسد آدا ملارى زىدا نلاردا بوراخدىقلارىندا، اوطاقلار بوش ايدى. آنجاق بو بوشلوق
اوazon سورمەدى. كامىونلارىن آغزى آچىلدى، آزادلىق عشقىلە چىربىننا اوركلر بىندە
چىكىلىدى. استبداد، ظلم و ستمەقا رشى باش قالدىرمىش آزادلىق قاتاللارى زنجىزىرە
چىكىلىدى. گئچە - گوندوز، وقتلى - وقتسىز استنطاقلار، ايشكىنچەلر باشلاندى. دار آغا ج-
لارى قورولدۇ، ايندى يە كىمى قولدور - قالا دىستەلىرىن الىلەتۈكۈلەن آل قاللار، قان
حرىصلرىنىن آتشىنى سۈندۈرەمىشدى، ايندى دە "عدالت با يرا غى" آلتىندا، محاكمە
يولو ايلە آزادلىق تەملىنى قورا شلارىن سىكىسلەمەلى، دار آغا جىلارىندا ان آسیلمالى يە
وطنىمىن ان شرفلىمبا رز قەرما نلارى صون نەفسلىرىنده: "بېر قول كىمىي ياشماقدا نسا
اولوم ياخىدىر!"، "يا شاسىن آزادلىق!" دئىيە اولومو استقبال ائتدىلە.

+ + + + +

يا را لارىم يا واش - يا واش اوزه چىخما قدا، آغىلارىم تو خدا ما قىدا يە. بىرگىون
حىيطە قدم ووروردوق، بىر تزە دوستا ق گىتىرىدىلەر. گۈزۈمە تانىش دگدى. دقتىلمىخاندا
گۈرددۈمى، منى ئۆدن چىخا ردىب، دؤىدۈرە - دؤىدۈرە لىشىمىشەپەرىبا نى يە تحويل وئىن
حسن آغا اوزودور. يانىمدا كىلار اونو مندن ياخشىتا نىبىيرمىشلار. او، كەچمىشىدە شاه
زاندا راما سى يىمىش. دەمۇراتلار ايشا وستەگىلندە، آزادخوا اولوب، فدا ئىيلر دىستەسىنە
قا رىشىمىش، آزادلىق داشىنى هايدا بىرك سىنەسینە چىربا نلاردا نا يىمىش. ها وا يَا بولود
گلن كىمىي، باشىنا بىر پلىيس بۇركو قويوب، ساتىلمىش جانى دىستەلىرىندا بىرى نىيىن
قا با غىينا دوشىرك، الىيندەن گەلەنى اسirگەمەيىب. دئىك بىئەلەن نىسى طرفە سەھ، وقتى
فوته وئىمەدىن، او طرفە دۈننەردىن يىمىش. موقعيتىن استفادە ئىدىب، ائولىدىن وغۇرۇق
ائتىدىگى وجون، دوتوب زىدا نا سالمىشىلار. يولدا شلارىم انتقا مىمىي آلماق فکرىنىدە دوش-
دولر. لakin من راپى ولما دىم. حسن آغا دازىداندا اولدوغۇ مەتدە منيمما وزۇمە چىخا
بىلەمير، مندن قالا چىرىدى. بورا سىنى بىلەمير دىم "اوتاندىغىنىدا" نىيەندا قورخۇدا نا يە.
آذىز با يجا نىين بوتون نقطەلىرىندا دوتولمۇش آزادخوا هلار تېرىزە گۈندە رىلەدىكىندا
زىدا نىين اوطاقلارى گۈندەن - گونتە سىخلاشىر، ياشا يېش آغىرلاشىر، دۆزۈلمىز بىرحا لالىرىدى.
مستنطقلەر ايشكىنچەلر آلتىندا سۇرغۇ - سئواللارىنى قورتا رىر، "عدالتلى" حاكىملىرى دە
اولوم حكمونى ما در ئىدىرىدىلەر. جا ويدا ن، فرييدون، كېبىرى، تىقىزادەلر، ازىزلىر شەھىد
اولدولار، آزاد وطن بىرما تمسرا يَا دۇندەرلىدى. بو روھى ضربەلرلە ياشاشى، منى
سيخان، اينجىدىن عائىلەمدىن - اوشاقلارىمدا خېرسىز اولما غىيمى يە. ياشقىسىن
كئچىرمىش اولدوغۇ قاراگونلار يىئە تىكارا اولونوردو. آنجاق، اوردا آنا سى، با جىلارى
و قوم - اقربا سى وارىدى. بوردا كىمىسىسىز، غريب، آلتى وشا قلا نەئىدە بىلە؟ دئىيىسى
دوشونوندو كىچە باشىم گىچەلىر، آز قالىرىدىم دلى اولوم.

اسفند آبىنىن صون گونلرى يە. آدىمىسىلەدىلەر:

- گىنجلەىصبا حى! ملاقا تا گل! منه نەحال اوز وئىدىگىنى دئىيە بىلەمير. اوزومسو

قاپى يا يئتىردىم . حبىبە يىلەبئىيوك اوغلۇم گۈرۈشۈمە گلەمىشىلىر . اىلك سۆزلىرىمىز دولغۇن بولۇدا اوخشا ر گۈزلەرىمىزىن آخان ياشلار اولدو . اورەگىمىز بىرآز تو خادىقىدا حبىبە بوغۇنۇق حالدا ،

- اوج آيدىر سنى آختا رېرىق، داها اليمىزى او زموشدوڭ . دئىدى . دولغۇن گۈزلەرى او زومەدە كىزدىكىجە، اضطرا بى آرتىردى . من علتىنى آنلادىم . او زومەدە هىلدە يارا يئرى لرىينىن سۈنۈك اىزلىرى وارىدى . يىئنە ،

- حالىن نىچەدىر؟ ياخشىسا نىمى؟ دئىيە، نىگران بىر حالدا سئوال وئىرىدى، آنجاق دئىيەسەن هېچ اوز حالىندا خېرى يوخى بىدى . او نون رىنگىقا چىميش، گۈزلەرى چوخورا دوشوش ائلە بىيل اوج آيلقىق بىرمىيەلىكىن تزەجە قالخىدىر . هيچا تىندا ان دودا قلارى اسىردى . من تىلەسىك او شاقلارىن حالىنى سۈرۈشۈم .

- نە مندە، نىدە او شاقلاردا حال قالما يىبىدىر . دئىيە . منيم او نىلارا وئەرەجك قورو او مىيدىن باشقا آيرى بىير شئىيم يوخى بىدى . گىتىردىكىلىرى دىگىشىك و غذانى آلدىم، آيرىلدىق سرخوش آدا ملاركىمى، بوتون گونو او زومە گىلەبىلەدىم . كېچىرىدىكىمىز يازىقلىقلار آجى گۇنلر سىنما نوارى كىمى گۈزۈمۈن اۇنۇندىن كېچدى . گىلەجك، گۈزۈمە چىن بورۇمۇش گۈز گۈرمىز قورخونچ، اوچرومۇ داغلارا، زەھەرلى اىلانلار - اژدە لارلا دولو اوجسوز - بوجا قىسىز سوسۇز چۈللەر دۇندۇ .

سەگىز اىل آرا زىن اۇتا يىندا ، زىندا ن، تبىعىد ، ... ايندى دە بوردا ... اوزا اوزومە دوشۇنوردوم : " آخى منيم گانە هېيمەتىدىر؟ نە ئىتمىش، هانسى جنا يىتە مرتىك اولمۇش سام؟ جواب يوخى بىدى . مەكتەم ائتمەيە هەنچ بىير دليل لرى اولما دىغىندا ن، تما بىرا يىل سەتنىق آلتىندا ياتدىم .

نەيت ، محمد رضا شاھ آتاسىنىن "خلىقى بولۇدا ن آزىزىرا ن" ، "باشا سالان" ، "آزىزىدا ن" بولتارىدىر ! دئىيە، آرا زىن اۇتا يىندا ن ايرانا سورولمۇش آذربايچىا نىلىلارى ازىب ، محو ائدىب اورتادا ن آپا ودىغى گۇنلر يادىندا دوشدو . مەكمەمە ولو نىمادا ن "مەھاجر" و "اول - كەننىن امنىتى اوچون تەھكەلى" آدا ملار آدىلە دىستە جمعى ایرانىن جەنوبوتا (گەندرىگەلمىز) سورگۇن ائدىلەمە لرىينىن حکمۇنۇ وئىرىدى . بئەلەلىكىلە، مأ مورلار، ۋاندارم و پلىيس دىستەطرى آج قورد كىمى، كۆچە كۆچە، كىندىبە كىندى، مەھاجرلار او وۇندا و سورگۇنە آمادە ائتمەيە با شەلدىلار . ائلەجە دە، زىندا شلاردا اولان مەھاجرلىرىن سىاھىسى دوتولدو . خانوا دەلرىينىن آدرسى آلىيندى . منيم دە آدىم بۇ قارا سىاھىدە وارىدى . حركتىن قاباق و ئىريلەن گۈرۈشلر آه - نالە و فغان سىلىرى يە دولو ايدى . حبىبە دە دولغۇن گۈزلەرى يە منيم طالعىمە بىير باخ ! گلدى . حرکت گۇنلری و سا عتى دە تىعىين اولۇمۇشدو . سىن بىير منيم طالعىمە بىير باخ ! اوردا دا گەناھىزىز مقصىر، بوردا دا .

نئچە يىللەر قولدور رضا خان استبادى آلتىندا تاپدا لانمىش، تا لان اولمۇش، ايندى دە او نون ساتقىن او غلۇ محمد رضا نىن غېلىتىنە دو تولمۇش بۇ مەھاجر كېملەرىدى ؟

1933 - نجو اىلده هېيتلىر بوتون آلماندا اولان آزادخواه قوهلىرى ازىب ، تارماق ائتمىكلە، دىكىتا تورلۇق مەستىدىنە اوتوردو . جەنگىرلىك سئودا لارى باشىندا طغىيانا گلدى . نىزاد او ستونلۇك (شۇونىزىم) خوليا لارى او نون اوچون هدف اولدو . بؤيلەلىكە ،

بو ضدبشری سیاستین با ریشماز دوشنمنی ولان شورا لار اتفاقی علیهینه مبا رزه بیه با شلا دیدقا ، نژاد پرست رضا شا هی دا تۇولابیب ، اۆزونه آلت ائتمەدە موفق اولدو . ایرانی بیرجوخ بئئرلری آلمانلارین، شوروی لر علیهینه فعالیت میدانیتا چئورىلدى، دیپلوماتیک تدبیرلر نتئجەۋەرەمە دىكە، شورا لار حکومتىندن گۈزلەنیلەمەین بېر خادىھ باشلادى.

۱۹۳۷ - نجیا يىلده سوؤةتلر دىپیندا ياشايان ایران تبعەلرینى دستە جمعىيە لارا ق، دوتۇ ایرانا تبعید ائتىلىر . (صونرا لار معلوما ولدو كى، بۇ ياراماز ايش سوؤةتلر اتفاقى لىكەمك اوجون، سیاسى دارە با شەجىسى صەھىونىست "يا كودا "تىن اليلەن جاما پىپ .) رضا شاھ دولتى اۆل بۇ سورگۇنلەردن چوخ ياخشى سىقابال ائتىدى. آنجاق، آزاد بېرا ئىكەدە ياشامىش، ظلۇم و ستم، استشما، آغا لىق، بىرەللىك يارلارىنىدان چىخىمىش و ياشى ئۆرمەميش مها جولر اۆز وطنلارىندا اربا بىلارين عدا لتسىزلىكلىرىنى، دولت مأ مورلارىنى خشن رفتار و سۈيىنچولوقلارىنى گۈرددوكە، آرى بېر عالمىدە دەشىدەن كۈرۈرلر . اعترافىسىلىرى اوجالىير . بۇ سىلر رضا خان رېبىمىنىن جانىنا ولومىسالىير .

۱۹۳۸ - نجیا يىلده، تەھراندا باش وئرن بېر يانغىنى (توبخانادا قورخانانىيىن ياندىرىلما سىينى) مها جولرىن آدینا قىلمەۋەرەرك، بۇتون اۆلکەدە " قومۇنىست " و ياخود " اخالىگىر " آدىلە تعقىب ائتمەدە، لىكەمە ئەتكەن، زىندا نىلارا سالدىرىماغا، ئائىلەلری ايلە مختلف بئئرلەر تبعید ائتمەك و باشقان يوللارلا زىنگى ئەلبىنى اونلارا حرام، ئىش دونيا نى باشلارينا دار ائتمەدە باشلادىلار .

رضا شاھ استبدادى دئورىلدىكەن صونرا، بۇ بىچارەلرىن اۆزرىنىن سىخىنتى گۇتۇرۇلدۇ آزاد بېرىنفس آلماغا فرۇتى تا پەيدىلار . ۲۱ - آذر انقلابى آذربايجاندا، استبداد، عدا لىت سىزلىك لرى آلت - اوستا ئىتىدى. آزاد و شىن بېرىھىيات قوروجولوغونا باشلاندى. يازى گونشىكىيمى، ایران خلقلىرىنىن اورەگىنىنى قىيزدىرىدى. آزادلىق اومىدىنى جانلاندىرىماغا باشلادى. استعما رچىلار اۆز منغۇتلارىنى خطردە گۈرددوكە، محمدرخان نىلەبوا ئەنجلابى بوغدولار . بؤىلەللىكە، " مها جولرىن " بىدېختلىكى يېئىدىن باشلاندى. آذربايجانىنى بۇتون شهر، قصبه و كىندىلرىندا مزدور، قارا دىستەلرىن ئىنده قىرىپىلان، ئۆلۈرى تالان اولانلارين چوخۇ، هەمین بۇ مها جولىرىن ايدى. دوغرودا ن دا بونلار ایرانلىكىلىدىلر؟ خارجىن بورا مها جرت ائتمىش اجنېلىر ايدىلر؟ يوخ!... مشروطە انقلابىندان صونرا يورد - يووا لارىتىدا نقا چىغىن دوشىن، ياخود بېرىتىكە چۈرك اوجون، ائل - اوباسىيىدان باش گۇتۇرۇپ، را زىن او تا يېيتا كىچىمىش اصىل آذربايجانلىلارا يېيدىلر . اۆز وطنلارىنىن اولان صونسوز محبتلىرى اوجوندا ناتا بىعىت لرىنىنى حفظ ائتمىش و ئېپرسلىر و اونلارىنى ئۆرەمەلرى يېيدىلر . بىن بونلارىنىڭنەنى ئەيدى؟ اربا بىلارين بۇيۇندوروغونا، زۇرا ، قولدورلۇغا دۆزە بىلىملىدىلر . اۇزلىرىنىن انسانلىق حقىقا يەيل ايدىلر . اۇندا گۈرە دە بۇ محىط اوجون " فەرلىق، خەترنەك ، آدا ملارىدىلار . اونلارى قويۇن - قوزۇ كىمى ساكت مطیع، اۆزۈپلا جما عتىن اىچىنە بوراخماق اولماز . اونلار مۇفته خورلارىن آغا لىيغىنا خىل يېئىرە بېيلرلر .

بۇنا گۈرە دە " مها جىر "، " متىجا سىر "، " قومۇنىست " آدىلە دە اولسا، كۈكلەرىنى كىسمك لازمدىر . هييتىردىن الها مأ لمىش آریا يېئىنزا دېپوستلىرىن با شەجىسى محمدرضا دا اربا بىلارى-

نین (بشدود سلوق دان دم وورا ن خونخوا رلارین) تا پشیريغى يىلە آتا سىنىن يولونو دوا م ائتدىر مەيد با شىلدى.

بوردا دا قارابختىم او زومە "گولدو"! يىك يولا سالىينا نلار دستەسىنە دوشموشدو . دوستا قلارين آدلارى او خوندوچا ، آرواد - ا وشا قلارى يىلە كا ميونلارا دولدورولور دولا .

منيم ده آدىم او خوندو . آنجاق ، عائىلە مەدن خېرى يوخا يىدى . منى هارا آبا رىرسىنىز ؟ بىس منيم خانھىم ، ا وشا قلارىم ؟ ... دئىيە ، ا وجالان اعتراض سىسيمە قولاق آسان اولمادى . زورىلە، سوبايلارى (مجردلارى) دولدورولور دقلارى ماشىنا با سىب ،

- هاى كوى سالما ! آدىن بىرىنچى دستە يىلە گەئىنلىرىن ا يچىنده دىير ، گئتمەلىسىن !
- بىس ا وشا قلارىم ؟

- بىزە مربوط دئگىل . اۆزلىرى گلر ، سىنى تاپا ر . دئىيىب ، يولا سالدىلار . بؤيلە بىر وضعىتىدە ، من نەحال آلاپىلاردىم ؟ ... بول اۇزۇنۇ بئىنەمىدە فيرىتىنا ، اورە گىيىدە تلاطم اىچىمەللەشىردىم . اۆز بختىمە ، طالعىمە نفرىنلار ياخىدىرىدىم . كەچميش آجى گونلىرىمەن تکرار اولۇندوغۇنۇ گۈرۈر ، للاها پىناھ آپا رىرىدىم . اۇ تايدا اىران تبعەسى اولۇدۇغوما وچون ، بوردا دا هەچ بىرىگىنا ھىيمى اولمادىنى حالدا ، مەكمەسىز ، مەھا جر آدىلە تبعىد اولۇنور دوم . هەئى بول سئوال با شىمدا ن كەچىرىدى : " آخى ، نەما وچون ؟ تقصىرىم نەدىر ؟ مەكمەسىز دە انسانا حكىم صادر اىدىب ، ايللەرلە زىناتلاردا ، تبعىدگا ھلاردا سا خلایا رلارمى ؟ بىس قانۇن ، عدالت ؟ ! ... بىش حقوقوندا ن دم وورا نلار ھاردا دىير ؟ اۆز وطنىمە ياشاماق حقىنەن نەما وچون محروم اولما لىبىما ؟ مگر من آذربا يجا نلىدىگىلىم نەما وچون وطنلى يىكن ، وطنسىز اولۇمۇشا ؟ زا واللى حبىبە منىم اوجومدا ن چكىيكلەرى بىس دئگىلىمى ؟ ... هاردا قالدىلار ، باشلارينا نەگىلدى كى ، اۆزلىرىنى سفرە يئتىرە بىلەمە دىلر ؟ بول كىشىف مەحيطىدە ، آلتىا وشا قلا نىڭچە كەچىنە بىلە جىدىر ؟ فكىرلىشىدىكىجە ، عقلىم چاشىر ، بىئىتىم ايشدن دوشور ، روھى عذا با دوتولور دوم .

زىنچاندا بىزى كا ميونلاردا ن دوشوروب ، دەميرىيول واغونتلارينا دولدور دولا . دوغروسو يول اوزۇنۇ فكىرلىشىدىكىجە ، كەچميشىدە كى سورگون گونلىرىمى آرزو ائدىرىدىم . هەچا ولماسا آزاد اىدىم . حبىبە و ا وشا قلار ياشىمدا يىدى . ايش ، چۈرك ، آيرىلىق ، درېبدەلىك دردى يوخ ايدى .

قا طار "لەستا ن" (درود) اىستىگا ھيندا دا ياندى . بىزى يئرە تۈكۈلر . كا ميونلار بىزى گۈزلە بىردى . پلىيس محاصرەسىنە ، اسیر دستەلۈكىمىي ، يئنە كا ميونلارا دولدور دولا . " درود " جما عتى حىرت اىچەرىسىنە بىزە تماشا ائدىرىدى . كېمىمىلىرى حىمىزىدە نەللىر دوشۇنور دولا .

ماشىنلار سىرا دا غلارىن اتەگى يىلە ، " خرمآ با دا " طرف يوللاندى . غم درىيا سىنىدا بوغولان بىر تك من دئگىلىدىم . هەر طرفىمە با خىقىدا ، ھەمسەرلىرىمەن دوتغۇن و اومىدىسىز قىيا فەللىرىنەن يازىقلىق ياخىرىدى . آما نىسىز بىر طوفاندا دوتولمۇشلار كىمىي ، اۆزلىرىنى قضا و قىدەرە ، سرنوشتىن حكىمونە تا پشىرىمىشىلىار .

نەھا يىت ، كا ميونلار " بىدرآ با دا " دروازەسىنىن قابا غىندا دا ياندى .

بدرآباد

بدرآباد خرمآباد شهریندن بیرنئچه کیلومتر آرالی، اهواز یولو او زه رینده ایکینجی دونیا محا ربه سی دئوروندہ آمریکا لیلار طرفیندن سالینمیش کیچیک بیرشهردیر، بوش، و سکنه سیز قا لدیغیندن، با یقوشلار یووا سالمیشی. پلان ایله سالینمیش خیا با نلارا مالک ایدی، بؤیوک آمبا رلارا ایله یانا شی، گوزل یاشابیش ائولری، تیآتر و سینما و چون تیکیلمیش بؤیوک سالونلار دا واریدی، بوندان معلوم اولوردو کی، ایکینجی دونیا محا ربه سی زمانی، بورا اسلحو مهمات آمبا ری اولماقلاء، نظامی قوه‌لر او چون اوتورا ق بیتری ده اولوبدور. جنگ قورتا ردیدقا ن صونرا، آمریکا قوه‌لری ایراندا ن چکیلنندن بو طرفه، بوش قاللیدیر. اونا گئره ده هریشی تۆز- تورپا ق اورتموش، ائولرین قا با غینی، کوجه‌لری اوت- علف با سمیشیدیر.

کامیونلاردا ن بیئره تؤکولدوک. عائله‌لری او طاق و شردیلر. سوبا یلاری دا بؤیوک بیر سالونا دولدور دلار. بیرونی گونو، عائله‌لر اوز ائولرینین، سوبا یلار دا سالو نون نظامی ایله گونو باشا وئردیک. ایکینجی گونو بیزی دسته‌لرە آپیریب، آخشاماکیمی ائولرین قا با قلاریبینی اورتموش کوْل - کوسلاری الیمیزله قیریب، تمیزله مەگە مجبر ائتدیلر. او چونجو گونو کامیونلارین آغزی آچیلدی. ایکی هفتچه چکمەدی کی، بدرآباد مینلرله زواللی‌مها جر عائله‌لری ایله دولدو، بیر قاینا ر شهره چشوریلدی. آنجاق قیافه لر دوتفون، دولغون گۇرۇنوردۇ. گله‌جه‌گین قورخو و نگارا نلیفی، قا را بولودلار گئوی او زونو دوتان کیمی، اورکلەر چۈكموشدو. گولر اوز گۇرمك ممکون دئگىلدی. بو اسیلر شهریندە هر طبقەدن و صنعتکاردا ن واریدی. مها جرلرین اوزلریندن : چۈركچى، قصاب، آشپز، دوكا نجى، معالجدا و چون دوقتۇر و پرستا رلار بئله‌تىعىين اولوندۇ. عىميم اوغلو محمدآغا دا آلتى باش عائله‌سى ایله بوردا بیدی. ياخشى اوستا بېرشا طپر اولدوغوندان، چۈركچىنى ده اونا تا پشیردىلار.

سرهنگ وزیرى نین فرما ندەلیگی آلتىندا، مسلح قوه‌لر دئورد بېر طرفدن تیکا نلى سیملرله چکیلمیش حصارین بۇرجلاریندا کئشىك و شریر، شهرین نظم، انتظام ما تینى جنگ دئوروندە اولان کیمی، خشىن بېر صورتده اداره ائتمىدە بیدىلر. هئچکسین "بدرآباد" دا چىخماغا حقى يوخى بیدی، بورانى، هرشئىدن آرتىق، بېر "اسپىلر دوشىگىسىنە" دا هە دوغروسو" قازا ماتا" او خشا تاما اولاردى، جىرىه بىندىليک بیدى. هرعا ئالە عضوونه دوشىن پا بى (جىرهەنى) اىيستر چۈرك اولسون، يَا دا ناھار- شام، ئالە جىددە باشقا احتىاج اولونان شئيلرى آلمالى بیدى. هرنە وئرسلىر، اونا قناعت ائتمەلی بیدى، بىئرلى اطراف كىندلىر، ئالە مجە ده بىلدان اؤشنلر حىرت اىچەرىسىنە، با یقوشلار یووا سالمیش بدرآبادا دولدورولمۇش، نظامی قوه‌لرین کئشىگىنده ساخلانىلган آدا ملارا تیکا نلى سیملرین دالىيىدا بىخا - بىخا اوتوب گىذىرىدىلر، با خىشلاریندا نفتر، و وحشت دوييولوردو. بىزىمە دانىشماغا دا رغبت گۇستەمىرىدىلر. گونلر، ھفتەلر اوتىدو. محىم آبى گىردى. اما محسىن عزا دا رلىغى طنطنهلى بېر صورتده با شلاندى. عاشورا گونو دستەلر منظم صورتده حرکتە گىلدى. دستە - دستە سينه وورا ئلارین قا با قلارىندا خوش آوا زلا

مرشیه او خویا نلار، آغکوئینک دسته‌لری شور و هیجا ن ایچه‌ریسیندە با شلارینى يا ریركىن پئرلى اهالى تىكا نلى سىملرین او طرفيندە صىقىپ، حىرت ایچەریسیندە با خير، بىز دە مسلمان اولدوغوموزا، سانكى تعجب ائدىر، گۆزلرى دولور، بىزىمەلە هەمدردىلىك ائتدىكلىرىنى بىلدىرىردىلر.

بىدرآباددا قوروولوش عزادارلىق، بىر بۇمب كىمى سىلسىندى. پئرلى اهالى كىملە بوردا زنجىرەچكىلىدىگىنى بىلدىلر. صونرا، بىزىمەلە قاچا غى تىما سلارىندا：“بىزە دئىيىرىدىلر كى، سىز كا فر، اجنبى، ھەمدە چوخ خطرناك آدا ملارسىز”. بىز اۋز باشىمىزدا ان كىچىنلىرى او نلارا سۈيلەيەركن، حالىمىزا اوركلرى يانىر، اختىارىسىز گلؤزلرى دولوردو.

زىندا نا چئورىلىميش بو شهردە دولت مأ مورلارى نىن اليندن نفس آلماق اولمىوردو. زىندا ان ایچىيندە زىندا ن ياتمىشدىلار. باشقا رىشدىرماق اوچون بعضاً دسته - دسته مخصوصاً” مجردىردىن، انتظامات مأ مورلارىنىن سوتگوسو آلتىندا، بىدرآ باد دروازەسىنдин چىخا رىبيب، اۇت - علف با سمىش، داشلارلا دولو طيارة ميدا نلارىنى تميزلىتىدىرىر، نفس آلماغا دا قوييموردولار. هەردىن دە فوق العادە بىر حادىھە اۆز وئرمىش كىمى، ائلوسە يوروش ائدىب، ها مىنى ائشىگە تۈكۈر، ھىرا با دۆزۈپ، بىدرآ با دىن شما ل طرفينىدە تىكا نلى سىملەر (ھسا لار) ياخىنلىغىندا، مسلح قوهلىرىن مقابلىيىدە سا عاتلارلا سا خلا - بىيردىلار. ائله بىيل كى، ايندىجه آتش فرمانى و شەركلر. بىئەلەلىكىلە، ها مىنى وحشىتە سالىرىدىلار. آرواد - اوشاقلارين قورخودان رىتگلىرى قاچىر، آز قالىرىدى اوركلرى اۆزۈپ لىسون، بۇتون بو يارا ما زىليقلارا با خاما يارا ق، فرستاڭ و ئەرىكىچە، گون با تان جا غلارىنىن جوا نلار آجىق ھا وادا تار - قالالارىلە چالىپ اوينا يېر، اۇ بۇغوجۇ مەھىطى شەنلىكىچە چئوبىرىرىدىلر. مسئۇل مأ مورلار بۇ قىدەر رۇوحى ايشكىنچە و خشىن رفتارلارىلە، آذربا يېجە، نەليلارىن روحىيەسىنى اولدۇرە بىلەمەدىكلىرىنە دارىلىپ، دەوهە ئالبىندە باخان كىمى، كىنلە بو منظرەنى تماشا ائدىرىدىلر. مەرىدىر سالۇنۇندا چوخ وقت اۆزۈمۈز و مشغۇل ائتمىك، دا رىخما ماق اوچون، شترنج اوينا يېرىدىق. بىرىگۈن سرهنگ وزىرى خېرسىز اولاراق، سالۇنا گلەمىشىدى. باشىمىزىن اوزەرىيىدە دا يانىب اۆيۈنۈمۈز بېرآز تماشا ائتدىكىدىن صونرا، ”عا رسىزلارا بىر باخ! بۇ وضعىتىدە، فيكىرلەشىپ، شترنج دە اوينا ييا بىلىرىلىر.“ دئىيىب، حەتنىلە اوردا ن چىخدى.

دۇرد آى گونوموز بۇ منوالىلە كىچىدى. نەها يت، حقيمىزىدە تصميم دوتولدو. مرکزى گلەمىش كەمىسىون بىزلىرى دسته - دسته، ايرانىن جنوب شەھەرىنە، آزاد تىبىيەت آدىلە گۇندرەمە يە با شلادىلار.

من ”خومآباد“ ايلە ”بروجرد“ آرا سىندا باش - باشا چا تمىش صىرا دا غلارى - قويىنۇندا يئرلىشمىش علىا شترە (قلعە مظفرە) دوشۇم.

(قلعە مظفر)

ايکى كا مىيوندا، بئش نفر مجرد، و بئش نفر خانوادا يىلە، لىرستانىن درىنلىكلىرىنەدە اولان ”عليا شترە“ دوغرو يوللاندىق. باشىمىزىن اوستوندە مسلح دسته اولما دىغىندا ئۆزۈمۈز ئازاد حس ائدىرىدىك. فقط بىرئنفر مأ مور قويولموشدو كى، بىزى علیش - تر

بخشدا رینا تحويل وئرسین. يولدا ها وا دوتولدو. يا غيش شدتلهيا غماغا با شلادي. سانكى طبيعت ده، بو يا زيق سورگونلره گوجونو گؤسترمك، زهدرينى تؤكمك ايسته بيردى. عليشتره چاتاندا، سويوموز سوزوله- سوزوله ما شينلاردا ن يشره توكولدوك. عائله لىلىرى قاباقدا حاضيرلانمىش ائولرده يئربەيئر ائتدىلر.

- بورا دا سيزين ائويينىز! دئىه،قا پىسى دا غيليمىش،پېجرە سىز،دئۋەمهسى چالاد چوخور، تؤولەيدە اوخشار كىچىك بىر اوطاق ايدى. يوخارى با شيندا دىوار بخارىسى وارىدى. پالىتا لارىمۇزى ياخىش ايسلاتكىغىندا، پاپىز سۆيغوغۇ جانىمىزا ياتمىشدى. تېيتىرەيدە- تېيتىرەيدە بخارىنى ياندىرىدىق، توستو ايجەرېنى گۈئىردو. قاپىنى آچماغا مجبور اولدوق. اُودونلار يانىب كۆز اولاندا ن صونرا، قاپىنى قاپادىق، آنجاق، جىريقلارىندا ن سويوق ايجەردى ووروردو. آخشام ولموس،هاوا قالارمىشدى. كىچىك فيتىلى لامپانى ياندىرىدىق. يېتلەرىمۇزى يان- يانا سالىپ، باش ياسىتىغا آتدىق.

عليشترين بخشدا رى ياشى اللى دن آشمىش، او جا بوى، اشلىكىورك، ساچلارينا قىسار ياخىش، مغۇر گۇرونۇشلو لاكتىن، مەربا ن بىر آدا مابىدى. او، اوز نا حىيەسىنەدۇشمۇش بو اسېرلەر ايش دۆزلىتمەيدە، عائلەلىرىنин را حاتلىغىنى ئامىن ائتمەيدە چالىشىرىدى. هۆركە، اوز شغلۇنا، باجا رىغىينا گۈرە ايش دۆزلىدىرى . با غبا نلىق اليندن گلهنى با غبا نلىغا، چۈركچى، سلمانى، و گونە مزد ايشلەر داغىتىدى.

بو بؤيۈكلىكىدە نا حىيەدە بىر نفر ده اولسۇن، دوقتور يوخا يىدى. دوقتور تىپپۇرۇن بىزىم ايجىمۇزىدە اولدوغونا خوشحال اولدۇ. منه ده ادارەدە ايش وئرىپىب، گوندەايىكى تومن حقوق تعىين ائتدى.

گلن گونون صاباھى، تېرىزىه كا غذ يازدىم. اون اىكىگون صونرا با جانى غيم سىيد مېكا ئىلەن جواب آلدىم. او، ۲۱-۲۲ ذى نەھتىننەدە فعال صورتىدە شىركەت اىشن، رادىيو استان سىياسىتىننەن مدېرى مېرقا سىمچىشم آذرىن آتا سى يىدى. قادىنى عزت خانىم، اولدۇقجا عقىلىلى، ھوشلو بىر خانىم يىدى. اونون تدبىر و مىلحتىلە، ايز ايتىرمىكلە (اوشاقلارىن يېرىنى دىگىشىمكىلە) سورگوندن ياخالارىنى قورتا را بىلدىكلىرىنى و نگران قالما ما غىمىي يازمىشدى. كېچىنە بىلاسېنلەر دئىه، اوشا قلارى بىر دۆيىمە كارگاھىندا شاگىرد صفتى يالە ايشەقۇيدوقلارىنى دا يازمىشدى. اون، اونا يىكى، اون دۇرد ياشلارىندا اوشا قلار، تحصىل عوضىنە، بىر لقىمەچۈرك اوچۇن آغىر ايشلەر قاتلاشماغا مجبور اولدۇقلارىندا ن دارىل- سام دا، بورا گلەمەدىكلىرىنى، اوزومدە بىر توخدا قلىق حس ائتدىم. سىگىزباش عائلە- نى اىكى تومن حقوقلانىتجە ادارە ائدەبىلەرىدىم؟...

عليشتىر كىچىك بىرقىصە او لمماقلا، مالدا رلىق و اكىنچىلىك نا حىيەسى يىدى. اها لى - سىنەن اساس مشغۇلىتى خاشخاش اكمك و ترياك تولىيد ائتمەك يىدى. بونا گۈرەدە، بۇتون خانوادەلرده ترياك چىكمك عادى بىر ايش اولمۇشدو. اىستىر كىنلىرده، اىستىرسە قصبه دە چوخ آز عائلە تاپماق اولادى كى، بو زهدلى توتۇنون شرىندىن آماندا قالسىن. حتا ائو حیوانلارى دا (ايت-پېشىك) معناند اولمۇشدولار، سۆز يوخ كى، بو ائولرىيغان بلا، استعمار سىاستىنن لرستان خلقىنەگتىرىدىگى بىر پاى يىدى.

عليشتىر بؤيۈك بىر نا حىيە يىدى. اهالىسى مخصوصاڭندلىر، نىتجەدئمىشىن: ياز اكىنچى

قىش دىلنچى" ايدىلر، علىشتىر بونا حىەنinin تجارت مركزى يدى. كندلىلىر پا يىز، قىش، و يا زى دوكانلاردا نىسيه ما ل (قىند، چاي، پارچا و سائەر ضرورى احتيا جلارى اولان شئىلىرى) آلار، محصول وقتى بۇرجلارىنى وئرىنده يېتىنە للرى بۇش قالار، بيوخسوللوقلار 11 بەياخا اولاردىلار. دوكانچىلارين بورجۇردىكلىرى شئىلىرىن اوستونە تەقدەر نزول چىككالىرى اوشلارىن اوز انسا فلارينا قالىمىشى. بۇ يېرىن زەختكىشلىرى فوهىنگ و بەھدا شت دئىگىل، ابتدائى بىش حقوقوندا ندا محروم بېرىحالدا ياشابىرىدىلار. خانخانلىق و ملکدارلىق اصولى بوردا اوزونە مخصوص بېرىشكىلىدە حكم سورمكدها يىدى. كندچىلىرى كۈلهلىگە (بردە) اوخشار بېرىحالدا حىات سۇروردولو.

قصبهنىن اورتا سىندا، كىچىلىمز، قدىم بېرەمما رين خرا بەلرى قا لمىشى. عظمتلىي بىنالارين قا لىيفىقا لمىش بۇ يئرلر، و قىتىلە "قلعە مظفر" آدىلە مشهورا يىميش. قا جار سلسەسىنىن سقوطىيەن ياخىن زما نلاردا، اولكەنىن سيا سى و اقتىادى بۇزغۇنلۇغۇ— و نتىجەسىندا، هەرىئەر دەرىپىگلىك اصولى جان آلدەيىكىمى، لىرستاندا دا، خانلارخانى (ايندىكىي بىخشدار سىدولىخان معظمىنىن آتاسى) علىخان اوزونو بۇ يئرلرىن حاكىمىي اعلان ائدەرگ، "قلعە مظفر"ى مركز تعىيىن اشتمىش ايمىش. بېرمەت لىرستان خلقىا نون حكىمرا ئىلىغىسا يەسىندا، هەنچىسە باش اگىمەدن، نسبتاً آزاد بېرى حىيات سورموش، دولت مأمورلارىنىن ظلم و ستمىيەن خلاص اولاپىلىميش ايمىشلر. قا جار سلسەسى سقوط ائدىر. رضا خان ايش اوستە گلدىكىن صونرا، سېھبەد احمد "قىسا بىن" سرکرەدەلىگى آلتىندا، بۇدا قوشۇن بېرىدىب، مېنلىرلە آخىدىلىميش وطنداش قا نىندا ن صونرا، "لر=لۇر" لارى— آزا دەلىخى سوغولور، با شەپھەلىرىنى قىرىپ اوستاندا آپا رىرلار. يئرددە قا لانلارىنى ايسە آذربايجان و باشقا يئرلەر تبعید ائدىرلر. اوز يورىد— يووا لارىندا آپىرى دوشەرگ، ايللەرلە ياد اولكەلرە، غربتىن چىتىنلىكلىرىنە تاب گتىرىپ، بېرى چۆخلارى تلفا لور يئرددە قا لانلارى اوز دوغما يورىلارينا قا يىدىب، اوز ايشلىرىنە با شلاپىرىلار.

من دفتردە اولدوغۇمدا ن، تا حىەنinin اربابلارىلە تانىشى اولموشىدۇم. اوزلىرى سورگۇن گۈرمۇش اولدوقلارىندا، داها دوغروسو غربتىن دادى داما قلارىندا قالدىغىندا ن بېزلىرە ياخى نظرلە با خىرىدىلار. اوشلار ائلەخىال ائدىرىدىلىر كى، من دە اوز يور— دومدا بېرى مالك ايمىش. اونا گۈره دە، منه داها آرتىق احترا منظرىلە با خىرىدىلار.

(سلمانى اولما غايىم)

منزل يولدا شلارىمىن اوجو سادەكا رىگر، بېرى دە سلمانىا يىدى. اوستا حسینقلى قىرخ يا شىندا، آلجا ق بوي، جوخ دانىشا ن، اىرى بورون بېرىدا ما يىدى. او، گلن گوندىن بېرى سلمانى دوكانىدا چالىشىردى. هەرگون ايشىن قا يىدا ندا، آغىز دولوسو— گوندە يىگىزىمى— اىگىر مىبئش تومن ايشلەپىرم، منه نەۋەربر؟ اىكىتومن! دئىيە يانا— يانا دردىنى دئىيىردى، بېرىگون من،

— اگر بېرىگون دوكان دوزلىتىم، منىملىھ شىركى اولارسا نمى؟ دئىيە، اونا سئوال وئرىدىكى

— البتەكى اولارا م. اوزگەنinin جىبىيەت ئۆكونجه، اوززومۇزه ايشلەپىك دئىدى، سۈزۈنۈن دالىنى بوراخما يىب، بۇ ايش اوچون منى تشويق دەئتىدى. من دە اوز عالمىمە دوشۇ

ندوم کى، "اگر بئله‌والسى، بىرآز دا پول آرتىرىپ، اوشاقلا رئۇندا رەبىلەرم". بو خا مخيا ل هوسيله، بختدا رين يانىنا گئتىدىم. حقوقومون آزلىغىندا ن، دولانىشىغىمىنىن آغىرلىغىندا بىرآز شكايت ائتىدىكەن صورىا،

- من سلمانى دوكانى آچماق اىستەيىرم. بىر بوش دوكان و وسايل آلماق اوجىون اىكىيۈز تومن پولا احتىا جىم واردىر. دئدىم. او، تعجىلە:

- سىز سلمانىلىق دا باجا رىرسىز؟ دئىيە، سئوال وئردىكە، عمرۇمە ئىلک دفعە دە اولسا، يالان دئمەمە جرأت ائتىدىم. البتە، دالىيم اوستا مشهدى حسينقلىيە دەبا غالى ايىدى.

- بلى!... دئدىم. او، خوشحاللىق اىلە،

- چوخ گۆزۈل؟ من سنە هم دوكان، همده پول وئەرم. موفق اولون؟ دئىيە. بئلهلىكلە من بىرھەفته اىچەرىيسىننە دوكان دوزلتىدىم. آلدېغىمپولو بىرئنفرە وئرىپ، خرم آبا دەن بىر سلمانى دوكان نىنىا لازم اولان: اولگوج، ماشىن، آينا، داراچ و سايىره آلدىم. مىز و صندلى دە دوزلدىپ، دوكانى استفادە اولۇنماغا آمادە ائتىدىم. اوستا يامراجعت ائدەرك،

- اوستا قارداش؟ هەرشئى حاضىرىدىر. دئدىم. من ائلەخىال ائدىيردىم كى، بو خىردىن اونون قىريشىقلارى آچىلاجاق، دىيشلىرىنى آغا رەدىپ، اۆزۈمە گۆلەجكدىر. آنجاڭ عكسينىن آلاماجى اىشەگى كىمى، باشىنى آشاغى سالدى. آغيز - بورنۇنو قىريشىدىرىدى. قاشلارىنى چاتىپ،

- آخى، اوستا رجب منه چوخ حرمت ائدىپ. منيم اۆزۈمدىن گلەميركى، دئىيىم: من گئىدىرم. - ظرافته وقت تا پدىن؟

بىوخ، دوغۇرو سۈزۈمدور. دئىيىكە، من قۇرۇدوم.

- كىشى؟ من سىنىن سۈزۈنە گۈرە دوكان دۆزلىتمىش، من كى، سلمانى دئگىلىم. نە داشىشىرسا ؟ دئىيىكە، جىڭى بىر حال آلدى.

- دئمىشىم دئمەمېش اولۇم. مندىن گۈزۈنۈ بىوم! من اونون جوابىندا ن گىيىلدىم. مىت چكمىش، يالان دئىيىشىدىم. ايندى نە ئاتىدىلىم؟ دئىيە، فىكەر گىشتىدىم. نە قىدەر اولچوب - بىيچىدىم ايسە، بىر يول تاپمادىم. فقط، بىر چارە قالماشىدى: "ھر جىور اولورسا، اولسۇن، دوكانى آچمالىيما! ... دئىيىم. گئرى قابىتىماغا يولوم دا بىوخ ايىدى . دوكانى آچدىم.

بىرىينجى قاپىدا ن گىيرىن همسا يام با ققاڭ حاج آقا اولدو. او، اوجا بويلىو، ساققالى حنالى، خوش اخلاق بىر آدا مايدى. گۆلر اۆزىلە،

- سلام! انشاء الله كى، مبارك دىير. دئىيىب، اوتوردو. - اليم چوخ يونگول دور. دئىيىم سۆفتهنى من وئرىم. من بوغازىننىن آلتىنى اىسلامىدip، خطىنىن دۇورەسىنى بىر طھەر ووردوم. چىخا رەدىپ بىرىتومن مېزىن اوستونە قويىدۇ. دۇنوب منه،

- اوز آرا مىزدىر، سنە هەچ سلمانىلىق يارا شمىر. پىناه بىرخدا! دئىيىب، خدا - حا فظلشىدى. اونون سۈزو منى يام دوتىدو. ائلەبىلىدىم مندىئىير: "سن دە دللىك - لىگىن بىزىم باشىمېزدا ئويىرەن گۈرەك؟" دوتولسام دا، تىز اۆزۈمە گالدىم.

"نه اولورسا اولسون، ادا مه وئرمەلىيەم" دىدىم.

سۇرا غىما گلن اىكىنچىنفر دوستوم حاجىسىز علىلى ولدو. او، قىئرخ-قىئرخ بئش ياش - لارىندا، اوجا بۇي، ائنلىكىۋەك، دولوصت، گولر اوز بىر آدا يىدى. اۆزو دە عليشتىرىنى تانىنمىش، معتبر بىزازلارىندا ن ايدى. عليشتىر اھلى عمومىتىدە مەربان و قونا قجىل آدا - ملار ايدى. آنجاق، حاجىسىز علىلى، من عليشتىر گلن گوندىن، قدىم بىر دوست كىمىي منه حىرت و احترام قويوش، غربىلىك تۈزۈنۈ اۆزۈمدەن سىلمەگە چالىشىش، چوخ وقت زۇر ايلە ئوشىنە شا ما آپا رەمىشدى. هەميشە دردىمە شىرىك اولماغا چالىشىشدى. او، دوكانى آچدى - غىمىي ائشىدىن كىمىي اۆزۈنۈ منه يېتىرىمىشدى. آچق اۆركلە تېرىك دىدىكىن صونرا، بئۇر-كۇنو چىنگىلەن آسيب، سندلىنىن اوستۇنده اوتوردو. من، اللىرىم تىتىرەيە - تىتىرەيە، دىستىمالى بويىنوندا بىئرلەشىرىپ، اۆزۈنۈ ايسلاتدىم. اولگوجو اىكىنچى دفعە اۆزۈنە گىزدىرىرىدىمكى، يا واشجا اليمىن دوتدۇ.

- دايىان! دىدى. - منىم اۆزۈم چوخ سرت دىير، اۆزۈمدەن باشقا ھەچكىن قىرخا بىلەمز. اگر اجازە وئرسز، ... من اولگوجو اونا وشىدىم. اۆزۈم اۆزۈنۈ اصلاح ائتدى. منه اورك وئرەرك ،

- ھەچكىس آتا سىنىن قارنىندا اؤيرەنمەيىب، قورخما يا واش - يا واشالىن ياتار، اؤيرەنرسن! دىدى.

ايلك گونلەر مىشىرى لرىم قصبه اھلىيندن ايدى. اليمىن قورتا وانلار داللارىنىدا با خەمیردىلار. بعضاپلىرى نىن خدا حا ئەظلىشىك دە يا دىينا دوشموردو. ندا يىسە، كۆت اولگوجە دۆشۈم خلقىن جانىتىا.

عليشتىر معلم لارىندا بىرى دۆشۈم گىرىيمە. منه دە معارف خادىمىيە ولدوغومو بىلەدىك- لارىندا، احترا مەنۋىلى با خاردىلار. اۆزۈنۈن سرتلىكىنى گۈرددۈپۈم اوجون، محكىم اىسلاتىم بۇنا باخما ياراق، اولگوجو اۆزۈنە گىزدىرىكىچە قىيورىلىرىدى. آنجاق، نزاكتىسىزلىك اولما سىن دئىيە، سىسىنى چىخا رەتتىرىدى. او، دىنەمەسە دە منىمكى منه دەگىردى. اصلاح اشىدىپ قورتا راندا، درىن بىرەنفەس آللدى.

- انشاء الله کى قورتا رادىن، آما دەدەمى ياندىرىدىن ها ... دئىيىب، دوردو .

آينا نىن قا با غىيندا اۆزۈنە اکدىگىم پا مىوقلارى تميزلىمە - تميزلىمە،

- سىزىدە تقصىر بىخدور، لعنت روزگارا ! معلملىك هارا ، سىمانلىق هارا ؟ دئىيىب خدا حا ئەظلىشىدى.

بىر گون دە، اورتا بويلىو، شىك گئىيەملى، كۆك اتلى - جانلى بىر جوان اوغلان اصلاح ائتىدىرىمە يە گلدى. خوشختلىكىن اۆزۈم دۇلۇ، ھەمە كۆسائىدى. اۆزۈنۈ قىرخماقدا چىتىنلىكە دوشەمەدىم. اۆز دئىيىگىنە گۈرە، كىچىك مالك لىردىن ايدى. با شىنى، اۆزۈنۈ دوزلۇنىن صونرا، چىخا رەدib بىرەتومن مىزىن اوستۇنە قويido .

- آقاى ... يئنە شىركە ئەدىن كى، بىر صەنعتىنىز واردىر. آلاھ ئەلەمە سىزىن سىزىن با شىنىزىا گلن اتفاق بىزىم با شىمىزىا گلسە يىدى، نە ئەدردىك ؟ آجىمىي زىدان قىرىپلاردىق . دىدى. بىچارە داها بىلەمىرىدى كى، احتياج انسانى ھە ايشه مجبور ئىدر. قصبه اھلى اليمىن دۇزۇنۇ داداندا ن صونرا، خاملىغىمى بىلەمىشىلىر، مەشتىرىلىرىمما طراف

کندردن گلن لۇرلار ايدى. آيلارلا قيرخىلما مىش اوزلرى، با شلارى قيرخىردىم. وئردىكلىرى ايکى ويا اوج قراشلارا بىرگەن ئىپتەرىمىزىدۇم. اونلار دا، منىمما ولگوجومون زەختىنىڭ گۈز يۈموردولار.

عليشتەر گلنندىن بىر آى صونرا، دوقتۇر شريفى آدىندا بىر بىھدا رىئىسى گۈندردىلر. او، عليشتەرىن ھم دوقتۇرى، ھم دە رئىس بىھدا رىئىسى ايدى. تحصىلى بىتدا ئىايدى. اوج آيليق دۆورە گۈرۈب، دوقتۇر كۈمكچىسى عنوانى آلمىشىدى. بۇ، بۇيۈك ناھىيەنин معاينىسى و معا لجهسىنى اونا تاپشىرىمىشىلار. اونون دوقتۇرلۇغۇ اېلدەن ئىم سلما نىلىغىم ائلەبىر چىخاردى. او، دوقتۇر تىقىپورون وجودوندان استفادە ئىدىرىدى. آخسا م اوستلىرى يىشدن چىخاندا ايکىسى دە بىرلىكىدە منىم دوكانىما گۈلدەنلىرىلار.

- آلاه روزونو يئتىرىپ، يا يوخ؟ دئىھە، سئوال وئرىپ، گولردىلر. اونلارلا هەمىھىت اولدوغوموزدا ن، وضعىتىمىزى، دولانىشىغىمى بىلىرىدىلر. اونلارا دئمىشىدىم: " با يقۇشۇن روزى سى كىمى، منىم دە گۈنده ايکى سرچە روزىمدىر. هاردا ن اولسا ايکى - اوج نفر اۋز آيا غىايىلە دوكانىن قا پىسىندا ن اىچەرى گىرە جىلەر. روزىم يئتىشىمىش اولسا، بلى!" دئىبىپ، دوكانى با غلاردىم. بىرلىكىدە قىلغە مظفرينى اطرافىنا، دا بان سئىرىنە چىخا رەدىق، با زا رىيم گىتىدىكىجە كا سادلاشىغىندا ن، دولانىشىغىم چوخ آغىر كىچىرىدى. چوخ وقىتلر پىسى آلىپ سۇغا نجا ايلە شۇربا پىشىرىپ، ناھار و يا شامى و نۇنلا كەچىنردىم.

ياز گونشىنىن اىلىق حاراتى آدا ما يا پىشىرىدى. جمعە گونو ايدى. ھوس ائدىب مىز و صندلىنى میدانىن گون دوتان طرفىنده قويوب، مىشتىرى گۈزلىبىرىدىم. تىما دوفا عليشتەر مالك لرىيندن چوخ آدى - سانلىغا لان ... خان، با شىندا بىش - آلتى نفرلە، يولو من دىستگا ھىمىقۇرۇدۇغۇم يئرە دوشدو. گۈزو منه دوشىنە، احترا ملا احوالىمى سۇرۇشدو. مىز، صندلى منىم اولدوغۇنۇ دويدى. چوخ سادەلىكىله،

- بىس منىم اوزومو اصلاح ائدىن! دئىبىپ، اوتوردو. يانىندا كىيلاردا ن بىرى اونا يانا شىب،

- خان! بوردا اصلاح ائتمىك سىزىن شأنىزە ياراشماز. دىئىكىدە، خان ،

- آقاي ... اولان يئرده ياراشار. دىئىدى. بۇ سۈزدىن، با شىندا كى آدا ملارى سىر - بىرىنин اوزونە با خىب، مطیع بىر حالدا، خانىن ارادەسىنە تابعا ولوپ دا ياندېلار. اونگون، عمرىمە اوندو دولما ز، عىدا بلى گونلىرىمدىن بىرىدىر. دوغرودا ن دا، اتسانلىق وا رلىكىغا، يوخسوللۇغا ويا خود سوادلى - سوا دىسيزلىغا با غلى دئگىل. من دفتردە اولدوغوم آز بىر مەقتە خانلا تابىش اولمۇشۇم. او، عليشتەر مالك لرىينىن اىچىنە با راما قلا گۈستەرىلىن مغۇرۇر و جىدى بىر آدا ما يىدى. اونون قا رشىسىندا هئچكس جرأت ائدىب، آغىز آچا بىلەمىزدى. ها مىا وندا ن حساب آپا راردى. او شو بىر غضبىناڭ آدا مەتا نى دېغىمدا ن، جانىما قورخۇ دوشىمۇشدو. اللرىم اسى - اسى، اوزوندە حسابى يام بىقىرىدىم. با شىنىن دۆورەسىنى دە بىر طەھەر دوزلىتدىم. ائلە اولدو كى، اونون يئرینە آدا ملارى دىلە گۈلىلىر. آنچاق خانىن بىر اشارەسىلە، ها مىسى سوسىدۇ. منىم وئردىكىم اشىنجى لىردىن هەچ اوزونو بوزما دى. ها وا سرىن دە اولسا، منى تر با سەمىشىدى. خجالتىمدىن

اونون اوزونه با خابیل‌میردیم، اصلاحی قورتا ریديقدا ديليم دوتار - دوتما ز؛
- سينز چوخ اينجيتديم، عذر ايسته بيرم، دئديكده، گولوب اليني جيكنيمه ووردو.
- هئچ ناراحت اولما يين! دئيب، ميزين اوستونه بير اون تومنليك قويوب، اول
وئريب، خدا حافظلشدى . اونون بو رفتارى منى سارسيتدى . ائله بيلديمكى، منى آدا ملاري-
نinin الينه وئريب ، دويونجا دؤيدوروب، يئره دوشوش لشيمه تاما شا ائدير.
ازگىن، وورغون بيرحالدا ميز و صندلىنى گوتوروب دوكانا يېغىدىم. قالپىنى چكىب
با غلادىم. دوغرودان دا اعصابىم بوسبوتون ازىلمىشىدى. صندلىنىن اوzerىنيده اوتو رو
دىرسەگىمى مىزه دايابىب، آلنىمىم اللىرىمەن ايجىنەالدىم. كىچىن گونلر بير سىينا
نوارىنا دئندو. دوغرودان دا انسانىن نەقدەر دۆزومو اولابىلرمىش . دئىه، خىالا
دالدىم " هر آجىلىفي اوددوم، چىتىنلىكلىر دۆزدوم، نە ارىدىم، نە دە ئىلدوم . هله
دە ياشابىرا م" . اولگوجولاريم بىلىرلرلىكى، نەلو چكمىش و هرجىتىنلىكى اوستون گلمىشىم.
هئچ بير ايشدن دە بويون قاچىرما ميشا م. آنجلق، ايندى سلما نىلىقىدا شكتىيەدىم. ا و دا
اولگوجو ايتىلتىمكده. بولىنىم دىكىلىميش . اوزومو چوخ حالسىز حس اشتدىگىمىدەن
دوروب يورغا ن- دئوشەگىمى آچىب، يئرىمە اوزاندىم. بولۇغۇنىم يادىما دوشوا وردا عكا-
اولچوب - بىيچىدىم، نەها يىت شەلىقا زا غستانداكى عاكا سلىخىم يادىما دوشوا وردا عكا-
سليق متىم چوخ دويونلىرىمى آچىش، زىنگا نلىغىمى عوض اشتىمىش ايدى. بولىنىم دە
عاكا س يوخا يىدى. ائله بىيل منەھا ئى با سدىلار؛ نىدە دورومسا ن؟ تئز دوروب قىلىلىمە
آلدىم . وضعىتىمى حبىبەيە و اوشاقلارا يازىب، بىر عاكا سلىق دستگاھى آلىب گۈندرەملەلىنى
دئنه- دئنه خواھش اشتىدىم . بىر آرى چىممەدى كى، بىر "فورى" دستگاھ گۈندرەدىلر . بئلە-
لىكلە، سلما ئى دوكانىنى عاكا سلىغا دئوندردىم . آز بىر مەددە، بىر عاكا س باشى كىمى
تا نىنتىدىم . شوربا ئى پېتىيە (آبگوشتا) چئويرە بىيلدىم . آنجلق سلما نىلىقىن آچىسى
خا طەرەلىپىنى اوئودا بىلىمەر . بعضا كۆمەدى صەنەلر يادىما دوشۇكە، گولورم . آنجلق
بو گولوشلار آجي گولوشلاردىر . هم دە "لۇر" خلقىنىن گذشتىنە حىران قالىرام . اوز-
أوزومە" اگر بئلە بىر اتفاق بولۇغۇنى دوشىش، دوغرودان دا متىم كوتا ولگوجومون
چكىگى سىريپغا دۆزىن اولاردىمى؟ دئىه دوشۇنوردوم .
گون با تمىش، قارانلىق چۈكىمكدا يىدى. لامپا ئىيا نىدىرىدىم . صونرا پرە موسو آلىش -
دىرىپ، چاينىگى اوستونه قويدوم . بىردىن با ييرا م آخشا مى اولدوغو يادىما دوشىدۇ.
يا ز بولودو كىمى اورەگىم دولدو . اشل-ا وبام، سۇگىلىم، با لالارىم يادىما دوشىدۇ.
با هار يېلى تورپاقلارا جان وئرەجك، طبىعىتى گولدورە جىكدىر . بىس متىم قارا طالىع
نە وقت گولە جىكدىر؟... بولۇغۇنى ئى ئەنم نئچە كېچىرىرى؟ دئىه، خىالا دالدىم .
كەچمىشلارده، با ييرا م گونلرینىنەكى گۇرۇشلار، ئۆپوشلار، اوشاق-بئۇيۇك، قوجا - قارى
ها مىنىن اوزوندە، گۈزلرینىنە قىيمىلدا ئان شا دالىق، سئۇينج ھاردا قالدى؟... دئىمە،
دوشۇنوردوم . هىزان غمى، غربىلىك و تىنلەلىق دمىر بىر قىسىم دئنوب، اورەگىمى سېخىر
منى اينجىدىرىدى . احمد آغا ئىنن سلامى فكرىمى دا غىتىدى . او، قىرخ-قىرخ بئش ياشلارنىدا
اورتا بويولو، قا را بىنیز، ساج - ساققا لينا دن دوشوش مەربا ن بىر آدا ما يىدى . قضا وقدر
اونو دا درېهدەر ائدىب، با شىينا دئىيە- دئىيە گەتىرىپ عليشترە جىخا راتمىشىدى . او، بوردا

بیربا ققا ل دوکانی آچیب، آل-وئرله مشغول ایدی. ائولنمش، اهل-عیال ما حبیدها ولموشدو. بلکهده اوتو بورا بند ائدیب با غلایان، ائله علیشترين بوللو تریا کی اولوب. آللله بیلر... او، گولر اوزله،

- با بیرا م آخشا می دیر. سن ده کی، تک و غریب. با با ائله من ده غریبم. گلديم سنیشا ما آپاریم. دئدی. من هوس سیز بیر حالدا،

- چوخ ساغ اولون احمدآغا! حالیم بودور، استراحت ائتمک ایسته بیرم. دئدیم. دوغرودان دا اوره گیم دولو ایدی. گزمک، قونا ق گئتمک، صحبت ائدیب، دئییلشنله قولاق آسماق اوزو ده اورک آچیقلیغی بسته نیز. منیم کی، اوره گیم غمله دولودور. احمدآغا اول چکمه دی. دئمک اولارکی، منی لاب زورلا بئریمدن قالدیریب، اوزویله آپاردی.

خانیمی قازانی دمه قویموش، سما واری دمله میش، چرا غی دا یان دیریب، موتكىـ و دئشكچەلری ده پوخاری با شدا، قونا ق اوجون سلیقه ایله قویموشدو، احمدآغانین اون ياشیندا ببرا وغلو و آلتیا شار بیر قیزی دا واریدی. خانیم و اوشاقلارلا سلاملاشیدىقدا صونرا، او توردوق. احمدآغانین ائوبینده لاب کنه مۇد بیر قرا موفون واریدی. او، قدیم صحیفەلردن بیرىنى قویوب، اوخوتماغا با شلادى. خانیمی مهربان بیر لۇر قیزی ایدی. با لاجا استكالنلاردا چاى سوزوب قابا غیمیزا قویدو. ائوصا جبىا وز قونا غینى مشغۇل ئەبيب كۈنلۈنو آجمامغا چالىشىردى. فاطما خانیم يئنیجە سفرەنی دؤشە میشىدى کی، ائشىكىدە هاى-کوى قالخدى، ها میمیز اشىگە تۆكۈلدۈك. احمدآغانین همسا ياسى مشهدى جعفر، - من دە دەسى يانمیش، من بىدېخت آخى نەشدیم؟ بوشلارین الیندن جانیمی هـا را گئوتوروب گئتىم؟ دئىيىب، اوزونو دئىيور، و با غیرىرىدى.

مشهدى جعفرىن ايکى آروا دى وا ریدى. اولكى آروا دين او غلو خرمآباد سفرىنى دن قايداندا آنا سینا بیر باش شالى گتىريدى گىينى بىل جوان خانیمی، ائله چۈرك اورتا ياسى گىلندە با راتلابىب، گۆزۈنۈ يوموب آغزىنى آچىب، مشهدى يە دېشىندان قوبانى نىشار ائدېبىدىر. "نيه او آروا دينا باش شالى آلىب، منه آلمامىسىز؟" دئىيە طوفان قوبابىـ يا زىق كېشىنىن چۈرە گىينى زھومار ائدېب، بوغازىندا قویوب دور. قوجا، هەمدە معتاد مشهدى جعفر ده اوزوندن چىخىب، هاراي سالىبىدىر. ندايسە، احمدآغا داعوانىپا تىرتىدە فاطما خانیم سفرەنی دؤشە بىزى گۈزلە بیرمىدە. احمدآغا گولومسە بىب، - بو دا ايکى آروا دلىنىن گونودور. دئدی.

۱۳۲۶- نجىا يلىن ياسى گونلارىنى دېرى، علیشترين معتبر آدا ملارىنى دېرى منىنا ها را، اوز با غينا دعوت ائتمىشىدى. آتا لارين حكمتلى سۈزۈرىنى من چوخ با غلى ياسى، "چا غريلان يىڭىز عار ائله مە، چا غريلما يان يىڭىز دار ائله مە؟" دئىيبلر. نا هارا ياخىن دوكانى با غلابىب يولا دوشۇم. قونا قچى با غين قاپى سىندا منى احترا ملا قاراشىلايدى. مىوهلى، صفالى بیر باغ ايدى. آچىقلیغىندا دؤشىمىش فرشلىرىن اوزەرىنده قونا قىلار دئورە دئور اگلهشىب، شىرىن صحبت ائدىرىدىلر. من ده بېر طرفە اوتوروب، صحبتلە قولاق آسماغا با شلادىم. بوردا علیشترين مالكلىرىنى دە ملا ئاراشىلايدى. دوشونجه و دونيا گۈرۈشلىرىنە مالك آدا ملا را ریدى. چا يilar اىچىلدى. سفرە سالىبىنى دۈزەرىنە چۈرك، پنير، يوغورت، سبزى و ساير يئەمەلى شەئىلر دوزولدو.. پلۇو سىنىلىرى

خوروشلار گتيريلدى. دويونون و اينك يا غينين عطري آدا مين اشتها سينى قيديقلالييردى. قا نينمийا سدان چيخا رتديم. آخى، بوجور خوركلر آيدا - ايلده بير گيريمه دوشوردو. سفره ييغىشىرىياندا ن صونرا، ما نقاللار دوزولدو. حقوقالار ايشددوشدو. حيا تىمدا هئچ بير شئىدن پرهيز اشتمەسم ده، سىغاردان قا چىشا م. تنها سىغار يوخ، توستودن آجىغىم گلىپ. نتجە دئىھەرلر، "ايلاننىن يا رېپىزدان زەلەسى گئدر، او دا همىشە گلىپ گۆزۈنون قابا غىيندا بىتىر". بىرما نقا ل و حقوقا دا منىم قابا غىما قويدولار. من نەقدەر آند اىچىپ، آمان ائدىب،

- با با ! واللاه ، من عادت اشتمەميسىم، چكە بىلمەرم. دئىبىمسە ده ،

- يوخ، سى بىلمىرسىن، بو، ائلەستىن دردىنه دىگر. فكر- خىالىنىدا غىدار، دئىھە اصرا لا مىنى چكمەگە مجبور اشتدىلر.

اۆللر ده اشارە اشتدىگىم كىمى، علىشتر اھالىسىنىن اساس ايشى اكينچىلىك و خاششاش اكىمك اىدى. زىندگانلىقلارى توليدا اشتدىكلىرى ترياك ايلە آشىرىدى، نە وقتدىن بو ائولر- يىخان زەرلىكىنىن بو يىئرلرده يا يىيلدىغىنى بىلمىرىم، بونا گۇرە دە بو ناخىچەنىن آدا ملارىنىن چوخو، آزاد - اوشاقلى معتاد اولمۇشدولار. بورا سى آيدىنا يىدى كى، استعما- رىن يازىق "لۇر" خلقىنە گتىردىگى تحفە يىدى.

نە ايسە، حقوقانى لىيمە ئىلبى، ايکىدەفعە سوموردوم. اوجونجو دفعەيە احتىاج اولماز با شىم گىجلدى. حقوقانى يئرە آتىپ كنا را چكىلدىم. دوستلارىم يقين اشتدىلرلىكى، مندى معتاد چىخماز.

+ + + + +

بئلهلىكىلە، گونلر، آيلار و ايللر اؤتىدو. هر طرفدن "بشرحقوقوندان" دموورا شلارىن ظلم و ستمە، حقىزلىكىڭە قارشى اوجالان اعتراض سىلىرىنىن مقابلىينىدە شاھ "غفو عمومى" وئرمەگە مجبور اولدو. من دە با شقا سورگون اولونوشلاركىمى، يىغىشىپ خرمآ با دا گىلدىم. دوستوم ولى خاڭدان دا اۋز آتا - آنا سىا يىلە بوردا ياشا يىردى. آزا دلىق سىيە مىنى خوشحال اشتمىشىدى. اونلار دا سفر بوقجا لاربىنى ياخامىشىلalar. حكومت نظامى، هلە بوزولما مىشدى. بىز بىر ادارەيە مراجعت اشتىكىلە، آزا دلىق ورقە مىزى آلمالى يىدىك. مىنى بىر سروانىن يانىنا گۈندىردىلر. او، "هارا گئتمك اىستەيىرسى؟ دئىھە، منى سئوال وئردى.

- تبرىزە ! دئىدىم. سروان اۋزونە مخصوص بىر قىبا فە آلدى.

- تبرىزە ؟! ... دئىھىپ، آغىز - بورنۇنو اوينى تىدى. من،

- نىھە تعجب اشتدىنىز ؟

- چوخ چتىن مسئلەدىر.

- مگر غفو عمومى وئرىلەمدىپ، نە چتىنلىكى وا ردىر ؟

- دۆزدور، آزادىسىز، هرىئە گئدە بىلەرسىنىز، آما تبرىزە يوخ!

- منىم عائىلەم اوردا دىير، آيرى يئرە گئدە بىلەرم. دئىدىم. او، گىردىنىدا رتدى اوتوردوغو يوشاشق موبىلدا يايلاناراق، بىرمشتىرى با خىشىايلى منى گۈزدىن كئچىرتدى.

- عائىلەن تبرىزىدە اولسا، آيرى يئرە گئتمك سەنە ئەزمىم اولار.

- ائله‌دیر کی وار . دئدیم . او ، پئریندن دوردو ، بیر - ایکی باش او طاقدا او طرف بو طرفه قدم ووردو . صونرا منه طرف دئنوب ، اطمیناً نلی بیر سله ،

- غصه‌بئمه ! من دوزلده‌رم . دئدی . - آنجا ق بیر آز خرجی وار . من تعجبه ،

- خرجی ؟ ...

- بلى ، بیر بئش يوز تومنین اولسا ، من دوزلده‌رم . دئدیکده ، منیم گؤزلویم بئوبودو .

ایکی ایل زندا ن تبعید ، قاراگونلر کچیردیکدن صونرا ، مندن رشهه او ماما قلاری بیر آتالار سؤزوونو يا دیما سالدى :

- سیزین مندن پول او ماما غینیز " بیری نین اولودن ... او ماما غینا او خشا بیر " .

دئدیم . بو توهینلە دولو سؤزومدن او آلينمادى . عکسینه ، دیشلرینی آغا ردیب ، گولدو ده آنجا ق ، گولوشو صنعتی بىدی .

- اؤزون بیلرسن ، گشت فیکيرلش ! دئدی .

- من بوگون گىتمەلیيم ، قالماغا خرجیم يوخدور . دئیه ، جواب وئردیکده ، او بیر آز دوروخدو .

- قالپیدا گۈزله ، اؤزوم سسلەرم . دئدی . من او طاقدا چىخدىم دھليزدە قىدم وورا - وورا ، اؤز تەمىمىمى دوتىدوم . چوخ چكمىدى كى ، منى ايچەرى جا غىردى .

- خوب ، نەقرا را گلدىن ؟

- عىبىي يوخدور ، تېرىزە گىتمەرم . هارا اىستەپپىرسىنىز گۈندەرىن !

- پىس تەرا نا يا زىرا م . دئىيىب ، قلمىلىنە لدى ، رحمە گلەمىش بىر آدا مكىمى ، بیر آز منىم وزومە با خىب ،

- يوخ ، منىم وجادانىم قبۇل ائتمىركى ، آرواد - او شاغىن تېرىزىدە اولا - اولا ، سنى تەرا نا گۈندەرەم . دئىرەد يوز تومن وئر !

- من تەرا نا گەدىرم . دئىيىب ، دا يا ندىقدا ، چەندوور ماغا با شلادى . او جىوز ، ایکى يوز آخىردا اللى تومنە دە قانع اولدو . من قطعى بېرسىلە ،

- دئدیم كى ، من تېرىزە گىتمەرم ! دئیه ، جواب وئردیکده او ، او خو داشا دگدىگى - نى آتلادى . منى اوردا قويوب ، يان او طاغا كىچدى . ایکى دېقىقە چكمىدى كى ، بىر سرهنگلە گئرى دئوندو . ايندى دە ، جىتاب سرهنگ منىملە چەندوور ماغا با شلادى . نتىجە لابىلمىيە جە - گىنى دويدوقدا حوصلە سىزلىكىلە ،

- ياخشى ، اون تومن وئر ، قوى تېرىزە يا زىسىن . دئدیکده ،

- من تېرىزە گىتمەرم . دئیه ، سۈزۈمو تکرار ائتمىكده ، او ، چېپ - چېپ منه با خىب ،

اوز او طاغىنا قا يېتىدى . جىتاب سۇوان وقتى تىلف ائتمەگى بېرىسىز گۆرۈپ ، آزادلىق ورقەمى يا زىب اليمە وئردى .

معلوم اولدو كى ، هر اىستەدىگىم يئرە گىتمەمە و ياشامغا حقىمۇ را يېمىش . بوردا دا جلاف مأمورلار اوز سۈيغۇنچولو قلارىندا نەمین عنوانلا رشهه آلماقدا ن چىكىنەمە مېشلر . بۇيلەلىكىلە تېرىزە قا يېتىدىم . حبىبە و او شاقلارلا گۈرۈشۈزدە هەچ بىر اورك آچا نجهت يوخا بىدى . ایکى ایل منسىز کچىرتىدىكلىرى ياشايىش ، رېڭىز ، عذا ب و ناراحت - لېقلارلا دولوا يىدى . حىدر ، نرىما ن ، كىچىك ياشلى توفيق بئلە ، درسدن ال جىكىب ، جۇرك

دالىنجا قا جماغا محبور اولموشدولار. زاواللى حبىبهم گونو بىيرتومنه، چۈركچىدakanىندا لواش آچماغا (وردستلىكە) بويون اگمىشىدى. نرىمانلىرى نىن قابا رىينىمنه نشان وئەرەك ،

- تحصىل عوصىنەلىقابا رلىپىرفىلە ئولموشما، دئدى. اوشا قىلار بىر دوگىمەكىرگا -
ھىندا، گونو اوج و بىش قراتا منگەنە ماشىنىا وزەرىيىنە ايشلەمكىلە، آجلېغىن قاوشى سىنى آلبىلەمىشىدىلەر .

- احتىاج انسانىن گۆزونو آچار، ياشابىش يوللارىنى ئويەدر. بو، اوزو دە بىر تحصىل دۇورەسى كىمىدىر. دئىه، اوئلەر تو خداقلقىق وئەمكىلە، گلەجىڭە اومىددا و اشتە مەگە چالىشىدىم.

+ + + + +

١٣٢٧/٨ - نجىيەللەردا اوغان قورا خلىق نتىجەسىنده تىتلىقىو آجليق ئولموشدو، كىندى -
لىلەر شەھرلەر آخىن اشتمىشىدىلەر . او بىرى طرفدن دە ايشىزلىك فخان اشدىرىدى. بونتلار عمومى بىر درد ايدى. منيم آپىرى دردىلىرىم دە بونا اخافە ئولۇندوغۇندا، ايشىم لاب چەتىنەدشوشىدو. "مها جى" دامغاسى آلتىندا اولماقلات، تحصىلىمىدە اوتا يىدا (باگىدا) اولدوغۇندا، منهھچى ئىئرەدە ايش وئەرمىدىلەر. ناچارلىقىدان، بىر آزاد اپش فکرىيىنە دوشىدو. بونا دا پۇل لازم ايدى. كەنديمىزىدەكى آتادان قالما ملکلىرىمىز يادىمما دوشىدو. مختصر تحقىقاتدا صونرا، معلوما ولدوکى، پولا گىنەن زەپەرىمىزى قاردا شىم صە ساتىب ، سۇووبىدور. فقط، بىر حىەطىمىز قالىبىدىر، اوئونون دا دۇرددە بىرى منهجا تىر. او خوجولارىمى دوغولۇدۇغۇم "ميا ب" كىندى يىلە، آز- چوخ تانىش اشتمىشم. مرشد ايلە علمدارىن آراسىندا، دا غلارىن دوشۇندا دوشوش گۆزلى بىر بورىت دور، بئۇيوك بىر اميدام يولا دوشىدو. مرنە كىمى اوتور ايلەكتىدىم. بورادان اويانا، آت ويا خود اولاغايىلمە گېتىتمەلى يىدىم. من قەھەرخانادا اوتوروب، كەندىلىرىمىزىدىن مرنە گلنلىرىن يولۇنداو گۆزلىمېيردىم. قا با غىيمدا بىراستكان چاى، گۆزلىرىم يوللاردە، فكرىمما وزاقلاردا ايدى.

- آغا ! سىزى كلانترى دە ايستەپىرلەر. دئىه اوچالان گۇبود سىدن، اوزوم - دوغۇلۇتىدوم . قا با غىيمدا بىر پالىس دا ياشىشىدى. من چا يىين پولۇنۇ وئىرېب ، اوئونلا ادارەيە گەتىدىم. بىلدىگىننىزكىمى، من ١٣٢٥ - نجىا يىلە دەموقراتلار ايشا وستوندە اوغاندا آذربايجان گلدىگىمما وچون، سەجلىم توركىجىا زىلىمىشىدى. بو، "بىر جرم" كىمى - ايدى. نەباشىنىزى آغىرىدىم، بىرھەت توقىفەسا خلادىقىدان صونرا، بىر زىندانى كىمى، منى تېرىزە قايتا ردىلار. بۇيا قچى دوستوم اسفندىيار منى ئامىنە گۆتۈردو. اوجآ دوا م اىدەن سۇرغۇ - سئوال و تحقىقاتدا صونرا، ايرانلىكى لە دەمەنچە ئەپىدە ئولۇندۇ. اوزومە و عائىلە عقولرىمە فارس دىلىيندە يازىلىمىش تزە سجىل و شىرىلىدى. بئىلەلىكىلە، يەنىدىن كىندە گەتىدىم. حىەطىن مەنیملە صەدىن پا بىينا دوشن حصە سىنىما تىبب، تېرىزە قايتىدىم. وضعىتىمین بوزغۇنلۇغۇنۇ گۈرن دوستوم اسفندىيار، اۆز بۇيا قخاناسىندا عكا سخاندا آچماغا يئر وئىرىدى. ئىيمىدە اوغان بوللارلا لازم اوغان شئىلىرى آلدەم . تارىكخانادۆزلە دىب ، اىشە باشلادىم. ايشىم تزمەجە بولا دوشوشىدا كى، فرماندارى يە چا غىردىلەر . سئوا جوابدا ن صونرا ،

- سن اوز عکاسخاناوي باشقا يئerde قورما لىسان. دئدىلر. من تعجلە،

- نە وچون ؟ دئىيە، سئوال وئرىدىكە، مأ مور دوستانە بىر قىا فە آلاراق،

- عکاسخانان شورووي مريپخانا سينا چوخ يا خىنديir. بعضى سۈزلىر دئىيرلر. دئىدى.

- آغا، بۇ، نە سۈزدۈر؟ منيم مريپخانا يىلە نە يشىموار؟ من بورانى دوزلەنە كىيمى ددهم يانىب، آپرى يئرە كۈچكۈپ بول اىستەپپەر دئىديم. صونرا، اوركلىرىنىر حەمە گتىرىمك اوجون اوز دولانىشىغىمەن آغىرلىغىندا، سگىزباش عاڭلەما حېلى ولدوغۇمدان سۈز آچىپ تۈكۈدمە دە، اولمادى كى، اولمادى،

- بۇ، دستوردور. دئىيە، سۈزۈنۈ تما ملادى.

چوخ تلاشدا ن صونرا، تربىيت خىبا يانىندا بىر يئر دوتىدوم. بورج- خرجىلە، با زارىن ياخىنلىغىندا اىكىنجى طبىهدە بىر عکاسخانادۇزلىتىدىم. هله الـ آيا غىمىيېغىشىدىرمە مىشىدىم كى، يىئنە ادا رەيدە چا غىردىلار.

- سن تېرىزىدن گئتمەلىسىن! دئىيىكە، من هيچانا گلدىم.

- آخى، نە اوجون؟ من اوز دوغولدوغۇم يئerde، وطنىمەدە ياشاماغا حقىم يوخدور؟ دئىيە، اعتراض اشتىدىكە، مأ مور جىدى بىر افادە يىلە.

- اوزون گئتمەسىن بىز زورىلە كۈندەرهەرىك. من يىئنە سگىزباش عاڭلە ما حېلى اولدوغۇمو خا طېرلاتىدىم. منىم سۈزلىرىمەن تأشىرى يوخايدى. اىكى آيا كىيمى تېرىزىدن چىخماغا امضا آلدىلار. وطنىمەدا يىكىن، "وطنسىز" دئىىيب، تېرىزىدن چىخماغا مجبور اشتىدىلار. باشى آلوللو اوردان چىخدىم. آخى، مندىن بىر خلاف ايش باش وئرمەدىيىب كى، دئىىيم: "اوز عملىمەن جزا سىدىو، جىكىرم". بىول اوزۇنۇ، دلى آدا ملار كىيمى، اوزوم اوزومە: "من ها رالىيام؟!... نە آراندا يئرىموار، نە داغدا. نە وقتە كىيمى، اوزوم اوشاقلارىم سوگىردان و درېمدىر اولاچا غېقى؟... دئىيە، دئىىيتىرىدىم. آز قالىردىم وئرىلىميش "مها جى" آدىنى وستومە گۈتۈرۈپ، "وطنسىز" اولدوغۇمو قبول ائدىم. بىردىن اوزومە گلدىم. دوغولدوغۇم مىاب كىندى يادىمدا دوشدو. اختىيا رسىز دوداقلارىم تېرىپتىدى: "يوخ، من آذربايچانلىيلىم! دئىدىم. - لەن وطنىمپا رچا لانمىش، دىدىيەلىميش، يادالدر يوردو مدا يووا سال مىشىدىر. بىس جانىن چىخسىن!... بىر وطنسىز كىيمى آوارا گىزىمىلىسى دئىدىم.

١٣٢٩- نجو ايلين باها رىايىدى. قا ردا شىم صەدصا حى، مەكتوبىتىنى، "عفو عمومى" وئرىلىمە مىشىدىن اول قورتا رىب، زىنذا ندان آزاد اولۇنما كىيمى، عاڭلەسىنى دە گۈتۈرۈپ تەھرانا گئتمىشىدى. "پا رس" تئآ تېرىندا رەزىسۇر عنوانى يىلە جالىشىرىدى. اونونلا مكتوبلاشدىقىدا ن صونرا، اول حىدرلەمۇنما كىيمى، صونرا دا علىا يىلەنرىمانى اونون يانىندا گۈندىرىدىم. هەرسى بېرىئىرە شاگىرد صفتىلەما يىشە گىردىكەن صونرا، بىز دە شەھەمىزى دالىيمىزا آتىب، تەھرانا دئىيە، يولا دوشدوك.

تمام

١٣٣١- نجىايىل

تلاطم‌لی تهران

۱۳۲۹- نجو ایل، اردبیلهشت آیینه‌ندا گلیب، تهران‌نا چاتدیق . اکبرآ باد خیا با نیندا فایتونجو مشهدی محمدین کا روانسرا سیندا بیر او طاق دوتوب، بئربه‌یئر اولدوق، اون باش اوزوموز، بیزه قاریشمیش زبور خانم، دئمک اون بیر باش بیرا طاقدا کچینمه‌لیا یدیک . بئله‌بیر سیخینتیا دؤرمدیه مجبور اولان تکجه‌بیز دگیلیدیک . نئجه دئیه‌رلر، ائل ایله‌گلن تؤی - بایرا مدیر، بو حیه‌طین آلتا وطاقلاریندا فایتونسلارين (درشگه‌لرین) آتلاری ساخانیلیر، ایکینجی طبقدەکی او طاقلار دا اجا رهیه وئریلیردی، اجاره ائندلری ده : بیچاره‌لر، فلکزده‌لر، لاب آیدین دئسک، جنوب سورگونوشن قایتمیش قاراگونلو "مهاجر" عائمه‌لری، بیر ده ائل - اوبا سیندا درب‌هدر دوشموش آذربایجا - نلیلار ایدی.

مشهدی محمد، اوزو شما لی آذربایجانین قازاق نا حیه‌سیندن بیدی. او، اوز یوردوندا آدلی سانلى بیر مالک ایمیش آپرئل انقلابیندا صونرا، اوردا ياشا بیلەمەدیگیندن باش گوتوروب، ایرانا گلمیش، بوردا فایتونچولوق يولو ایله، بیرنئچە حیط صاحبی او لابیلمیشدى. چوخلو فایتونو و آتیواریدی، البتە، اوزو ایشلەم، کارگر ایشلەددى او، بیزلىرى گورنەد، دردى تزەلەنردى. دوغما یوردو، وطن يادینا دوشىدى. هجران سا زینى كۈكلەبىب، سىلسەندير، شىرينىن و آجي خا طېرەلریندن داشىشار، اودلو - اودلو آھلار ایله سۆزونو تما ملاردى، اوزو، تك گلمىشدى. ائل گونونون آيرىلىغى اونو سىخىردى، او هجران دردى، اختىارىيnda اولان او طاقلارى اوجوز قىتمە، او تايىدان گلمىشلەر وئرۇر، محبت ائدردى.

قا ردا شىم صەد بىزدن قاباق گلمىش اوشا قلاردا: حيدرى بير رستوران، نريمانى با شما قچى، علىنى ده دميرچى ياشيندا شاگرد صفتىلە باشە دوزلەشمىشدى. توفىقي ده حسن آغا آدلی بير عكا سين ياشيندا رەتىش وورماغا قويىدوق . گوندەلىك گليريمىز ۱۲ تومن چرجىوه‌سیندە ایدى. بو گلىرلە اون باش عائمه‌نین نئچە كئچىنەجەگى معلوم دور . اوزوم ايش دالىنجا قالىما لىا بىدیم. متأسفا نە، نە اوز تلاشىم، نە دە دوستلارين كۈمەگى هەچ بيرنئچە وئرمەدى. بوتون قاپىلار او زومە با غلىا ولدو. چونكى تەحصىلىم آرازىن او تايىندا اولمۇشدو. بو دا اولماسا، باشقا بئئرلىكىمى، تهراندا دا ايش سىزلىك عمومى بير درد ایدى. بوگونلار تهران طوفاندا دوتولىمۇش بير دريا كىمى تلاطىدە ایدى. ايشسىزلىك، آجليق، فلاكت آما نسىز بير قودوزا دۇنمۇشدو. ياشا بىش گوندن - گونە آغىرلاشىرىدى. جانا دۇبىمۇش خلقىن غضبلە دولو اعتراض سىلىرى او جالما قدا ایدى. سىپاسى تشکىلاتلار اوز فعالىتىنى آرتىرما قدا، كوتلەھوی مبارزەلر جان آلماقدا، روزىنا مەسر، مجلەلر، كىتا بلار نشر اشىيلىب ياشىلما قدا، آزادلىق قىغىلە جىملارىنى بوتون دونيا ياشما قدا ايدىلر. گونلار اوتىدوكجه مبارزەلر دە كىگىنلە شىردى. متشتىلىل بىغىنچاقلاردا آتشىن نطفىلر سۈيلەنib، بوتون بىد بختلىكلىرىن سببىنى وطنىن يئرآللى شروتلارىنى

ا جنبیلر چا پیپ ،تا لادیقلاریندا گئورور ،خلقى استعمال ،استثمار عليهينه مبارزه يه چا - غيريرديلار . " نفت ملي و لاما لىدىر ! " ، " انگلیسلرىنلى يراندا كسيلىمدى دىر ! " شعار - لارى يله خلقى هيچا نا گتىرير ،نظا هرا تلارى جوشون بىر سئله دوندەريردىلار . بو شعا لار ، آجي بىر حقىقتىن عكس صادى يدى . امپريا ليستلر اولكەنى تالا يير ،اصل شروت ما حبلرى - ايسيه آج ،يا لاواج ،گون چۈرەگىنه محتاج يا شاييردىلار . بؤيلە آغيز بىر شرا يطده مجلس نما يىندەسى دوقتور محمد مصدق نفتىن ملي لىشىرىيلىمەسى وچون ،أۇز تارىخى تكلىفىنى مجلسە وشىرىپ : " براي تائىمىن رفاه و آسا يىش مردمما يرا ن و براي حفظ و حواست مىلەجها نى قرار شدكە صنعت نفت داخلى كشور ملي ئالامشود . توليد نفت خا ما زا ين پس وسىله ، دولت ايران ادا رەخوا هىدش " (ايران خلقىنин يا شاييش شرا يطىنى يا خشىلاشىرىماق ، و دونيما صلحونون حفظ اولونما سى وجون بئلەقرا را گليرىكى ،نفت صنعتى اولكەدا خليندە ملي اعلام ائدىلسىن . خامنفت بوندان صونرا ايران دولتى طرفينىن اداره اولوتا جا قدىر .) اولكەدەكى بىرمانى ياتيرتىماق مقصدىلە ، دوقتور مصدقىن تكلىفىنى مجلس تصويب ائتدى . بو خير ايران خلقلىرىنىن شور و هيچا نىلە قارشىلاندى . بو موفقيتىن بىر آى صونرا مصدق " باش وزيرلىك " مقا مينا چاتدى . اولكەنى بو وضعىتىن قورتا رماق ،اقتصادى بىرمانىن قاوشىسىنى ئىلماق مقصدىلە : دربا رين حسىز - حسابىز داها دوغروسو - قانۇنسوز استبادى قدرتىنى آزالىماق مقصدىلە جتماعى و سياسى تشكىلاتلارا ، نىسبى بىر آزادلىق قايل اولدو . البته ، مصدقىن بو حركتى ،شا دا وجون دۆزۈلمىز و بوغوجو بىر حرڪت ايدى . بئلەلىكىلە ، دربا رايىلە مصدق دولتى آراسىندا كىرىپىي مبارزه باشلاندى . بو مبارزەدە مترقى تشکىلاتلار مصدقىن آخاسىندا دورموشىلار . بو كوتلەمى حركىتىن وحشىتى دوشوش تالانچىلار دا ، شاھىن دادىنا چاتماق ، اولكەنى "عادى" حا لاسالىب يئىنەن قان داما رالارىنى سۈرمەق مقصدىلە شاھىن طرفدارلىق ائدىر ، سياسى ،اقتصادى هيئت لر گئوندەرير ، گوندىن - گونه شدتلىنمكە . اولان آزادلىق حرڪا تىينى بوغماق اوجون يوللار آرا ييردىلار .

١٣٣ - نجو ايل تيرآ يىندا ، معروف آمرىكا سيا ستمدا وي و قاضىسى " هارىمن " - يىن ايرانا سفرى ده بونا گئورە ايدى . او ، اوزوپىلە نفت دلآل و متخصصلىرى ده گتىرمىشدى اونون گلدىيگىنە اعتراض مقصدىلە تيرآ يىنن اوتۇزۇندا ترتىب ائدىلىميش تظاھرات اونودولماز ، تارىخى بىرگون ايدى . بوزمىنلىرلە خلقين دربا زو و اونون خا ميلارى عليهينه چىخىشى ، آغىزلاردان قوبان لعنت و نفرىتىن دولو شعا ولارى تەھرانى تېتىرەدىرسى . بؤيلەلىكىلە " هارىمن " يىن سفرى ده اوغورسوز اولدو . ائلەبىل كى ، بوكىمىي تظاھرات ائلە ده دولتىن خوشونا گلمىرىدى . اونا گئورە ده نظامى قوهلىر طرفينىن آتشە دوتولۇر يوزلىلە مبارزىلە زىندا تلارا آلىنسا دا ، آردى - آراسى كىسىلىمىرىدى . خلق اوز اولكەسىنى آزاد و مستقل گئورمك و آزاد ياشاماق ايمىتەپپىرىدى .

موععيتىن استفادە اىشن وطن وورغۇتلارى شا دا با د (بوجونكىو جمهورى اسلامى) خىابانىندا آذربا يچانلىلار انجمنى " دە تشكىل ائتدىلر . اورگلرى آزادلىق عشقى يالە چىرپىننا يوزلىلە آذربا يچانلىلار بىو انجمنىن اطرافينا توپلاشدى . بىيغىنچا قىلاردا شاھلىق رژىمىنىن ساتقىنلىغىندا نا مېريا ليستلرى وطنىمېزه مسلط ائتدىكالرىنىشىن

و اونلارا قارشى مىبا رزه يولارىيندا ن دانىشىلىر، بىتلر گئدىرىدى. انجمىن جنبىنده يازىچىلار و شاعرلر مجلسى ده دوزلىدى. كئچىرىلىن ادبىا جلاسلادا دىيل و ادبىات، تارىخى كئچمىشىمىزدىن، ائلهجه ده شاھلىق رژىمىنىن، داها دوغروسو، پەلۇي سلسەسىنىن ملىتىمېزى اورتا دان قالدىرماق مقصىدilە يوروتدوگو فارسلاشىرىما سىيا سىتى نتىجەسىنده دىيل و ادبىا تىيمىزا دىكىش ضربەلردىن دانىشىلىرىدى. آذرى دىلىينە سيدحسىن قريشىنىن مدیرىتى آلتىندا "بىشىت" روزنامىسى، بىرآز موئرا... روزنامەسى چاپدا چىخىدى، يايىلدى. چوخ تىرا ئىلى "چىنگىر" مجلەسىنده، آذرى بايان دىلىينە شعر و حكايمەلرە يىئر و ئەرىلىدى. آزا دلىق عاشقلىرىنىن قلمىرى دربار و اونون حامىلىرى آرخالاندىقلارى امپۇردا لىست دونيا سينا قارشى بىير سونگۈويه چئورىلىدى. منىم ده "خائى" عنوانلى حكايمە ائله ايلك دفعە "چىنگىر" مجلەسىنىن صون اوج سايىندا چاپ ائدىلىپ يايىلدى.

قدرتلى قلمىحا بىلەرى : عزيزمىسىنى، احمد موسى، قريشى، محزون، جادىنیكى، رضا ئى وباسقا شاعر و يازىچىلارىنىن ياردىمىي يىلە "سەئەجىلىميش اشىلر" عنوانى يىلە كتابچىلاردا چاپدا ن چىخىب، يايىلدى. ادبى فعالىته بىرآز امکان اولدوغۇندا، هرگىن اۆز باجا رىيغىنىڭ گۆرە دىيل و ادبىا تىيمىزا خدمت ائتمەگە جان آتىرىدى. خىرخواه بىير ضيالىتى جىرىن ما دى ياردىمىي يىلە آذربايان دىلىينە عزىز حاجى بىگوفون "آرشىن مال آلان" موزىكال اشىنى اوون گون مەتتىنده "فردوسى" تئآترييندا تماشا يا قويىماغا، كىسرتلر و ئەرمەگە ده موفق اولدوq.

مگر رزيم بوكىمىغا لىتلىرى گۈرۈپ، دئۆزه بىلەرى؟... بىرگون پىجا قىچى دىستەللىرى تۈكۈلوب، انجمىندا غىتىدىلار. كتاب و مجلەلرە اُود ووردولار. اورە گىمېزە وورموش اولدوقلارى يارالارىن اوتستوندن يىئنى يارالار ووردولار.

محمد رخاشاھ، وضعىتىن گوندن - گونه پوزولدوغۇنو مصدق دولتىنىن والىيغىنىدا گۈرددۈيوندن، اونون اورتا دان قالدىرماق، سۆزالماقدا اولان شاھلىق استبدادى نى يىئىدىن جا نلاندىرماق مقصىدilە قوا مال سلطەنەنىن باش وزىرلىگە حكمونو وئىردى. (من بۇ جىريا نى "خائى" حكايمەدە آزدا اولسا، منعكىس ائتمەگە جالىشىشا) بۇ حكم اىرانا خلقلىرىنىن ھىجانلا دولو اعتراض و عمبايىن سىسى يىلە قاوشىلاندى. قوا م - خىلەر قوجا سياستدار استغفا وئرمەگە مجبور اولدو. بۇ حال، شاھا وجون دئۆزولمىز بىير ضربەايدى. مغۇرور شاھ چىخىلماز بىر و ضعيت قارشىسىندا قالىمىشىدى. اگر مصدقى يىستە - دىيگى كىمي، اۆز تختىنده اگلەشىب، قورو آدا قانع اولسا يىدى، اربابلارىنىن اىستك و آرزو لارىنى يىئرىنە يېتىرىھ بىلەمىزدى. اولكەننىن توكتىمۇ شروتىنى تالانا وئەرىپىلەمىز، پەلۇي خاندانى ائركەلى - دىشىلى اىرانا جولانگاها دئوندەرىپ، چاپىپ، تالايىا بىلەمىزىدى. ائلهجه دە، اربابلارى اونو تحمل ائىدە بىلەمىزدىلر.

"مصدق دولتىنەمۇن قوبولمالىدىر!" شاھ، بۇ ندا يا جواب وئىرمەلى يىدى، ارباب - لارىنىن امرىنىيئرىنى يېتىرىمك اوجون فقط بىرچە يول قالىمىشىدى. او دا كودتا يولو يىلە مصدق دولتىنى دئۋىرەمىك ايدى.

١٣٣١/٣٢ - نجايىللاردا كودتا اوجون چكىلىميش نقشەلر، مترقى تىشكىلاتلارىن آيىقلىيغى

نتیجه سینده شکسته او غرایی. خلقین غضبیدن و حشته دوشوش شاه قاجماق فکرینده دوشدو. نفتین ملی لشیدیریلمه‌سی جریا نیندا مصدقن طرفدا رلیق ائدن روحا نیلر مصدقله در- بارین چکیشمەلر بیندن قورخویا دوشدولر. او شلار شا هلیق رژیمی نین دئوریکمەسی، جمهو- ریت قورو لاما سیله بو جریا نلاردا متشکل بیرسورتده فعالیت گوستهون "حزب توده ایران" بن ایش اوسته گلمه‌گی احتمالی نی گوردوکده، مصدقن او ز دئندە ربب، شا هدا ن دفاع ائتمەگە با شلادیلار.

۱۳۲۲ - نجیا یلین مرداد آییندا، شاه سفره‌حا ضیرلا شیرکن، کاخین اطرا فینا توپلاشیب شاهین نفعینه شعا ولار وئرمگە، خا رجە گئتمەگینه ما ناع اولماغا با شلادیلار. لەن، وضع گئتدىكچە گرگینلەشیر، خطر یا خینلاشیردى. نهبا بىت ۱۳۲۲ - نجیا يل مرداد آیینین ۲۵- ندە شاه شریا خانیملا بېرلیکدە عراق، اورادان دا روما اوچدولار. داها دوغروسو- قا چدیلار. بو دا عصرلر بويو استبداد بۇيۇندوروغۇ آلتىندا ازىلیب، اینلەمین ایران خلقلىرى نین شور و ھیجا نینسا سبب اولدۇ. خیابانلارا تۈكۈلۈپ "مۇا اولسۇن استبداد!" ياشاسین آزادلیق!، "قورولسۇن عادالت!" دئیه، شھرین گوركمىلی شۇلریندە قوبىلوموش

مجسمەلری دارما داغىن ائتمەگە، شا هلیق آثارىنى ورتا دا ان آپا رماغا با شلادیلار. شاه هتلەدە او توروب، ایراندا گىندىن جریا نلاردا ن خبردار او لمقا اىستە بېردى، ائله بىو آندا، دوقتۇر مصدقىن خا رجى ايشلر وزىرى" دوقتۇر فاطمى نين ھېجانلا دولو سۈلەدەگى نطقىنى ائشىتىدى. او، شا هلیق رژیمی نین آرادان قالدىريلاجا غىنى، بېرىنندە جمهورىت قورولاجا غى وعده سىنى وئرىرىدى. اونون بو سۆزلىرى شاھى تىتىرتىدى، نظرىنندە هەر شئى اونون اوچون بىتىمىش كىمى گۇرۇندۇ. او مىدىسىز بېرچال آلراق، شریا اىلە درد دل - ائتمەگە با شلادىلە دئىپير: "شريا، ما ناگزىزىرىم صرفە جوئى كىشىم. متأسەم ازاين كەاين را دارمبىتو مىگويم. من پول كافىندارم. حتى بەاندا زەياكە بتوا نىم مزرعىدا ئىرا بىر؟

خود بخريم، يا كارماشىمىرا انجا مەدھىم، "(ازخا طرات شريا)" ترجمەسی (شريا؟ بىز صرفە جولوق ائتمەگە مجبورۇق، بۇنۇ سىندىتىگىم) وچون متأسەم مىنلىكفا يىت قىدەر پولوم يوخدور. حتى بېر اكىن بئرى ئالماغا، يا اونا اوخشار با شقا بېر ایش دوتىماغا دا چاتماز)

آخى، اونون وا- دولتى آتا سىنىن قولدورلوقلا صاحب اولدوغو سايسىز- حسا بىسىز كىندرلر، با رلى- بركتلى سورپا قىلار ايدى. او نلارى دا اۆزۈلە آپا را بېلىمزىدى، بىوحال اوئىنا بۇيۇك تجرۇبە اولدۇ. ۲۸- مرداد دئۇشۇن دۇشۇن صوڭىرا، ایرانا دئندە دوکە، ال - آيا غىنى بېغىشىدىرىدى. همىشە بئەلە بېرگۇنون فکريىنده اولدۇ. اولكە تالانىندا، پا بىينا دوشىن مىليا رىدالارلا دولارى خا رجى بىنكلارا گۈچۈردى. هم دە "صلاحات ارضى" آدىلە ملک- لرىنى ساتىب، نقد ائتدى. بېر گوللە اىلە ايكىنىشا ئالمىش اولدۇ. هم پوللارىنى نقد ائتدى، هم دە ملتىن بويىنۇنا بېر مىت قويىوب، "انقلاب سفید" يارا تمىش اولدۇ. اصل موضوعدا ن او زا قلاشدىق . دىئدىك كى، شاھ قاچدى. آنجاق، دوشمن ياتما مىشىدى. بىلدىگىمېزكىمى، شاھ آخىنجى كودتا نقشە سىنى عملى ائتكى مەممىلە، "زاھدى"- يە : "باش وزېرلىك" حكىمونو وئرمىشىدى. بو دفعە دە اوكلارى داشا دىگىكە، شاھ قاچدى، زاھدى يە، اوز فرما نىندا اولان شاھا وفا دار قالمىش قوشۇن باشىلارى امرىكا و

انگلیس امپریا لیزمنته با غلیا ولان سرما یهدا رلار و مالک لر، ائلهجه ده مصدقین باشیدان دا غیامیش مرتجعلره آمریکا سفارتخانه سینا توپلاشدلار. بو آرادا "سیا" مأ موری : شوارتسکوب آلتیمیلیون دولارلا اوزونو اونلارا بئتیردی. دورما دان، مدق دولتینه قطعی ضربه وورماغا نقشه چکیلدی. بودفعه رهبرلیک شوارتسکوب ایله آمریکا سفیری هندرسون "ون عهده سیندها يدى. هرشئیدن اول، سفیر دوقتور مصدقی تهدید ائتمه يه - بسو عملی يله اولکنهنى يکا لى قومونیستلرین اليههتا پشیرما غىكىمى تلقى ائدهرك ، بسو ايشدن ال گؤتورمه گىينى تا بشيرير .

بۇتو اونوتما ماق كى، مصدقین مبارزهسى انگلیس غصبى رلارىنین علیهيندا يدى. او، آمریکا امپریا لیزمنى "فرشتمى آزا دى" كىمى قبول ائدىرىدى. بئیلهلىكلە ورق بېردىن دئندو. مصدقین سوستالما سیندان استفاده ائدن دوشمن، اوز قوهلىرىنى نظا ما سالدى.

قولدور دستهلىرىنى دولارلا دۇيۇزدوردو، اللرينه اسلحه و شریب میدانا اوتوردۇ.

ھەچ شىبهىوخ كى، بۇ حاصىرلىقلارين انقلابىن گئدىشىنەدە هەچ تأشىرى اولابىلمىزدى. چونكى، ملت آياغا قالخىشىدى. دوشمنى ازمك، انقلابى اوز ھدفيئەنە تدبىرماق اوجۇن قولاقلار زىنگە، فرمان گۆزلەپىرگەن، دوقتور مصدق هرشئیدن خېرسىز كىمى، يۈرۈغا نىينى باشىنا چكىب، غفلت يوخوسونا گئتدى. مترقى تشكيلاتلارى، بىر سۈزلە ملتى بلاتكلىف، سرگىدان قوبىدو، اۆچگۈنلوك ووروشما دان صوترا، جوخ آسا نلىق و سادەلىكە مصدق دولتى سقوط اشتىدى. بئلهلىكلە ملىزەپىر ساپىلان مصدق ۲۸-مداد دئونوشونون يارانما سینا امكان يارا تدى.

شاھ، آمریکا امپریا لیزمى قاتا دى آلتىندا گئرى دئندو. سارايدا جشن و شادلىق قورولدو. جاز موسىقى دىستەسىنин گورولتوسو قولاقلارين پرەسىنلى دا غىدير، اللرده پىالەلر، گوجلولرىن مظلوملارا غلبەسى عشقىنە تېرىكىلەر دېيىلىر، رقص دستەلرى والىس آهنگى يله سۆزوردولر. شاهين داخل اولما غىنى خېر و ئەردىلىر. موسىقى ما داشها واسىنا چئورىلىدى. سالۇشدا كىيلار ال چالاراق، شاھى لقىشلاماغا باشلادىلار. او، رسمى لبا سادايدى ياخا سىضدا گۈزقا ماشىران مدارلار، بئليندە قىلىينج، يانىندا ملکەتىرىا اىچەرىگىردى - يىدە سسلر كىيلدى. اللر گىيجىكا، باشلار تعظيمە ئېلىرىنىڭ - اولكەلر فتح ائتمىش، مغۇرور بىرفاتح كىمى، محكم و آغىر آدىيملارلا حرکت ائدهرك، اوز بىشىنەدە اوتوردۇ. زاھدى اپەھلى يېرىپەرك، شاھ و ملکەنин قارشىسىندا تعظيم ائىپ، بئلهلىكە سۆزە باشلادى: - اى شاھلارشا هي! اجا زە وئرين سىزىن غېيتىنېزدە جان نىشا رلارىنىزىن خدمت و فدا كارلىقلارينى اعليحضرتىن خدمتىنە عرض ائدىم. پەھلوى خاندانىنا خطر تۈرتمىش مصدق دولتىنى نجىب و ئەپىرىستلىر و وفادار سرگىرەلرىن باكمال رشادت تارماق ائتىدى. آزادلىق، استقلال، جمهورىت دئىيە، ياخا يېرتان دستەلرى دا غىيتىدى. شاھلىق رژىمىنى اورتىدان قالدىرماغا جان آتىن قومونىستلرى و اونلارىن آرخا سىنجا سورۇنوب، سئەلە دئونوشقا را خلقىن عصىان سىسىنى اوز قاللارىلە بوغدولار. يۇوا لارىنا اود وورولدو. البتە، بۇ موفقيتلىرىمېز شوارتسکوب و هندرسون جنابلارىنین مادى و معنۇى ياردىم لارىنین نتىجە سىننە الەگلىمىشىدىر. ايندى اولكە باشدان - باشا من - آمانلىقىدىر. خەمتگىز ارلار شاھنەھ خضرىتلرىنин امرىنە حاضىرىدىلار. - دئىپ كىنا را چكىلدى.

شاه گرده‌نىنى دا راتاراق، مجلسىدەكىلىرى گۈزدن كىچىرىدى، با شىنىي اىكى دفعه آشاغى اگىب
 قالدىرىم قلا اوز راضىلىغىنى بىلدىرىدى. صونرا ، بئلە سۆزە با شلادى:
 - خطرە دوشوش وطن، استقلالىت و آزادلىغىمىزى نجات و ئەرمىش و ئېپرسەتلرى، فداكار
 قەھرما نلارىمىزى تېرىك ائدىرم. بۇ غالىبىتىدە، آرخا مىزدا داغ كىمىدا ياخىم دوست -
 تلارىمىزى اوز مەندى را لىغىمىزى بىلدىرىيەرم. او مىدوا رامكى، گلە جىڭدە بېز دە عەھدە مىزە
 قويولمۇش ما مورىتىن اوزو آغ چىخا. بۇ داسىزلىرىن جىدىت و فداكا را لىغىينا با غلىدىر.
 صونرا ، او زۇنۇ زاھىدى يە دوتاراق، :
 - جىنا بىنخىت وزىز! دىئدى. موقعيتى بىنخىت ئەلاقىق و فعالدا ملاردان انتخابا ئەدىب،
 قا بىنەن ئىزى تشکىل ائتمەلىسىنىز. سيا سىدىستەلرىن فعا لىيتىنەمۇن قويماق، مخاليف
 روزىنا مە و مجلەلرى سوسدورماق، قومونىزىمەلە قطعى و آما نىزى مبا رزە بىرنا مەن ئىزىن
 اسا سىندا اولمالىدىر. او مىدوا رامكى، آجي كىچمىشلەرن عېرت ئەللىب، اوز لىيا قتىنېرى
 نشا ن وئرە بىلەسىنىز. موفق اولون! دىئىب سۆزۇنۇ تما ملادىقىدا: شاه، شاه، شاه دئىيە،
 مجلسىدەكىلار اوز بىنەلەكلىرىنى بىلدىرىدىلر. موسىقى دىستەسى حىرا رتىلە چالماقلا، بىالەلر
 پەللوى خاندا ئىن سا غلىغىينا قالدىرىيلدى. رقص باشلاندى... .
 بئلەلىكىله، شەلەلنەنكە، ظلم و فساد سارا يىلارىنىيَا ندىرىب، شاھلىق استبدادىنى
 صون قويما قدا اولان آتشى، مېنلىرلە آزادلىق قارتا للارىنىن قانى يىلە سۈندۈرۈلر.
 شاه اوجا يىلدىن بىرى يىئىگى كۆتكۈلىرىن آجىسىنى آلماق اوجون، غضب و انتقام دۇنوشى
 بورۇندۇ. زىندا نلارىنىن آغىزى يىئىدىن آچىلدى. سيا و اسراشىل مأ مورلارىنىن اليلەشىنچە
 لى باشلاندى. دار آغا جىلارى، اودلو اسلەھلر ايشە دوشدو. وطنىن ان شرفلى اوغوللارى
 آمانسىز اولۇمۇن آغزىنا تا پېشىرىلدى. آنا لار نالان، گلىنلار اورەگىدا غلى، يىتىملىر
 گۈزۈپ ياشلى قالدى.

ساتىلمىش شاه يىئىينى بىركىتىدىكىن صونرا ، بىرىيىنجى توبىمەدە. ايران خلقلىرى نىيەن
 آمانسىز مبا رزە سىنتىجەسىنە ملىا ولموش نفتى ايكى اللې بىن الملل قا رتىل لرىنىنىن
 اختىارىنى تا پېشىرىدى. اولكەمە ئەلەبىر بوغوجو محيط ياراتدى كى، قورخۇ، وحشت هەر
 يىئى بورۇدو. آغىزلاز تىكىلىدى، نفسلر سىنەدە حىس ائدىلىدى. خارجى و داخلى تالانچى-
 لار يىئىدىن اولكەنلى جولانگاها دۇندەرىب، تا لانا باشلادىلار. بۇ وضع او زۇن ايللىر
 دوا م ائتمىكە اولسۇن. مگر انسان آرزو اىستكلىرىنى همىشەلەك بوغماق اولار؟...

+ + + + +

عکاسخانه دا

دؤرد ايل دوا مادن مبا رزه لردن، آز دا اولسا ، دانيشديق. بورا سيندا دئمه لهىم
كى، من ده بو مبا رزه لرین آخينيندا، بېير دا ملاكىمى اۆزۈرۈدۇم. اۆزۈمۈ كنا را چكىپ،
تما شا چى ولابىلمىزدىم. چونكى، بو مبا رزه آزا دلىق، استقلالىت، امپريا ليزماتا لانجىلارى-
نىن، ائلهجه ده قارىمىش سا تقيين شا هالىق رۈيىتىن عاليهينه يىدى.

بو آخیندا، با شیم ائله قیزیشمشیدی کی، آزقا لا احتیاج و عائله مسئولیتی بوسبوتون
با دیدمنا چیخسین. هر حالدا، اوزومو ایشیزیلیکدن قورتا رمالی یدیم. منا سب ایش تا پما-
قدان مأیوس اولدوغومدان، بئنه عکا سلیق فکرینه دوشدو. چوخ تلاشدا ن صونرا، آذربایجان
خیا با نی "المپیا سینما می" نین یانیندا اولان بیر اشونین ایکینچی طبقه سینده یئر دوتوب
عکا سی صبا "آ دیله ایشه با شلادیق. بیلیدیگینیزیکیمی، تبریزدە کی عکا سلیق و برقه لازم اولان
شئیلری گتیر میشدیم. بئله لیکله ۱۳۴۲-نجا یلین اولیندن ایشه گپریشیدیک. کیچیک
توفیق تبریزدە اولدوغوکیمی، بوردا دا ره تووش وورما قلا برا بير، منیم کومکیمی یدی.
يا واش یولونا دوشوردو. همده انقلابی جریانلار اوكلری قیزدیریر، گله جهگە
او مید دوغوروردو. گونلر، آيلار اوتدوا. ۲۸- مرداد فاجعه سی تورنیدیکدە، بوتون آرزو
پوچا چیخدی. اوگوندن روزگار ریمیز قارا گئیدی. شاه وحشی بیير جاناوارا دؤندو.
آزادلیق قارتاللاری دارا چکیلدی. ائلمبیر محیط يارادیلدى کی، آدام اوزکولگە سیندن
ده اۆركوردو. بئله بیير شاپطە بیز عکا سلیقلا گونلریمیزی يولاسالیردیق. آنجاق
وحشت و نگرانلیق ایچەرسیندە.

گونلرین بېرگۇتو مەندىعوتنا مەگىلدى. "سا زما ن امنىت" دا رەسىندىن بىدى. بۇ خېرىدىن
ها مىدا ن چوخ حېبىدەخانىم قورخويا دوشدو. تەۋىسە، دعوت گۇنو گلىپ چا تدى. جىـوخ
چېتىنلىكىلە ادا رەھنى تا پەيم، بېرسا عىتدن آرتىق سۇرغۇ - سئوا لا دوتولىدۇم. منىـم
نگرالىيغىم "چىنگىر" مجلەسىنин صون نىمرەلىرىننە چا پا لۇنۇمۇش "خائىن!" حکايەم دن
ايدى. آخى، بۇ حکايە با شدا ن بابا شاه و اوونون امپریا لىست دولتلىرىنە با غالى
اولدوغۇندا ن ايدى. هەرشئىدين آرتىق اونو محاكمىيە چىكمىشىدۇم. جىنابىلىرى اوجون اعدام
حکمۇ دە وئرمىشىدۇم. خوشختلىكىن بۇ با رەددە بېرىشىۋال اولمادى. گۈرۈن، نظر دقت
جلب ائتمەيىب، بلکە دە مۇلۇقى تانىما يىبب. حکايەنى "دۇنمز" عنوانى ايلە چا پا
ۋەزىيەتلىكىم.

استنطاق قورتا رديقدا، بيربا ش ائوه، حبيبهين يانينا گئتديم. او، صونسوز اورك چىرىپىنتىسى يلمه يولومو گۈزلمىيردى. منى گۈرددوكده،
— گىلدىن؟ ... دئىيىب سوستالمىش بىر حالدا يېرە اوتوردو. يئنه دودا قىلارى ترپىندى. — داها مندە جان قالمادى، دىئدى. حقى دە وارىدى. " گۈز نەدن قورخار؟ گۈرددويوندن! اونو نگرانلىقىدان قورتا رىب، عكا سخانا يا گئتدىم. آنجا ق بوجور دعو- تلىرىن آراسى كىسالىميردى. هە ايکى - اوج آيدان بىر يادا دوشوردۇم.

شاھ زندانلار، ايشكىجهلر و تؤکدويو آزاد انسانلار قانىپولوا يله پىشىنىبركىتدى . ولېعهد آرزو سو ايله شىيا نى بۇشا يېب، فرھى ده آلدى. ولېعهد صاحبىدە اولدو . اۆز دولانىشىغىمىزى گلدىكىدە، گوندن گونە ياخشىلاشما قادايدى. بو دا طبىعى بىر ايش ايدى. اوشا قلار بۇبىپور، اۆز ايشلىرىنده اوستا لاشير،قا باغا گئدىرىدىلر. بىز ده توفيق ايله عكا سخانىدا داره ائدىر، كىچىنرىدىك . يئرىم بللى ولدوغوندان، اۆزۈم كىمى، ائلـا وبا و يورـدـ يووا لاريندان درېددەر دوشموش دوستلاريم منى تئـزـ تئـزـ بۇخـلـورـ دـولـارـ . شـاعـرـ دـوـسـتـلـارـىـمـداـنـ مـحـزـونـ وـ سـاـھـرـ هـاـ مـيـداـنـ آـرـتـيقـ منـىـ يـادـ اـثـدرـ،ـ يـانـيـماـ گـلـرـ،ـ يـاـ زـمـيـشـ اـولـدـوـقـلـارـىـ هـجـراـنـ غـمـىـ بـلـهـ يـوـكـلـنـمـىـشـ شـعـرـلـىـرـىـنـدـنـ اـخـوـيـاـرـ،ـ مـنـىـمـدـهـ يـاـزـ دـيـقـلـارـىـمـاـ قـوـلاقـ آـسـارـ،ـ درـدـلـهـشـىـبـ اـورـهـكـىـمـىـزـ بـوـشـالـدـاـ رـدـيقـ .ـ اـئـلـهـجـهـ دـهـ،ـ عـقـاـيـدـ وـ نـظـرـيـاتـ دـاـ رـوـبـىـنـ،ـ "ـپـيـداـيـشـ اـنـسـاـنـ،ـ"ـ پـيـداـيـشـ وـ سـاـخـتـمـاـنـ مـنـظـوـمـهـشـمـسـىـ"ـ،ـ مـوـفـقـيـتـهـائـىـ عـلـومـ"ـ كـىـمـىـقـىـمـىـتـلىـ شـرـلـرـىـ مـتـرـجـمـىـ وـلـانـ گـنجـ وـ اـسـتـعـداـ دـلـىـشـاـ عـرـ وـ يـاـ زـيـچـىـ دـوـسـتـوـمـ عـزـيزـ مـحـسـنـىـ گـرـفـتـاـ رـجـىـلـقـلـارـىـنـ باـخـماـ يـاـ رـاقـ،ـ مـنـىـيـوـخـلـارـ،ـ يـاـ زـيـبـ يـاـ رـاتـماـغاـ تـشـوـبـقـ اـثـدرـ گـلـهـجـهـ گـهـ اـولـانـ اوـمـيـدىـمـىـ اـيـشـقـلـانـدـىـرـاـ رـدـىـ .ـ دـاـهاـ صـوـنـرـاـ لـارـ شـاـ عـرـدـوـسـتـوـمـ"ـ سـهـنـدـ"ـ اـيلـهـ تـاـنـىـشـلـيـغـىـمـىـزـ وـ اـدـبـيـيـغـىـنـجاـ قـلـارـداـكـىـ فـعـالـلـيـتـيـمـىـزـ حـقـدـهـ "ـشـعـرـىـمـىـزـ زـماـنـلاـ آـدـىـمـلـاـيـرـ"ـ كـتاـبـىـمـداـ بـحـثـ اـئـتـدـىـكـيمـاـ وـجـونـ تـكـراـيـنـىـلـازـمـ بـىـلـمـىـرـ .ـ

بوـنوـ دـئـمـهـلـىـ يـمـكـىـ،ـ كـوـنـلـرـىـمـىـزـ اـولـدـوقـجاـ آـغـيرـ كـئـچـىـرـدىـ .ـ يـاـ بـيـنـ بـورـكـوـ گـونـلـوـىـ كـىـمـىـ قـيـشـينـ صـوبـوـغـونـداـ دـاـ بـيـزـ هـاـ وـ بـوـغـوجـوـ گـلـىـرـدىـ .ـ اـورـكـ آـچـانـ،ـ شـادـ هـئـچـىـرـخـىـرـ بـوـخـاـ يـكـ خـبـولـرـ:ـ زـنـداـنـ،ـ تـبـعـيـدـ وـ اـولـومـ يـدـىـ .ـ هـاـ مـيـسىـ اـورـكـ يـاـ نـدـىـرـانـ .ـ بـوـنـلـارـ باـخـماـ يـاـ رـاقـ،ـ كـولـ آـلتـيـنـداـ قـالـمـىـشـ كـۆـزـلـرـ كـولـوـ اـيـسـتـىـ سـاـخـلـاـيـانـ كـىـمـىـ،ـ گـلـهـجـهـ گـهـ اـولـانـ اوـمـيـدـ قـلـبـمـىـزـ قـىـزـدـبـىـرـرىـدـىـ .ـ

اـگـرـ اوـخـوـجـوـلـارـىـمـىـنـ خـاـطـرـىـنـدـهـ قـالـمـىـشـ اـولـساـ،ـ اـورـتـاـنـجـىـ وـغـلـومـ عـلـىـنـىـ دـمـىـرـچـىـ يـاـ نـيـبـىـناـ شـاـگـرـدـ قـوـيـمـوـشـدـوقـ .ـ اوـ،ـ اـۆـزـ اـسـتـعـدـادـ وـ بـاـجاـ رـيـغـيـنـىـنـشـاـنـ وـشـرـدىـ،ـ بـىـرـ نـئـچـهـ اـيـلـدـهـ لـايـقـ بـىـرـ صـنـعـتـكـارـ دـمـىـرـجـىـاـ لـارـاقـ،ـ مـسـتـقـلـ اـيـشـلـهـمـهـ گـهـ باـشـلـادـىـ .ـ نـجـىـاـ يـلـدـهـ كـئـتـورـدـوـيـوـ اـيـشـهـ اـنـجـاـ مـوـشـرـمـكـ اوـجـونـ تـبـرـىـزـهـ گـئـتـمـىـشـدـىـ .ـ اـۆـزـ مـهـاـ جـرـلـىـرـىـمـىـزـدـنـ "ـجـلـيلـيـنـ"ـ قـيـزـىـ "ـشـمـسـىـ"ـ نـىـ گـئـرـورـ،ـ تـهـرـاـنـ قـاـيـتـىـقـىـداـ،ـ وـنـوـ سـئـوـدىـگـىـنـىـ آـنـسـىـنـاـ سـوـيـلـهـيـرـ .ـ بـيـزـ دـهـ اـۆـزـ وـظـيـفـهـمـىـزـهـ عملـ اـشـهـرـكـ،ـ مـوـنـسـوـزـ بـىـرـخـوـشـخـاـلـىـقـاـ تـبـرـىـزـهـ گـئـتـدـىـكـ،ـ شـمـسـىـ خـاـنـىـمـىـ گـلـىـنـ گـتـىـرـدىـ .ـ

دولانىشىغىمىز سـادـهـ،ـ لاـكـىـنـ دـغـلـىـزـ،ـ خـوـشـ بـىـرـخـا~ لـدا~ گـئـچـىـرـدىـ .ـ جـىـبـەـخـا~ نـىـمـىـنـ حـىـاـتـىـنـدا~ بـىـرـجـە~ آـرـزوـسـوـ وـأـرـىـدـىـ:ـ اوـ،ـ اوـزـوـنـ اـيـلـلـرـ صـوـنـاـ،ـ عـلـىـ وـ نـرـىـمـاـنـداـ آـيـرىـ دـوـشـمـهـيـيـ اـونـداـ بـتـلـمـبـىـرـفـكـرـ اـويـاـتـمـىـشـدـىـ،ـ دـئـبـىـرـدىـ:ـ يـاـ وـانـ چـۈـرـكـ بـئـيـيـمـ،ـ آـنـجـاـقـ باـلـارـىـمـ باـشـىـمـدا~ اـولـسـونـ .ـ هـلـمـىـكـدـە~ آـرـزوـسـوـنـ چـاـتـمـىـشـدـىـ .ـ اوـشـقـلـارـ هـاـ مـيـسىـ باـشـىـنـداـ اـيـدىـ .ـ مـگـرـ بـوـحـالـ هـمـىـشـ دـوـامـ اـئـدـبـىـرـدـىـ؟ـ الـبـتـهـ يـوـخـ؟ـ اـئـوـهـ بـىـرـگـلـىـنـ گـلـسـهـ،ـ آـيـرـىـلـىـقـ كـرـبـىـجـىـقـوـيـاـ جـاـقـدىـرـ .ـ اـگـرـ تـتـلـلـىـخـاـنـىـمـ سـىـنـىـ چـىـخـاـتـمـىـرـدـىـسـاـ،ـ اوـنـونـ دـاـ عـلـتـوـاـرـىـدـىـ .ـ هـلـهـ مـسـتـقـلـ يـاـشـاـقـ اـمـكـانـىـنـاـ مـالـكـ دـگـىـلـدـىـلـرـ .ـ آـنـجـاـقـ دـمـىـرـجـىـ مـسـتـقـلـ يـاـشـاـقـاـ قـادـرـ اـولـمـوـشـدـوـ .ـ شـمـسـىـخـاـنـىـمـ آـيـرـىـلـىـقـ سـاـزـىـنـىـ گـئـلـهـدـىـ .ـ عـلـىـ بـىـزـدـنـ آـيـرـىـلـىـبـ،ـ گـئـتـدـىـ .ـ آـنـجـاـقـ آـنـ بـوـ آـيـرـىـلـىـغـا~ دـؤـزـهـ بـىـلـمـدـىـ .ـ سـانـگـىـ اـئـلـهـ جـاـنـىـ بـوـ آـيـرـىـلـىـغـا~ بـىـنـدـ اـيـمـىـشـ .ـ

اینا نیلماز بیر صورتده مریضله‌دی . اونون خسته‌لیگه دوتولوب ، حیا تا گؤز یومما غی ایکی یل چکدی . بو مدتده اوتون معالجه‌سی اوجون، بوتون وا رلینغیملا چالیشدمیم . اونا نجات وئرمک خاطرینه حیه‌طیمیزی ده ساتدیم . آنجاق ، اونو رحمسیز اولومون جا بینا غندان قورتا را بیلمه‌دیم . ۱۳۴۱ - نجایله ده وفات ائتدی . بوباره‌ده اولان ئاشرا تیمی "حیا ت آجیلیقلاری" آدلی حکایه‌مده منعکس ائتمیشم . حیا تیمدا چکدیگیم سیخینتى و آجیلیقلارا عادی بیراخین ، یا شاپیشین ائنیش-بیوخوشلاری ، اگلنجه‌لری کیمی دؤزدويوم حالدا حبیبەنین اولومو منه آغیرگلدى ، بئری دولماز روحی بیير ضربه اولدۇ ، آما نسیز اولوم اونو مىدن آبیرماقلە ، اورهگیمە ائله بیير ضربه ووردوکى ، آغرى و سیزیلتىسى قبر ائوینە کیمی منیملەدیم . آخى او ، منه ساده بیير قادین دگیل ، خوش گونلاریمین دادی شیرینلىگی اولدوغو کیمی ، آغیر و دؤزولمۇز کچمیشیمین وفالى بیویوندوروق بولدا شى دا اولموشدو . نه ايسە ، اونون اولوموندن بیرا آز صونرا بئیوک اوغلۇم خىدر ده آپىرى- لىب گئتدى . بو دا گۆزلەنتىلن بیرا يش ايدى . نئچەايل قاباق قىزىم صونا دا بخت اشويىنه كۈچمۇشدو . من ، نریمان ، توفيق ، بیير ده کى ، كىچىك اوغلۇم عارف کى ، سوبا يلار دىستەسىنە منسوب ايدىك ، بېيغيشىدىق عكا سخا نانىن دال اوطا قلارينا .

دولانىشىغىمیز ياخشى - یا مان ، هر حالدا كئچىردى . گونلر اوتىدوكجه ، حبیبەنین يئى داها آرتىق گۇرونوردو . او طاقلاردا نەسلیقه ، نەتمىزلىك ، نە دە صفا گۇرونوردو . آشپىزلىك ده منىم عەھەم دوشموشدو . دۇرد اىلە ياخين سورن بو سۇنوك حیا تىمیزا صون قوبىماق اوجون ، ياخين قوهوم و دوستلار منىقىينا ماغا باشلادىلار . "آرواد ، تك جوانلىقدا دگیل ، قوجا ليقىدا داها آرتىق انسانا گەرهە دىير" دىئەي اصرا لا منى ئولىنمەگە راضى ائتىدىلر . نه ايسە ۱۳۴۵ - نجايىلین يايىندا اوز كىندلىكىم يىدىيە خانىمى بىزىم عائىلە حیا تىمیزا داخل ائتىدىلر . او ۴۲ ياشىندا ، آلچاق بوي ، مەھربا ن بىرخانىم يىدى . نەم ائتمىك اولادى ؟ آتا لار دئىشىكىن : "أولنا يلە اولمك كىا ولماز" روزگارين تقدىرىنى بويون اگەمەلى يىدىم . عىدييەخانىمین اوشا غايى او لمادىغىندا ، اوشا قلارا بىر آناقا يغىسى يلە يانا شىر ، صون درجه‌دە محبىت ائدىرىدى . زەختىمیزە قاتلاشراق ، نظافت و پىشىر- دوشور ايشلىرىنە يئتىشىر ، بىر سۈزىلە : دولانىشىغىمیزا رونق و ئىرىرىدى .

سيا سى محىطىمیزە گەلدىكە ، شىچە دئىھەرلر ، شاھ يئرپىنى برکىتىمىشى ، جىنلى آتىنىسى اىستەددىگى كىمى سەبىردىرىدى . قوهوم - قبىلە و اطرا فىندا كىلار دا فرستىفوتو و ئەرمىر- دىلر . هرجور فساد و تالانا ال آتىرىدىلار . شاھين فقط بىرىئىردىن نگرانلىقى وارىدى . او دا روحانىتىن عوا مكوتلەر اىچەرىسىنەدە اولان درېن نفوذى يىدى . بونا گۈرە دە رول اوپىنا ياراق ، اويدورما يالانلارا ال آتىر ، اما مزمۇن اونون كەرىپىنى با غلادىغىنى خلقى بىنا ندىرماغا چالىشىر ، ئاھ اما مەرضا زىيارتىنە گەندىر ، هەردىن دە مكەدە مەھىصۇص لىبا سلاردا عكسلر سالدىرىپ ، مؤمنلىرشاھى اولدوغۇنا خلقى بىنا ندىرماغا چالىشىردى . آخى يالان يارىغان دگىلدە كى ، بېيخلالىدى قول -قا بىررقاسى سىنە يىدى . مەگر عصرلر بوبو بوسادە خلقى ، وا رىلىغى يوخ ، اويدورما افسانەلرلە بئىتىنى دولدوروب سرىيەمە بىبىلر ؟ ... ال بىته ، بو اىشىدە آپىرى بىر مجبورىت دە وارىدى . اربا بىلارى امپریالىزم دونيا سىنىن قومونىزم علىھىنە مبا رزەسىنە دىتىن كىڭىن بىرسلاخ اولدوغۇنو اونا اشىتىدىرىمىتىر

ا ونا گوره ده اوزونون دينه معتقد و با غلیا ولدوغونو گؤستزمهگه جان آتيردي، بلکه پهلوی سلسنه‌سینين آغا لىغيينى بو بدبخت و مظلوم كوتله‌لرین اوژه‌ريندە دوا م ائتيده بىلسىن، يوخسا اونون هئچ بېرىشئىه اعتقادى يوخا يدى.

بۇندان باشقا، شاه يئنى حىلەلرە ال آتىدی . ١٣٤١/٢ - نجىيلىللرە، اولكەدە : "صلاحات رضى" آدىلە آتا سى غصب ائتىدىكى كىندرلىرى، بىئرلرى كىندرلىلىر آراسىندا بئولمكە اونلارى ملک صاحى ئىتمەگە با شلادى. البته بويئرلر كىندرلىلرە موفته وئرىلمەدە . ايندى ده يا زيق كىندرلى عمرو بويو ايشلەپىپ، قازاندىغىينى بورجو حسا بىينا، ايکىلى شاھا تقدىم ئىتمەلى يىدى. يئنە ده اوزو: "يا زاكىنچى، قىش دىلەنچى" اولاراق قالما - لىا يىدى. بو يول ايلە شاه بىير اوكلا ايکىنشان آلماق اىستەپىردى. هم "صلاحات رضى" ئىتمىش اولور، هم ده نسيه‌لرینى نقد اثىرىدى.

اولكەنин قان دا ما رلارى خا رجىتا لانچىلار طرفينىن سۈرۈلۈرکن، شاه و اونسو اطرا فىندا كىلار اونلارين بويوروق قولونا چئورىلەمىش اولدوغۇ بېرمەحيطە، ملت آزادبىر نفس آلاپىلدىمى؟

منا فللىرى گوندن - گونه گئرىلەمكە اولان روحانىلر موقعىيتىن استفادە ائدهرك، ١٣٤٢ - نجىيلىدە قىمشەريندە دربار علەيھىنە جى مبارزە با شلادىلار. ايرا نين هوبوجا - غينىدا ان اونلارين سىينەسىن وئردىلر . بونو گۈرن دربار اودلو اسلەحىيە ال آتاراق، ١٥ - خوداد فا جىدە سىنى ياراتما قلا، حرڪا تىدا ياندىرىدى. بو آخىتنا رەبىرىلىك ائدن آيت - الله خمينىنى خارجه تبعيد ائتىدىلار .

يئنە يىلدە اوتىدو . امپریا لىيست دونيا سىنى اوزونه آرخاگۇرن شاه جرأة تلەنكەرك ، ١٣٤٦ - نجىيلىدە گۈزقا ما شىدира ان بېير ئەمپەرەتىقلا تا جىڭدا رالىق ائتىدی. اوغلۇ رضا نىن ولېعەدلەيگىنى دە اعلام ائتىدى. زمان چىخى محەممەد رضا نىن خېرىپەنەفيۋەنلىرىدى . تارىخ بوبۇ شاھلارين جىا يىت و خىانتىلىرىنە گۈز يۇما راق، ١٣٥٠ - نجىيلىدە مىليا رەدلا لا پىول تۈكەرك، شاھلىق رەزىمىنىن ٢٥٠٠ - ايللىكىنى دە كېچىرتىدى. سانكى بونۇنلا پهلوى سلسەسىن بىنۋەرەسىنى بىركىتىك اىستەپىرەمىش، بوردا دەشىپلر : سن سايدىغىنىمى يىئىا يېش دالىنجا

١٣٤٧ - نجىيلىل ايدى. اون بىش ايل دوا ما ئىدن عكا سلىق ايشى بېير آهنگەم اولدو - غوندان، ھەمدە توفيق باشقا يېش تا پىپ، گئىتىدىكىنندەن ، تك قالدىغىيمدا نەنیم اوجۇن يۇرۇجو اولدو. ائلەبۈگۈنلەرە اتحا دىجا هېرشوروىا يىلدە ايرا نار آراسىندا با غلانمىش قرا رداد اساسىندا اصفهان ذوب آهن كارخاناسى تىكىلىرىدى. روزنا مەلرەدە روس دىلىنىڭ مەترجم قبول ائدىلە جەگى اعلام ائدىلىرىدى. من دە هوش ائدىب عەریضە و ئەرىدىم. خواھىمى خوشوقلا قبول ائتىدىلر. امتحاندا مۆفقىتىلە چىخىدىم . ايش يئرىمىي و حقوقومۇ دامعىن ائتىدىلر .

- بېير ھفتەدن صوررا گل، حكمونو آل! دەئىپب منى سئويندىپىردىلر ده . آنجاق، ائلە گئىت - گلە دوشۇم . معلوما ولدوکى، ايشيم سازمان امنىت ادارەسىندا ايلىشىپ قالىپ .

اورا ييا مراجعت ائتمىم ، اداره رئىسى خوش هيكل بىرسرهنگ ايدى ، منىيئرسىز ، بوش سئواللارا دوتور ، قطعىيپيرجواب و ئىرمىرىدى . گىث - گىلن لاب يوروولموشدو . اينجىك بىر حال آلدېغىمىي گۈرن خەمتچىلىرىن بىرى مندەيا ناشىب ، محىتله ،

- دوستوم ! بوش يئره وقتىزى تلفا ئىتمەيىن . گۇرونوركى ، سازما ن امنىت سىزىن ايشەقىبول اولما غىنىيزا را ضىلىق و شەرمەيىپىدىر . يوخسا ، بو قىدرە اوزون چىمزا يىدى .

دئمكلە ، حقىقتى مندە آندىرىدى . مأ يوس بىر حالدا يئنە عكا سخانا يا پىناه آپا ردىم . جريبا -

ندا ن خېرىدو تموش شا عردوستوم قا را چورلو يانىما گىلدى . خوش-بئشىن صونرا ،

- دا داش ! ايندى كى بىلە ولدو ، گىل بىزىيمەلە امكدا شىلىق ائت ! بىز شوروى تجار -

تخاناسىلە قرا راداد با غلامىشىق . اورا توخونما جنس - تربىكى صادر ائتمەلىيىك . سنه احتىا جىمیز واردىر . دئدى . دوستومون دعوتى اورە گىمەيانتان اولدوغۇندا ن قبولا ئىتمەتىخاناسىلەق اۆزلىكىوندە تەمiz ، اينجەبىر صنعتدىرى . من هەرىئىرە چىتىنە دوشىنده بوصنعت منيم دادىما چا تىب ، اقتصادى وضعىمى دوزلدىبىدىر . اىستر سىبىر محيطىيندە ، اىستر لىرستان تېبىيدىننە ، اىسترسە دە تېرىز و تەھراندا . آنجاق گنجلىك دۇرولرىننە .

ايندى ايسە ياشىم آلتەميشى شىب ، يەتتەمىشە دوغۇرۇ قدم آتما قىدا دىر . گوندىن - گونە گۈزلىز عىغىلەيىر ، جوانلىق حرا رتى سۇنور ، حال ، ھوس مندىن اۆز دۇندا رېر . اىستر - اىستە من اوندا آيرىلما لىيا م . او دا جوانلىقى شۇرۇر . بىلەلىكە ، بو گۈزلى مەنعتدىن ھەمىشەلىك اولارا ق آيرىلدىم . داها دوغروسو ، آزادلىقى لىدن و ئىرىدىم . ايندى يە كىمىي اۆزۈم -

اۆزۈمىدە آغا يىدىم . بوندا صونرا ، آغا لارىن خەمتىننە اولما لىا يىدىم . نەايسە ، " شىركت تېرىكوسا نترال " دا بىر روس دىلى مەترجمى كىمىي ايشەگىردىم . يا واش سيا واش صندوقدا رلىق خەيدا رلىق دا مندەتا پېشىرىلىدى . بانك ايشلىرىنە دە يەتتىشەلى اولدو . بېرۋەت گۈرۈدۈم كى ، نېچە دئىيەرلىر ، "نوكىر ! دورما بىڭىار " حالىتى آلمىشا م . بونونلا بىلە ، ايشجى مەحىطىيەن ئەلدوغۇم اوجۇن خوشحالى يىدىم . ايشچىلىرى منا سېتىم ياخشى يىدى . بەضىلىرى اورك سۆز .

لەرىنى مندە آچار ، دەلەنىشىغىن آغىرلىغىندا ن ، باش گىيىجىلەن ئەو كوايدىلىرىننин آغىرلىغىندا ن حقوقلارىن آزلىغىندا ن ، ايش سا عتلەرىننین چۆخلۇغو ، صاحبكارلارىن قا بېغىزلىغىندا ن دا نېشىپ اوركلىرىنى بوشالدا رەدىلار . من دە بەضى كىچىك مسئلەلىرى مدېرىتىلە آرا يىسا قويىوب حل ائتمەگە چالىشى رەدىم . او گونئىلەردا كارگىرلىرىن بېرئىچە نەرىنىچىخا رەتتىمىش -

دىلار . اونلار ايش ادارە سىنەشكايىت ائتمىشىدىلار . اخلاقى حل ائتمىك اوجۇن منى گۈندەرىلىرى ايشچىلىرى را ضىسالىب ، هامىسىنى يىشەقا ياتا رەدىم . ايش اوپئرە چا تدى كى ، منى تېقىد ائدەر ك ،

- آقا يىسا حىبىزىن حقوق آلىر ، بىزىم علەيھىمېزە چا لېشىر . ايشچىلىرىن نما يىننەسى اولوبىدور . دئدىلەر . بو سۆز منى دوتىدو . آلىتەمىش بىر حالدا ،

- سېزجە منه مراجعت ائتنىلەر جوا و ئىرمە مەللىيەم ؟ يوخسا سىزىن خاطرىتىزە اون -

لارىن حقىنى پا يىما ل ائتمەگە چالىشما لىيا م ؟ ائلەها يىسە ، من سىزىن دردىنېزە دەيىن دېگىلم . دئىيىب ، اليمىدە ولان صندوق آجا رلارىنى مېزىن او ستوونە قويىوب ، او طاقدا نىجىخدىم قا را چورلو دا بوردا يىدى . او ، بىزىم بو اۆزلىشەمېزە قا رىشما دى . من اينجىك بىر حالدا ايشىن اىل چىك ، ائوه گئىتەدىم . شىركت ايكى نەفرىن ايدى . گۇرون مندىن صونرا

اوز آرا لاريندا گؤتور- قوى ائديرلر، منيمكىمى دوزگون، با جا ريقلى، آز بير حقوقا
قانع اولوب هرا يشه بويون اگن آدام تا پا بىلەمەيچىرىنى ملاحظه ئىدىكلرىندن، منيم
كؤنلۇمو ۋالىب، گئرى قايتا رماق قرارىينا گلىرىلر. آخسا م دوستوم دالىمجا گلدى.

- سى عجب دەيمە- دوشىر ايمىشىن ؟ آدام دا ھرسۇزدىن ئالىيغا، آجىق ائدر ئىدئە،
منى مذمت ائتمەگە با شلادى- اوردا ھېچكىسىن سىنلەما يشى، سۈزو اولميا جا قدىر، سى فقط
منىملە طرف اولا جاسان، منيم دە سىندىن خواھىشىم بودوركى، كارخانا نىن داخلى ايشلىرىنە
دخللت ائتمىسىن، چوخ سۈزدىن صونرا، گئرى قا يېتىماغا راضى اولدوم. قا يېتىماغا دا
مجبورا يىدىم، گوجله بىرا يىش تا پمىشىدىم، گئتمەسم، نەاىدە جك ايدىم؟ بئۇلەلىكىلە، من
اون بئش ايل دە شا عردوستوملا امكاداشلىق ائتدىم.

گۇنلۇر اۇتدوكىجه، ياشا يىشىمېزدا دىكىشىكلىك دە اولوردو. نرىما نلا توفيق، ياشلارى
اۇتسىدە، ائولەنتىپ عائىلە قورماغا جىرأت ائتمىردىلر، سۆز چاندا：“آغا، دوغىرودور،
ائولىنكم لازىدىر، آنجاق گلن ائو، راھاتلىق، ياشا يىش اىستەيەجك دىر” دئىيە، جواب
ۋئىردىلر. يا واش - يا واش اونلار دا اۇزلىرىنە مناسب ايش تا پدىلار. گلىرىلىرى چىخار-
لارىنى اۋەدە يەجىينە آرخا يىين اولدوقدا ن صونرا، ائولىندىلر. اونلاردا ن صونرا، كىچىك
اوغلۇم عارف دە اۋزۇنە بىرىنىتا پدى. ائولەنتىن بىزىن آبرىلىب، اۋزۇنە مستقل حيات
قوروردو. بىتلەلىكىلە اوشاقلار باشىمېزدان دا غىلىدى. من قا لىدىم، بىر دە عىديەخانم.
قا ردا شىم صەدىن حىات وفعالىتىيندن، ائلدەجە دە اۇلۇموندىن آز دا اولسا، يازمىشام.
او، آرزو ائندىگىنى نقلابىي گۈرە بىلمەدى. ۱۳۵۷- نجى يلىپن تىرآ يىندا دونيا مىزىدان
كۈچدو. اوئون دالىتىجا شا عردوستوم ”سەند“ قارا چورلو انقلابىن ايلك گونلۇرىندە ابىتىتە
قۇّووشدو. هرا يىكىسىنىن اولۇمو منيم وچون دۆزۈلۈز، آغىر ايتگى اولدو.

شا هليق رژىمىنىن سقوطى

آزادلىق!... بىو سىن تا رىچبىبو، ازىلەن مظلوم طبىھەلىرىن كۈلەلىكىن، بىندهچىايىكىن
بويوندۇرۇق آلتىيندا ن قورتا رماق اوجون، اوركلرىنىن قوبان نالە و نفرتلە دولوفرياد
سىسىدىر. بىو فريادلار همىشە حق طلبلىرىن آل قانى يىلە سوسدۇرولسا دا، بوغا بىلمەيبلەر.
انسان آرزو، اىستكلىرى اوركلەرde جوشاراق، آزادلىق شعارىنى داها دا دالغا لاندىرىمىش،
محكملەتىرىمىش، بايدى لشىرىمىشىدىر.

اولكەتىن آرىكا غصبكا رلارىتىن جوولانگا هيما چئورىلەمەسى، وطنىن استقلالىتى پايمال
اولما سى، خا رجى و داخلى چا پېقىنچىلارىن تا لانى، بونلار ھا مىنى دوشۇندۇرور، اىرلان
خىلقلىرىنى هيجا نا، حرکتە گتىرىرىدى. بومبا رزەدە ايشچىلر، طلبەلر و روشنەتكەرىپەن فعالىتى
آما نىسيزا يىدى. هەر دفعە آزادلىق دئىيە، اوجا لان مبا رزلى سىسى اولدۇ آتشە دوتولسا دا
مبارزەلر دا يانمىرىدى. داها دا آرتىر، اولكەتىن عصىما تا چا غىرىرىدى. وحشتە دوشۇمۇش
رژىم اوز والىيغىنى قۇرۇماق اوجون، وخشىگەلىگى داها دا آرتىرىرىر: نفت بوروقلارىنىدا
ايشچىلرى آل قانَا بولايىر، قزوينىدە گناھىز كوتلەمنى تانك تكىلىرى آلتىيندا ازىز،
دا نىشكە ھلاردا دا نىشجولارى آتشە دوتور، زالەخىا بانىندا مادافعەسىز انسانلارا آوتوماتلار

آغزیندا ن یا غان گولله لرله جواب وئریر . خیا با نلاری اونلارین قیزیل قانلاری ایله بوباییر ، بؤیله لیکله ، انقلاب حركاتینی بوغماغا جان آتیردی . خشونت وحشیلیک آرتىدە يقجا ، مبارزه لر داها دا شدتله نيردى . نهایت ۱۳۵۶ - نجیايل گلدى ، آزادلیق آخينلاريندا همیشه مشعendar او لموش تبريز جوشدو . ساتقین شاهاء اولوم ! ، " خارجياللر اولكە ميزدن كسلیلمەلىدىر ! " ، " ياشاسین آزادلیق ! " ، " آمریكا ياش اولوم ! " دئىيە ، خلق خیا با نلارا تۈزۈلۈر . كولدو . بونو گۈرن حاكىملر قودوردو . آوتوماتلار اۇدالىدى . اونلارلا مرد اوغوللار قیزیل قانا بوبایندى . بؤیله لیکله آزادلیق حركاتى دايىندىرىلىسا دا ، ۲۹ - بهمن گونو تارىخىفەلىرىنده دان اولدوزو كىمىپا زلاق بىرسورتىدە شىتما ولوتىدۇ . بوطغىان سىسى بوتون ايرانا يايىلدى . تهران، قم، مشهد ، وباشقا شهرلر قەرما ن تبريزىزىن سىسەن سىس وئردىلر .

بو زمان تبعىىدە ياشايان آيتالله خمينى بو حركاتىن رهيرلىكىنى عەددە سىسەنە ئۆتۈرەرك ، انقلابى گۆستەرىشلىرى يله ، خلقى بېرىلىكە ، مقاومتە دعوت اشىير ، ساتقىن زما نە "ضحاك" لارى نىن عمرۇنە صون قويىماغا ظىلم ، ستم و فساد سارايلارينى آلت - اوست ائتمەگە چا غىريردى . بؤیله بحرا ئىللىي بير زماندا ، دربار طوفانىدا دوتولوش بىر گىچى حاللىندا يىدى . اوزونو ايتيرمىش ، گىچلىميشىدى . بىر - بىرىنин دالىنجا باش وزيرلىرى دىكىشىرىدى . ايش اوستە يئنىڭلىميش وزيرلىر آلدا دىيجى وعدەلرلە خلقىساكت ائتمەگە چالىشىر نتىجە لابىلمەدىكە ، اسلاھ گوجوپىلە انقلاب آتشىنى سۈندۈرمەگە چالىشىرىدىلار . بو تلاشلار فايداسىز اولدو . نهایت جىبەھە ملى عضوى كىمىتى نىننەميش "بختىار" ئى ايش اوستە گىتىرىدىلار . بو زمان شاھىن تشبوشو ايلە عراقدان اخراجا ئىدىلىميش خمينى ، پا ريس شهرىنده بېشىش مىشىدى . اونون گۆستەرىشلىرى خارجىدا دىيولار ، مخصوصاً (بى - بى - سى) طرفىنдин يابىلىرى ئىلىشىپ يانان گۈزلىردن وحشته دوشەرك ، چىدا نلارىنى با غلاتدى . ۱۳۵۷ - نجىايلدى آبى ئىلىشىپ يانان گۈزلىردىن وحشته دوشەرك ، چىدا نلارىنى با غلاتدى . آنچاق ، بو دفعەقا باقى كىمىتى ئىلىشىپ يانان گۈزلىردىن وحشته دوشەرك ، چىدا نلارىنى با غلاتدى . تهران بىر پا رجا شور و هيچان چىورىلىميشىدى بىر اومىدىلەكى ، اما م بىزىزمى وچۇن استقلال ، آزادلیق شن بىر حىيات گىتىرىرى .

شرا يطىمنا سب گۈرن آيتالله خمينى ۱۲ بهمنىدە اوزونو تهرانا يئتىرىدى . آرواد - اوشاق ، قوجا - جوان ، داها دوغروسو بوتون شهر اوشون استقبا لىينا چىخدى . تهران بىر پا رجا شور و هيچان چىورىلىميشىدى بىر اومىدىلەكى ، اما م بىزىزمى وچۇن استقلال ، آزادلیق شن بىر حىيات گىتىرىرى .

اما م تهرانا وارد اولاندا ، بىرىباش "بېشت زهرا" قىبرىستا نلىغىينا ، شەيدىلىرىن زىار - تىينە گئىتدى . اظهار ئاسفلە " شاھ مملكتى خراب ، بېشت زهرا ئىآباد ائدىيدىر " دە دئىدى . اما خمينىن ئىرانا گىلمىسىلە انقلاب حركاتى داها دا شدتلىنى . بختىار آلدا دىيجى وعدەلر ، سازش و ساپىر يوللارلا نتىجە لابىلمەدىكە ، او دا خشونتە ئىل آتا را ق ، قىرقىنلار يولو ايلە انقلاب حركاتىينى يابىرتىماغا جان آتدى . اوشون دا اوخو داشا دىگدى . نهایت ۲۲ - بهمن گونو گلدى . جانا دويموش ملت هر طرفدن آخىب قاوشىسى ئىلينماز بىر سئلە دوندو . هجوما كىچىرك ، بىر - بىرىنин دالىنجا پا دىگانلارى ، كلانلىرى لرى اشغال

ا ئىتمەگە باشلادى . تەرا ن بىر دؤپۈش مىدا نىنا چئورىلدى . ايش - اىشدن كەچدىگىنى
دويا ن فۇما ندە "قرەبا غى" سربا زلارا شلىمما و لماق ا مرىنى و ئىرىدى . بؤيلەلەكەشا هلىق
رژىمىي دئورىلدى . شاھ و خاندان بېھلوى قا با قدان يوكلرىينى دوتوب ا ورتا دان چىخىشدىلار
او مىدلرىينى اربابلارىندان اوزمىھىن "ھوبىدا" لار "نصيرپورلار" وبا شقا لارى دوتولىسب ،
عadalت دىوانىنا تا پىشىرىلدىلار ، رفوانىدوم گونو ایران خلقلىرى "جمهورى اسلامى" بىر ئاي
ۋئرمکلە شاھلىق بوساطىنا صون قويىدولار .

صون

استاد صباحی حققیندہ سویلہ نیلن
شعرلردن نمونه لر

استاد صباحی نین هشتاد اوچ ایلیگینه اتحاف

سیلکەلنمز ماویلر، شمشکدە جولان اولماسا
کؤنە گیندە سیخماغا، امکان باران اولماسا
تا مدارات فلکدە، خط میزان اولماسا
گر، دنیزدە در و مرجان، داغدا جیران اولماسا
آیناتک آلتین گونش، گوبلرده تابان اولماسا
سباخلایانماز زبرودە، یوردو مدا سامان اولماسا
تاکى حكمتە ائزو، همتاي لقمان اولماسا
صاحب فضل و هنر، پير سخندان اولماسا
شانىنه (عليا) سينىن شعرىنده نقسان اولماسا
سوپلەرم شرحىن، قلم يازماقدا لرزان اولماسا
ھيچ بير اولدوزپارلاماز، سيماسى رخشان اولماسا
لنگ دير ميدان شعرىم حقى جبران اولماسا
يوخ غمى پرواز اوچون باغ و گلستان اولماسا
يانماز انسان دردىنه، بير كميسيه انسان اولماسا
قایناماز انسان نبوعى، رنج و حرمان اولماسا
فنى شعرىن آددىمى، همگام دوران اولماسا
اىل بە گنمز بير كسى، گر پير عرفان اولماسا
ھيچ اثر تاپماز بقا، داراي برهان اولماسا
ضرىبه لر آلتىندىا گر بير روح، سندان اولماسا
لطفى اولماز گلشنىن، مرغ خوشالحان اولماسا

دالغالانماز دريلار، بطنىنده توفان اولماسا
چالغانلماز گۈي بولود، بير دامجى نيسان سەپىدە گە
كەشكشان اجرامى اوز سيرىنده ئۆزىنەن ئۆزىنەن چىخار
اوچوچولار، صىادرلار، ائتمىز ارادە صىد اوچون
ظلمت ايچرە آى چىخارسا، نور ساچانماز ھيچ زمان
هم ساولان ھم سەند اركىن لىك ايلە، چالپاپاق
ھيچ حكيم اوز بىلدىگىن، ائتمىز فصاحتلىن بىان
زحمتى ھيچ كيمىسىن، تارىخدە ثبت اولماز يقىن
بىر حكيمىن اىستىرەم ذكر ايلىيم شخصىتىن
ھشتاد و اوچ ايل عمر ايدىب، استاد صباحى دەردە
جاودان دير شهرتى، شان و وقارى، حرمتى
يازدىغىمى مصرا اعلارارا، شاهد اونون آثارى دير
يازدىغىنى (قارنان) كىيمىن گزمىش ھنر آفاقىنى
فاجىھەلردن آچىپ سوز، ئىللىمى افساء ائتمىھە گە
گر اوتن گونلرده، اوز نىسگىل لرىندىن ذكر اندىر
گنجللى وئرمىش نظر: دونيا بويو، ياددان چىخار
بو گوزل انسان، ھنر ملکىنە بىر سلطان دير
چوخ ياراتمىش داستانلار، ھر بىرى بىر ادعى
قلېي صاف دير آيتاتك، چونكى صافالماز بىر اورە ك
فخر دير (عليا) اوچون استادىنى تقدىس ائدە

٤٥ تىير ١٣٦٨ كرج

آفازادە علیائى

حوره‌منلى، ائللر يمېزىن افتخارى، استاد گنجىملۇيى صباحى نىين
٨٣ نجى ايل دە بىرى ياشا يىشىنا دايىر

قالارقى سان ابديت كيمىين وطن دە، صباحى
اۋتىر فضىلىتىنى، قىمرى لر چىمن دە، صباحى
فلك گره ك سنى تقدىس ائدىب، اۇزوندە باش اگسىن
كىچىپسى عۆزىزون اگر، دردىن محن دە صباحى
ياراتما غىنيدا گۈزەل تانرىلىق نمايشە قويىدون
هنر تىكامل آليب، سىن كيمىين آرَن دە، صباحى
تۇشوبىدۇ دىللەر، سىن يازدىغىن كنایەلى سۈزلىر
نىشىھ گۈزەر - دولانار، ايستى قان، بىندە، صباحى
گۈزەل دىر هشتاد اوچ ايل عۆزىزون دە بىرىلى كتابى
اووه ك يانار - آلىشار، گۈنلەرن اۋتىندا، صباحى
سەنین كيمىين قوچا قارتال، سىمادە سىرە چىخاندا
گۈزۈنمه يىب بىلە بىر ارتقاء، زغۇن دە، صباحى
اگىلىمە دىن ساوالان تك، باش اگىمە دىن يادا ئۇزوندە
اگرچى تۈلکۈ صفتلىر، ياشار لەجن دە، صباحى
سطير - سطير يازى لاردا سالىبدى رىشە، شعورون
نىشىھ بازا يىسى دورار شەھلى ياسىن دە، صباحى
حىيات فاجعە سىندىن نە قصە لر كى ياراتدىن
ھله عجىبە يىرىش لروار اھرىمىن دە، صباحى
گرە كدى شعرىمىز آددىملارىن زامانلا بىر آتسىن
دوغولىمادان چۈزە بىر كۈھنە سۈز كفن دە، صباحى
فضىلت عالىمى نىين اعتلاسى روحونە لايق
چوخ آزدى آلقىش اگر ياغسامىن كرەن دە، صباحى
گرە كدى عطرىينە بوكسون اوشاشلى فيكىر و وقارى
ماراقلا، لالەدە، نىرىن دە، نىسترن دە، صباحى
قوى ائللر ائلچى سى شانىندا اويمە يازسادا، يازسىن
تاپىيدى معرفتى، آيە - آيە سىن دە، صباحى
گۈنشنلى محضرىينە ذە تك گلىب ايشيق آلام
ائليم - اويمام سى تجليل ائدىبىدى، من دە، صباحى

ائلچى

٤ / شهر يبور / ٩٨ تهران

«عصیان»

دان اولدوزی باتدی یئنه آلقان آراسیندا
 سوندی گونشین شمعی شبستان آراسیندا
 باتدی اویانار آی سحرین دان آراسیندا
 سام یتللر اسرکن افوچون چشمے لریندە
 بیرم بیلەن بولبولی گوردون
 بیلەن نه یازیم؟ الدە قلم سیزلاپب آغلار،
 ایندی گندیر الدە اولو ساھرله «صباحی»
 قان آغلا کوتول دورما کە ائل مشعلی سوندی!
 «نصرت» بو صباحی، ابدی بیر یازا بنزز

بیر عمور داغلاردا فرهاد اولموسان
 او زاقدان اشیتدیم کولونگین سین
 بیستون ذیروه سین داغیدیب یئخدین
 * * *

آن او زاق يوللارдан قایدیب گلدىن
 حیات فاجعه سی، قارتالى یازدین
 ائلين سارسیلمیان دادلى دیلیندن
 اسکى لیک نقشینن کوکونى قازدین
 ایندی فکر ائیلەمە قوجالمیسان سن
 ساچیندا پارلایان ادب تاجیدیر
 هر بیر شاخە سیندن آسیلان شاخە
 ظفر بايراغنین شن آغا جیدیر
 * * *

آزاد سوووشیسان هفت خوانلاردان
 اۇزوندە قلعەلر اولو بلا ویران
 قالخديilar قياما ائل اويماق بوتون
 شاهلارین رژیمین ائتدىلر تالان
 * * *

وطنندن وطن سورگون اولاركىن
 سویلە دین او جادان شاهليغا نفتر
 ساواکلا دويوشە گىردىن دفعەلر
 قازاندىن دوشىمە دن او زىنە ثروت
 * * *

قلبينى غملارين خالى دوشىدە
 او جادىرسا والان وقارلى باشىن
 دوزوب آيلرىلىغا، اودلو هيجرانا
 او حجر دوزوملى حیات يولداشىن
 * * *

آغیر اشکنجييە قالدىن يورولماز قورخىمادىن يادلارىن شراتىنندن
اىلىنە يوردىنَا آنا تورپاغا پاي وئردىن قلبىنىن حرارتىنندن

* * *

من يازىم سىنە ياز دايىنما بير آن قوى دشمان باشىنَا قارا باغلاسىن
منىم نغمه لرىم سىنە داستانىن يادلارىن سىنە سىن چىپاز داغلاسىن

* * *

گل وئرك ال الله چىخاق ميدانا آغلاياق تورپاغا آغلاياق يوردا
آغلاياق وطنىن نعشىنىن اوستە استشار قوردلارى دارتىب پوسقودا

* * *

بنفسه بؤىنونى بوروب آغلايىب هله ده يوردو مون سولغۇن باغيىندا
باخىرام اوزاقدان يرتقانىب يئرسىز چىسگىنلى بولودلار اوجا داغىندا

* * *

اولو بابالاردان اشىدمىش من وفالى بىر اوغول يولىندان آزماز
مبازى ياشايىب مبارز قالان اولىدە ئال ئاليمە مدېحە يازماز

* * *

گل گىرك دويوشە ائل دشمنىلە قلمىن سونگوسىن ووراق گۈزونە
بىزكە ائل خادمى، ائل جارچىسىيىق باخاق ائل اويماغىن دوزگون سوزونە

بختىار نصرت

حرمتلى يازىچى دوستوم اوستاد
گىجعلى صباحى نىن ٨٠ ايللىكى
مناسىتى ايله.

گؤزەل انسان

سنه سکسن نه دير، آلتميش ياراشماز،
چوخ چترين ياراشار سون باهار سنه،
ذيروهلى داغلارى يارسيز، يار آشماز،
دانان، قۇي يئتىشىسىن يولداشلار سنه!

قرچامان اوْلساندا، قوْجالماميسان،
سانماکى، حياتدا اوْجالماميسان،
فقط بير آرزودان باج آلماميسان،
او آزىز، اۋۇ ده انتظار سىنە!

عُزُّمُونُو حُصْرَ ائْتِدِينَ ائْلَهَ، ايلقارا،
آغا، گۈرمەدىم كى، دىيەسەن قارا،
هامى فخر ائدرىسە ناموسا، عارا،
عكىسىنە، فخى ائدر ناموس، عار سنه!

پا زد یغین اثرلر لیاقتین دیر،
حیاتا اینامین، صداقتین دیر،
منجه: شاه اثرین شرافتین دیر،
ش ف دیر ان بیوک افتخار سنه!

سنده کی صداقت، سنده کی غیرت،
قویی‌سادی دُوره نه دولان‌سین شروت،
اوْدور کی، وار سنه اوْلمادی قسمت،
نه سن وارا چاندین، نه ده وار سنه!

بیر آن اوْنوت‌مادین عهدی، ایلقاری،
دُوزو مه چاغیر دین بولداشی، یاری،
دایانیب، سارسیت‌دین بو سرت روز گاری،
اُزو آلقیش! دئدی روز گار سنه!

سنی یوران‌مادی، نه داغ، نه دره،
زحمتین گئتمه‌دی ضایا، هدهره،
سن غلبه چالدین چتین‌لیک‌لره،
چتین‌لیک کسمه‌دی بئله کار سنه!

ظالیمه باش اگیب «قوریان!» دئمه‌دین،
هر زامان دانیشدین، هذیان دئمه‌دین،
نه دئدین، دوز دئدین، یالان دئمه‌دین،
بونلار دیر بخش ائدن افتخار سنه!

«زامانلا آدلایان شعری‌میزی» سن
ایزله‌دین، اؤلکه‌ده امکان اوْلار کن،
سنین اسه گینه من‌دارام من،
نشجه کی، خلق اوْلموش من‌دار سنه!

«صباحی» شهرتلى «گجھلی» سن سن،
نسیلجه «میابلی»، «گجھلی» سن سن،
گئر کمده هله ده گنج علی سن سن،
بوحالدا کیم دئیه ر اختیار سنه؟

هنر كەشكشانى گۈنش سىز قالدى

بارماق سايىشىندا، عۆمۇر باغيىندا
بىر شومشاد يارپاقى خىزلە دۇندۇ
عاغىغىل حسابىلان قارا يىشل اسىدى
شعور عالىمىندا مىن اولدۇز سۇندۇ

طېبىيەت حۆكمۇدۇر: حىيات دفترىن
قاراپىنچەسىلن، اۇلۇم باغلايار
خزان باسىقىن اولوب، باغا - گلشنە
بولبۇلون اۇزەيىن، غىملەن داغلايار

* * *

يىشى وار آغلاسىن اللرددە قىلم
دۇندەرسىن اينسانلار باغرىنى قانان
هر جۇز آيرىلىغا ، دۆزمك اولسادا
ئىشى دۆزمك اولار بىئلە هجرانان؟

گۈنش، دان يېرىنى سۇكوب ساچسادا
ايتنىر گۈز اۇنۇندىن، آخشام چاغىندا
حىيات قايداسى دىرگىن گىدەجىك
بىر گول قالمايا جاق وازلىق باغيىندا

* * *

وارلىق هرنە قدر شىرىن اولسادا
آيرىلىق آجى سىن ايتنىر بىلىمز
درمان، ايتنىرسەدە جىسمىن آغرىسىن
كۈنۈل آغرىسىنى ايتنىر بىلىمز

قوشولوب «وورغۇنا» دئىيرم مندە:
«ازىلدىن يارانىب بىئلە كاينات»
ايلك بىشىك سون گۈنە چۈنۈر تابوتا
«توشور الدن الـه وفاسىز حىيات»

* * *

قوجامان بىر قارتال اوچدو دونيادان
ايلىق قالماسادا، سۈزلىرى قالدى
اوچوش هوسىلن، سۇردو عۆمۇرۇنو
آنچاق ذېروھەلدە گۈزلىرى قالدى

گنجعلى صباحى، يومدو گوزلىرىن
هنر كەشكشانى، گۈنش سىز قالدى
ادب گلشنىندا، ياز آيرىلاركىن
بوتون غونچالارين باغرى، سارالدى

* * *

دئىيرم اى آتا، بىزىم دىاردا
شعرىمىز زامانلار آدىملاجا جاق
نامىرلەر اۇنۇندە، دورماق الهامىن
قەرمان ائلىمىز، سىندەن آلاجا

قاينايىب چاغلادى، داشقىن خىزىتك
اۇتن گۈنلىرىندا ئۇتۇدۇ قىصەلر
حىيات نىسگىلىنىن، فاجعەسىندا
چارتلايان باغرىندا، بىتدى غىصەلر

نەران - ۱۸ شەھرىيۇر ۶۸ - عاصم

« صباحى گئىدى »

هېجران يىلى گۈلشنى ساراتدى
گۈن باتىمادا دونياني قاراتدى
گۈزىدەن سالا بىزلىرى يار آتدى
يار يۇلداشا درد و غم ياراتدى
آغلار گۈزوموز صباحى گئىدى
گۈلمىز اۇزوموز صباحى گئىدى

* * *

دويمۇ سازى غم نواسى چالدى
هېجانى غمى باشە كۈلگە سالدى
حىسرت گلىپ آرزو بۇردون آلدى
درد و غمى مىز اورە كىدە قالادى
آغلار گۈزوموز صباحى گئىدى
گۈلمىز اۇزوموز صباحى گئىدى

* * *

ورودوتارا زىخەنى صباحى
قوشدو يارا نغمەنى صباحى
ۋىردى نىشى يە شورونى صباحى
ياندىرىدى غەمون منى صباحى
آغلار گۈزوموز صباحى گئىدى
گۈلمىز اۇزوموز صباحى گئىدى

* * *

بو آيرىلىيغا اورە كىلر آغلار
دوسلىر فراغىيندا سىنه داغلاز
داغلارجا غمى چىركىمى داغلاز؟
يار گىلسە «نسىم» يارامى باغلاز
آغلار گۈزوموز صباحى گئىدى
گۈلمىز اۇزوموز صباحى گئىدى

«نسىم»

فوجامان معلم گنجعلی صباحی ده بودونیادان کؤچدو

بارىشديران ايدى و وروشدوران يوخ!
آراشديران ايدى، ووروشدوران يوخ!

ذاتيندا يوخ ايدى حسادت اوئون!
آرتيردى حرمتىن صداقت اوئون!

يازديغى ياييلير ياغ كىمىي جانا!
يازديغى بيريانا قالان بيريانا!

توفانلار ذىرۇھتك باشىن آغارىتدى،
سۈزلە دار گۈزلىرىن گۈزۈن چىخارىتدى!

صداقت ايشىقلى بير چراخ يانار،
چونكۇ محبىتىن ياناجاغى وار!

گنجعلی صباحى آزاده اينسان،
بىلدىگىن منقىز خلقە اۇگىرنى،

نىتى صاف ايدى بولاغلار كىمى!
مهرىان آتايدى عزيز معلم!

قلمىى صمىمىي، قلبى صمىمىي!
سۈزلرى نىن چۈخۈ ئۆزۈلە گىشتىدى،

سارسىدا بىلمەدى فاجعە اوئو،
عمرۇن اوزۇنۇندا، ائنинىدە سۇردو،

«واله» اينسانلىغىن يولۇنۇن اوستە،
هر آسن قارا يىشل سۈندۈرە بىلمىز،

* * *

قىمىن تاپشىردى گىجلەرە گىشتىدى،
دونەنин فرمانى دونىلە اۇتىدى.

چۈخ يۇخسولام سۈز سارىدان،
رحمت ياغار يوخارىدان!

گنجعلى گىتسەدە اثرى قالدى،
صاباحىن حؤكمونو صباح وئەجىگى،

سەلايىق نە دئىيم من؟
من يېرىدە يېيم سىن گۈيدە سىن،

چوخ گمی لرا اوْزوب سنده!
با غلام میشام ساحلیندە!

توفان سیز بیر دنیز کیمی،
مندە آز چوخ اوز یوکومو،

اوچا داغلار و قاراداسان!
پاییزایکن باهار داسان!

درین گؤللر دورولوقدا،
ددە قورقۇد اولوا لوقدا!

سن اوْزاقسان حسادتىن!
اسکىيگ دگىل عبادتىن!

اوره گین صاف، دويىغۇن درین!
دىل يولۇندا خدمتلىرىن،

عمور بويوا يىشىق ساچان!
سن اى اىنسان، اى قوجامان!

چراڭ كىمى چئورەسىن،
فلەينىلە سۈز آج يئن،

چوخ بلالر چكىپ باشىن،
يئتمىش بئشى اۋتۇ ياشىن!
«واله»

آغىر ائللر انلىچىسى سن،
قانلى يوللار يولچو سوسان،

ایچیندە کیلر

۵	اۆتن گونلاريم حقيقىنده بير نىچە سوز باشلانغىچ
۷	
۱۱	بىرىنجى فصل
۱۲	آرازىن اوْ تايىندا
۳۷	ايکىنجى فصل
۴۶	ضرىبە ضربە اوستۇندن
۶۶	چاغرىلما مامىش قۇناق
۷۷	اوچونجو فصل
۸۸	بدرآباد
۸۹	قلعە مظفر
۹۱	سلمانى او لماغىم
۱۰۱	دئوردونجو فصل
۱۰۷	تلاطىملى نهران
۱۱۰	عكاسخانادا
۱۱۲	يئى ايش دالىنجا شاھلىق رژىمى نىن سقوطى
۱۱۷	استاد صباحى حقيقىنده سوپىلەنيلەن شعرلىر
۱۱۸	آقازادە علیائى
۱۱۹	ائلىچى
۱۲۱	بختيار نصرت
۱۲۳	سۈنمىز
۱۲۴	عاصىم
۱۲۵	نسىم واله

مۇلۇغىن نشر اولۇنان اثرلىرى

۱- شعرىمىز زمانلا آدىيىلايىر

۲- قارتال

۳- حىيات فاجعه سى

تومان

۱۲۰۰

